

Alois Musil:

ITALIE V AFRICE

(NOVÁ LIBYE)

ALOIS MUSIL

ITALIE V AFRICE

NOVÁ LIBYE

MELANTRICH

DNEŠNÍ ORIENT

NÁRODNÍ PROBUZENÍ A POLITICKÝ VÝVOJ JEDNOTLIVÝCH STÁTŮ

SVAZEK DEVÁTÝ

ITALIE V AFRICE

NOVÁ LIBYE, ITALSKÁ VÝCHODNÍ AFRIKA

Napsal

Dr. ALOIS MUSIL,

profesor Karlovy university v Praze

Se dvěma mapkami

VYDÁVÁ MELANTRICH A. S. V PRAZE

OBSAH

NOVÁ LIBYE

I. Země

II. Z dějin

III. Národní odboj

IV. Vláda a správa

ITALSKÁ VÝCHODNÍ AFRIKA

Nová Habeš

I. Země

II. Obyvatelé

III. Za jednotu

IV. Za nezávislost

V. Záměry velmocí

VI. Opravy vládní a správní

Imperium

I. Válka s Habeší

II. Imperium vyhlášeno

Sleduje obrodu islámu, seznámil jsem se s bratrstvem senúsů a všímal si jejich ústředí v Tripolsku. Imperialistické snahy Mehmeda Aliho a jeho nástupců v Egyptě mne dovedly do Súdánu jakož i na africké pobřeží Rudého moře a zčásti též Indického oceánu. Odtud byl jenom krok do Habeše.

Co jsem nastřádal o Habeši, vyšlo v srpnu 1934 pod názvem Lev ze kmene Judova. Nová Habeš. *Tato knížka byla brzy rozebrána, proto ji vydávám s některými doplňky znova, aby měl čtenář ucelený obraz Italské Afriky.*)*

Nový dvůr u Českého Šternberku n. S., 7. ledna 1939.

Alois Musil.

**) Rukopis byl v srpnu vysazen a na začátku září polovice dostala imprimatur. Válečná pohotovost přerušila tisk.*

K Libyi je potřebí dodati, že vysoká fašistická rada schválila 25. října 1938 zákon, jímž byly pobřežní provincie Tripolis, Misurata, Bengázi a Derna vyhlášeny podstatnou částí národního území, poněvadž za šestnáctileté fašistické správy značně duševně, politicky a hospodářsky postoupily a italského obyvatelstva přibylo.

NOVÁ LIBYE

I

ZEMĚ

Libye se prostírá mezi Egyptem a Túniskem tam, kde Středozemní moře vniká nejhlouběji do Afriky.

ÚTVAR PŮDY

Pobřeží je ploché. V západní polovici neboli v Tripolsku vystupuje teprv asi 120 km jižně pásmo Gariján, jež dosahuje 650 m výšky ve vyhaslé sopce Tekuk, jižně od města Tripolis. Na západě souvisí Gariján s pásmem Nefúsa, 200 km dlouhým a 800 m vysokým. Není to pohoří, nýbrž stráň, jíž saharská planina spadá 300 až 450 m hluboko k pobřežní rovině Džaffára.

Severovýchodně od Gariján se půda snižuje v dolinu Audžila s četnými oasami. Za Audžilou stoupá v několika stupních v planinu kyrenajskou, jíž na západě uzavírá zátoka Sidra neboli Syrta.

Jižně od Audžily se půda zvedá k oasám Kufra mezi 23° a 25° s. š. Jsou hojně zavlažovány a daří se v nich znamenitě datlovým palmám. Oasa Gát se soujmenným městem leží ve výši 730 m na křižovatkách význačných karavanních cest, právě jako město Gadámes ve výši 380 m, živené trvalým pramenem a artézskými studněmi.

OBLASTI

Tripolsko sahá od Túniska k Velké Syrtě. Štěpí se na čtyři oblasti: přímoří s četnými slatinami a pískovými závějemi, avšak též s oasami hojně obydlenými; Džaffára se táhne souběžně s pobřežím; k jihu od ní vystupuje saharská planina, jež se k jihu snižuje k oblasti fezzánské, v níž sedí několik oas. Vody vyvěrá hojně. Doliny náležitě odvodněné

a zavodněné lze osázeti statisíci datlových palem.

Kyrenaika vniká jako poloostrov do Středozemního moře. Je to vápencová planina, rozbrázděná hlubokými údolími. Na úzké pobřežní rovině se lze všude dokopati vody, avšak bohatých pramenů není. Vystupuje ve step s četnými potůčky. Nad ní sedí ve výši 600—887 m planina Džebel Achdar, Zelené pohoří, jež k jihu přechází v Libyckou poušť, skoro vesměs pokrytou pískovými závějemi, mezi nimiž se skrývá jen několik málo oas.

PODNEBÍ

V celém přímoří jakož i v severní části Garijánu prší pravidelně každou zimu, ale voda velmi rychle mizí. Toliko v nížinách a na severním úpatí pohoří je hojně trvalých studnic. Jinde je vody málo, pobřeží nevyjímajíc. Vápencová půda propouští vodu, jež spodinou odtéká do moře. Od května do října obyčejně nekápne; tu je také nejtepleji. Největší chladna panují od polovice prosince do polovice ledna.

Čím blíže k moři a k západu, tím je déšť pravidelnější a vydatnější; avšak na přímoří nejsou srážky bezpečné. Žně se dají zajistiti jedině umělým zavlažováním a to je drahé. Od prosince do konce února pršívá. V městě Tripolis naprší ročně 400 mm, ve východní Nefúse 250 mm, v západní toliko 150 mm. Průměrná roční teplota je 11° C, v říjnu 23° C. V Kyrenaice je na pobřeží průměrná nejvyšší teplota 26·3° C, nejnižší 15·4° C. Ročně naprší 265 mm. Ve stepní oblasti vystupuje teploměr v létě na 50° C a klesá v zimě na nulu; srážek 150—200 mm ročně. Na Zelené planině, Džebel Achdar, je střední nejvyšší teplota 24·1° C, nejnižší 12° C. Deště spadne 350—400 mm, v některých krajích i 1200 mm.

ÚRODNOST A PŘÍRODNÍ BOHATSTVÍ

Nejúrodnější libyckou oblastí je Džebel Achdar v Kyrenaice. Zvláště v dolinách je mnoho živné prsti. Stráně pokrývají háje zdivočelých oliv. Ve stepi a v poušti je hojně akacií, jež poskytují gumy. V oasách se daří datlové palmy, fíky, granátová jablka, meruňky, víno. Od r. 1885 loví na pobřeží mořské houby, zvláště od března do října. Nerosty ve význačnějším množství dosud objeveny nebyly.

II

Z DĚJIN

Libye je přirozená brána do saharských území a do srdce Afriky. Středozemní moře vniká hluboko do pevniny, plochá step a poušť s ním sousedí, vysokých hor není a spojení s úrodnými kraji střední Afriky bývalo na úsvitu dějin velmi živé.

FENIČANÉ

Feničané hleděli ovládnout dovoz i vývoz, i vybudovali si na pobřeží Libye obchodní domy, z nichž vyrostlo několik osad. Nejvýznačnější byla Sabratha na západě, východně od ní Oea a ještě dále k východu Lebki u dnešního Homsu. Oea projevila největší odolnost a životní sílu a kvete dotud jako Tripolis.

ŘEKOVÉ

V sedmém století, kdy byli Feničané ve vlasti tísněni Asyřany a Babyloňany, nepečovali, jak bylo žadoucí, o libycké državy, i zmocnili se jich Řekové, již se pevně usadili v Kyreně. Vlast jim neposkytovala, čeho potřebovali, šířili se tudíž po ostrovech, zvláště východních, a poslouchali kněží, kteří se zabývali nejen náboženstvím, nýbrž i hospodářskými záležitostmi. Přečasto nabádali souvěrce, aby se usazovali na sousední asijské a africké pevnině a zabezpečili výživu sobě a svým krajanům. Staří spisovatelé přičítají výslovně popudu delfské Pythie, že se obyvatelé ostrova Thera r. 631 vydali do severní Afriky, kde založili město Kyrene při mohutném prameni na kopci nedaleko pobřeží. Ústila tam dopravní cesta z vnitřní Afriky. Osadníci se zmocnili obchodu, živili se orbou a chovem dobytka, zvláště koní, a udržovali pravidelné styky s vlastí. Ponenáhlu si vybudovali velký přístav, stavěli dobré, velmi rychlé lodi, jež zakrátko jako jejich koně

prosluly po celé východní polovici Středozemního moře. Blahobyt rostl a přistěhovalců přibývalo, jenže přinášeli řecké rozmíšky, svářili se mezi sebou, avšak spojovali se proti sousedům, kteří si je chtěli podmaniti, Kartagincům na západě a Egypťanům na východě. Oběma se ubránili a Kyrene i okolní osady rozkvetly takovým blahobytem, že u nich Řekové hledali báječnou zahradu Hesperidek. Za válek Kartaginců s Římany se soustředil velký obchod v Kyreně a kyrenaiské lodice zásobovaly Egypt, Řecko, Italii i Kartago.

ŘÍMANÉ

Smrtelnou ránu zasadil Kyreně Alexander Veliký založiv v Egyptě Alexandrii. Za Ptolemaia Lagiho vyrostla na dědičku řecké kultury a středisko rodící se osvěty hellenistické, budované na prvcích řeckých, asijských a afrických. Egyptský vládce si Kyrenaiku vzal r. 321 a zůstala sloučena s Egyptem až do r. 66 před Kr., kdy byla s Krétou přivtělena k římské říši. Římané obsadili celou zemi, zabezpečili pokoj i pořádek a blahobyt vzrůstal. Odnikud se do Říma nedováželo tolik obilí jako z Tripolské krajiny, jak Římané od třetího století po Kr. libyckému pobřeží říkali podle měst Sabratha, Oea a Leptis. Leptis jim dala císaře Septimia Severa.

BYZANTINCI

Náboženské bouře, jež od začátku čtvrtého století zuřily po celé severní Africe, přivodily hospodářský i politický rozvrat. Využil ho germánský král Geiserich, jenž se svými Vandaly r. 429 pobřeží zaplavil. Vandalové spojení s Berbery pobořili mnoho měst. Bílý car, Belisar, je v následujícím století vypudil a znova spojil Tripolskou krajinu s římskou říší. Byzantští správcové léčili rány, avšak nevyhojili jich.

ARABOVÉ

Arabští bojovníci mladého islámu ovládli r. 642 zemi, řecká osvěta hynula a za několik století po ní nezbylo památky.

Tripolsko nedospělo k samostatnosti. Hned bylo spojeno s Egyptem, hned s Túniskem a od r. 1146 do r. 1154 poslouchalo normanského krále sicilského Rogera I. Normani učili Tripolské stavěti lodice a napadati na nich obchodní lodi, ba i přístavy, které se peněžní dávkou nezajistily. Po jejich odchodu r. 1158 se živili obyvatelé přímoří skoro vesměs námořním lupičstvím.

TURCI

Španělský král Ferdinand Katolický napadl r. 1510 z trestu město Tripolis, obsadil je a vybudoval silný hrad, jenž se dotud udržel. Krátce potom byli rytíři sv. Jana vypuzeni z ostrova Rodu, i nabídl jim Ferdinand r. 1528 Tripolis. Usadili se v něm, avšak již r. 1553 je turečtí námořní lupiči vyhnali. Nejen město Tripolis, nýbrž celé pobřeží i s Kyrenaikou neboli, jak se říkalo, Bengázim se dostalo pod svrchovanost cařihradského sultána. Spokojil se pravomocí a nepatrnými dávkami nebo dary. Vládu a správu zařídil sicilský odpadlík Scipione Cicala. Vykonávali ji bejové, volení janičáry a námořními lupiči, potvrzovaní sultánem. Janičáři, skoro vesměs Turci nebo Poturčenci, týrali domorodce. Utištěných se ujal r. 1714 Ahmad Karamanli, velitel jízdeckého pluku. Nastražil čelným janičárům léčku a pobil jich více než tři sta u hostiny. Domorodci a zakrátko též námořní lupiči ho uznali dědičným bejem. Sultán Ahmed III. následoval jejich příkladu a Karamani se v Tripolsku udržovali hlavně podporou domorodců. Sultánovi odváděli pravidelné dary, avšak nedovolovali mu, aby se míchal do vnitřních záležitostí.

Hasnoucí benátská republika by se byla někde v Tripol-

sku ráda uchytila, i uzavřela r. 1764 s bejem přátelskou smlouvu. Neměla dlouhého trvání. Námořní lupiči napadali benátské lodi a republika z trestu dala stříleti na Tripolis. Lupiči se zalekli a na benátské lodi neútočili, avšak bejovi nedovolili, aby Benátčanům ustoupil kousek pobřeží.

NA OBZORU VELKÉ POLITIKY

Po nájezdu Bonapartově do Egypta r. 1798 se objevilo též Tripolsko na obzoru velké evropské politiky. S tamním bejem udržovali přátelské styky Britové i Francouzi a hleděli využíti třenic o následnictví, které vypukly r. 1835. Jeden z uchazečů se opíral o Francii, druhý o Velkou Britannii. Konečně se shodli, že se podrobí rozsudku sultánovu. Sultán vypravil do Tripolska loďstvo s vojskem a jeho velitel pozval Aliho z rodu Karamanova k přátelskému rozhovoru na svou loď. Ali vyhověl, avšak nevrátil se. Turecké vojsko obsadilo Tripolis a jiné přístavy a připojilo tuto bývalou provincii znova k říši. Ani Francie, ani Velká Britannie se neprotivila; vzájemně si Tripolska nepřály, proto souhlasily, že si je sultán vzal.

Generální guvernér, uali, jmenovaný sultánem, vykonával nejvyšší moc civilní, soudní a vojenskou. Turecká správa hleděla zabezpečiti karavanní cesty, proto obsadila Fezzán r. 1841, Gadámes r. 1864 a Gát r. 1874. Obchod měli v rukou židi a Maltézi.

ITALSKÉ SNAHY

Italie zatoužila po severní Africe, sotva se probudila. Její synové měli osady po celém pobřeží, italština promíšená arabštinou a francouzštinou byla dorozumívacím jazykem plavců, přístavních nosičů a dělníků. Velký vlastenec a politik Giuseppe Mazzini hlásal již r. 1838, že severní Afrika je italská a že je třeba, aby se osvobozená vlast ujala dědictví otců. Bismarck připomínal r. 1866, že je povinností florencké vlády, aby si zabezpečila africké pobřeží, dříve než bude

pozdě. Vláda neměla chuti do kolonisace, pokud nebylo sjednocení provedeno nejen na papíře, nýbrž i mezi lidem. Ponenáhlu se probouzela u Italů touha po Túnisku, bývalém území kartaginském a první římské africké provincii. Na Túnisko měla zálusk Francie, poněvadž sousedilo s jejím Alžírskem. Velká Britannie o tom věděla, proto navrhl 11. srpna 1878 lord Salisbury italskému zástupci na berlínském kongrese, že by měla Italie sníti o Tripolsku.

Velká Britannie si nepřála, aby Túnisko a Sicilie byly v těchže rukou. Vládce obou těchto zemí mohl snadno ztěžovati spojení západního Středozemního moře s východním a ohrožovati britskou Maltu a Suéský průplav, po němž Velká Britannie toužila od r. 1869, kdy byl otevřen.

Italie nechápala, britských rad nedbala a podnikala, co mohla, aby si Túnisko zajistila. Francie ji r. 1881 předešla, Velká Britannie si následujícího roku vzala Egypt a v severní Africe nezbylo leda Tripolsko a Maroko. Maroka střehla Velká Britannie pro sebe. Francie po něm toužila jako po přirozeném rozšíření svých afrických država, Španělsko se na ně dívalo jako na dědictví po otcích. Italie naznala, že jsou soupeři příliš silní, proto soustředila pozornost na Tripolsko. Nikdo se o ně neucházel, poněvadž nevyniká ani úrodností, ani nerostným bohatstvím, ani obchodními styky. Náleželo cařihradskému sultánu. Velmoci několikrát zaručily celistvost jeho říše, avšak záruky nedbaly a braly si, co se jim hodilo, jakmile se naskytla vhodná příležitost. Radily Italii, aby se řídila jejich příkladem. Ministerský předseda L. C. de Freycinet již v červenci 1880 vybízel italského velvyslance, aby se jeho vláda zabývala Tripolskem, v němž by měla nejbližší kolonii. Tutéž nabídku opětoval 11. května 1884 ministerský předseda Jules Ferry. Římská vláda pochopila a jednala.

Italská společnost hospodářských výzkumů vypravovala od konce r. 1881 odborníky do Tripolska, aby zemi zhlédli a prozkoumali. Současně burcovala veřejné mínění, aby upustilo od planých nářků po ztraceném Túnisku a hledalo

náhradu. Vláda ji podporovala a zakrátko našla souhlas u Velké Britannie, jejímž přáním se od r. 1887 ve všech středozemních záležitostech řídila.

Za imperialistické horečky, jež Italii na začátku devadesátých let zachvátila, se několikráte chystala, že pošle loďstvo i vojsko do Tripolska. Velká Britannie radila, aby vyčkala, až se naskytne vhodná příležitost. Imperialistický záchvat pominul krutou porážkou, již Italie utrpěla 1. března 1896 u Aduy, a nastalo období klidného sbližování se s Francií, jíž italští imperialisté nemohli odpustiti Túnisko.

Velká Britannie a Francie vymezily své oblasti v severní Africe a v Súdánu prohlášením z 21. března 1899. Italie nebyla spokojena. Obávala se, že jí Francie zamezí cestu z Tripolska k Čadskému jezeru. Francie ji hleděla uchlácholiti, což se jí také vbrzku podařilo. Po světové válce byly uveřejněny tajné smlouvy s Italií ze 14.—16. prosince 1900, 10. ledna 1901 a 1. listopadu 1902. Podle nich ponechala Francie Italii úplnou volnost jednání v Tripolsku, začež se Italie odvděčila Francii v Maroku. Mimo to se zaručila, že zachová neutralitu, kdyby byla Francie přímo nebo nepřímo napadena jednou nebo více velmocemi nebo kdyby byla přinucena na ochranu svých zájmů vyhlásiti válku. Totéž slíbila Francie Italii, i bylo již 1. listopadu 1902 patrno, že se Italie nezúčastní války proti Francii. Velká Britannie projevila téhož roku souhlas s veškerým ujednáním.

Italský útok

Italie měla Tripolsko zajištěno a konala, co mohla, aby je pokojně pronikla. Římská banka zřídila r. 1906 odbočky v Tripoli a Bengázi a podporovala drobný italský průmysl. Vláda posilovala italské misionáře a vymohla, že jí Vatikán přiznal r. 1907 protektorát nade všemi italskými domy, čímž oslabil soutěžící Francii. Italští chráněnci udržovali přátelské styky s čelnými šejchy senúsů a nabízeli jejich velmistru mravní i hmotnou pomoc.

Mnozí se domnívali, že si Italie vezme Tripolsko r. 1908, kdy si Rakousko přivtělilo Bosnu a Hercegovinu. Tehdy nebylo v Italii chuti k válce a ještě na začátku r. 1911 se veřejné mínění obracelo proti ní. Francie si tou dobou brala Maroko a pronikala od jihu do Tripolska. V červenci vyslalo Německo válečnou loď Panther do marockého Agadiru. Tu se Italie vzchopila a rozhodla, že rovněž zasáhne. Stěžovala si, že cařihradská vláda nezabezpečila v Tripolsku a Kyrenaice pokoj a pořádek, a 26. září o půl třetí hodině odpoledne jí poslala konečnou výzvu. Požadovala její souhlas, aby obě provincie ihned obsadila a sama zařídila, čeho třeba. Odpověď měla dostati do 24 hodin.

Cařihradští poukazovali, co všechno v Tripolsku od roku 1909 podnikli. Slíbili, že dají každou italskou stížnost vyšetřiti, a předem zaručili zadostučinění. Tato odpověď v Římě neuspokojila a italská vláda, jež svolala vojsko již 28. září, vyhlásila odpoledne 29. září 1911 válku. Tobruk obsadila 4., Tripolis 5. a Bengázi 20. října. Řadové vojsko turecké nekladlo odporu, avšak domorodci se chápali zbraní. A přece italská vláda hlásala, že přichází jako osvoboditelka a spojenkyně Arabů. Veřejně oznamovala, že Italové dopřejí obyvatelům Tripolska stejných práv a svobod, jaké mají sami, a že se přičiní, aby je spravovali jejich vlastní náčelníci pod ochranou italského krále. Mnozí se nadáli, že vyhlásí protektorát. Neučinila to, nýbrž výnosem z 5. listopadu 1911 si Tripolsko i Kyrenaiku přivlastnila jako kolonie. Britská i francouzská vláda zůstaly neutrální a nedovolily, aby turecké vojsko procházelo a zbraně byly prováženy Túniskem nebo Egyptem.

Italské vítězství

Mírová smlouva byla podepsána v Ouchy u Lausanne 18. října 1912. Ve veřejné smlouvě Turecko prohlašuje, že dává úplnou svobodu Tripolsku a Kyrenaice a že odtud odvolá své úředníky a vojáky právě jako Italie z Dodeka-

nesu. Předběžným tajným ujednáním si sultán vyhradil právo jmenovati v Tripolsku a Kyrenaice na pět let svého náměstka, aby hájil osmanských zájmů, jakož i vrchního náboženského soudce, jemuž udělí právo, aby ustanovoval místní soudce. Italský král zaručil, že se budou páteční a slavnostní modlitby konati i nadále jménem osmanského sultána jako chalífy. Spolu uznal jeho náměstka ochráncem osmanských zájmů a kádiho vrchním náboženským soudcem s právem dozírati na náboženské nadace.

Italie nenabyla úplné svrchovanosti v Tripolsku a Kyrenaice. Získala ji teprve článkem 22. mírové smlouvy lausanneské z 24. července 1923, jímž se turecká vláda výslovně vzdala jakýchkoliv práv v Libyi, kteréž jméno bylo uděleno nové italské kolonii zákonem z 25. února 1912.

Italský útok zachvěl muslimským světem. Turecko se nemohlo brániti. Velká Britannie nedovolila průchod Egyptem a na moři bylo válečné loďstvo italské silnější. Muslimové vybízeli tripolské souvěrce k odporu a posílali jim peníze, aby se zásobili zbraněmi a náboji.

III

NÁRODNÍ ODBOJ

Francouzští imperialisté si přáli Italů za sousedy. Obávali se všeislámského hnutí a soudili, že je Italové od Túniska oddálí. Italští imperialisté hlásali, že je v Tripolsku a Kyre-naice půdy a výživy aspoň pro jeden milion Italů; kolonisté úplně potlačí domorodce a italská Libye vnikne jako klín do muslimského světa, napomáhajíc na západě Francii v Tú-nisku, na východě Velké Britannii v Egyptě. S francouzskými druhy se brzo rozešli, neboť římská vláda se domáhala, aby libyčtí rodáci, bydlící dočasně nebo trvale v Túnisku, byli podřízeni jejím konsulům a diplomatickým zástupcům. To-mu nemohla pařížská vláda vyhověti, nechtěla-li posíliti beztak mocnou italskou kolonii.

V Egyptě nebylo lépe. Velká Britannie hleděla zachovati dobrou vůli velmistrů, kteří měli řádové domy v Libyi a Súdánu s ní sousedícím. Byli to zvláště senúsové, na nichž Britům záleželo.

SENÚSOVÉ VEDOU

Velmistr Ahmad Šeríf, muž rozvážný a vytrvalý, se ne-nadchl všeislámskou myšlenkou, avšak horoval pro nábo-ženskou očistu a hospodářské i národní probuzení. Italům s počátku důvěřoval. Domníval se, že splní, co slibují, a do-přejí jeho souvěrcům a krajanům samosprávy pod domo-rodými náčelníky. Srovnávaje jejich činy se sliby dospěl k přesvědčení, že se mýlil, i vracel se k Turkům. Znal je a byli mu osvětou i náboženstvím bližší. Domlouval se s jejich zástupci a již ke konci r. 1912 vybízel podřízené bratry, aby se chystali k boji za domácí půdu.

Italové by byli velmi rádi Ahmada Šerífa získali. Když se jim to nepodařilo, vyjednávali se Sulejmánem Bárúnim, tri-

polským poslancem. Bárúni, rodák z pohoří Nefúsa, náležel k muslimské náboženské větvi ibádovců, již vyznávají, že věřící si mohou zvoliti chalífou nebo, jak říkají, imámem, koho za schopného uznají, a že jsou povinni mu zachovati poslušnost, pokud se proti islámu neprovinil. Studoval v Egyptě, psal do tamního ibádského listu, hodně cestoval a byl svými krajany vyslán do cařihradského parlamentu. Bárúni žádal, aby Italové splnili, co v říjnu 1911 závazně slíbili. Když se k tomu neměli, pozbyl důvěry, stavěl se proti nim a Italové na něho vydali zatykač. Uprchl na začátku r. 1913 Túniskem do Cařihradu, odkud sledoval válečný postup Italů. Murzúk, hlavní oasu fezzánskou, obsadili 3. března 1914 a 12. srpna pronikli do Gátu. Ve Fezzánu se italský důstojník sešel s Muhammadem Ábedem, bratrem velmistrovým, jenž spravoval řádový majetek v Kufře. Ábed vyzvídal, a nic nesliboval. Odešel do Kufry a Fezzánští zahájili drobnou válku, jež se šířila od oasy k oase, od osady k osadě.

Cařihradský sultán vyzval v polovici listopadu 1914 věřící, aby se vzchopili k svaté válce proti Francouzům, Britům a Rusům, jimž nedávno vyhlásil válku. Italové svolili, aby byla chalífova výzva k věřícím upevněna na dveřích mešit. Soudili, že se muslimové nepostaví proti nim, poněvadž je chalífa v provolání nejmenuje. Přece se to stalo a již 28. listopadu 1914 byli donuceni opustiti Gát i Fezzán a hledati útulek na túniských hranicích.

Senúsové se rozštěpili. Velmistr Ahmad Šeríf se přidal k Turkům, kdežto jeho bratranec Muhammad Idrís, syn zesnulého velmistra Muhammada Mahdiho, hleděl zachovati dobrou vůli se všemi. Sulejmán Bárúni, jenž byl mezitím jmenován senátorem, přijel v lednu 1915 na německé ponorce do Sollúmu a zařizoval vládu a správu pro velmistra jako generálního guvernéra. Turečtí úředníci a důstojníci je podporovali. Plukovník Miani podnikl z Misuraty útok na jeho stoupence, shromážděné v Kasr abu Hádi.

Italské vojsko — na 8000 mužů — bylo skoro úplně potřeno 28. dubna 1915. Ramadán Štéui, misuratský mudír, jenž ho doprovázel, se přidal k senúským a nastal obecný odboj. Bárúni měl 12.000 bojovníků, Italové více než 60.000. Ohniskem odboje byla Misurata, do níž se Bárúni dostal na rakouské ponorce.

Na jaře 1915 se Italie dala do světové války jako spojenkyně Dohody. Potřebovala vojska v Evropě. Její posádky v Libyi ustupovaly a zakrátko se držely jedině v Tripoli, Tadžúra, Homsu a Bengázi, kde je podporovala námořní děla. Velmistr Ahmad Šeríf se usadil v Sollúmu a odtud se vypravil v říjnu 1915 s vojskem do Egypta. Znepokojoval severozápadní kout do konce února 1916, kdy byl vypuzen. Jeho stoupenci podnikali nájezdy z Libycké pouště a pronikli až do Dárfúru, kde se spojili s tamním vládcem Ali Dinárem proti Britům. Po jeho porážce a smrti v létě téhož roku se senúsové soustředili v Džagbúbu. Britové střehli hranic egyptských, Francouzi túniských, britské a italské lodi blokovaly pobřeží a v Libyi přibývalo bídy.

VELMISTR IDRÍS

Idrísovi se zželelo bratří i krajanů, proto se odstěhoval z Kufry, kde s rodným bratrem Ridou bydlil, do Barky v Kyrenaice. Tam ho navštívil Muhammad Hilál, bratr velmistrův, usazený v Bengázi, jenž dospěl k přesvědčení, že obránci země neuhájí, a radil k vyjednávání s nepřítelem. Někdo ho udal, i byl od branného výboru v Adždabijji souzen a jako zrádce potrestán. Idrís se dal jeho cestou a hleděl se dorozuměti s Brity.

Velká Britannie, Italie a Francie se dohodly 31. července 1916 o vzájemné obraně proti senúským. Zesílily pohraniční stráže i blokádu, bída rostla a s ní chuť k dorozumění. Na britský popud vyslali Italové na začátku r. 1917 zástupce do Bír Akroma, kde bydlil Idrís s Ridou. Po dlouhém vyjednávání byla podepsána 16. dubna 1917 smlouva o příměří

italsko-senúském a následujícího dne o příměří britsko-senúském.

Velká Britannie zaručuje, že Džagbúb s okolím, jakož i Kufra zůstanou Egyptu. Idrísovi uděluje samosprávu ve všech klášterech na tomto území, avšak pod svým dozorem. Italie je oprávněna uchovati své posádky, kdežto opevněné tábory senúské budou do roka vyklizeny. Italie vrátí klášterům veškerý zabraný majetek, odzbrojí je a bude jejich obyvatele, jakož i ostatní domorodce spolu s Idrísem podporovat.

Idrís dostal pro své vojsko dva tisíce ručnic a jednu baterii děl. Nebyl povinen uznat italskou svrchovanost. Domorodcům se značně ulehčilo a po odjezdu Ahmada Šerífa v létě 1918 na rakouské ponorce podřídili se skoro vesměs jeho bratranci Muhammadu Idrísovi nejen jako velmistru, nýbrž též jako světské hlavě. Poslal Ridu do Říma, aby slíbil přátelství a věrnost králi.

Ústava

Po ukončení války sbírala Italie znova vojsko a vypravovala pluk za plukem do Libye. Chuti k bojům nebylo, vojáci se chovali chabě, domorodci byli dobře ozbrojeni i vedeni a vlivní politikové naznali za prospěšnější provésti závazné sliby z října 1911 a uděliti domorodcům samosprávu. Stalo se to v Tripolsku 1. června, v Kyrenaice 31. října 1919. Obě země dostaly ústavu skoro úplně stejnou.

Tripolsko i Kyrenaika jsou spravovány vládou, která se skládá z guvernéra, místního parlamentu a civilních a vojenských úřadů. Generální guvernér, jmenovaný králem, má veškerou moc civilní i vojenskou. Podporuje ho vládní rada, v níž zasedají dva členové jmenovaní guvernérem a osm členů zvolených parlamentem, avšak nikoliv z poslanců, na čtyři léta. Členy první vládní rady určili čelní mužové tripolští na celé období. Vládní rada, jíž guvernér předsedá, má právo dozírati na jmenování vyšších úředníků, spravujících

mutasarrefijje neboli kraje, soudní okresy a skupiny obcí. Každá z těchto správních jednotek má rovněž volenou radu.

Do parlamentu vysílá 20.000 obyvatelů jednoho poslance. Činné volební právo mají všichni státní občané italští, bydlící v Tripolsku nebo Kyrenaice aspoň tři léta a starší než dvacet let; trpné italští občané bydlící v Tripolsku nebo Kyrenaice aspoň pět let a starší než třicet let. Mimo poslance na čtyři léta volené zasedají v parlamentě též úřední členové, jichž však nesmí býti více než šestina. Parlament si volí předsedu z muslimů a jen s jeho souhlasem může býti některý poslanec stíhán. Sněmovna schvaluje přímé daně, civilní rozpočet a rokuje o všech návrzích vlády nebo poslanců. Jmenuje náboženské soudce a rozhoduje o všech zákonech a nařízeních.

Italským státním občanem v Tripolsku nebo Kyrenaice je každý domorodec tam narozený před 1. červnem 1919, ať bydlí kdekoliv, nenabyl-li státního občanství v Italii samé. Dítky italských občanů jsou rovněž státními příslušníky italskými. Zákony měnící nařízení o státním občanství v Italii nenabudou v Tripolsku a Kyrenaice platnosti, leda se schválením místního parlamentu.

Italští občané v Tripolsku a Kyrenaice mohou získati státní občanství v Italii, když dovršili 21. rok, jsou svobodní nebo mají jen jednu ženu, ničím se neprovinili a bydlili po pět let v Italii nebo v Tripolsku a Kyrenaice. Přednost mají, kdož navštěvovali italskou školu, sloužili v italském vojsku, obdrželi nějaké italské vyznamenání anebo jsou italskými úředníky.

Všichni italští státní občané v Tripolsku a Kyrenaice mají stejné povinnosti a stejná práva. Požívají svobody osobní, majetku, obydlí, mají volný postup v občanských a vojenských úřadech, jakož i obchodní a průmyslovou svobodu v Italii. Je jim volno bydliti a stěhovati se, kam chtějí. Úcta k náboženství a místním zvykům a obyčejům je zaručena. Rovněž svoboda tisku a spolčovací, jakmile bude stanovena

místními výnosy. Žádný tripolský občan není povinen vojenskou službou, avšak může se hlásiti jako dobrovolník. Daně a dávky jsou stejné pro všechny obyvatele.

Tripolsko a Kyrenaika se dělí na správní kraje, v jejichž čele stojí mutasarref; na soudní okresy, jež vede kájmakám, a na skupiny obcí, spravované mudírem. Všichni jsou jmenováni guvernérem se souhlasem vládní rady.

Každý z těchto správních úředníků má radu z členů volených příslušným obyvatelstvem. Rady rokují o potřebách kraje, okresu nebo skupiny obcí. V městě nebo osadě, ve které sídlí mutasarref, kájmakám nebo mudír, je obecní rada. Skládá se ze starosty a ze zástupců občanů, volených na tři léta. V důležitějších osadách ustanoví vláda zvláštního úředníka, aby dozíral na činnost obecní rady, jakož i místních rad okolních obcí. Členové místní rady si vyberou ze svého středu většinou hlasů za starostu onoho, který umí číst a psát.

Soudnictví je náboženské a světské. Náboženské soudy jsou závazné pro muslimy a židy v osobních záležitostech. O všech ostatních sporech rozhodují soudy civilní a trestní, v nichž zasedají odborní soudcové. Jsou vždy téhož náboženství jako obžalovaný. Náboženské soudce jmenuje parlament; poslanci jiného vyznání nemají práva hlasovat.

Veškeré školství je pod státním dozorem. Soukromé školy jsou svobodné, avšak státní úřady na ně dohlížejí. Školní docházka je povinná u muslimů toliko pro chlapce. V muslimských školách se vyučuje arabsky; počínaje čtvrtým školním rokem je italština závazná. V žádné škole se nesmí učiti, co by bylo v rozporu s muslimským náboženstvím.

Úředním jazykem je italština a arabština.

Různost zájmů

Tripolská vládní rada byla zanedlouho jmenována a její domorodí členové byli ochotni pracovati s italskou vládou. Náčelníci se sjížděli z celé země a za velkých slavností, zahá-

jených 2. září 1919, slibovali, že splní, čeho se král od nich naděje. Sulejmán Bárúni, jemuž se dostalo milosti, vedl velké poselstvo do Říma, aby ujistilo krále věrností. Bylo s nadšením přijato a všude oslavováno. Italští úředníci se znova rozcházeli po jednotlivých osadách, všude se jevila dobrá vůle a není pochyby, že by byla potrvala, nebýti nového imperialistického záchvatu, jevícího se fašistickým hnutím. V Římě váhali s volebním zákonem a když jej vyhlásili, bylo patrno, že mají na starosti zájmy své, italské.

V listopadu si vlastenci založili v Tripoli reformní národní stranu. Předsedou zvolila Ahmada Mrajjeda, tajemníkem Abdarrahmána Azma, jenž byl vlastní hybnou silou. Za účel měla udržeti a prohloubiti ústavu.

Na začátku r. 1920 se množily stížnosti na italské úředníky a důstojníky. Pohrdali domorodci, odstrkovali je a zasahovali do záležitostí, které nebyly jejich. Když stížnosti nepomáhaly, stavěli se jednotliví náčelníci k obraně. První, kdo to učinil, byl Chalífa z rodu Askarova, jenž přinutil důstojníka i s posádkou, aby opustil jeho osadu Nálút; nebezpečný příklad, jehož jiní následovali.

Idrís dostane samosprávu

V Kyrenaice nebylo lépe. Velmistr Idrís vymáhal jménem domorodců, aby se italská svrchovanost omezila na pobřeží a on byl uznán samosprávným dědičným emírem. Po dlouhém vyjednávání mu byly guvernérem de Martino přiznány oasy Audžila, Džálo, Džagbúb a Kufra. Příslušná smlouva byla podepsána 25. října 1920 v Redžimě. Dědičný samosprávný emír Idrís měl sídliti v Adždabijji a dostávati 60.000 lir měsíčně na správu a na výživu jednoho tisíce vojáků. Do osmi měsíců rozpustí nadpočetné ozbrojené tábory a odevzdá území, prostírající se severně od jeho oas, Italům. Emír, členové jeho příbuzenstva, jakož i určití řádoví bratří mají zaručeny roční příjmy.

Emír smí vybírati jedině náboženskou daň zaku, asi 3 %

uznaných ročních příjmů. Za utrpěné škody mu vláda vyplatila 800.000 lir ihned a rovněž tolik dostane, jak ozbrojené tábory rozpustí.

Práva a povinnosti jednotlivých klášterů byly upraveny úmluvou ze 16. srpna 1921. Emír ustanovuje a sesazuje představené se souhlasem vlády. Odstraní nebo sesadí ty, kteří jí nejsou pohodlní. Představení klášterů na pobřeží dostávají plat od vlády; u vnitra země jim jej vyplácí státní dozorce. Válečné škody jim vláda nahradí 500.000 lir.

Kdo se smlouvou nesouhlasil a rozšíření italské svrchovanosti se vzpíral, byl Omar Muchtár, více než sedmdesátiletý senúský bratr a vášnivý obhájce národní svobody. Slavnosti pořádané na počest italského krále se neúčastnil a italské vyznamenání odmítl. Uchýlil se ho pohoří Achdar a sbíral stoupence. Idrís přijel 29. listopadu 1920 do Říma a byl vítaným hostem krále i vlády.

Požadavky Tripolských

Tripolští domorodci se nemohli dočkat voleb a zahájení parlamentu. V červenci 1920 konali první poradu v Azízijji a domáhali se volebního řádu a provedení ústavy. Po druhé se sešli rovněž v Azízijji 30. září. Předsedal Ahmad Mrajjed, náčelník oasy Tarhúna. Zvolili tři komise, jejichž účelem bylo urovnati rozepře mezi jednotlivými kmeny, připraviti třetí valnou hromadu, jež se měla odbývati v Garijánu, vymoci opravy ústavního zákona, jakož i zaručení politických práv. Guvernér Luigi Mercatelli se neprotivil ani rokování v Azízijji, ani v Garijánu a oznámil, že uzná a zařídí, co je v souhlase s ústavou.

Valná hromada garijánská trvala od konce října do konce listopadu. Vyzněla jednomyslným usnesením, aby Tripolsko dostalo emíra jako Kyrenaika. Mnozí požadovali, aby společným knížetem byl velmistr Idrís. Guvernér a římská vláda odpírali z obavy, že ještě více zeslabí svůj politický vliv. Tripolští vypravovali poselstva do Říma, do Cařihra-

du, do Egypta, jež jménem národního výboru, v jehož čele stál Ahmad Mrajjed, se dožadovala, aby bylo Tripolsko sloučeno s Kyrenaikou.

Římská vláda váhala, soudíc správně, že se domorodci rozštěpí a poskytnou jí záminky, aby celou zemi znova vojensky obsadila. Známky vnitřního rozkladu se množily. V červnu 1920 prohlásili tři mocní náčelníci nezávislost, mezi nimi Chalífa Askar, jenž se však již v červenci na přímluvu Sulejmána Bárúniho opět k Italii přidal. V září byl napaden spojenými domorodci, vracejícími se z porad v Azízijji. Vypudivše Askara, obrátili se vlastenci proti jeho dvěma druhům a přiměli je zakrátko k poslušnosti. Zabezpečivše pokoj vypravili do Říma poselstvo s prosbou, aby bylo usnesení valné hromady garijánské provedeno. Římská vláda s ním nechtěla vyjednávat, pokud nebudou propuštěni italští vojáci, kteří se nedávno dostali do zajetí. Vlastenci vyhověli a 10. dubna 1921 vojáci přišli do Tripoli. Vláda váhala, čímž Tripolské odpuzovala.

Idrís emírem celé Libye

V Kyrenaice byl postup snadnější. Domorodci se domnívali, že je Idrís jejich emírem, proto přijali volební řád a účastnili se voleb. Parlament zahájil princ z Udine v Bengázi 30. dubna 1921. Připomněl, že je to první arabský parlament a že je to italská vláda, jež ho arabskému světu dopřála. Zasedalo v něm deset zástupců z oas Idrísových, on sám však člena královské rodiny neuvítal. Poslanci zvolili předsedou Safiaddína, bratrance Idrísova, do nedávna zavilého odpůrce Italů. Jménem poslanců slíbil péči o vzdělání lidu, jakož i hospodářské a obecné dobré, čímž poslanci nejlépe projeví vděčnost jak králi Viktoru Emanuelu III., tak i emíru sajjedu Muhammadu Idrísovi.

Římská vláda jmenovala 4. července 1921 guvernérem Tripolska Benátčana Volpiho, muže jasného rozhledu a nezlomné vůle. Fašistická myšlenka si ho osvojila, i hleděl

v africké kolonii prováděti, co hlásala. Italie držela vojensky jedině Tripolis a Homs s úzkým pásmem pobřeží mezi nimi. Politicky jí byli podřízeni toliko obyvatelé pobřežního pásma, jakož i okolí Tripoli a Homsu. Ibádovci z pohoří Nefúsa byli ochotni ji podporovati proti muslimským sousedům. Římská vláda jich nedbala. Arabský národní výbor s Ahmadem Mrajjedem v čele vydával zákony, odváděl do vojska, vybíral daně. Reformní strana měla v tripolských městech hojně členů, kteří všichni podporovali Mrajjeda.

Conte Giuseppe Volpi byl mužem činu. Nikoliv dobrou vůlí, nýbrž silou a zbraní mínil šířiti italský vliv. Potřeboval pomocníků a neměl jich. Nebylo spolehu ani na úředníky ani na vojáky. Kdož byli do Tripolska posláni, šli tam s nechutí a při každé příležitosti dávali najevo nespokojenost. Volpi žádal ministerstvo války za dobrovolníky, zvláště fašisty. Najalo jich sedm tisíc pro Tripolsko a tři tisíce pro Kyrenaiku na dvě léta, kteráž doba mohla býti o rok prodloužena. Žádný nebyl mladší než osmnáct a starší než dvacetosm let. Sotva přijeli v listopadu 1921 do Libye, zaváděli ostrou kázeň a ještě ostřejší tresty. Vojenské soudy měly pro každého zajatého vůdce obránců jediný nález: smrt.

Úmluva s velmistrem Idrísem zabezpečila pokoj v Kyrenaice, jenž však dlouho netrval. Úředníci a později i fašističtí dobrovolníci roznášeli, že je emírem toliko náboženským, kdežto domorodci věřili a hlásali, že je též jejich pánem světským. Do konce října měl rozpustiti tábory. Nebylo to možné; ozbrojení obránci se vzpírali, i byla 3. listopadu 1921 v Bu Marjam podepsána nová smlouva. Podle ní cvičí italští důstojníci čety domorodců a jim tudíž také velí. Toto ustanovení vedlo k třenicím, které skončily záhubou Idrísova vojska.

Italští dobrovolníci se hleděli spojiti s ibádovci v pohoří Nefúsa. Podařilo se jim to, i vybídli jejich velitele Chalífu Askara, aby napadl arabské obránce. Vyhověl 7. prosince 1921, byl však poražen a s pěti tisíci stoupenců hnán

k severu. Zastavil se na pobřeží pod ochranou italských děl. Zbavivše se posledního domácího odpůrce vyhlásili obránci tripolskou republiku. Výkonnou moc svěřili výboru, jejž vedl Ahmad Mrajjed. Všem bylo patrno, že je republika toliko dočasná, než si zvolí emíra. Měl jím býti velmistr Idrís. Odebrali se k němu do Adždabijje v posledních dnech r. 1921. Neměl chuti ujmouti se úřadu, který mu nabízeli. Za pobytu v Egyptě, kde studoval, poznal sílu evropského vojska, v Italii mu ukázali nejnovější druhy zbraní pozemních, námořních a vzdušných, i byl přesvědčen, že není s to, aby vedl své krajany k vítězství. Trápila ho myšlenka, že se octne nad propastí, ve které zanikl jeho bratranec a předchůdce, Ahmad Šeríf. Chlácholil rozvášněné národovce a sliboval, že bude prostředníkem mezi nimi a vládou. Požadoval od ní, aby některé úředníky zaměnila a důstojníky potrestala nebo sesadila. Conte Volpi nebyl ochoten vyhověti a přibývající fašističtí dobrovolníci se každé shovívavosti vzpírali.

Senúské bratrstvo se ponenáhlu dostávalo pod italskou správu a tudíž i pod italský dozor. Idrís byl slabý. Nemohl rozpustiti ozbrojené tábory ani sebrati zbraně. V souhlase s úmluvou z Bu Marjam s ním ujednal guvernér Giacomo de Martino, že dočasně zřídí pět smíšených ozbrojených táborů na pobřeží a dále u vnitra Kyrenaiky. V každém byli vojáci italští a senúsští v poměru 10 : 8. Vrchní velitelé italský a senúský měli tábory společně spravovat. Italové získali převahu a podrželi ji.

Volpiho poslouchalo na začátku r. 1922 více než 80.000 mužů všech zbraní. Dobrovolníci se množili. Nutili ho, aby zahájil útočný postup. Obával se vlády, jež radila vyčkávati a vyjednávati; avšak i mezi jejími členy převládal názor, že je třeba podříditi se veřejnému mínění a Libyi obsaditi.

Volpi o své újmě podnikl na začátku r. 1922 výpravu proti přístavu Misurata, odkud odbočovala železnice k jihu do Azízijje, střediska obránců. Obsadil přístav a setkal se

26. ledna s domorodci, vedenými Mrajjedem. Vytýkali mu, že schválně neuveřejňuje volebního zákona a oddaluje za- hájení parlamentu. Poukazovali, že ničím neruší pokoje a pořádku, mají řádnou vládu a správu, jíž řídil Ismáíl Kara- manli, potomek rodu jindy v Tripolsku vládnoucího. S ital- skými zajatci jednali úplně po způsobu evropském a hleděli získati veřejné mínění nejen v Orientě, nýbrž též v Italii.

Volpi vyjednával a uzavřel 21. února příměří do 10. dub- na. Této doby využil, aby se náležitě zásobil novými dobro- volnými četami fašistickými, přetvořil armádu a připravil ji k obecnému útoku. Pomáhal mu plukovník Rodolfo Gra- ziani. Vlastenci obviňovali Mrajjeda, že se dal obelstíti. Je to pravda, avšak nemohl jinak, chtěl-li po dobrém vymoci, aby byl volební řád vyhlášen a parlament zahájen.

Idrís opustí Libyi

Římská vláda vyslala v červnu 1922 ministra kolonií G. Amendolu do Libye. Čelné zástupce domorodců, shro- mážděné v Tripoli, ubezpečoval, že Italie daného slibu nikdy nezrušila, že splní, co s nimi ujednala, a parlament že za- nedlouho zahájí svou činnost. Nepřišla do Tripolska, aby udupala svobodu, nýbrž aby obyvatelstvu zabezpečila život a majetek a dovedla je na cestu osvěty. Přišla na pomoc Ara- bům proti Turkům a nechápe, proč se Arabové stavějí proti ní, když přece vítali první italské čety. Italie nemá žádného zájmu, aby se vzpírala zákonitým a přirozeným potřebám samosprávy, jež se znamenitě osvědčuje. Zářivým příkladem je emír Idrís. Zachovává věrnost Italii i národu a hledí při- vésti nadšené obránce k povolnosti a k dobré vůli s Jeho Veličenstvem, italským králem. Podobně i parlament v Ben- gázi řádně, ba vzorně pracuje, je tudíž nezbytné, aby Italie věrně dodržovala úmluvy.

S emírem Idrísem se ministr sešel 8. června nedaleko Bar- ky. Chválil ho a nabádal, aby vytrval a byl i nadále pro- středníkem mezi římskou vládou a svými krajany. Idrís ho

ubezpečoval věrností, avšak stěžoval si na divné jednání roz- ličných důstojníků a úředníků a požadoval, aby byli přesazeni všichni, kdož mu působili potíže. Amendola slíbil, že vy- hoví, a ihned zařídil potřebné.

Nesnáze Idrísovy rostly. Dospíval k přesvědčení, že na sliby vlády není spolehu, že se chystá k válečnému postupu a že zruší všechny úmluvy, jakmile se jí podaří aspoň pobřeží obsaditi. Fašističtí dobrovolníci se holedbali, že v Libyi budou poroučeti jedině oni a že bude zahuben, kdo se po- staví na odpor. Zástupci národní vlády tripolské ho v Adžda- bijji několikráte navštívili a prosili, aby se stal její hlavou. Měl vydatné opory v klášterech svého řádu, byl vzdělán a vynikal rozvahou. Stěžoval si na chorobu a na nezbytnou potřebu delšího pobytu v Egyptě, aby se léčil. Naléhali, aby se podjal úkolu Bohem určeného, i přivolil a byl 28. čer- vence v Kasr Šert zvolen knížetem Tripolska. Podal zprávu italské vládě s prosbou, aby vypsala volby, zahájila parla- ment, ústavní cestou sjednotila Tripolsko s Kyrenaikou a splnila přání veškerého obyvatelstva. Vláda mlčela, odpo- vědi nedala a Idrís přijal 13. listopadu volbu, což slavnostně oznámil. Vleklá choroba ho přiměla, že odjel začátkem ledna 1923 do Káhiry. Náměstkem jmenoval svého bratra Ridu, jenž zůstal v Adždabijji.

FAŠISTÉ ÚTOČÍ

Fašističtí dobrovolníci nabývali převahy a názorně ukazo- vali domorodcům, co je čeká, jakmile se ujmou vlády a správy. Potrestali smrtí četné obránce, avšak veřejné mínění nepobouřila žádná zvěst tak jako zpráva o popravě Chalífy Askara. Velel ibádovcům, odpůrcům muslimů a stoupen- cům Italů. Jako italský důvěrník byl r. 1916 jmenován mutasarrefem pohoří Nefúsa, Italii zachoval věrnost i po válce, vytáhl se svými proti jejím odpůrcům, byl přemo- žen, vypuzen na pobřeží a 20. září 1922 popraven proto,

že se nepodvolil zvůli několika dobrovolníků.

Brzo potom se fašisté dostali k veslu v Římě a v Libyi se zařizovali po svém. Svým předchůdcům vytýkali, že nic nevykonali. Při vyjednávání o mír že zástupci Italie nehájili zájmů koloniálních. Ničeho nevymohli ani na podkladě londýnské úmluvy z r. 1915, ani smlouvy ze San Giovanni di Mariana a londýnské z r. 1917. Světová válka byla vedena o světovou nadvládu. Evropské záležitosti byly významu podružného. Zástupci Italie jsou vinni, že zaspali vhodnou příležitost, aby zámořské državy rozšířila a svou moc ve světě upevnila. Zradili italské zájmy v Libyi, kde zřídili nemožné parlamenty. Připouštěli, že bylo nezbytné přivoliti k mnohým přáním domorodců, měl-li býti zachován italský vliv aspoň na pobřeží. Je povinností fašistů chyby neschopných předešlých vlád napraviti, dočasné sliby zrušiti a po celé Libyi zavésti silnou, jednotnou italskou vládu. Útočný postup se měl díti od západu z krytých túniských hranic a od pobřeží chráněného námořními děly.

ÚSTAVA ZRUŠENA

Do Bengázi přijel 30. ledna 1923 Luigi Bon Giovanni, aby jako guvernér prováděl, co mu Mussolini nakázal. Vybídl Ridu, zástupce Idrísova, aby vše zařídil podle úmluvy z Bu Marjam. Rida žádal za strpení. Guvernér ho neměl a na jeho tajný rozkaz byly senúské posádky ve smíšených táborech 6. března přepadeny. Nenadály se útoku, proto se hrubě ani nebránily. Padlo 12 mužů, 168 jich bylo zajato, ostatní se rozprchli.

Rida věda, co ho očekává, se uchýlil do oasy Džálo a Italové opanovali po čtyřdenním boji 21. dubna Adždabijji. V sídle kyrenaiské samosprávy vlál jedině italský prapor a guvernér zrušil 1. května všechna dotavadní ujednání. Italský generální guvernér oznámil nemocnému Idrísovi, že s ním jeho vláda přerušuje veškeré styky a že neuznává žádných smluv, poněvadž přijal volbu za emíra Tripolska a

Barky a podporoval povstalce. Idrís v odpovědi poukázal, že Barka a Tripolsko jsou jednotné, že jich nelze odděliti. Upozorňoval na to již r. 1916 a prosil, aby byla jednota zachována. Uzavřev mír s italskou vládou, snažil se prospěti Italii i svému lidu. Italský ministr kolonií ho žádal na začátku června 1922 za přispění, aby obránci složili zbraně. Idrís jim oznámil, že je italská vláda ochotna vyhověti jejich spravedlivým požadavkům a hle, obránci zastavili boj od Syrty až po hranice Túniska. Vypravili zástupce do Tripoli a zatím co vyjednávali, přiblížilo se k nim italské vojsko v autech a letadlech a vrhalo na ně pumy. Idrís neporušil úmluvu, nýbrž italská vláda. Že by byl něco tajného se zástupci obránců a členy kyrenaiského parlamentu ujednal, není pravda. Vše, na čem se dohodli, oznámil nejen lidu, nýbrž i vládě.

TRIPOLSKO OBSAZENO

Guvernér Volpi vyzval Tripolské, aby se vzdali a podrobili rozkazům vlády, sic že ztratí nejen dotavadní svobodu, nýbrž i majetek a život. Odpověděli, že si nejsou vědomi žádné viny, poněvadž se domáhají voleb a parlamentu a splnění obou těchto žádostí že jim bylo Jeho Veličenstvem ústavně zaručeno. Spolu oznámili, že celou Libyi zastupuje Safiaddín, předseda parlamentu Kyrenaiky, a s ním aby guvernér vyjednával.

Sulejmán Bárúni pozbyl veškerého vlivu. Byl ibádovec, muslimští obránci mu nedůvěřovali a fašističtí dobrovolníci ho pronásledovali. Aby unikl popravě, jež zastihla jeho druha Askara, utekl v srpnu 1923 do Túniska a odjel do Maskatu, kde se dal do služeb ibádského imáma Muhammada Charúsiho.

Obránci vedli drobnou válku v Tripolsku i Kyrenaice. Bránili své země ze všech sil, avšak co zmohli proti novým zbraním, zesíleným auty a letadly? Nejvíce jim škodila letadla. Naháněla strachu nejen bojovníkům, nýbrž i pokojným tá-

borům. Neklid rostl. Nevěděli, kam se uchýliti s rodinami a se stády. Ženy z obavy o dítky prosily srdnaté bojovníky, aby se vzdali a unikli zhoubným bombám, vrhaným na vinné i nevinné. Nic nepomohlo, že bojovníci opouštěli tábory, tvořili ojedinělé čety a daleko od svých napadali nepřítele. Působili si potíže se zásobováním a svých milých od bomb přece neuchránili.

V Kyrenaice byl duší odporu Omar Muchtár. Neznal ani únavy, ani bázně a bránil se v pohoří Achdar proti Italům. Rušil spojení s pobřežím, přepadal čety na pochodu, opevněné sruby, vojákům bral zbraně, náboje i zásoby a vypravoval je na pobřeží. Nikomu neukřivdil a žádného raněného nepropustil, pokud nebyl ošetřen.

V polovici února 1924 dlel ministr kolonií L. Federzoni v Tripolsku a Kyrenaice. Navštívil Adždabijji, jíž Italové silně opevnili. Všude vyjadřoval pevnou vůli italské vlády vynutiti svrchovanost v celé Libyi a uděliti přízeň jedině těm, kdož jí věrni zůstali a věrnost zachovají.

Výnosem z 25. března byli všichni muslimové povinni konati páteční a slavnostní modlitby za krále Viktora Emanuela místo za chalífu. Považovali tento rozkaz za nový útisk a týž názor s nimi sdíleli souvěrci v jiných zemích. Egyptský výbor, připravující muslimský sjezd v Káhiře, zaslal italské vládě odpor proti nařízení, aby se v Libyi veřejné modlitby konaly jménem italského krále. Spolu vytkl, že muslimové dopřávali křesťanům náboženské svobody a samosprávy, proto že právem mohou žádat, aby se k nim křesťanská vláda zachovala podobně.

Italové ponenáhlu obsadili pobřežní pásmo místy až na sto kilometrů hluboko a zřídili mnoho hrazených táborů, jež vyzbrojili děly, bombami, jiskrovou telegrafií a telefony. Získávali přátele mezi náčelníky a podněcovali jedny proti druhým. Napomáhali jim ibádovci, vypuzení ze svých osad v pohoří Nefúsa a Gariján. Rozdělili je mezi výzvědné čety a vysílali v přestrojení do území, které chtěli obsaditi.

VÁLKA V KYRENAICE

V červnu 1925 přijel do Tripoli nový guvernér generál Emilio de Bono, nadšený stoupenec Mussoliniho. Na mysli mu tanula jedině sláva Italie a považoval za svůj úkol vštípiti domorodcům přesvědčení, že se nesmějí odvážiti nejmenšího odporu proti italskému vojsku, italské osvětě, italské vůli. Džagbúb, srdce senúského bratrstva, byl obsazen v únoru 1926.

Fašisté jásali. Kdo má srdce, má celé tělo. Zruší řádové bratry a s nimi zahyne kdekterý obránce. V tomto názoru je utvrzoval B. Mussolini, jenž v dubnu na válečné lodi Cavour připlul do Tripoli. Co se fašistům podařilo v Italii, podaří se jim i v Libyi: vynutí si poslušnost a vyhubí kdejakého odpůrce.

Senúsové smlouvají

Senúsové měli na mysli dobré islámu a jeho vyznavačů. Proti křesťanství nikdy nebrojili, všeislámské nauky nehlásali. Odpor proti Italům nevyvolali. Účastnili se ho, když k němu byli jako jejich krajané a souvěrci přirozeným vývojem přivedeni. Italové slibovali od r. 1908 tripolským Arabům pomoc proti Turkům. Přinesli jim ji v říjnu 1911 a veřejným prohlášením slíbili samosprávu pod domorodými náčelníky. Tento slib aspoň částečně splnili ústavou z r. 1919. Bylo jejich povinností, aby ústavu zavedli. Váhali, samosprávu omezovali, místo domorodých náčelníků dosazovali své úředníky a důstojníky, porušovali zvyky a obyčeje, jaký div, že se domorodci bránili.

Účelem obrany nebylo vypuditi Italy, nýbrž zajistiti si s jejich souhlasem samosprávu. Zkušení domorodci byli přesvědčeni, že nejsou s to, aby získali nezávislost a vymanili se z italské svrchovanosti. Že podobné myšlenky vířily hlavami jejich mladých synů a krajanů, není pochyby. Ukvapená mládež se střetla s unáhlenými fašisty a docházelo k bojům, při kterých bylo zničeno na sto tisíc životů a za miliony

majetku. Rozvážní muslimové, mezi nimi i senúsové, radili k povolnosti, ke smlouvání. Se spravedlivými politiky italskými by se byli dohodli, s ohnivými imperialisty nebylo žádné ujednání možné.

První z čelných senúsů se dal na cestu smlouvání Muhammad Ábed, Idrísův bratranec, syn zesnulého Muhammada Šerífa. Sídlil od r. 1917 v Kufře a požíval v celé jižní Libyi největší vážnosti. Omaru Muchtárovi, vůdci odboje v Kyrenaice, byl nejen přítelem, nýbrž též osvědčeným pomocníkem. Zásoboval ho zbraněmi a náboji, jež kupoval ve francouzském Súdánu. Sotva se dověděl, že byl Džagbúb obsazen, vypravil ke guvernérovi poselstvo, aby si zachoval jeho dobrou vůli. Vzkázal, že uznává Jeho Veličenstvo svým nejvyšším pánem, avšak že je povinen ujmouti se bratří a krajanů utiskovaných italskými úředníky a důstojníky. Omara Muchtára podporuje, poněvadž potírá cizince, kteří o své újmě proti rozkazům své vlády samosprávu domorodců ruší a z jejich náboženství si posměch tropí. Guvernér přiznal, že se někteří úředníci a vojáci dopustili rozličných přehmatů, slíbil nápravu a Ábeda žádal, aby jménem Jeho Veličenstva Kufru nadále spravoval.

Příkladu Ábedova následoval zanedlouho Rida, bratr velmistrův. Opustil Džálo, přijel do Adždabijje 3. ledna 1928 a nabídl své služby tamnímu italskému veliteli. Odvezl ho na pobřeží, odkud byl dopraven do Syracus na Sicilii k nucenému pobytu. V jeho sídle Džálo zavlál italský prapor 26. února.

V červenci přišlo do Bengázi nové poselstvo Muhammada Ábeda. Vedli je dva jeho synové. Dožadovali se míru a lékaře do Kufry, kde řádily neštovice. Guvernér po delším váhání vyhověl a lékař odjel 1. října. Mladistvý a nerozvážný Sádek, syn Ridův, ho se svými stoupenci zatkl a do února 1929 držel v zajetí. Mladí nabyli v Kufře převahy a rozvážného Ábeda vypudili 15. ledna. Uchýlil se se svými do oasy Faje v Borku.

Omar Muchtár

Začátkem ledna 1929 byl guvernér de Bono pověřen správou koloniální politiky. Jeho nástupce maršálek Pietro Badoglio del Sabotino postupoval v jeho šlépějích. Ihned po příchodu vyzval obyvatelstvo, aby se buď vzdalo nebo se připravilo na úplnou zkázu. Hleděl vynutiti poslušnost odzbrojením usedlíků i kočovníků. Dával zajímati stáda a propouštěl je toliko, když mu majetníci odevzdali určitý počet zbraní a nábojů. Požadoval vždy více, než ve skutečnosti měli, a vymáhal, aby svědky dokázali, že se vzdali kdekteré, třebas staré a nepotřebné zbraně. Ve kmenových územích stavěl opevněné sruby a posádky naháněly strachu, zesilovaného válečnými letadly. Domorodci, kteří byli odzbrojeni a podrobeni, byli povinni zaplatiti daně nejen uložené,nýbrž i starší, pakli nebyli s to předložiti stvrzenky, že je skutečně odvedli. Každé provinění stíhal krutými tresty a dal vztyčiti šibenice nejen při každé osadě, nýbrž i na všech křižovatkách. Příměří nepovoloval a milosti neuděloval. Kdo nesložil zbraně a nevzdal se, byl zahuben nebo zajat a popraven.

Jediný vůdce, který ještě dodával odvahy, byl Omar Muchtár, stařec osmdesátiletý, dobrák, jenž se nikdy nedopustil ničeho nečestného. Zavilí nepřátelé byli povinni vydati svědectví pravdě a stvrditi, že má tvář bílou, neposkvrněnou. Po krvi nedychtil, kořist rozdával. Toužil jedině po samosprávě a vymáhal, aby Italové splnili slib a dopřáli domorodcům pokoje a pořádku pod vlastními náčelníky. Badoglio mu vzkázal, aby ho navštívil, že vyslechne jeho tužby a splní, co bude možné. Omar vyhověl a setkal se s maršálkem u Sidi Rahúma 19. června. Přednesl mu stížnosti a přání, upozorňoval na bídu, která na jeho krajany a souvěrce doléhá, na italskou a arabskou krev, dotud prolitou a prosil, aby se v Římě přimluvil za obnovení ústavy. Badoglio požadoval záruky, že obránci dají na jeho slova a složí zbraně, jakmile se jim dostane samosprávy. Omar slíbil, že se o to přičiní, že se domluví s jednotlivými vůdci,

zvláště však s velmistrem Idrísem. Nepochyboval, že rozkáže senúsům, aby nabádali ke smíru, a s jejich pomocí že budou samosprávní domorodci rádi pracovat s vládou Jeho Veličenstva. Oba podepsali, na čem se dohodli, Omar vypravil posla k Idrísovi do Káhiry a vrátil se ke svým, aby si zajistil jejich souhlas.

Své požadavky oznámili maršálkovi listem, dodaným na začátku srpna. Vymáhali národní vládu v Tripolsku i Kyrenaice s domorodou hlavou; ústavodárné shromáždění, jež by v souhlasu s vládou italskou vypracovalo ústavu. Arabština zůstane úředním jazykem. Náboženské nadace budou spravovány voleným výborem a všichni političtí vězni a vyhnanci dostanou milost.

Nebylo ani zdání, že by římská vláda tyto tužby obránců splnila. Obviňovala Omara Muchtára, že ji schválně podvedl a příměří porušil zahájiv v listopadu obecný útok. V Tripolsku obránců nebylo. Generál Rodolfo Graziani je úplně potřel. Kdož nebyli zahubeni bombami, vrhanými z letadel, zahynuli na šibenicích.

Nový způsob boje

Nabytých zkušeností měl Graziani užíti v Kyrenaice, kam byl poslán jako místoguvernér. Rozdělil vojsko a náležitě je upravil. Jednotlivé čety byly podporovány zásobovacími auty a válečnými letadly. Zůstaly v trvalém pohybu. Nepříteli nesměly poskytnouti ani chvilku jistoty, že nebude napaden. Veškerou pozornost soustředily na určité úseky. Podle rozkazu z 19. dubna 1930 rozložil vojsko při jednotlivých osadách a kmenových územích a nutil domorodce, aby odevzdávali zbraně a náboje. Na koho se proneslo, že je ve styku s obránci, houpal se na šibenici. Zvláště krutě byli stíháni náčelníci.

Obránci měli zálohu v obyvatelstvu podrobených kmenů. Jejich náčelníci mnohdy nadržovali více svým bojujícím bratřím než cizí vládě. Ani na čety domorodého vojska ať

z Libye nebo z Eritree nebylo spolehu. Rádi prodávali zbraně i náboje a vymlouvali se, že byli zaskočeni a o ně připraveni. Graziani snížil jejich počet a zbylým dal zbraně úplně nové, v Libyi neobvyklé, takže obránci nemohli užívati jejich nábojů. Mimo to je promíchal s fašistickými dobrovolníky, kteří měli právo každého domorodého vojáka zastřelit, jakmile by zpozorovali, že je beze zbraně a bez nábojů.

Maršálek Badoglio zrušil všechny senúské kláštery mimo džagbúbský a Graziani dal bratry odvésti k nucenému pobytu na pobřeží. Řádový majetek byl zabrán, platy jednotlivým členům zastaveny a kdož nechtěli trpěti hladem, byli povinni stavěti silnice nebo pomáhati kolonistům.

Obránci měli býti úplně osamoceni a zbaveni veškeré možnosti, aby je krajané zásobovali. Podrobení domorodci dostali rozkaz, aby opustili osady i tábory a stěhovali se s movitým i nemovitým majetkem na pobřeží. Kdož váhali, byli děly, kulomety a bombami, vrhanými z letadel, pobízeni ke spěchu. Statisíce dobytka padlo únavou, tisíce dítek a žen zahynulo a generál Graziani přece provedl svou. Více než 80.000 domorodců soustředil na pobřeží v dosahu svých děl a vykázal jim za pobyt tábory uzavřené ostnatým drátem. Veškeré obyvatelstvo severní polovice Kyrenaiky bylo umístěno pospolu. Potřebovali pokrmu, nápoje, šatstva, píce pro dobytek. Zadarmo nedostali nic. Mužové i ženy byli odváděni na robotu. Upravovali půdu pro italské kolonisty, stavěli pro ně domy, stáje, silnice, přehrady a mzda se jim vyměňovala potravinami, šatstvem a pící. Vojenská správa je zásobovala a vydělávala. Výnos cel stoupl pojednou o půl druhého milionu lir měsíčně.

Ke konci r. 1929 postoupily italské čety na 1500 km k jihu a zmocnily se 21. ledna 1930 Murzúku, hlavní osady oasy fezzánské. Napomohla jim dobrá vůle alžírské vlády, jež jim dovolila, aby se zásobovaly ze sousedních táborů.

V pohoří Achdar stále ještě vzdoroval opěvovaný hrdina Omar Muchtár. Jeho stoupenci podnikali ve větších a men-

ších četách nájezdy proti italským kolonistům a slabším posádkám. Bořili mosty, strhovali telefonní a telegrafní dráty a naháněli strachu nejen pokojným kolonistům, nýbrž i bojovným fašistům. Generál Graziani vyhlásil, že vystoupí z vojska, nepokoří-li tohoto zavilého odpůrce. Slíbil dvě stě tisíc zlatých lir (asi 400.000 Kč) tomu, kdo mu vydá Omara Muchtára živého nebo mrtvého. Nenašel se zrádce a Graziani uvažoval, jak by obránce vyhladověl. Z Libye byli úplně obklíčeni. Veškeré obyvatelstvo odešlo, dozrávající obilí bylo spaseno nebo spáleno, sady vykáceny; nejen že nebylo, kdo by Muchtára zásoboval, avšak ani jeho odvážní druhové nebyli s to, aby našli nějaké zásoby. Jedině z Egypta dostávali, čeho potřebovali. Senúsové a jiní domorodci kupovali z výnosu sbírek, pořádaných muslimskou obcí světovou, potraviny, šatstvo a zbraně a posílali je pouští Omarovi. Graziani uzavřel hranice sruby, avšak zásobovatelé byli obezřelejší než strážci, mnozí s obránci cítili a Graziani viděl, že přestěhování obyvatelstva dosažení cíle neurychlí, nepodaří-li se mu úplně uzavříti hranice. Jakým způsobem? Vybudováním silného a vysokého plotu z ostnatého drátu od přístavu Bardija do neschůdných pískových závějí jižně od Džagbúbu. Svůj návrh předložil v Římě a odůvodnil jej zničením vzpoury a zvýšením celních příjmů. V Římě naznali, že má pravdu. Graziani se dal do práce. Tisíce a tisíce domorodců budovalo déle než půl roku drátěnou hradbu, deset metrů širokou, 1·6 m vysokou a více než 280 km dlouhou. Automobilové hlídky, podporované letci, ji měly ve dne v noci stříci. Průchod byl volný jen na několika málo místech a ta byla opevněna. Obránci pozbyli posledního pramene, z něhož se zásobovali, a přece se nevzdali.

Libye pokořena

Mezitím co Graziani stavěl pohraniční plot, podnikala letadla z Adždabijje výzkumné výpravy k jihu do Kufry. Na každou oasu a každé stádo shazovali arabské vyhlášení

Badogliovo: „Vláda nevyjednává, nýbrž poroučí. Neuděluje darů, vybírá však daně. Nikoho neodměňuje, poněvadž má každý konati svou povinnost a plniti vše, co od něho požaduje. Pro neposlušné staví šibenice.“ Kde se tištěné prohlášení nesetkalo s úspěchem, bylo zesíleno bombami. Obyvatelstvo mělo býti nejen znepokojeno, nýbrž též zastrašeno. Když toho bylo docíleno, vypravily se italské čety do Kufry. Pomáhalo jim dvacet letadel. Osm set velbloudů vzatých domorodcům neslo vodu a potraviny. Na dvou stech sedmdesáti autech se vezly náboje a zbraně. Bomb dvoukilogramových bylo více než dva tisíce, dvanáctikilogramových čtyři sta. Rovněž četné kulomety. Sliby a zlato razily také cestu a italští bojovníci vztyčili 24. ledna 1931 národní vlajku v osadě Tádž, středisku oas, jimž se říká Kufra neboli Kuffára.

Obyvatelé se bránili hrdinně, avšak co zmohli proti zbraním, o kterých se jim ani nesnilo? Vítězové nikoho neživili. Kdo nebyli zahubeni, prchali do Egypta a vypravovali o trestech, kterými je cizinci stíhali. Zprávy uveřejňované velkými egyptskými listy o postupu maršálka Badoglio a zvláště generála Grazianiho maně připomínají líčeň neuvěřitelných útrap, kterých zakusili na jaře 1915 Armeni od Turků.

Bezmála celá Libye byla pokořena. Válečná letadla naháněla strachu kdekomu a Omar Muchtár a jeho hrdinní druhové se přece nezalekli a svých skrýší v pohoří Achdar neopustili. Italové je úplně obklíčili, jakékoliv spojení s okolím přerušili a bombami je od rána do rána znepokojovali. Nějaká vybuchla 11. září poblíž Omara a těžce ho zranila, právě když podnikal nový útok. Jeho druhové ho chtěli odnést. Italové je zaskočili a zajali. Obvázali jeho rány a odvezli ho k táborům na pobřeží. Vojenský soud nalezl 15. září v 17 hodin na smrt. Zvláštní šibenice byla pro něho zřízena uprostřed tábora. Více než 20.000 domorodců bylo sehnáno a všichni čelní mužové shromážděni, aby viděli, jak se zahoupá na šibenici. Stalo se to v Sollúku v 9 hodin ráno 16. září.

Účelný a krutý postup vedl k vítězství. Nebylo muže, který by se byl ještě odvážil odporu. Vždyť se od konce r. 1914 bezmála ustavičně bojovalo. Země byla vysílena a obyvatelstvo ze značné části pohubeno. Čelní domorodci, třebas se již r. 1911 k Italii přiklonili a zachovali jí věrnost, byli odstraněni a Hasan paša Karamanli, potomek vládnoucího rodu, zbaven nejen veškerého vlivu, nýbrž i značné částky majetku, jejž vláda zabrala. Maršálek Badoglio oznámil 24. ledna 1932, že svůj úkol skončil.

IV

VLÁDA A SPRÁVA

Fašistická Italie získala provincii, v níž sama vládla a již chtěla též sama spravovati. Správu měl zaříditi nový generální guvernér maršálek Balbo.

HRANICE A VÝMĚRA

Italové vyhlásili na podzim 1911 blokádu tripolského pobřeží až po 27° v. d. Britská vláda se ozvala poukazujíc, že zátoka Sollúmská je egyptská. Poslala do ní egyptskou četu, kdežto Italové obsadili okolní výšiny. Spolu oznámila, že oasa Džagbúb náleží Egyptu. Podle článku 13. tajné úmluvy londýnské z 26. dubna 1915 měly býti hranice libyckoegyptské po vítězné válce upraveny ve prospěch Italie. Vymáhala Džagbúb, poněvadž je tam pochován Muhammad, syn Aliho, zakladatel senúsů. Ujednáním z 31. července 1916 Velká Britannie přiznala, že hranice egyptsko-libycké nejsou pevné, avšak úmluvou s velmistrem Idrísem ze 16. dubna 1917 byly oasy Džagbúb a Kufra znova označeny jako egyptské a Italie se neprotivila. Teprve po válce se jich domáhala. Londýnská vláda neměla chuti vyhověti, aby proti sobě Egypťanů ještě více nepopudila, a byla ráda, že uznáním nezávislosti Egypta z 28. února 1922 pohraniční spor přesunula na egyptskou vládu.

Římská vláda žádala již v listopadu 1923, aby jí egyptská vydala všechny libycké uprchlíky a zřekla se pravomoci nad Džagbúbem a Kufrou. Egyptská vláda nevyhověla ani jednomu, ani druhému požadavku. Vytkla, že se uprchlíci neprovinili leda politickým přesvědčením a Džagbúb a Kufra že jsou od nepaměti součástkou Egypta, jak dosvědčují nejstarší mapy a úřední listiny. Po zavraždění súdánského generálního guvernéra na podzim 1924 byla ústava zastavena

a ministerský předseda Ziuar paša na britský nátlak přivolil 18. května 1925, aby smíšená komise italsko-egyptská hranice vytyčila. Zátoka Sollúmská zůstala Egyptu, sousední výšiny i oasy Džagbúb a Kufra byly však přiřčeny Libyi, což zaznamenáno v úmluvě podepsané v Káhiře 6. prosince 1925.

Hranice tripolsko-túniské byly vymezeny úmluvou turecko-túniskou, uzavřenou v Tripoli 19. května 1910, úplně podle přání francouzského. Italové se dovolávali v důsledku londýnské úmluvy z 26. dubna 1915 jejich úpravy. Francie vyhověla a zřekla se 12. září 1919 všech koutů od pobřeží až k oase Tummo na pomezí Súdánu. Italie se dožadovala širšího úseku, aby ovládla karavanní cestu z vnitřní Afriky do Gadámes. Nedostala jí, proto nebyla spokojena a poukazovala, že si vezme území, prostírající se mezi Libyí a Čadským jezerem. Tvrdila, že je ničí. Tomu odporovali Francouzi i Britové. Obojí vytýkali, že prohlášením z 21. března 1899 byly stanoveny hranice mezi francouzským a britským Súdánem na jihu a tureckým Tripolskem na severu. Italie projevila souhlas vyhlášením ze 14. a 16. prosince 1900, jakož i 1. listopadu 1902, čímž uznala jižní hranice Libye. Fašisté tvrdili, že nešlo o přesné hranice, nýbrž o oblast politického vlivu. Od Francie vymáhali Borku s úsekem až po Čadské jezero, od Anglie úsek se studnicemi na karavanní cestě z Kufry do Dongoly. Obsadivše Kufru, vyslali do pohraničního koutu vojenské hlídky a vypravili tam několik výzkumných sborů. Velká Britannie nelenila a dala r. 1932 sporný kout prozkoumati. Zakrátko po něm rozložila vojenské posádky. V oase Auénát tábořili italští vojáci nedaleko britských. *Times* prohlásily koncem února 1934 přátelsky, avšak přece jen pevně, že Velká Britannie nepovažuje území za sporné, nýbrž za částku Súdánu a že není pochyby, že se s Italií dohodne. Stalo se to v Římě 20. července 1934 výměnou listů mezi diplomatickými zástupci britským, italským a egyptským.

Těžší byla domluva s Francií, poněvadž od ní římská vláda mnohem více požadovala. Přesvědčivši se, že nedostane celého území až k Čadskému jezeru, spokojila se úmluvou ze 7. ledna 1935 koutem, uzavřeným na jihu horským hřbetem Tibesti, čímž rozšířila plochu Libye o 114.000 km², i měří Libye asi 1,550.000 km²; obrovská država v poušti.

OBYVATELÉ

Podle sčítání z 21. dubna 1931 mělo Tripolsko 522.914, Kyrenaika 136.000 domorodých obyvatelů. V celé Libyi žilo r. 1936 domorodců 773.300. Jsou skoro vesměs míšenci roztodivných národů, kteří kdy zemi drželi, hlavně Berberů a Arabů. Čistých Berberů není leda mezi Tuaregy, kočujícími a bydlícími v jihozápadním koutě. Ti si zachovali berberské nářečí. Všichni ostatní mluví arabsky.

V Tripolsku a Kyrenaice je usazeno 60 % obyvatelstva na pobřeží a v sousední oblasti Džaffára; v pohoří Nefúsa, Gariján a Achdar 24 %, v oasách pouště 12 % a 4 % kočují.

Evropanů bylo podle sčítání z 21. dubna 1936 v Libyi 115.336, skoro vesměs Italů. V Tripoli se živilo Italů 34.506, v Misuratě 15.000, v Derně 10.000, v Homsu 5.000, v Bengázi, hlavním městě Kyrenaiky, 44.000.

MUSLIMOVÉ

Muslimů bylo r. 1931 v Tripolsku 500.356, v Kyrenaice 132.000. Jsou sunnité a z devíti desetin se řídí výklady školy Málekovy, jen nepatrný zbytek sleduje školu Hanífovu. Školu Málekovu založil Málek, syn Anasův, jenž zemřel r. 795, kdežto Abu Hanífa již r. 767. Veřejné modlitby jsou povinni konati za italského krále. Nemají bezmála žádné náboženské samosprávy. Náboženští soudci, učitelé, vykladači zákona jsou italskými úředníky. Vláda je jmenuje, sesazuje a přesazuje, jak za potřebné uzná.

Vznik bratrstev

Až do konce r. 1931 vykonávali v Libyi veliký vliv náboženský, hospodářský a politický členové rozličných řádů. Podnět k řádovému životu zavdal prorok Muhammad lícní zániku světa a posledního soudu. Rozjímání o posledních věcech člověka ho přivedlo na dráhu prorockou. Kál se za své hříchy, umrtvoval se, avšak toliko občas. Světských radostí užíval a svým druhům je doporučoval. Třebas se těšili na svět, který nepomíjí, přece jen byli rádi na zemi.

První pokolení po Muhammadovi říkalo obecně: „Nestaráme se o posmrtný život, nýbrž o tento; zde se chceme míti dobře," a přece již za vládců z rodu Beni Umejja v třetím pokolení pronikala péče o onen život a ještě více za Abbásovců, kdy bylo zřejmo, že chalífové nevedou islám tam, kde jej chtěli míti zbožní snílkové. Umrtvovali se a nabádali své sousedy a stoupence, aby se řídili jejich příkladem. Vědomě se provinovali proti bezpečnému podání o životě, slovech a činech prorokových.

Velký vojevůdce a oddaný stoupenec prorokův Amr al-Ási se jednou rozhodl, že se bude postívati a v noci korán odříkávati. Muhammad ho varoval: „Tvé tělo má právo na tebe a tvůj host má právo na tebe. Kdo se neustále postí, neplní postního nařízení."

Jindy říkal: „V islámu není poustevníků, není mnichů. Naši poustevníci jsou bojovníci, kteří šíří islám. Muslim opatrující svou tělesnou sílu je Bohu milejší než slaboch. Jakápak je to ctnost vzdáti se majetku a žebrati? Z čeho udělí almužnu? Almužnou oblažuje nuzné, kdo má nadbytek, a třebas byl štědrý, přece nesmí zapomínat na rodinu a na příbuzenstvo."

Ze zaručeného podání se muslimové dovídali, že prorok měl rád pěkné šaty, strojil se a kropil se voňavkami. Tato a podobná podání se umlčovala a vytýkala ona, která připomínají poslední soud. Ježíš, Duchem svatým zplozený syn Mariin, oddělí spravedlivé od hříšníků. Spravedlivé odmění,

hříšné potrestá. Každý hřeší, avšak Bůh mu hříchy odpustí, když jich lituje, se kaje a činí dobré. Ke kajícnosti nabádal příklad křesťanských mnichů a poustevníků, s nimiž se muslimové stýkali, zvláště v Egyptě a v Libyi. Nedbajíce rozličných výroků prorokových, postili se, připomínali si Boha kratičkými modlitbami a celým životem dávali najevo, že se mu úplně odevzdali. Kdo k Bohu přilnul, slul syn chvíle, nedíval se ani na minulé, ani na budoucí. Vzdal se veškerého majetku a jako chudák, fakír, putoval po světě nedbaje, co o něm kdo povídá. Zevním odznakem mu byl hrubý vlněný šat, súf, i říkalo se jednotlivci súfi a celému novému hnutí súfismus.

Od konce osmého století se kajícníci usazovali ve zvláštních domech, klášterech, kde žili vzdáleni světa, toliko sobě a svým stanovám. Novice přijímali podáním prostého šatu, čímž dávali najevo chudobu a uvarování se světa. Mnohé způsoby modlitby a umrtvování přinesli z Indie; odtud pochází též růženec, jejž kajícníci nosili již v devátém století.

Na počátku měli kajícníci mnoho odpůrců. Ponenáhlu si na ně muslimská obec zvykala a řádoví bratří se šířili po celém světě. V Persii říkali řádovému bratru dervíš nikoliv proto, že si vyžebrává chleba, nýbrž že se vzdává své duše a ukazuje cestu k Bohu. Nejstarším řádem jsou káderijje. Jejich stanovy vypracoval Abdalkáder al-Kíláni, jenž zemřel a byl pochován v Bagdádě r. 1166. Jeho bratří se zakrátko dostali též do Afriky, kde vyrostlo několik větví. V Libyi jsou nejrozšířenější ejsáuijje, již uctívají jako zakladatele Muhammada, syna Ísova, zesnulého v Miknás v Maroku r. 1524. Nemají zvláštního učení, avšak trýzní své tělo za slavnostních příležitostí krutým způsobem.

Salamijje odvozují původ od Abdassalama, syna Selímova, jenž zemřel v tripolském Zlitenu r. 1795. Chrání karavany a zabezpečují spojení s východním Súdánem, začež jsou zahrnováni dary; vykonávají velký vliv v Súdánu i v Tripolsku.

V Misuratě uveřejnil Muhammad Madani, člen bratrstva darkáuijje, r. 1820 nové stanovy a založil vlastní řád. Jeho syn a nástupce Džaafar se řádu ujal a šířil jej nejen po pobřeží, nýbrž i ve vnitru země až do Súdánu. Madanijje dbají přesně mravnosti a neuznávají světské moci. Korán vykládají, aby nebylo žádného rozdílu mezi sunnity a šíity, těmito hlavními skupinami světové obce muslimské.

Senúsové

K největší moci dospěli v Libyi senúsové. Řídí se slovem a příkladem velikého světce Muhammada, syna Aliho. Narodil se r. 1791 u Mustagánem v Alžírsku, přilnul k světci Senúsovi, uctívanému nedaleko Tlemsenu, a po něm si říkal Senúsův, Senúsi. Udával, že pochází z potomků Fátimy, dcery Muhammadovy. V náboženských vědách se zdokonaloval ve Fásu. Když mu bylo třicet let, opustil Maroko a Saharou se ubíral do Alžírska, Túniska a Tripolska všude hlásaje obnovu islámu. Alžírští vykladači zákona ho obviňovali z novot, říkali, že je stoupencem uahhábovců, kteří se tou dobou z Arabie šířili po muslimském světě. Z Egypta se vydal do Mekky, kde se učil u Ahmada Idrísiho, velikého myslitele a zakladatele řádu. Ahmadovi potomci se zmocnili r. 1907 arabského pobřeží Asíru a založili četné a vlivné kláštery v horním Egyptě a Súdánu.

Ahmad Idrísi zemřel v Sabje r. 1837 a Muhammad Senúsi učil jeho žáky. Na hoře Abu Kubejs u Mekky pro ně vystavěl klášter. Seznámil se s Muhammadem Šerífem, členem vládnoucího rodu v Uadaj, jenž putoval do Mekky a po návratu se ujal správy širých krajů prostírajících se mezi Libyí a Čadským jezerem.

Senúsi neušel ani v Mekce výtkám, že je zakuklený uahhábovec. Nedbal jich, putoval po okolí, hlásal cestu, vedoucí k Bohu, a nabádal své žáky, aby se řídili jeho stanovami. Přidružilo se k němu několik poutníků z Derny a ti ho vybídli, aby šel s nimi do Libye a tam se usadil. Vyhověl,

opustil r. 1843 Mekku a nedaleko Derny založil svůj první klášter Bejda. Zastavovali se v něm poutníci, ubírající se z Maroka, Alžírska a Túniska do Mekky. Vstupovali do jeho bratrstva a šířili je jako apoštolové. V Bejdě dlouho nepobyl. Již r. 1846 se vrátil do Mekky, kde zůstal skoro sedm let. Na četné prosby bratří navštívil kláštery svého řádu v Egyptě a Libyi, pochválil, kdož pochvaly zasluhovali, pokáral, kdož bloudili, a zavedl své synky Mahdiho a Šerífa do kláštera Abu Kubejs u Mekky. Měli tam studovat a ve zbožnosti se zdokonalovat. Sám se dal Egyptem do Libye a usadil se r. 1855 v nepatrné oase Džagbúb, kde vybudoval svůj nejproslulejší klášter s velkou školou.

Měl mnoho protivníků. Nejmocnější byl velmistr nedávno založeného řádu madanijje. Senúsi zvítězil.

Řádový život

Ve všech řádových domech zakladatel zavedl přísnou kázeň a nabádal bratry, aby se ubírali cestou zabezpečující nejen život posmrtný, nýbrž i pozemský. Bez cizí pomoci, bez prolévání krve šířil svůj řád i svůj vliv. Sám o sobě říkal, že ho Bůh poslal na svět, aby obnovil prvotní čistý islám ve víře i v pobožnostech, jež byly zkaženy vykladači a učiteli zákona nejen sunnitskými, nýbrž i šíitskými. Do světských záležitostí se nevměšoval. Nabádal každého, aby plnil, co islám káže a budoval stát, v němž není rozdílu mezi mocí světskou a náboženskou. Za tím účelem vydal zvláštní stanovy, zvané Životní cesta, kterou se může věřící ubírat, ať má vládu jakoukoliv. Neukládal posty a umrtvování, nýbrž práci. „Náš pán apoštol boží ke mně vyslal svého mluvčího a ten mně oznámil: ‚Vrať se do své africké domoviny a vybízej bratry, aby kopali studnice, rozváděli vodu a stavěli náboženské domy.' Poslechl jsem a vaší povinností je rovněž poslouchati."

Džagbúb leží na křižovatce dvou karavanních cest: jedna vede od severu k jihu, druhá od západu k východu. Obě

byly znepokojovány Tuaregy a jinými kmeny. Senúsi získal dobrou vůli velkých náčelníků, zajistil si jejich ochranu a vysílal s karavanami bratry. Odváželi evropské výrobky do Uadaj a k Čadskému jezeru, kde kupovali nebo vyměňovali slonovinu, pštrosí péra a otroky. Otroky propouštěl, ženil a usazoval při jednotlivých studnicích a vychovával z nich hlavní pracovníky jakož i obhájce záuijí, klášterů, jež se množily mezi Egyptem a Túniskem hluboko do Afriky. Kolem každé záuije dal zakládati zahrady, a kde bylo možno, obdělávati půdu a osévati obilím. Představený kláštera byl spolu přednostou celého okolí. Ani jediný klášter nebyl bez školy pro chlapce a dívky. Senúsi dbal výchovy a pro ústřední učiliště džagbúbské sbíral a skupoval knihy. Samojediný shromáždil více než osm tisíc svazků. Zemský správce si ho vážil a doporučil ho sultánovi, jenž r. 1856 osvobodil senúský majetek od jakýchkoliv daní.

Ve svátek památky zemřelých se scházeli představení a bratři ze široka daleka do Džagbúbu. Přinášeli velmistrovi dary, podávali zprávy, slyšeli jeho úsudek, posilovali se vzájemně a vraceli se zkušenější a radostnější do svých domovů. Členové, bydlící v záuijích, se nesměli ženiti, i bylo na vůli šejchově, aby je posílal, kam potřeba kázala. Okolní arabští kmenové si ho vážili pro zbožnost a štědrost. Byli přesvědčeni, že na něm spočinulo požehnání boží.

Velmistr Mahdi

Cítě, že se blíží konec, Senúsi povolal své dva syny z Mekky, skonal v Džagbúbu r. 1859 a byl tam pohřben. Vystavěli mu náhrobek, zdobený zlacenou kopulí. Čelní bratři uznali, že požehnání boží přešlo na jeho čtrnáctiletého syna Muhammada, jemuž se říkalo Mahdi. Jeho bratr Muhammad, zvaný Šeríf, byl o rok mladší. Vychovávali oba a Mahdi vynikl nad otce. Mnoho putoval a dozíral nejen na náboženský život, nýbrž též na záležitosti hospodářské a zvláště na stavbu klášterů. Každý klášter měl býti střediskem osady

a oasy, v níž se usazovali dotavadní kočovníci. Zakládal je obyčejně na pozemcích, které dostal od kmene nebo čeledi se závazkem, že každý soukmenovec na nich bude aspoň dva dny ročně pracovat ve prospěch kláštera. Mimo to dodával každý obyvatel klášteru ročně jednu ovci a platil daň zaku 2·5—3 % svého jmění. Mnozí odkazovali klášteru movitý i nemovitý majetek, posílali dary, čímž rostlo řádové bohatství.

Šejch dělil příjmy každého kláštera na tři části: první na pohostinství, prokazované pocestným, poutníkům, žebrákům; druhou na řádové školství; třetí na živobytí členů v tom kterém klášteře bydlících. Kdož se hlásili o přijetí, byli přísně zkoumáni a k poslušnosti nabádáni. Kdo se nějakým způsobem provinil, byl vypuzen. Pevnou kázní a rozvážným postupem ovládli senúsové zakrátko veškerý libycký dovoz a vývoz.

Velmistr Mahdi byl velmi opatrný. Hleděl zachovati dobrou vůli s vládou každé země, ve které měl kláštery, proto varoval své stoupence před náboženskou ukvapeností. Muhammad Ahmad, jenž se vydával v Súdánu za mahdiho a působil egyptské a britské vládě od r. 1881 do r. 1885 nesmírné potíže, dvakrát žádal, aby se k němu přidal. Nevyhověl, neboť odsuzoval, že stoupenci súdánského samozvance ruší pokoj a pořádek, hubí osvětu a poskytují cizincům záminky, aby muslimskou zemi opanovali.

Cařihradský sultán Abdalhamíd II. si zajišťoval dobrou vůli velmistrovu bohatými dary. Za to byl přijat r. 1886 za bratra a velmistr měl od r. 1888 v Cařihradě zvláštního zástupce. Sultánovi to bylo na prospěch, poněvadž nesčetní senúsové šířili po muslimském světě radostnou zvěst, že má obec Muhammadova zbožného a mocného chalífu.

Generální guvernér v Tripolsku navštívil r. 1889 Džagbúb a na popud z Cařihradu konal, co mohl, aby přiměl velmistra, aby se aspoň občas ubytoval v Tripoli nebo v Bengázi. Mahdi nabízenému přátelství nedůvěřoval a ze strachu,

aby nebyl obklíčen a zajat, se uchýlil r. 1894 na jih do oasy Džoufu v kraji Kufra. Sultán k němu vypravil r. 1896 poselstvo s bohatými dary. Vůdce poselstva se Mahdiho dotazoval, proč se z Džagbúbu vystěhoval, a slíbil mu jménem chalífovým veškerou pomoc, kdyby se vrátil. Mahdi odpověděl, že ho čeká nesmírná činnost ve střední Africe, o kterou nevěřící usilují. Zvelebil veškeré oasy kuferské, všude dal budovati pevné kláštery s rozsáhlými zahradami a šířil řád zvláště na jih. Hleděl proniknouti mezi černé pohany, aby je získával jedinému Bohu.

Po pětiletém pobytu v Kufře se Mahdi vystěhoval do pohoří Geru v Uadaj, kam ho pozvalo příbuzenstvo Muhammada Šerífa, jenž se s jeho otcem v Mekce seznámil. Země Uadaj byla tísněna Francouzi. Velmistr se proti nim nepostavil a neuprchl, když v lednu 1902 zvítězili a k jeho klášteru se přiblížili. Zemřel 30. května téhož roku a byl v Geru pochován. Teprve r. 1912 přenesli bratři jeho pozůstatky do kuferského kláštera Tádž a putovali k němu ze široka daleka.

Muhammad Mahdi byl prvním skutečným velmistrem neboli šejchem řádu, jemuž se říkalo taríka muhammadijja, cesta Muhammadova. Rozšířil a upevnil jej v celém muslimském světě. Své zástupce, chalífy neboli náměstky, posílal do jednotlivých zemí s mocí skoro neomezenou. Ustanovovali představené, aby spravovali kláštery. Představený měl rychlé jezdce, kteří oznamovali jeho vůli vzdálenějším členům, takže kdekterý bratr mohl býti povolán k činnosti, jakmile ho řád potřeboval.

Nejen bratří, nýbrž i věřící zahrnovali velmistra dary, aby si zajistili účast na požehnání jemu Bohem uštědřeném. Od bratří vybíral představený ročně povinné dávky a hospodář je odváděl velmistrovi. Bratři si slibovali vzájemnou pomoc a běda tomu, kdo by ji byl odepřel. Až do r. 1909 byly všechny velké důchody společným majetkem příbuzenstva zakladatelova. Toho roku je rozdělili, takže příjmy z určité

země připadly určitým členům. Jednotliví členové se ve svých zemích usazovali a zařizovali se po svém.

Senúský klášter připomíná opevněný dvorec, hrazený vysokou zdí, jíž vede jediná brána na velké prostranství. Na něm pobývají koně, velbloudi, stáda; při zdi jsou vybudována nízká skladiště a domky pro bratry, hosty, škola a malá mešita. Nedaleko je osada, ve které bydlí světští členové řádu se svými rodinami a sluhy. Všichni se živí z řádových příjmů, a co zbude, posílají onomu členu příbuzenstva zakladatelova, kterému je klášter přidělen.

Čelní senúsové si jinak neříkají než achu, bratr, echuán, bratři. Štěpí se ve čtyři skupiny podle vzdělanosti a schopnosti. Nekouří, kávy nepijí, avšak čaje si dopřejí. Nejsou poustevníky. Odívali se podle libosti a mimo studiem se zabývali zemědělstvím a obchodem. Křísili půdu, zavlažovali ji, zabezpečovali pokoj a pořádek a naváděli kočovníky, aby se pevně usadili. V náboženských názorech se značně blíží uahhábovcům. Ve výkladu se přidržují náboženské školy Málekovy, avšak velmi často od ní odbočují, odsuzujíce vše, co nebylo zvykem a obyčejem za mladého islámu. V Alžírsku se nikdy nepřidali k nespokojencům. Tamní chalífa, zástupce velmistrův, byl r. 1902 obdařen řádem čestné legie. Velmistr nosil vždy šavli, revolver a karabinu, jež odkládal toliko při modlitbě. Oblékal se podle potřeby, jednoduše doma v klášteře a do drahých šatů hedvábných za úředních návštěv.

Velmistr Ahmad Šeríf

Po smrti Mahdiho hrozilo rozštěpení. Někteří bratři tvrdili, že požehnání přešlo na jeho syna Muhammada, zvaného Idrís, jenž se r. 1883 narodil a dlouhou dobu v Káhiře studoval. Získal si jejich přízeň láskou k vykladačům zákona, chudým a utiskovaným, i soudili, že by byl nejlepším vůdcem na cestě, vedoucí k Bohu. Jiní — a bylo jich více — byli pro Ahmada Šerífa, syna Muhammada Šerífa, bratra

Mahdiho. Byl zbožný, skromný a štědrý, avšak projevoval též veliké schopnosti hospodářské a politické, měl tudíž vlastnosti, kterých velmistr rozvětveného, bohatého a mocného řádu nezbytně potřeboval. Obě strany přišly na radu ke stařičkému Ahmadu Rífimu, pomocníku a miláčku zakladatele řádu. Nabádal je ke svornosti a rozhodl ukázav na Ahmada Šerífa. Všichni ho uznali a přisahali mu věrnost.

Pokud Rífi žil, nebylo svárů mezi potomky zakladatelovými, avšak po jeho smrti r. 1911 se projevily. Otec Ahmadův Muhammad Šeríf věnoval veškerou péči náboženskému učilišti džagbúbskému, jež před jeho smrtí r. 1896 závodilo s Azharem a mělo na tisíce studentů. Přicházeli ze všech dílů světa, aby užili štědrosti senúských a obohaceni věděním šířili jejich nauku ve vlasti. Svému synu Ahmadovi, narozenému r. 1872, dopřál nejlepší výchovy v Džagbúbu i v Egyptě. Velmistr Mahdi ho pozval do Borku. Měl v něm ohnivého hlasatele míru a pokoje. Vybízel bratry a světské stoupence, aby ustali ve svaté válce proti Francouzům a zabývali se jedině náboženskými záležitostmi. Usadil se v oase Džouf v Kufře a udržoval přátelské styky s cařihradským sultánem a chalífou. Mladoturci k němu vypravili r. 1908 poselstvo, aby dal Kufru a Džagbúb pod vládní ochranu, a r. 1910 se usadil turecký kájmakám v Kufře. Bylo patrno, že turecký vliv sahá až na jižní hranice správního kraje Kufra a že není tudíž dovoleno sousedním Britům a Francouzům sultánovu državu zabrati.

O co se nepokusili Francouzi a Britové od jihu, podnikli Italové od severu a v říjnu 1911 připojili Libyi ke své říši.

Velmistr Ahmad Šeríf byl s počátku na vážkách. Italové hlásali, že přišli osvoboditi Araby od Turků. Ahmad byl Arab, národně se probudil a národní vědomí za pobytu v Egyptě hodně posílil. Mluví Italové pravdu nebo slibují, aby klamali? Čekal na skutky a ke konci r. 1912 soudil, že cizinci nemají na mysli dobré Arabů, nýbrž vlastní prospěch a že Arabům neulehčí, nýbrž přitíží. Přidal se k Turkům,

jež znal a již byli s ním stejné víry, a podporoval účinně Envera beje, velitele tureckého vojska. Mírové smlouvy z r. 1912 neuznal ani Enver ani jeho nástupce Azíz. Trvali v drobné válce a velmistr vybízel senúsy, aby jim pomáhali, a vypudili Italy z celé Libye. Senúsové se s Italy utkali ve Fezzánu, vyhnali je a velmistr tam ustanovil správcem svého bratra Muhammada Ábeda.

Velmistr Idrís

Velmistrovým ohniskem válečného postupu byl Sollúm, kam mu dovážely plachetní lodice a později podmořské čluny zbraně a peníze. Odtud podnikl několik útoků na Egypt, jež však byly v únoru 1916 krvavě odraženy. Neúspěchy, zesílená blokáda a rostoucí bída zastiňovaly jeho hvězdu. Nebylo naděje na kořist, Francouzi uzavřeli túniské hranice, Britové střehli egyptských, nastával nedostatek šatstva, potravin i peněz a mnozí tripolští náčelníci se od něho odvraceli. Připojili se k Idrísovi, synu zesnulého velmistra Mahdiho, jejž Ahmad Šeríf ustanovil správcem Kyrenaiky. Francouzští, britští a italští jednatelé pracovali s úspěchem. V červenci 1916 se dohodli, že uznají Idrísa velmistrem. Boje neustávaly. Ponorky dovážely do Misuraty turecké vůdce a zásobovaly obránce penězi a zbraněmi. Připravili novou válečnou výpravu, jež měla proniknouti do Egypta oasou Siua. Britský letec ji zpozoroval, Angličané ji v lednu 1917 napadli, porazili a úplně rozprášili. Idrísovi se otevřely dveře k velmistrovství dokořán. Domluvil se 17. dubna 1917 s Brity a zabezpečil volný obchod mezi Egyptem a Sollúmem. Smlouvou s Italií přivolil k rozdělení Kyrenaiky na oblast italskou a senúskou. Uznal italskou svrchovanost v italské oblasti a slíbil, že tam neponechá žádného ozbrojeného bratra, zachová volný obchod a vypoví ze své oblasti všechny turecké nebo cizí důstojníky, vojáky, jednatele a propustí italské zajatce.

Smlouva s Italy Idrísovi hodně uškodila. Ahmad získal

znova četné stoupence, avšak vypukly různice mezi ním a tureckými důstojníky, zvláště princem Fuádem, vnukem sultána Muráda V. Uznav za nezbytné, aby podal cařihradské vládě bezpečnou zprávu a naklonil si ji, odjel v srpnu 1918 na rakouské ponorce do Poly a odtud do Cařihradu. Zemřel 11. března 1933 v Medíně. Jeho soupeř a nástupce Muhammad Idrís bydlí od ledna 1923 v Káhiře.

Ibádovci

Mimo sunnity žije v Libyi na 25.000 ibádovců. Rozešli se se sunnity již v druhé polovici sedmého století. Věří, že muslimská obec si smí za chalífu neboli imáma, nástupce Muhammadova, voliti, koho za vhodného uzná, že však zvolený ztratí právo na poslušnost, jakmile nežije, jak by podle islámu žíti měl. Náboženskou hlavu, imáma, mají v Ománu. Nyní jí je Abu Abdalláh Muhammad al-Charúsi. V Libyi bydlí v pohoří Nefúsa, Gariján jakož i v přístavu Misurata.

Muslimové a správa

V osobních záležitostech se vyznavači islámu řídí muslimskými zákony. Náboženské nadace spravují sbory domorodců, ustanovené generálním guvernérem. Apelační soudní dvůr v Tripoli na ně dozírá.

Královským nařízením z 13. května 1935 byla v Tripoli založena vyšší škola islámské osvěty. Studenti vybraní vládou mají dovoleno navštěvovati muslimskou universitu Azhar v Káhiře.

Od 1. ledna 1938 se smí ucházeti o úřad náboženského soudce toliko, kdo s úspěchem dokončil studia na vyšší škole islámské osvěty v Tripoli nebo v Azharu v Egyptě nebo v Zejtúně v Túnisku. Uchazeči se podrobí ústní a písemné zkoušce. Rozhodne komise, jíž předsedá generální tajemník a jejíž členi jsou jmenováni italskou vládou. Náboženští soudci jsou obřadu sunnitského a ibádského. Ná-

boženský soudce v Tripoli je vybírán generálním guvernérem a má název soudce soudců, nejvyšší náboženský soudce. Nejvyšší vykladač zákona, mufti, sídlící v Tripoli, je ustanovován generálním guvernérem ze tří kandidátů, navržených zvláštní smíšenou komisí. Je nezbytné, aby byl politicky úplně spolehlivý.

Veškerá mládež je povinna účastniti se fašistických cvičení. Generální guvernér Balbo vrátil věřícím některé mešity, užívané za skladiště, jiné dal opraviti a četné pobořené senúské náhrobky znova vystavěti. Zakázal průvody náboženských bratrstev ejsáuijje a rifáijje z důvodu, že se při nich konají barbarské projevy. Valnou hromadu vykladačů zákona svolal na 12. září 1935 do Tripoli. Vybízel je, aby nedovolili sňatek s nevěstou mladší než 15 let a snížili věno, které jí ženich přináší. Spolu žádal, aby omezili svatební slavnosti, památky za zemřelé a noční oslavy narození prorokova v jednotlivých klášterech. Čelný muslim a potomek rodu jindy v Tripolsku vládnoucího, Sulejmán, syn Hasana Karamanliho, dostal od krále čestný název brins, nikoliv emír.

Na začátku března 1937 připravoval maršálek Balbo návštěvu Mussoliniho a oznámil poddaným: „Vůdce je bojovník, který nesnese urážky. Obhajuje slávu města Říma, společné matky všech středozemních národů. Dovedl svůj lid na výšiny imperia. Vítězstvím nad lvem ze kmene Judova prokázal, že je nepřemožitelný, i zajistil slávu a zdar všem. Je ochráncem islámu a jako takový dodává vážnosti muslimským národům.“

Libyčtí věřící darovali Mussolinimu v Tripoli 18. března meč islámu. Sedě na koni mával jím a hlásal: „Přijímám tento váš dar a oznamuji, že nastává nové období dějin Libye. Fašistická Italie zajistí muslimskému obyvatelstvu mír, spravedlnost, blahobyt, jakož i úctu před zákony prorokovými a ukáže celému světu, že si váží islámu a veškeré muslimské obce. Zanedlouho Řím svými zákony projeví věcný zájem o váš budoucí vývoj. Muslimové tohoto města

a celé Libye, opakujte tato moje slova ve všech domech svých osad a krajů až do nejvzdálenějších stanů pastýřů ovcí. Víte, že jsem muž, který mnoho neslibuje, avšak co slíbí, to splní." Imperialistické listy dodávaly: „Muslimové celého světa! Vzhůru srdce! Dnes jste viděli, jak se mezi vašimi bratřími v Libyi ubíral Vůdce, obnovitel mešit a obránce islámu. Muslimští národové pochopí, že pod italskou vlajkou dosáhnou míru, blahobytu a že jejich obyčeje a zvláště náboženské přesvědčení budou uctívány."

Rektor Azharu, velký vykladač muslimského zákona, Mustafa Marági úředně oznámil: „Ochráncem islámu může býti toliko muslim, který je přesvědčen o poslání svého náboženství a podporuje veškerou mocí jeho hlásání."

ŽIDÉ

Židů bydlí v Tripolsku 21.342, v Kyrenaice 4.005. Jsou jednak domorodí, jednak přistěhovalí. Usazovali se po Libyi již v třetím století před Kr. jako obchodníci, obraceli domorodce na svou víru a nikdy nevyhynuli. Mají osady nejen na pobřeží, nýbrž též v pohoří Nefúsa, Garíján a Achdar. V Garijánu jsou domy dvou osad vydlabány ve skále; jedna synagoga je pod zemí. Hotoví šperky, jsou kováři, ženy tkají koberce, avšak nejraději se živí podomním obchodem. Noví se nastěhovali v patnáctém a šestnáctém století ze Španělska a z Italie. Usadili se skoro vesměs v přístavech. Půjčují peníze a jsou obchodními jednateli. Domorodci jich rádi nemají a fašisté rovněž ne. Obojí jim vytýkají ziskuchtivost.

Za turecké vlády měli úplnou samosprávu. Italská ji hodně přistřihla a ponechala rabbinskému soudu toliko rozhodování ve sporech náboženských. Rabbinský soud je jediný a z jeho nálezu se mohou židé domácí i cizí odvolati opět jenom k němu. Je povinen zabývati se záležitostí znova a vyžádati si dobré zdání od vrchního rabbina, sídlícího v Tripoli.

Z domorodých křesťanů nezbyl ani jediný. Všichni se poislámštili. Křesťanských přistěhovalců, zvláště z Italie, přibývalo od konce minulého století. Francouzští řádové otevřeli r. 1901 školy v Tripoli a Bengázi a skoro současně s nimi Italové v těchže městech, jakož i v Derně. Kolonisté mají italskou duchovní správu s výstavnými chrámy a katedrálou v Tripoli.

ÚSTAVA

Správa byla stanovena královským nařízením z 3. prosince 1934 a 10. dubna 1937.

Tripolsko a Kyrenaika jsou jediná kolonie, zvaná Libye. Jako právní osobnost je Libye řízena a zastupována generálním guvernérem, sídlícím v Tripoli.

Generálního guvernéra jmenuje král po návrhu ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Závisí přímo a výlučně na ministru kolonií a podle jeho návodu řídí politiku a správu kolonie, zajišťuje bezpečnost a pořádek a dbá, aby byly zákony a nařízení prováděny. Může mu býti svěřena veškerá moc, kterou je obdařena královská vláda. Poslouchají ho všechny posádky i námořní a letecké, pokud jsou v kolonii nebo v jejích vodách. Je-li vyhlášena válka, má veškerá práva, která se udělují velitelům armádních sborů.

Generální guvernér je povinen bydliti v kolonii. Odcestuje-li nebo je-li vzdálen nebo zaměstnán, zastupuje ho dočasně generální tajemník, jenž mu spolu s velitelem vojska přímo podléhá.

Generálního tajemníka jmenuje král po návrhu ministra kolonií, jenž si vyžádá souhlas ministerské rady; týmž způsobem ustanovuje král velitele vojska. Generální tajemník se zabývá civilní a politickou službou kolonie, soustředěnou v jednotlivých odborech. Každý odbor řídí přednosta, jmenovaný ministrem kolonií se souhlasem generálního guvernéra.

Generální guvernér má vlastní úřad a může míti též zvláštní jednatelství, aby si usnadnil potřebné dopisování.

Velitel vojska je rádcem generálního guvernéra v záležitostech vojenských. Podává mu potřebné návrhy na obranu kolonie, jakož i na přesuny důstojníků.

Generální guvernér si smí dopisovati s rozličnými odbory státní správy a diplomatickými zástupci v cizině jedině prostřednictvím ministra kolonií nebo s jeho výslovným souhlasem. Podobný postup mají zachovávati všichni civilní i vojenští úředníci.

ROZDĚLENÍ

Libye byla rozdělena na čtyři provinciální komisařství a na jižní vojenské území. Hranice jednotlivých provincií byly vymezeny královským nařízením po návrhu ministra kolonií, jenž uvědomil generálního guvernéra. Podobně se určila sídla provinciální vlády, jakož i středisko vojenského území.

V čele provinciálního komisařství stál generální komisař, jmenovaný králem po návrhu ministra kolonií. Ve vojenském území velí důstojník, ustanovený králem po návrhu ministra kolonií, jenž si vyžádá souhlas generálního guvernéra.

Zákonem z 10. dubna 1937 byla ústava Libye znova upravena. Je úžeji spojena politicky i vojensky s Italií jako její částka umístěná v Africe. Přímořská komisařství byla proměněna v prefektury: Tripolis, Misurata, Bengázi a Derna.

Generální komisaři neboli prefekti a velitel vojenského území zastupují generálního guvernéra ve všech jeho právech a povinnostech. V záležitostech čiře vojenských závisí velitel vojenského území na vrchním veliteli kolonie.

Každá provincie se štěpí na okresy, residence a obvody, distrikty. Okres spravuje komisař, residenci resident, distrikt jednatel. Vojenské území je rozděleno na oblasti prvního a druhého řádu.

Střediska provincií a okresů jsou obdařena městskými právy. Mohou je dostati též střediska vojenského území, jakož i význačnější osady. Městské právo uděluje ministr kolonií neboli Italské Afriky, jenž určí i jeho rozsah. Každé město je právní osobností. Spravuje je starosta s městskou radou, jež mívá ve středisku provincie 6 členů, ve středisku okresu 4 členy. Starosty středisk provincií jmenuje ministr Italské Afriky na návrh generálního guvernéra z vybraných italských úředníků. Ostatní starosty ustanovuje generální guvernér na návrh prefekta rovněž z Italů právě jako městské rady. V osadách, které nejsou obdařeny městským právem, je za správu odpověden přednosta státních úřadů. Starostou může býti domorodec. Generální guvernér má od r. 1937 právo poslati do městských rad též domorodce.

Kočovníci se štěpí na kmeny a prefekt jim určuje náčelníka, jenž odpovídá za pokoj a pořádek ve kmenovém území.

PORADNÍ SBORY

Vládu podporuje generální rada a vládní rada. Každá provincie má správní radu.

Generální radě předsedá guvernér nebo jeho náměstek, generální tajemník. Náleží k ní generální tajemník, velitel vojska, generální komisaři neboli prefekti, velitel jižního vojenského území, federální sekretář národní strany fašistické, předseda apelačního soudního dvoru, státní návladní téhož soudu, přednostové vládních odborů, starostové provinčních středisk, jakož i náboženští soudci těchto středisk. Mohou býti povoláni i jiní přední úředníci nebo zástupci význačných společností a podniků. Ministr kolonií neboli Italské Afriky určí na návrh generálního guvernéra počet členů a s jeho souhlasem je na začátku každého roku jmenuje. Generální rada zasedá pravidelně v květnu a v listopadu, leč generální guvernér je oprávněn ji svolati i mimořádně. Stanoví denní pořad a členové o něm rokují. Neřídí-li se nálezem většiny, podá zprávu ministru kolonií.

Vládní radě stojí v čele buď generální guvernér nebo jako jeho zástupce generální tajemník. Skládá se z generálního tajemníka, státního návladního apelačního soudního dvoru, odborových přednostů, jakož i předsedy státního advokátského úřadu. Je-li třeba, mohou býti povoláni i jiní čelní úředníci s poradním hlasem. Vládní rada se zabývá rozpočtem, místními daněmi a záležitostmi kázně. Nesouhlasí-li generální guvernér s usnesením, oznámí důvody ministru kolonií.

Provinciální správní radu řídí prefekt anebo jeho oprávněný zástupce. Přísluší do ní předseda nebo soudce soudního dvoru, ředitelé jednotlivých odborů, nejvyšší provinční důstojník a zástupce fašistů. Běží-li o některý zvláštní odbor, mohou býti povoláni příslušní úředníci jako poradci. Rada rokuje o předmětech, které jí generální komisař předloží. Nesouhlasí-li s většinou, sdělí důvody s generálním guvernérem.

Domorodci nejsou ani poddanými, ani občany, nýbrž libycko-italskými občany. Mají zabezpečena rozličná práva a mohou se ucházeti o některé úřady. Státní občanství italské udělí generální guvernér domorodci staršímu než 25 let, který má jedinou ženu, neztratil politických práv, dokončil aspoň třetí třídu italské měšťanské školy, jakož i slouží-li v italském vojsku nebo úřadu, byl vyznamenán nebo je synem domorodce, jenž se stal italským státním občanem, když jeho synovi minulo 21 let.

Není účelem poitalštiti domorodce, avšak je nezbytné vštípiti jim lásku k velké italské vlasti.

ITALSKÉ ZÁKONY

Zákonitá nařízení vydává ministr Italské Afriky se souhlasem vyšší koloniální rady. Ministra může zastoupiti generální guvernér, je-li nebezpečí průtahu, je však povinen každé nařízení oznámiti ministru, jenž má právo je se souhlasem koloniální rady zrušiti. Generální komisař neboli prefekt

a vojenský velitel vykonávají zákonodárnou moc v mezích určených generálním guvernérem, jenž je oprávněn se souhlasem vládní rady každé nařízení zrušiti nebo změniti.

Všichni obyvatelé se řídí italskými zákony. Vládní komisaři ručí za pořádek. Výnosem z 8. května 1927 dostal komisař nebo náčelník právo povolati vojsko, když je toho potřebí.

Generální guvernér, komisaři a ve vojenské oblasti velitelé vyhlásí, kdykoliv se potřeba naskytne, tělesné tresty, vězení do třiceti dnů, peněžní pokuty, zaberou majetek movitý i nemovitý a odvedou jednotlivce a celé skupiny k nucenému pobytu do jiných krajů.

Město Tripolis spravovala mimořádná komise. V lednu 1924 byla správa svěřena vládnímu komisaři, podporovanému šestičlenným poradním sborem. Zasedali v něm tři Italové, dva muslimové a jeden žid. Podobná správa zavedena v Misuratě, Zlitenu, Homsu, Garijánu, Bengázi a Barce. Městský komisař dozírá též na okolí.

Italská správa hledí zachovati staré osady. Upravuje ulice toliko, když toho vyžaduje zdravotnictví nebo doprava. Vedle muslimských osad buduje nová města. Tripolis ozdobila nábřežím a staví novou rozsáhlou evropskou čtvrť na jihu a jihovýchodě. Bengázi, dřevní Berenice, založená egyptskými Ptolemaiovci, zakusila od r. 1922 mnoho důkladných oprav, zvláště u přístavu.

DANĚ A DÁVKY

Státní příjmy plynou z daní přímých, nepřímých a rozličných úředních poplatků, civilních i soudních. Přímé daně se odvádějí z výnosu movitého majetku, pozemků, dobytka, z desátku, z daní kočovnických a z budov; nepřímé z výroby lihových nápojů, z cel; z monopolů tabáku, soli, zápalek; z místních daní; obchodních, tržních, potravních a obecních přirážek.

DOPRAVA

Za turecké správy měla Libye jedinou sjízdnou cestu po pobřeží. Italové kvapem stavěli silnice a železnice. Vojenská potřeba je pobádala. Dnes lze dojeti vozem nebo autem do všech význačných osad a oas. Vlaky jezdí z Tripoli na západ do Zuary, na východ do Tadžúry a na jih až do pohoří Gariján. V Kyrenaice spojuje železniční trať Bengázi se Sollúkem a odtud ji prodlužují do Adždabijje. Na severovýchod má Bengázi pravidelné spojení s Barkou a obyvatelé Derny se domáhají připojení.

Rozloha Libye a málo význačných sídlišť zvyšuje nákladnost železnic a doporučuje automobilové silnice. Toliko pro těžké a objemné suroviny nebo výrobky se dráha vyplatí a takových není. Italská správa vystavěla nádhernou automobilovou silnici od hranic túniských k egyptským. Úspěšně soutěží se souběžnou železnicí.

Tripolský přístav je bezpečný, přístupný všem lodím. Je nejlepší v severní Africe. Velké potíže způsobuje vybudování vhodného přístavu v Bengázi. Italská správa ponechala starý a staví nový.

Lodní spojení Libye s Italií je velmi čilé. Šest italských společností, podporovaných vládou, posílá do ní své lodi. Plavba z Neapole do Tripoli trvá průměrně třicet šest hodin na lodích, vybavených veškerým pohodlím.

Od 2. ledna 1929 spojuje Ostii u Říma s Tripoli letecká linka. Létá se třikrát za týden, v létě denně z Ostie na Syracusy do Tripoli, kam dorazí za deset hodin. V Tripolsku sídlí letecká společnost severoafrická, jež má pravidelné spojení do Bengázi, pobřežních stanic, a když se příležitost naskytne, též do Kufry.

V květnu 1935 uzavřela italská vláda smlouvu s egyptskou o letecké lince, spojující Libyi s Italskou východní Afrikou. Egyptská poskytla letišť v Marsa Matrúh, Duchejla u Alexandrie, Almáza u Káhiry, Asjút a Uádi Halfa.

Vláda hledí zabezpečiti karavanní cestu z Tripoli do Gadámes a odtud do Timbuktu; z Tripoli do Fezzánu a Bilmy u Čadského jezera; z Bengázi do Kufry a Uadaj.

VOJENSTVÍ

Fašistická Italie vybudovala v Libyi základnu, ba ohnisko válečného rozmachu ve východním Středomoří a africkém imperiu. Ministerská rada schválila 10. dubna 1937 druhý armádní sbor, jakož i samostatné vojenské námořní velitelství v Libyi. Zákonem z 30. listopadu 1936 dostala Libye samosprávné velitelství letectví. Námořní velitelství je svěřeno admirálu sídlícímu v Tripoli, jenž je jako vojenský a letecký podřízen vrchnímu dozoru generálního guvernéra. Vojenská velitelství jsou v Tripoli, Misuratě, Bengázi a Derně. Velitel vojenského území bydlí v Honu.

Letectví je vybaveno všemi potřebnými jednotkami a postupuje souběžně s vrchním velitelstvím v Italii, jehož škadron může užívat. Ústřední základna letecko-námořní je v Tripoli. V Tobruku se staví druhá. Tobrucký přístav zajišťuje bezpečný útulek největším válečným obrněncům i ponorkám. V okolí přístavu jsou umístěna nejnovější děla. Nad trojúhelníkem uzavřeným městy Bengázi, Sollúk a Barka není dovoleno létati.

Saharská stráž bezpečnosti je značně silná a vším potřebným zásobena. Je seskupena ve čtyři divise se středisky v Gátu, Murzúku, Selbě a Braši. Pomáhají jí dvě letecké škadrony o 9 až 12 letounech, jakož i čety obrněných aut, jezdců na velbloudech a domorodé pěchoty.

Domorodci jsou povinni vojenskou službou a italští důstojníci dbají, aby zachovávali vzornou kázeň.

V létě 1937 byl královským nařízením upraven řád domorodých vojáků a zavedena kláda a karabáč.

Vojenské silnice se prodlužují a udržují v dokonalém stavu. Po celém pobřeží v délce 1822 km byla v únoru 1937 do-

končena silnice, jež usnadňuje přesuny pluků na západ na hranice túniské i na východ na egyptské. Nákladná odbočka ji spojuje nedaleko egyptských hranic s oasou Auénát, ležící v jihovýchodním koutě Libye. V oase zřizují skladiště válečných potřeb a potravin, aby měli možnost obrany i útoku, kdyby se rozpoutala válka s Egyptem nebo Súdánem.

ZEMĚDĚLSTVÍ

Budoucnost Libye nespočívá v obchodu, nýbrž v zemědělství. Obchodně Libye mnoho neznamená. Neleží na světové cestě, málo vyrábí a dovoz i vývoz úrodného Súdánska si našel nové směry: Port Sudan na Rudém moři a Dakar na Atlantickém oceánu. Tam jej svádějí železnice a dobré automobilové silnice, spravované na východě Velkou Britannií, na západě Francií.

Libye je osídlena rolníky a chovateli dobytka. Obdělané půdy je málo, avšak je úrodná. Orbu provádějí extensivně; nehnojí, leda kde pěstují zeleninu. Hnůj nahrazují úhorem. Vody je málo, proto se domky i stany kupí kolem pramene. Osamocených dvorů skoro ani není. Vesnice jsou větší než u nás. Toliko v krajích, kde není pramenité vody a kde třeba budovati cisterny, zakládají se menší osady uprostřed pozemků. Jinde mívá zemědělec daleko ke svým polím, poněvadž staví dům u pramene. V úrodných, zavlažovaných dolinách se neradi usazují, aby netrpěli střídavou zimnicí, malarií. Osady budují na pahorcích nebo na stráních. Kde jen mohou, vyhýbají se obchodním cestám, aby nebyli obtěžováni a okrádáni. Velká karavanní cesta vede krajem úplně pustým, kdežto pět deset kilometrů vpravo vlevo jsou po dolinách a údolích úrodná pole, bujné zahrady a nad nimi sedí domky rozsáhlých vesnic. Obdělají-li obyvatelé některé vesnice vzdálenější pozemky, zřídí si při nich buď stany nebo prozatímní chaty. Dlí v nich za setby a za žní. Nejraději užívají ke stavbě dřeva. Kde je ho málo, slepují stěny

z bláta, vepřovic, kamení, zřídkakdy z cihel. Kamenné domky neomítají; ostatní líčí žlutě nebo bíle. Střechy jsou ploché. Na tenčí kmeny a větve nasypou hlíny, urovnají a zalíčí. Poněvadž málo prší, stačí podobná úprava. Kde není větví, klenou střechy z kamení anebo je upleskají z hlíny nebo z vepřovic v podobě kuželů.

Venkovan zápasí ustavičně se suchem, proto si osvojuje houževnatost a rychlost. Žije většinou venku. V domě ukládá majetek a někdy v něm spává. Muž i žena, řemeslník a obchodník pracují nejraději venku. Kdo není zaměstnán, vysedá na návsi, před mešitou, na tržišti nebo v kavárně. Naslouchá, rokuje a je velmi rád, když někdo předčítá noviny. Učí se společenským stykům, je uhlazen ve svých způsobech a hbitě odpovídá. Potrpí si na pěkný šat a význačnou chůzi, aby upoutal pozornost. Je v něm mnoho marnivosti a ctižádosti. Je nedůvěřivý, lstivý, avšak oddaný přátelům a členům příbuzenstva. Není společenského rozdílu mezi bohatým a chudým. Všichni se navštěvují, rádi mluví a rádi básní. V přístavních městech se živí obchodem, avšak z dobrých dvou třetin se zabývají zemědělstvím a chovem dobytka. Pěstují pšenici a ječmen. Vyvážejí šafrán, olivy, datle. Kočovníci chovají velbloudy, ovce a kozy.

Domorodí zemědělci nesmírně trpěli od r. 1911. Italská správa má těžký úkol, jak zabezpečiti domorodce a nepoškoditi kolonisty. Od června 1923 platí domorodci mnohem vyšší daně než kolonisté. Ožebračení a zadlužení muslimové neprodávají a nekupují, a Italie hledá v Libyi suroviny a nové odbytiště pro své výrobky.

Od r. 1934 má italská Ústřední úvěrní banka půjčovati i domorodcům na 9%, avšak toliko nepatrné sumy, které nestačí ani na nákup jediné krávy. Dluh je splatný po šesti nebo dvanácti měsících a značně zatížen povolovacími poplatky. Fašistické agrární sdružení vypomáhá semeny. Domorodec je povinen pod dozorem zástupce sdružení pole náležitě obdělati, pohnojiti, půjčené obilí vysíti a po žních

stejnou váhu stejné jakosti vrátiti. Styk mezi domorodci a zástupcem sdružení se sílí. Probouzí se hospodářský zájem. Sdružení soustřeďuje nákup i prodej s podporou vývozního ústavu.

KOLONISACE

Po přání imperialistů má býti z Libye nebo aspoň z libyckého přímoří vytvořena africká Italie. Rádi by tam stáhli vystěhovalecký proud, jenž až do nedávna směřoval do Spojených států a poslední dobou spěje do Jižní Ameriky. Někteří tvrdili, že je v Libyi místa a chleba pro tři miliony Italů, jiní, rozvážnější soudí, že by se jich tam mohlo uchytit milion. Vystěhovalci si nedají poroučet, nýbrž tíhnou do zemí, které jim poskytují větších výhod než doma. Nalézali je ve Spojených státech, kde byl výdělek jistý a snadný. Oblíbili si jednotlivé země Jižní Ameriky, jejichž obyvatelé mluví sesterskou řečí, jsou zaostalí, půda je úrodná, podnebí zdravé a podnikaví Italové si snadno zabezpečí majetek i vliv. Jenže ve Spojených státech i v Jižní Americe italští vystěhovalci ve druhém, třetím pokolení splývají s okolím, získávají cizí státní příslušnost a jsou pro matku vlast ztraceni, kdežto v italské Libyi by se udrželi a Italii po přání imperialistů do Afriky rozšířili.

Po čem imperialisté touží, uskutečnili by jedině průkopníci a průkopníky italští vystěhovalci nebyli a nejsou. Nikde nerazili dráhu, nýbrž usazovali se na půdě připravené a takové je v Libyi málo. Průkopnického úkolu se ujímá vláda, odvodňuje a zavodňuje půdu, staví cesty, domky, osady a zve přistěhovalce-kolonisty. Někde ji nahrazují velcí podnikatelé, avšak rovněž na útraty italských občanů. Vláda i podnikatelé vkládají do libyckých kolonií nesmírné sumy peněz a budoucnost ukáže, zda s užitkem. Obilí nákladu neuhradí, průmyslové vývozní rostliny se hrubě nedaří a i kdyby se půdě a podnebí přizpůsobily, těžce obstojí v soutěži s plodinami z krajů úrodnějších, požehnanějších.

ZÁBĚR PŮDY

Italie šla do Libye, aby v ní usazovala své přebytečné obyvatelstvo. Potřebovala pro ně půdy, proto ji od samého začátku zabírala. Od r. 1912 do konce r. 1922 si přivtělila 9.313 ha úrodných zahrad v okolí přístavních měst. Výnosem z 18. července 1922 si stát vzal všechny pozemky tou dobou neobdělané, třebas byly soukromým majetkem, i měl v červnu následujícího roku již 68.000 ha nové půdy, vhodné pro kolonisaci. Rozdělil ji 140 statkářům. Domorodcům uložil vyšší daně a robotu na silnicích, vedoucích k novým koloniím.

Král udělil 1. května 1924 guvernéru právo vyvlastniti všechny pozemky, na kterých se v posledních letech nesázely stromy, a přiděliti je kolonistům, spíše než bude vyvlastnění úředně provedeno. Domorodci měli dostati náhradou sumu, stanovenou podle výnosu těchto pozemků v pěti letech před r. 1911. Generál Emilio de Bono zabral r. 1927 a r. 1928 162.000 ha půdy.

Královským nařízením z 22. prosince 1930 připadl veškerý movitý i nemovitý majetek senúsů státu. Italské úřady se dovolávaly koránu, podle něhož je půda státu a stát ji tudíž může dáti k obdělávání komu chce. Do konce r. 1937 ztratili domorodí zemědělci na 850.000 ha nejlepších pozemků.

Výnosy ze 7. června a 29. července 1928 upravují kolonisaci. Rozlišují kraje, které mohou býti italskými kolonisty obydleny a obdělány, a kraje, které lze italskými penězi hospodářsky spravovati. Kolonistům je zaručena půda a státní podpora nejen na obydlí, ohrady, hospodářské nářadí, dobytek, nýbrž též na obdělávání půdy v prvních letech. Italským podnikatelům svěří vláda rozsáhlé pozemky, dokáží-li, že mají majetek k těžení potřebný. Usadí-li se na velkých statcích italské rodiny, podporuje vláda tyto usedlíky jako ony, kteří obdělávají pozemky jim vládou přímo svěřené.

OBLASTI

Tripolsko je rozděleno na tři kolonisační oblasti. První, 15—20 km široká a 400 km dlouhá, se táhne od přístavu Zuara k přístavu Misurata. Je v ní hodně vody. Studně jsou mělké a dá se celá proměniti v zahrady, v nichž by se pěstovala ranná zelenina. Druhá oblast Džaffára je s ní rovnoběžná v šířce 30—35 km. Má vodu, avšak hluboko, hodí se tudíž pro vinice a háje olivové, mandloňové a jiné. Třetí oblast se prostírá mezi osadou Azízijjí a úpatím stráně, kterou Sahara spadá k severu. Navrtali vodu, avšak tak hluboko, že jí nelze hospodářsky využíti, a přece byla i tato krajina za římské doby obdělána. Domorodci zachycovali dešťovou vodu rozsáhlými přehradami; některé z nich chce italská správa obnoviti.

Hned r. 1912 se do Libye hrnuli italští kolonisté z vlasti, avšak též z Túniska. Neosvědčili se. Kdož doma i v Túnisku pilně pracovali v zahradách a ovocných sadech, hráli si v Libyi na pány. Ucházeli se o místa v úřadech nebo ve velkých podnicích a když se jim jich nedostalo, vraceli se, odkud přišli. Fašistická vláda konala, co mohla, aby zajistila potřebný počet vhodných kolonistů a přece se jí to nepodařilo. Generál Emilio de Bono vybíral jenom nejlepší, zabezpečoval ty, kterým půdu přidělil, a nové uchazeče odkazoval na dobu pozdější. Po jeho odchodu naléhal Lessona, státní tajemník kolonií, aby se kolonisace urychlila. Maršálek Badoglio, nástupce de Bonův, odpíral s poukazem, že je nezbytné, aby zůstala na cestě, vykázané jeho předchůdcem. Stojí poplatníky obrovské sumy a zasáhne-li do ní ukvapenost, budou vložené peníze ztraceny a úspěch na několik pokolení oddálen.

ÚVĚR A DOZOR

Vláda pečuje o levný a dlouhý úvěr. Založila Ústřední spořitelní banku pro kolonisaci hned, jak Libyi obsadila. Základní kapitál dostala 2. října 1914, kdy jí vláda přidělila

veškerý zabraný movitý i nemovitý majetek domorodců. Bylo ho tehdy za 5,000.000 zlatých lir. Vláda jej zvyšovala a od 1. září 1927 jí přiřkla dávku ze spotřeby cukru v Libyi. Výnosem z 1. dubna 1927 poskytuje spořitelní banka půjček toliko oněm kolonistům, o kterých se přesvědčí, že statek zařídili ze svých úspor a že se bez dalšího úvěru obejdou, anebo oněm, kteří půl až dvě třetiny údělu obdělali a zbytku se vzdali ve prospěch jiných kolonistů. Půjčky se povolují na budovy, zavodňování, osázení a udržování zahrad, na cesty, úpravu pozemků, strojená hnojiva, na koupi dobytka a strojů.

Cena kolonií zřízených fašistickou vládou se odhadovala ke konci r. 1933 na 200,000.000 lir. Drobné statky až po 75 ha byly zatíženy dluhem průměrně 2.925 lir na 1 ha; střední až do 400 ha průměrně 1.715 lir na 1 ha; velké 985 lir na 1 ha.

O kolonisaci pečuje kolonisační výbor; předsedá mu generální tajemník kolonie a jeho členy jsou přednostové zúčastněných odborů. Vláda jej zřídila zákonem z července 1928. Dozírá na Ústřední spořitelní banku, jakož i na sdružení svépomocných společností a na obchodní, průmyslovou a zemědělskou komoru kolonistů.

SKUPINY KOLONISTŮ

Italští kolonisté se štěpí na skupinu obchodníků, řemeslníků, svobodných živností, hostinských, dělníků a na skupinu zemědělců. Zemědělců přibylo zvláště za guvernéra de Bono. Mnozí mu vytýkali, že jim nadržuje na úkor skupiny první. Ve skutečnosti jsou zemědělci povinni vložiti mnoho peněz do podniku a účastniti se práce aspoň dozorem. Vláda jim poskytuje levného úvěru z Ústřední spořitelní banky, avšak potřebují-li více, než může půjčiti, jsou vydáni na pospas vydřiduchům, vlastním krajanům. Drahý úvěr je nesmírně zatěžuje a za hospodářské bídy pozemky nevynášejí ani na úrok.

Vláda odměňuje každého, kdo vystaví domek, vykope studnu, odvodní nebo zavodní nějaký pozemek. Na náhlé umístění tisíců a tisíců italských přistěhovalců nelze pomysliti. Velké statky spravují akciové společnosti. Mají v nich mnoho peněz a mnoho vykonaly. Jejich majetek leží skoro vesměs v pobřežním úseku. Společnosti rovnají pozemky, odvodňují a hnojí.

Velkým podnikatelům udělila vláda r. 1928 v Tripolsku 92.000 ha půdy, následujícího roku 100.000 ha a do července 1930 dalších 100.000 ha. Slibují, že do dvaceti let, počínaje r. 1928, usadí v Tripolsku aspoň 300.000 italských kolonistů.

Do Bengázi se kolonisté nehrnuli, třebas k tomu některé kolonisační společnosti nabádaly. Teprve ke konci r. 1931 dostalo 26 italských podnikatelů údělem 14.576 ha půdy, kdežto 71 drobných kolonistů obdělávalo 2.138 ha.

Do konce r. 1937 kolonisační rada rozdělila 20.000 ha mezi 477 rodin, syndikát velkých pěstitelů tabáku poskytl výživy 300 rodin a ústav sociální péče zaměstnal 100 rodin. Vláda se usnesla 23. dubna 1938, že do konce října dopraví do Libye 1800 rodin drobných rolníků.

Mezi podnikatele třeba zařaditi vyšší úředníky. Každý, kdo požádal, obdržel velký statek a značnou státní podporu, aby jej zařídil.

POTÍŽE

Nestačí dobrá vůle, je třeba pilných rukou. Kolonisté se považují za pány a do práce se jim nechce. Kolonisaci z Italie napomáhá blízkost, jakož i podnebí poměrně stejně zdravé jako na Sicilii. Ztěžuje ji nejistota žní, zaviněná nepravidelnými dešti, potřeba hotových peněz, klesající ceny zemědělských výrobků a nechuť zámožnějších Italů, aby se usadili v Libyi. Největšího úspěchu docilují kolonisté na drobných statcích, jenže se neradi tělesně namáhají. Dobře se osvědčují na velkých podnicích jako zemědělští nájemci,

avšak i tam se zakrátko vyhýbají rolnické práci a podnikatelé jsou odkázáni na domorodce.

Domorodec je práci zvyklý, rád ji koná, zvláště obdělává-li své pozemky. Styk s evropskými dělníky ho kazí. Navyká si jejich požitkům a řídě se jejich příkladem, domáhá se kratší pracovní doby a vyšší mzdy. Málokterý italský kolonista své pozemky obdělává. Živí se obchodem, drobnými řemesly, avšak štítí se práce na polích, kdežto v Americe a Túnisku se jí nevyhýbá. V Libyi je pánem.

Pastviny nejsou bohaté. Komise, která je zkoumala, nalezla, že se počet stád nedá zvýšiti, avšak zlepšiti.

Pozemky kolonistů drobných i velkých vesměs orají, obsévají a požínají domorodci, kteří se na nich od nepaměti živili. Byly jejich, kdežto dnes jsou italské a bývalí majetníci jsou zemědělskými dělníky, bezzemky. Vláda se jich ujímá, dozírá, aby nebyli přetěžováni, avšak hlavní užitek z nich mají přece jen cizinci. Volky nevolky napomáhají cizímu blahobytu.

HOSPODÁŘSKÉ KOMORY

Velcí podnikatelé pěstují skoro vesměs průmyslové suroviny, zvláště hennu, jíž jsou obsety rozsáhlé, dobře zavlažované zahrady v okolí Tripoli. Továrníci ji skupují a vyrábějí z ní barvivo vlasů. Halfa neboli alfa se hodí na výrobu celulosy. Rovněž se vyplácí juta, afrika a ricinus. Průmysloví podnikatelé mají menší továrny na rozličné oleje a rybí konservy. Dobývají též sůl, síru a fosfát. Dotud nenašli petrolej, ani uhlí, ani rudy.

Kolonisté mají obchodní, průmyslovou a zemědělskou komoru, jejíž stanovy byly upraveny v srpnu 1921. Měla 25 radů, z nich 10 Italů, 7 muslimů, 5 židů a 3 zástupce cizinců. Italové se domáhali většiny. V listopadu 1922 ji vláda rozdělila na tři odbory: obchodní, průmyslový a zemědělský. Velcí obchodníci a podnikatelé nepřiznávali stejných práv drobným řemeslníkům, proto fašistická vláda

komorní radu rozpustila a svěřila správu vládnímu komisaři. Přispívá mu poradní sbor zástupců kolonistů, obchodníků, průmyslníků a dělníků, jmenovaných generálním guvernérem.

SOUDNICTVÍ

Základem civilních soudů jsou rozhodčí, vybraní z úředníků nebo kolonistů, toliko výjimečně též z domorodců. Rozhodčího ustanovuje guvernér podle potřeby v osadě nebo kmeni. Rovná spory, u kterých nejde o více než 500 lir. Kde není soudu, může se zabývati i spory o větší částku. Proti jeho rozhodnutí není odvolání. Úřaduje zdarma.

V osadách, které nemají obyčejných soudů, zřídí guvernér po návrhu komisařově neboli prefektově soudy komisariátní, jež nalézají v záležitostech, které nepodléhají porotě a nepřevyšují 5.000 lir. O vyšší částce rozhodují soudní dvory. Porotě jsou přiděleny tytéž spory jako v Italii.

Soudní dvory civilní a trestní jsou vybaveny veškerou pravomocí. Prefekt předsedá soudu civilnímu i trestnímu, proto je povinen míti potřebné vědomosti. Apelační soudní dvůr zasedá v Tripoli a rozhoduje o odvoláních z celé Libye. Generální guvernér je oprávněn kterýkoliv spor zastaviti bez ohledu, jak daleko již pokročil. Každý civilní úřad smí užívati soudní policie.

Muslimové mají náboženské soudy nižší a jeden vyšší; židé rabbinský soud, jenž však zasedává při odvolání též jako soud druhé stolice. Rozhoduje pro italské a cizí židy jedině ve sporech náboženských a osobních. Dědické záležitosti podléhají soudům italským. Kádi pronáší nález o civilních sporech, ve kterých neběží o částku vyšší než 1000 lir, jakož i o záležitostech osobních, dědických a náboženských.

Král jmenuje kádi a rabbinské soudce po návrhu ministra kolonií. Každý nález počíná slovy: „Za panování Jeho Veličenstva krále a císaře,“ čímž dáno najevo, že italský král je nejvyšší náboženskou hlavou muslimů. Nálezy

muslimských náboženských soudců smějí býti provedeny jedině po schválení komisariátního soudu, v jehož obvodu byly vyneseny; podobně i rabbinské. Proti nálezu kádiho se lze odvolati k vyššímu náboženskému soudnímu dvoru. Jeho nálezy prohlíží, zamítá nebo provádí president apelačního soudního dvoru.

Zvláštní koloniální soudní dvůr byl zřízen zákonem z 2. června 1927 na obranu země. Generální guvernér jmenuje každého roku vysoké úředníky a důstojníky jako jeho přísedící. Zasedá, kde je třeba, a řídí se vojenskými zákony. Státní vězení je od r. 1913 v Sgedejdě u Tripoli, jakož i v Kuejfijji a Barce. Trestanci pomáhají při vědeckých vykopávkách, stavbě silnic, odvodňování a zavodňování.

Zákonem z 8. května 1927 byla upravena policejní služba.

Cizinci smějí bydliti v zemi toliko se souhlasem vlády. Nespolehliví cizinci, jakož i italští státní občané mohou býti vypovězeni.

ŠKOLSTVÍ

Muslimská Libye má bohaté dějiny a jindy vynikala značnou osvětou. Domorodci mohou býti na ně hrdi a svou hrdost prokázali za národního odboje. Fašistická vláda soudí, že je její povinností, aby národní probuzení nepodporovala, nýbrž duševní vývoj sváděla ve svůj prospěch. Přiznává, že jí nelze úplně zabrániti přístupu k lepší výchově, proto hledí, aby vyšší vědění jí bylo na prospěch, nikoliv na škodu.

Již vláda Crispiho pochopila důležitost italského školství na středozemním pobřeží. Italští misionáři neměli sloužiti Francii, nýbrž své vlasti. Na jeho popud byla r. 1876 založena v Tripoli první italská škola, napřed chlapecká, později dívčí. Z Italie tam posílali nadšené mladé učitele a učitelky. Byla to první skupina, která pracovala pro italskou budoucnost.

Sotva se italská správa Libye ujala, vydala 15. ledna 1914 školský zákon. Hleděla výchovu domorodců přizpůsobiti

francouzskému postupu v Alžírsku. Považovala za svůj úkol domorodce poitalštiti, jejich školy omeziti a úplně podříditi svému dozoru. Vyučovací osnova byla značně pozměněna ústavním zákonem z 1. června a 31. října 1919. Ústava vyhlašuje soukromé vyučování za svobodné, uděluje však vládě právo dozoru.

Mimo obecné školy s povinnou docházkou zřídila vláda střední a ponenáhlu i vysoké. Vyučovacím jazykem na školách obecných a středních zůstala arabština, avšak ve čtvrtém školním roku byla italština povinným předmětem.

V Tripolsku nebyla ústava nikdy zavedena, nebyl tudíž ani školský zákon uskutečněn. V Kyrenaice se podle ústavy na měšťanských a středních muslimských školách vyučovalo náboženství, arabštině, islámským předmětům, arabské literatuře, arabským dějinám arabsky, všem ostatním předmětům italsky. Italština byla uznána potřebnou a závaznou.

Kyrenaiský parlament zvolil komisi, aby vypracovala učební osnovu, již schválil 5. února 1922. Soukromé náboženské školy kuttab s tříletým vyučováním připravovaly pro státní měšťanskou školu čtyřletou. Kdo ji s dobrým prospěchem vychodil, mohl býti ustanoven učitelem na náboženské škole. V dívčích obecných školách se vyučovalo poněkud čtení, psaní, počítání, avšak hlavní péče se věnovala domácím a ručním pracím. Tento způsob byl nakázán výnosem ze 14. září 1922 též v Tripolsku.

Nabytých zkušeností využila vláda a ministerstvo kolonií zákonem z 31. ledna 1924 upravilo arabské školství, jež podřídilo zvláštnímu inspektoru. Konečnou úpravu provedlo zákonem z 26. června 1927 v celé Libyi. Obecné školy kuttab byly zrušeny. Místo nich zavedeny státní obecné školy arabské nebo italsko-arabské, v menších osadách s vyučováním tříletým, v městech s pětiletým. Ve všech se vyučuje současně arabsky a italsky. Účelem školy je naučiti italštině a vychovávati žáky k úctě a oddanosti Italii. Některé dívčí školy zůstaly, avšak s povinností, aby se soustře-

díly na ruční práce a dodávaly kolonistům potřebné služky. Vyučování trvá pravidelně dvě léta, v městech tři nebo i čtyři, aby si žákyně náležitě osvojily italštinu. Z nejlepších se vybírají učitelky.

Střední arabské školy byly v Bengázi a Derně. Fašistická vláda obě zrušila s poukazem, že muslimským měšťanům stačí pětitřídní škola obecná. Kdo touží po dalším vzdělání, ať vstoupí do škol italských.

Dozor na arabské školství je zesílen a učitel, který se projeví nespolehlivým, bývá odstraněn a škola uzavřena.

Náboženští soudci, vykladači zákona a učitelé obecných škol se vzdělávají na dvou vyšších učilištích. I na nich byl rozmnožen počet hodin, věnovaných italštině. Ve vyšších třídách městských škol je každý učitel povinen vyučovati náboženství a mravnosti italsky.

Turecká vláda založila r. 1899 v Tripoli umělecko-průmyslovou školu, italská ji proměnila r. 1925 v sirotčinec. Sirotci, skoro vesměs míšenci, se učí rozličným řemeslům. Nižší odborná škola byla zřízena výnosem z 30. října 1929 v Tripoli. Má oddělení průmyslové, zemědělské, obchodní a dívčí. Je určena pro Italy a židy, avšak výjimečně bývají připouštěni též Arabové. Podobná škola působí od r. 1925 v Bengázi. Obě jsou tříleté. Po všech městech a větších osadách se obyvatelé učí ve večerních školách italštině.

Domorodých škol je velice málo a není v nich místa ani pro 10 % dětí školou povinných.

Fašistická vláda nemá na starosti výchovu domorodců, nýbrž svých krajanů. Italští kolonisté, úředníci a obchodníci mají věnovat největší péči důkladnému vzdělání svých dítek, tělesnému i mravnímu. Každý Ital je povinen celým svým zjevem dávati najevo národní převahu nejen domorodcům, nýbrž i cizincům.

ITALSKÁ
VÝCHODNÍ AFRIKA

NOVÁ HABEŠ

I

ZEMĚ

Ve východní Africe mezi 4° a 15° s. š., kde se Indický oceán blíží Rudému moři, se vypíná nad 4.000 m mohutné horstvo, ve kterém se udržel poslední domorodý křesťanský stát Ethiopie neboli, jak mu říkáme, Habeš. Horstvo sahá k Rudému moři u přístavu Massaua. Odtamtud směřuje skoro k jihu, takže zůstává mezi ním a pobřežím, vroubeným pahorkatinou, nížina nezdravá a málo úrodná, které Habešané nikdy doopravdy neovládli.

POLOHA

Poloha habešského horstva je nesmírně důležitá. Vždyť sedí při cestách z Káhiry do Capetown a z Káhiry do Bombay. Kdo má jeho západní polovici, určuje blahobyt Súdánu a Egypta. Horstvo se podobá obrovské skalní tvrzi. Zdá se býti nedobytná a přece má několik bran otevřených do okolí, není tudíž od něho odloučena a může býti ztečena.

ÚTVAR

Mohutných vodních toků má Habeš mnoho. Řeky z nejúrodnějších krajů Džimmy a Kaffy plní jezera Rudolfovo a Štěpánčino. Východně od nich Džúba a Uebi Šebeli spějí k oceánu Indickému, Gualima a Hauaš k moři Rudému, do něhož však nevtékají, neboť mizí v bažinatých nížinách. Celá větší polovice západní náleží k úvodí Nilu. Vodu ze severozápadního koutu sbírá Atbara se svým největším přítokem Takkazje. Od ní k jihu proudí voda do Modrého Nilu neboli, jak se mu v Habeši říká, Abai, protékajícího důležitým jezerem Tsana. Na jihozápadním úpatí habešském se spojuje s Bílým Nilem Sobat, který pramení rovněž

na habešské náhorní rovině. Všechny řeky odnášejí úrodnou prsť, kterou obohacují Súdán a Egypt. Jezero Tsana leží 1860 m nad hladinou mořskou a pokrývá více než 3.600 km². Žádná z habešských řek není splavná ve větší délce; pouze na krátkých úsecích Sobatu a Modrého Nilu mohou plouti plytké parníky.

Některé tabulové hory jsou těžko přístupné; na jejich plochém temeni rostou stromy a vyvěrají bohaté prameny. Jsou to přirozené pevnosti. Habešané na nich nejraději stavěli své hrazené osady, zvláště klášterní.

Celou Habeš možno rozděliti na tři oblasti:

Kuolla, horké a nezdravé, poněvadž malarií zamořené nížiny a hluboké rokle, sahá do 1600 m;

Uaina-dega, náhorní roviny, bezlesé, s mírným podnebím, zdravé a úrodné, které lze trvale osídliti a obdělati, až do výše 2500 m;

Dega, zalesněné nebo bohatými trávníky pokryté tabulové hory, homole a pyramidy, až po 4620 m, kteréžto výšky dosahuje nejvyšší habešská hora Degen. Oblast Dega se nehodí pro orbu, dává však výbornou pastvu dobytku.

PODNEBÍ A ÚRODNOST

Habeš má dvojí roční období, deštivé a suché; deštivé od konce června do začátku září, suché v ostatních měsících, leč začátkem našeho jara také pršívá. Za období deštivého se každý potůček promění v bystřinu, řeky nelze přejíti, všude plno bláta a vody. Obyvatelé zůstávají doma; na obchodní a válečné cesty se dávají koncem září po slavnosti Povýšení sv. Kříže. V Šoa, dědičné zemi posledního císaře, pršívá od polovice června do polovice září; často jen lije. V polovici září je najednou po dešti a nastává vlastní jaro. Zeleň se udržuje do března. V dubnu a květnu bývá již vše vyprahlé. Od října do března je nejvhodnější doba k návštěvě.

Podnebím se různí oblast Kuolla od Uaina-dega. Uaina-dega je vlastním jádrem Habeše. Má podnebí celkem zdravé. Hlavní město Addis Ababa, ležící 2400 m nad hladinou mořskou, má průměrnou denní teplotu 13—17^0 C. Nejvyšší teplota v květnu a červnu bývá 30^0 C, nejnižší v prosinci a lednu 3^0 C. Dny jsou teplé, někdy horké, noci chladné, ba studené.

Půda je velice úrodná. V mnohých krajích jsou troje žně. V oblasti Kuolla se pěstuje bavlník, kukuřice a dura, tropický druh prosa; v oblasti Uaina-dega proso, ječmen, různé luštěniny, tabák. Obilí se seje koncem května nebo v červnu a žne v říjnu, listopadu; luštěniny v září a sklízejí se v lednu; tabák se vysévá v dubnu a sklízí v září. Len a ricin rostou divoce.

Kávovník tvoří v jihozápadní Habeši rozsáhlé divoké houštiny; zemědělsky jej pěstují v Hararu a Arusi. Sejí kávová zrnka. Po šesti měsících je přesazují po tisíci na 1 ha. Po tři léta je bedlivě okopávají, plejí a pravidelně zavodňují aspoň jednou za týden. Čtvrtého roku přinášejí keříčky úrodu, která se sklízí od června do prosince. Od čtvrtého do patnáctého roku dává jeden keřík průměrně 3 kg dobré kávy. Z Hararska a Arusi ji vyvážejí do Adenu, kde ji mísí s jihoarabskou mokkou (mochou). Zrnka divoké kávy sbírají a posílají do Súdánu.

Mimo kávu prodávají Habešané do ciziny hovězí a ovčí kůže, vosk a slonovinu; kupují tkaniny, zbraně, náboje, kovové nářadí a pytle.

Nerostné bohatství je dosud málo známé. Na západních svazích dolují na zlato a platinu. Uhlí se rovněž našlo v západní Habeši, avšak nekutá se, poněvadž není cest a dopravních prostředků.

ROZSAH A HRANICE

Císařství habešské mělo více než 1,200.000 km^2. Sousedilo ponejvíce s državami britskými a italskými, jen v úzkém úseku s kolonií francouzskou.

Hranice mezi Habeší a italskou provincií Eritreou byly stanoveny smlouvou z 10. července 1900, jakož i dodatkem k ujednání britsko-italsko-habešskému z 15. května 1902 a konečně ujednáním z 16. května 1908.

Francouzské Somalsko bylo ohraničeno konvencí z 20. března 1897. Habeši přiznáno právo na sůl z jezera Asal.

Velká Britannie vymezila hranice mezi svým Somalskem a Habeší přídavkem ze 4. června 1897 k přátelské smlouvě ze 14. května téhož roku. Přístavy Zeila a Berbera mají zůstati otevřeny obchodu habešskému.

Úmluvami z 24. června 1897 a 16. května 1908 byly určeny hranice s italským Somalskem. Pomezí britské východní Afriky a Ugandy bylo vymezeno domluvou ze 6. prosince 1907, kdežto hranice egyptsko-anglického Súdánu vytyčeny smlouvou z 15. května 1902.

ROZČLENĚNÍ ZEMĚ

Hlubokými zářezy řek, jakož i jinými přirozenými útvary se Habeš štěpí na země, které měly a mají větší nebo menší nezávislost nebo samosprávu a proto i vlastní dějiny. Nejdále na severu je Marebmellaš, země za řekou Mareb. Prostírá se od této řeky až k Rudému moři. Opanovali ji Italové a utvořili z ní provincii Eritreu.

Na jihu sousedí s Eritreou Tigre. V ní se soustředil ve čtvrtém a pátém století státní život ethiopského císařství v hlavním městě Aksum. Její obyvatelé jsou velmi hrdí a zakládají si na své bohaté minulosti.

K jihu od Tigre se prostírá hornatá země Lasta s náboženským střediskem Roha neboli Lalibala, proslulým chrámy, vytesanými z obrovských skal.

Na severozápadu sousedí s Tigre a Lastou provincie přivtělené k Habeši od století 15. do 17. Z jejich měst vynikají Debra Tabor a Gondar, kde se uchovaly zbytky hradů, vybudovaných indickými a habešskými staviteli podle budov portugalských. Jsou to kraje úrodné, zvláště poblíž jezera Tsana.

Na jihovýchod od jezera Tsana je úrodná země Godžam, uzavřená obloukem Modrého Nilu. Je osídlena skoro jediné křesťanskými Habešany. Nil ji odděluje od Amhary, země druhdy nezávislé, jež od druhé polovice 16. století velice trpěla náporem Gallů, jiř se pevně usadili ve východní polovici, které se říká Uollo-Galla.

Mezi Amharou a řekou Hauaš je vsunuta země Šoa, středisko, ba ohnisko habešského státu. Rozšířila se daleko na jih, neboť císař Menelik II. k ní přivtělil r. 1887 na jihu Harar, nejúrodnější oblast habešskou, a na východě Dankalu; deset let později na jihozápadě Kaffu a Džimmu, takže Šoa se svými državami zabírala více než tři čtvrtiny říše.

Tigre s Lastou na severovýchodě, Amhara a Godžam na západě a ve středu, Šoa na jihu byla po staletí nezávislá království a zápasila o prvenství.

II

OBYVATELÉ

Habeš s 12,000.000 obyvatelů je osídlena směsí nilských černochů, spřízněných s Nuby; Hamitů neboli Kušitů; Semitů. Černoši jsou nejčistší. Hamité se přízníli a přízní nejen se Semity, nýbrž i s černochy.

PLEMENA A ŘEČI

Plemena hamitsko-kušitské a černé nubické dala Habeši prvotní obyvatele. Semité se do ní stěhovali od 7. století před Kr. z jihozápadní Arabie. Majíce vyšší vzdělanost a větší obchodní styky, opanovali domorodé obyvatelstvo, jež přijalo jejich řeč i mravy.

Podle řeči se Habešané štěpí na tři skupiny: semitskou, hamitsko-kušitskou a nilskou.

Nejstarší ze semitských jazyků je geez. Byl úředním a literárním jazykem ethiopského království s hlavním městem Aksum, kvetoucího od století čtvrtého do sedmého. Všechny starší literární památky jsou psány geezem a užívá se ho dotud při bohoslužbě.

Po úpadku aksumské říše ustoupil státní jazyk geez nářečím, z nich nejrozšířenější jsou: na severu tigre a tigrai a ve středu amharština, která je jazykem úředním a částečně literárním. Dnešní amharštinu znají bezmála všichni obchodníci a dosti hojně jí užívají též habešští muslimové.

Skupina hamitsko-kušitská se štěpí na agau, jímž mluví obyvatelé habešských hor, kteří se tam nastěhovali od západu po rozpadu říše aksumské, a sidamo, rozšířené jihozápadně od řeky Hauaš, zvláště po rozsáhlých územích Kaffa. Mezi habešským horstvem a Rudým mořem se užívá hamitsko-kušitských nářečí, na severu dankali, uprostřed galla a na jihu somalo. Žádný z kušitských jazyků nemá písemnictví.

Ze skupiny nilské je nejvýznačnější nubijština na severozápadě; blíží se skupině hamitsko-kušitské, s níž měli Nubové ve starém i středním věku hojné styky. Do nubijštiny byly v šestém století přeloženy četné knihy Písma sv. a zůstala

literárním jazykem až do polovice čtrnáctého století, kdy křesťanství v Nubii náporem muslimů zaniklo. Teprv v posledních dobách vydávají misionáři rozličné spisy v jazyku nubijském.

Amharština se rozšiřovala na úkor ostatních nářečí semitských a na úkor jazyků hamitsko-kušitských a nilských. Sjednocená Habeš potřebovala jednotného jazyka a za takový se zaváděla po dobrém a po zlém amharština. Šířila se i za hranice, vytlačujíc ponenáhlu arabštinu nejen na západě, nýbrž i na východě. Je to po arabštině nejrozšířenější jazyk semitský.

Písemnictví není bohaté. Zabývá se po většině náboženskými náměty. V dobách aksumského království překládali Habešané z řečtiny, později od čtrnáctého do sedmnáctého století z arabštiny, avšak spisovali též sami, obzvláště knihy historické.

POVAHA HABEŠANŮ

Jméno Habeš pochází od jihoarabského kmene Habašat, jenž jednou zemi vládl. Vlastní Habeš sahá od řeky Hauaš na jihu do italské Eritree. Je osazena obyvatelstvem hamitsko-kušitským, na kterém spočinula vrstva přistěhovalců semitských. Členové některých rodů se liší od svých krajanů bílou barvou. V nich se udržela nejčistší krev semitská. Povětšině se smísili s podrobenými domorodci, zvláště Gally, kteří značí přechod k nilským černochům. Nejvíce gallské krve je mezi obyvateli království Šoa.

Habešan je hnědý, barvy jasně čokoládové, pěkně rostlý, rysů kavkazských, duševně velmi nadaný. Potrpí si na veřejnou oslavu a na dobré jméno. Od malička se obírá zbraní. Za boje neopustí svého místa, pokud má jiskřičku naděje, že zvítězí. V diplomacii se mu sotva kdo vyrovná. Udržuje svou nadvládu nad podrobenými daleko četnějšími, osvojil si schopnost vyjednávati a svou vůli prováděti bez ohledu na právo. Ujímá se poraněných. Ženy se neštítí vřavy vá-

lečné, nýbrž odnášejí poraněné a ošetřují je — a přece mnohdy rozzuření vítězové se dopouštějí největších ukrutností.

Habešan je vlastenec a je ochoten chrániti své svobody nejen majetkem, nýbrž i krví. Je hrdý, že uchránil svého náboženství, jakoby na ostrově v pohanském a muslimském moři. Je velmi nábožný, neboť považuje církev za kořen a základ svého národního bytí. Pohrdá muslimy, židy a pohany, ba hledí s vysoka i na evropské křesťany. Nebál se jich; vždyť od nich nebyl poroben, ba sám je několikráte porazil a vyhnal. Hrubě si jich neváží, poněvadž je posuzuje podle jednotlivců, které ve svém kraji poznal a kterými pro opilství, rozmařilost a jiné nepěkné vlastnosti opovrhuje. Ve své vlasti se cítí doma, kdežto evropského přistěhovalce považuje za cizince, který nemá zájmu na jejím blahobytu. Třebas stál zdánlivě osvětou výše, přece se zdá Habešanu, že se nechová čestně a že se snaží svého souseda vykořistiti. Odtud velká nedůvěra k cizincům a zároveň k evropské osvětě.

Habešané jsou velmi zdvořilí ke všem; mstí se za každé, třebas zdánlivé ponížení. Velice rádi mají děti. Pilností nevynikají, vyjímajíc snad venkovany severu, kteří pracují. Ostatní nosí raději vojenské zbraně nežli pracovní nástroje. Urození se štítí tělesné práce. Obklopují se přečetnou družinou a udělují bohaté dary, nedbajíce, jak si je nahradí. Kdo nebyl zámožný nebo neměl příležitosti zajistiti si příjmy, dával se do služeb bohatého urozence a tvořil si s jeho pomocí vlastní družinu, s níž ho, když bylo potřebí, doprovázel.

Vlastní Habešané — asi třetina obyvatelstva — jsou křesťané. O polovici četnější jsou hamitsko-kušitští Gallové, povětšině muslimové. Jsou mnohem temnější a útlejší. Svým pánům sloužili jako rabové. V severní polovici jsou pilnými rolníky, v jižní chovateli koz a ovcí. Rovněž hamitského původu jsou Dankalové a Somalci, bydlící ve východních nížinách, kde Habešané rychle umírají. Nevydrží v nížinách ani rudomořských, ani súdánských, neboť jsou praví horalé.

JAK ŽIJÍ A BYDLÍ

Habešan nosí bílé bavlněné spodky do půli lýtek, přitažené k tělu tkaničkou. Košile sahá po kotníky. Na ramenou má bílý plášť šamma, 5 m dlouhý, 3 m široký. Za zimy si přetahuje přes hlavu kratší plášť vlněný s kapucí. Bohatí zaměňují bavlněnou košili hedvábnou a šammu dlouhým černým pláštěm, rovněž hedvábným. Chudobní a vojáci mají místo košile a pláště šammy na sobě vydělanou leopardí kůži nebo kus bavlněné látky okolo kyčlí.

Žena si obléká dlouhou košili, přidržovanou pásem. Zakrývá ji rovněž pláštěm šamma nebo černým hedvábným. Jede-li, má spodky, které těsně přiléhají k lýtkům.

Mužové i ženy chodí obyčejně bosi, avšak zvykají si na naši obuv.

Habešan má jedinou zákonitou manželku, s níž se může dáti oddati církevně nebo civilně. Civilní sňatek je dvojího druhu: smluvní a řádný. Při smluvním žije žena s mužem za určitou odměnu po určitou dobu. Zplozené dítky jsou otcovy, avšak ustupují prvorozenému synu z řádného manželství. Řádné manželství se uzavírá pod dozorem státním. Čelné rodiny dávají řádný sňatek posvětiti církevně, čímž se stane nerozlučitelným.

Dívka přináší věno, jež zůstává jejím majetkem a jež může spravovati buď sama nebo s mužem, jenž však nesmí bez jejího souhlasu nic prodati nebo dluhem zatížiti.

Rozluka je velmi častá u světských sňatků. Stačí k ní souhlas obou manželů. O všechny dítky pečuje otec i po rozluce; nemanželských není.

Zámožný Habešan může míti souložnice, které však jsou podřízeny zákonité manželce. Jejich dítky jsou uznány.

Základem společnosti není rodina, nýbrž rod, tedy skupina příbuzných rodin. Z rodů vyrůstá čeleď, z čeledí kmen. Příslušnost k rodu stanoví též příslušnost ke kmeni; zaručuje každému určitá práva, ale také určité povinnosti.

Kmenové se štěpí na vládnoucí a porobené. Často bydlí vedle sebe. Porobení mívají taková práva, jaká jim byla od vítězů přiznána. Pravý Habešan se má přízniti toliko s příslušníky svého kmene.

Obydlím je tukul, kulatá chyše s kuželovitou střechou. Stěny jsou vybudovány ze sloupků a tyčí, obyčejně 4 m dlouhých. Dřevěná kostra střechy bývá pokryta došky. Mnohdy jsou stěny zevně i uvnitř opleskány blátem. Oken není, ani ohniště. Bohatší Habešané stavějí dřevěné sloupky a tyče na kamennou podezdívku. Někdy pokrývá jediná střecha tři kulaté domky do sebe vestavené. V severním koutě Habeše budují též domky čtyřhranné z vepřovic nebo z kamene.

Dřevo tukulů brzo uhnije, je potřebí stavěti nové. Není-li les nablízku, stěhuje se celá osada.

Vesnice zřizují Habešané nejraději opodál veřejných cest při prameni na vysokých kopcích nebo nad prudkými svahy, aby se mohli snáze brániti. Skupiny domků jednotlivých rodů bývají uzavřeny ohradou z trní. Kostelík stává na místě nejvyšším. Je zvykem, že nejmladší syn dědí domek.

CÍRKEVNÍ ZÁLEŽITOSTI

Podle náboženství jsou obyvatelé Habeše křesťané, muslimové, židé a pohané. Pohanů je více než 1,500.000, hlavně mezi černochy, částečně i mezi Hamity.

Křesťanství šířil v první polovici čtvrtého století Frumentius, rodák ze Syrie. V Habeši mu říkají Salama. Na biskupa ho vysvětil sv. Atanáš, patriarcha alexandrinský. Když se alexandrinský patriarchát rozdělil, vyhradili si právo určovati a světiti habešského metropolitu patriarchové koptští. Od Říma se Habešané nikdy neodštěpili. Uznávají římského papeže spolu se třemi ostatními patriarchy, avšak jako k hlavě hledí ke koptskému patriarchovi alexandrinskému. Dostával velké dary, než metropolitu poslal, a byly oprávněné snahy, aby se habešská církev osamostatnila, neboť metro-

polita z Egypta poslaný býval Kopt, který neznal ani jazyka věřících, ani jejich zvyků a obyčejů.

Metropolita byl duchovní hlavou celé Habeše a světskou hlavou území, které mu císař svěřil. Ve všem podléhal císaři a bez jeho vůle a souhlasu nesměl nic nařídíti. Vedle metropolity stojí habešský ečage. Bývá to opat šoanského kláštera Debra Libanos, jenž je generálem klášterního duchovenstva a mnohdy dozíral na činy metropolitovy. Světské kněžstvo vedl metropolita jenom ve svém území. Jinde ustanovoval císař kněze, kteří řídili duchovenstvo svého kraje a spravovali církevní majetek. Třetí církevní hodnost má správce Aksumu, zvaný nebrid. Císař jej vybíral z mnichů a odevzdal mu dozor na církevní soudnictví a obřady. Ečage a nebrid drželi korunu nad hlavou císařovou, kdežto metropolita jej mazal svatým olejem a korunoval. Maje nejvyšší moc svazovati a rozvazovati, mohl jménem národa prohlásiti císaře za sesazena.

Kněží světští jsou četní a zaostalí. Nejsou pro ně předepsány určité školy. Žení se, avšak nesmějí ženu propustiti a ovdoví-li, není jim dovoleno pojmouti druhou manželku. Církevní úřady bývají dědičné. Metropolita světí na jáhny sta čekatelů.

Kostelů je mnoho. Některé jsou vybaveny velkým majetkem, takže při nich žije několik kněží, kdežto v jiných se stěží živí jeden farář. Slouží-li kněz mši svatou, je nutno, aby mu přisluhovali aspoň dva jiní kněží a dva jáhnové. Ve velkých chrámech se účastní bohoslužeb jako zpěváci debterové. Věděním vynikají nad kněze. Učí se ve zvláštních školách čísti a psáti, posvátným dějinám a stávají se správci církevního majetku, představenými dobročinných ústavů, lékaři, spisovateli, učenci, soudci.

Vesnický kostel se neliší od ostatních domků, leda že se skládá ze dvou kruhovitých zdí pod jedinou střechou. Posvátné obřady se konají uvnitř, kdežto v chodbě dlejí zpěváci, hudebníci a věřící. Větší chrámy jsou čtyřhranné a

jejich střední část je oddělena pro obřady. Stěny jsou ozdobeny obrazy. Soch a věží není.

Mimo křest je povinná obřízka chlapců i děvčat. Sobota se světí právě jako neděle. Posty jsou přísné.

Mniši se řídí řeholí sv. Pachomia a štěpí se na dvě skupiny: v jedné je vůdcem Taklahaimanot, proslulý mnich ze Šoa, jenž zemřel r. 1312, v druhé Euostateuos, mnich z Tigre, jenž zesnul po r. 1344. Vzájemně si nepřejí, neboť nesouhlasí v projevu božství Kristova. Členové první skupiny učí, že Kristus, byv při křtu od Boha Otce pomazán Duchem svatým, projevil se Bohem, kdežto druhá skupina hlásá, že Kristus je podle těla syn Mariin, jehož božská přirozenost se někdy později projevila. Názor první skupiny je názorem státním. Ečage bývá vždy z řehole Taklahaimanot.

Zvláštního oděvu nenosí ani mniši, ani světští kněží. Obyčejně se liší pokrývkou hlavy, která mívá ovinek bílý nebo žlutý. Kdo navštívili Jerusalem, mívají ovinek černý. V ruce nosívají kříž.

Kláštery jsou velmi četné. Jsou to obyčejně okrouhlé chyše, seskupené kolem chyše větší. V čele každého kláštera je opat, jejž volí mniši, kteří mají úplnou církevní samosprávu a podléhají státnímu dozoru.

Hojní jsou v Habeši poustevníci; odívají se koženým rouchem, bydlí v ústraní a živí se prací svých rukou.

Ženských klášterů jako u nás není. Jednotlivé starší ženy, kterým to metropolita neboli, jak se mu říká, abuna dovolí a požehná jim k tomu, se mohou usaditi poblíž nějakého kláštera jako poustevnice.

ZA CÍRKEVNÍ SAMOSTATNOST

Po smrti metropolity Matthea 7. prosince 1926 požadoval vladař Tafari, aby koptský patriarcha vysvětil za metropolitu habešského mnicha, kterého mu pošle. Patriarcha odmítl.

Tu projevil Tafari ochotu uznati Kopta, vysvěceného za metropolitu, avšak s právem světiti domorodé mnichy za biskupy. Patriarcha odpíral. Po dvouletém jednání se dohodli, že Habeš vypraví do Egypta poselstvo, které si vybere ze čtyř koptských kandidátů jednoho, a toho že patriarcha vysvětí na metropolitu; současně že pomaže čtyři habešské mnichy na biskupy a pátého později. Poselstvo si 30. května 1929 zvolilo v sídle koptského patriarchátu mnicha Sidaria, asi padesátiletého, jenž byl po mnoho let učitelem v kněžském semináři v Alexandrii a později správcem biskupství. Patriarcha jej vysvětil 2. června za metropolitu pod jménem Kyrillos a spolu s ním čtyři habešské mnichy na biskupy; pátým biskupem domorodým se stal 9. ledna 1930 v Addis Ababě ečage neboli generál mnichů. Každý domorodý biskup má povinnost sídliti a pracovati ve své diecési. Biskupové pečovali poctivě o náboženské a církevní potřeby svých krajanů, pomáhali císaři budovati školství a posilovali ho ve snaze, aby se církev habešská stala úplně samostatnou.

Egyptští Koptové oddalovali, ba odpuzovali Habešany svou hrabivostí a neústupností, zvláště ve věcech habešského kláštera Dejr as-Sultán při Božím hrobě v Jerusalemě. Ještě v polovici sedmnáctého století vlastnili Habešané značné částky chrámu Božího hrobu a okolí. Ponenáhlu ztráceli svůj majetek a jejich rozsáhlý klášter si vzali Koptové. Již císař Johannes se snažil s ruskou pomocí dostat klášter do své správy a poslal do Jerusalema mnichy s hojnými penězi. Po jejich odchodu ohrozili císaře Italové i mahdisté a mniši, obávajíce se rozporu s patriarchou, koupili severovýchodně od města u ruské osady pozemek, kde vystavěli okrouhlý chrám s klášterem a pohostiným domem pro poutníky. V Dejr as-Sultán vládli nadále Koptové. Vladař Tafari putoval do Jerusalema a obnovil požadavek, aby mu byl klášter vrácen. Narazil na odpor nejen koptského patriarchy, nýbrž i britského vysokého komisaře a byl povinen spokojiti

se právem užívání určité částky bývalého národního majetku habešského.

Císařovna Manen dala vystavěti východně od Jericha u Jordánu klášter a kostel, jenž byl 26. září 1933 za její přítomnosti habešským biskupem posvěcen na jméno Nejsvětější Trojice.

MISIE A SVÁTKY

Habešská církev není misionářsky činna ani ve vlasti, ani v okolí a nemá ráda cizích misionářů, kteří se od začátku dvacátého století snažili vychovávati domorodé katolické kněžstvo.

Patronem Habeše je sv. Jiří. Je mu zasvěcen v Addis Ababě kamenný, osmihranný chrám s kopulí. Každý větší chrám má tabot, napodobení archy úmluvy, jenž je posvěcen a svěřen zvláštní péči kněží.

Nový rok se slaví 11., v přestupném roce 12. září. Patnáctý den po Novém roce je zasvěcen Povýšení sv. Kříže. Je to největší národní svátek a koná se s velikými slavnostmi, jichž se účastnil císař, vojsko a všichni hodnostáři.

MUSLIMOVÉ

Islám, jehož stoupenci obkličují Habeš na severozápadě, severu, východě a jihu, se dostal do vnitra země s pobřeží. Zvláště se rozšířil v šestnáctém století, kdy se mnoho Gallů přidalo k Muhammadu Graňovi, jenž se zmocnil Hararu, Šoy a jiných zemí. Hararští Gallové zůstali muslimy, avšak v jiných zemích se vrátili aspoň podle jména ke křesťanství. Menelik II. zavedl křesťanskou víru zákonem. Ponenáhlu se dostalo muslimům rovnoprávnosti, avšak v Godžamu se nesměli státi majetníky pozemků. Je jich přes 3,000.000. Živí se obchodem a řemeslem, stýkají se s cizinci a nepodléhají představeným náboženských bratrstev. O vyšší vzdělání nepečovali.

ŽIDÉ

Původ židů je nejasný. Snad jsou to potomci a stoupenci židovských bojovníků, kteří od šestého století před Kr. střehli jižních hranic egyptských. Měli náboženskou svobodu, účastnili se obchodu, proto se usazovali i v sousední Ethiopii a získávali domorodé kmeny hamitsko-kušitské pro svou víru. Rozšířili se hlavně v severozápadním koutě v území kmene Agau, jejž požidovštili. Král Sarsa Dengel (1563 až 1597) se snažil je vyhubiti. Zbytky, zvané Falaša, Vystěhovalci, bydlí při severovýchodní a severozápadní straně jezera Tsana jednak smíšeni s křesťany, jednak v maličkých osadách. Zjevem se neliší od domorodců. Bibli mají tutéž jako křesťané. Talmud neznají. Při bohoslužbě užívají amharštiny nebo tigrai, kdežto mezi sebou mluví nářečím agau. Obřízku konají u obou pohlaví. V severozápadní Habeši jich bydlí společně v osadách přes 7.000, v jiných zemích jsou roztroušeni jako řemeslníci v počtu kolem 40.000.

STÁTNÍ ZŘÍZENÍ

Říše se skládala: z království Tigre, Godžam a Šoa; ze zemí, spravovaných pohlaváry, rásy; z krajů rozličné velikosti, udělených místo výslužného nejlepším státním úředníkům; ze států přičleněných, zvláště na jihu a na jihozápadě, které si zachovaly buď samosprávu nebo domorodé náčelníky.

Země se štěpí na kraje a ty na osady, v jejichž čele stál starosta, zvaný šum.

Nejvyšší hlavou státu byl negus, král, nebo jak se jmenoval, negusa nagast, král králů, císař. Podle lidového podání pocházel od Menelika, synka krále Šalomouna s královnou ze Saby. Státní vlajka byla zelená-žlutá-červená. Státní heslo: Mo'a anbasá za' emnagada Iehúda, Zvítězil lev ze kmene Judova.

Rod, který odvozoval svůj původ od Šalomouna, přestal

vládnouti počátkem devatenáctého století, avšak pozdější panující rod tvrdil, že pochází rovněž od Šalomouna, a to po přeslici.

Císař byl svrchovaným pánem, ovšem pokud měl moc svou vůli provésti. Byl pánem vojenským, politickým a náboženským, neboť se považoval za hlavu křesťanské církve. Ministerstva v našem smyslu neměl. Úředníci, zvaní ministři, byli osobními tajemníky vládcovými.

Císař byl vlastní hlavou země, ze které pocházel. Císař Johannes byl hlavou Tigre, Menelik hlavou Šoa. Obrovské državy, které k své zemi přivtělil, posílily neobyčejně jeho moc. Ve své zemi jmenoval pohlaváry neboli náčelníky jednotlivých zemí a krajů a vybíral daně.

Ve starých královstvích Tigre a Godžam ponechal císař dědičné vládce, když uznali jeho svrchovanost. Dobyté státy Džimma a Ausa na jihovýchodě spravovali dědiční náčelníci pod císařovým dozorem. V čele jiných zemí stáli pohlaváři, rásové, z nichž někteří dostávali čestný název negus, král. Pohlaváry a pro menší kraje náčelníky, dedžače, měl po právu jmenovati císař, leč činil to pouze, kde měl sílu, aby jmenování provedl skutkem. V jednotlivých zemích měly velký vliv staré rodiny a císař aby dbal jejich přání. Pomáhalo mu, že bývaly mezi sebou málokdy svorné, i mohl užíti jedněch proti druhým. Teprve poslední císař nahradil dědičné pohlaváry, dva vyjímaje, úředníky, které sám vybral a ustanovil. Obecně se říkalo: „Zvyky a obyčeje provincií jsou silnější než císař."

Chtěl-li se císař zbaviti některého pohlavára nebo náčelníka, pozval ho do hlavního města a postarav se, aby neunikl, oznámil mu, že je sesazen. Nepřišel-li pohlavár, nezbylo císaři, než aby proti němu vytáhl. To učinil teprv, až si zabezpečil pomoc nebo aspoň klid jiných pohlavárů. Snadno dosáhl svého, bylo-li obyvatelstvo země s pohlavárem nespokojeno. Samo se postavilo proti sesazenému, jenž prosil císaře o milost.

Každý pohlavár nebo zemský náčelník jmenoval správce jednotlivých krajů, kteří pak ustanovovali své úředníky, ovšem nevyhradil-li si toto právo pohlavár. Četné úřady byly jakoby dědičné v určitých rodinách, i neměl ani krajský správce, ani zemský náčelník ve volbě úplné svobody.

Zemský pohlavár měl právo na dvě třetiny zemských příjmů. O ostatní se podělili správcové a nižší úředníci. Pohlavár si zabezpečil svůj příjem tím, že si stanovil vlastní výběrčí daní, kteří mnohdy vykonávali i moc politickou a soudní a měli vlastní vojsko, takže bývaly v některých zemích nebo krajích dvoje úřady.

Pohlavár nebo krajský správce vlastnil veškerou moc civilní, vojenskou a soudní, avšak nemohl řádně vykonávati ani jedné, poněvadž byl od rána do noci zahrnut malými spory, které vyřizoval osobně. Jaký div, že málokterý pohlavár měl zájem na společných, státních záležitostech. Každý pečoval jen o sebe a o své okolí. Co mu dočasně prospívalo, bylo nejdůležitější. O budoucnost se nestaral. Pevného platu neměl, sháněl na výživu svou a své rodiny a přijímal všechny možné dary.

Základem zemské správy byly vesnické rady, jejichž členové byli voleni se souhlasem krajského správce. Starosta, šum, jednal, jako by byla celá obec jeho. Dělil pozemky, soudil a prováděl rozsudek. Hodnost bývala v rodu dědičná. O důležitých záležitostech rokoval veřejně nejen s členy své rady, nýbrž se všemi hospodáři, které pozval. Výběrčí daně mu byl odpovědný.

SOUDNICTVÍ

Habeš neměla civilního zákoníku, ani trestního řádu. Každá země se řídila svými zvyky a obyčeji. Fetha Nagast, Právo císařů, které se uvádělo jako státní zákoník, je špatný překlad arabského díla o církevním a římském právu. Nedbá se v něm ani společenských, ani rodinných habešských záležitostí. Teprve začátkem r. 1932 vyhlásil císař nový trestní

zákoník. Byl vybudován na Fetha Nagast i místních zvycích a rozšířen zákony evropskými.

Císař byl nejvyšším soudcem státu, i měl každou středu a pátek předsedati nejvyššímu soudnímu dvoru s jedenácti přísedícími, vybranými obyčejně z duchovenstva. Vysoký úředník, afa negus, duch císařův, jej zastupoval. Řídil jednání a pronášel rozsudek. K tomuto nejvyššímu soudnímu dvoru se mohl osobně odvolati každý, kdo se domníval, že se mu nestalo po právu u nižších soudů, které počínají soudem vesnickým. Každý starosta měl svůj soudní dvůr s dvěma přísedícími podobně jako každý krajský správce a zemský pohlavár.

Pro cizince a cizí chráněnce úřadoval v Addis Ababě smíšený soud. Jeho předsedu určil císař. Jiný habešský soudce a konsul státu, ke kterému sporná strana příslušela, byli přísedícími. Zabýval se toliko spory Evropanů a jejich chráněnců s domorodci.

STÁTNÍ PŘÍJMY

Řádné finanční správy nebylo. Každá země spravovala své finance sama. Císař dostával daně pouze ze svých držav. Ostatním zemím nepředpisoval, kolik mu mají odváděti. Pohlavár nebo náčelník mu dal, kolik za dobré uznal. Vysoký úředník právě jako císař očekával dar od každého, komu nějaký úřad svěřil. Každý občan se blížil k náčelníku, pohlaváru a císaři s dary, jednak aby je poctil, jednak aby jim ukázal svou poslušnost. Tento orientální zvyk napodobovaly velmoci, které posílaly plno darů nejen císaři, nýbrž i jednotlivým pohlavárům, ba i nižším úředníkům, nikoliv aby daly najevo oddanost, nýbrž aby je podplácely. Jaký div, že úředníky zkazily a že měl císař těžkou práci, aby úplatnost odstranil. Císař si přisvojoval daně uprázdněných zemí nebo krajů, vybíral pokuty a dostával příjmy z celnic, pošt, telegrafů a železnice. Nečinil rozdílu mezi pokladnicí státní a soukromou.

Základem státních příjmů byl desátek, zvyšovaný na rozkaz pohlavára nebo krajského náčelníka a jejich vojáků. Desátek se odváděl v obilí, jinde v koních, hovězím dobytku, bavlně i medu, z něhož se vyráběla medovina, národní nápoj. Pohlavár měl právo uložiti cla; podobně i četné kláštery nebo kostely vybíraly pro sebe celní dávky. Cla se požadovala nejen na hranicích, nýbrž i uvnitř každé země. Mimo daně a rozličné dávky a poplatky zatěžovala obyvatelstvo státní robota. Každý dospělý muž byl povinen pracovati dva dny v týdnu pro pohlavára nebo zemského náčelníka. Vojsko a vysocí úředníci, ba i cizí hodnostáři měli právo na dergo, obživu pro sebe a svůj průvod, od obyvatelů, jejichž územím táhli. Toto právo bylo r. 1933 parlamentem zrušeno.

Habeš pozbyla celní samosprávy úmluvou z r. 1908, jíž přesně stanoveno, kolik smí vybírati z cizího zboží. Spolu přiznala četné svobody a daňové i soudní výsady cizincům a chráněncům cizích států. Domorodec, kterému byla zajištěna cizí ochrana, nepodléhal habešským zákonům a nesměl býti stihán bez souhlasu svého ochránce. Je na bíle dni, že tyto a podobné výsady státní správu ztěžovaly a svrchovanost ohrožovaly.

VOJSKO

Nebylo jednotné armády. Trvalo tolik armád, kolik bylo mimo císaře pohlavárů a náčelníků. V Šoa si císař budoval vojsko po evropském způsobu hlavně z dobrovolníků z Libye. Vyhrazoval si děla, kulomety a letadla. Na výzvu císařovu byl za války každý majetník pozemku povinen poslati jednoho vojáka, jinak by byl svůj pozemek ztratil.

Vojsko se skládalo z bojovníků, kteří se pronajímali buď císaři nebo některému pohlavárovi. Kdo se osvědčil, mohl z prostého vojáka postoupiti k největším hodnostem. Nebylo pevného služného. Vojenští velitelé živili sebe a své vojáky ze země nebo kraje, jejichž správa jim byla svěřena. Nebylo

stejnokroje; každý se oblékal, jak mohl. Zbraně zůstaly majetkem soukromým, kdežto o náboje se staral velitel. Za války byl každý voják povinen pečovati o svou výživu, proto za ním táhla jeho žena nebo služka s nákladními zvířaty.

Každý starosta, šum, každý náčelník a každý pohlavár měli vlastní vojenskou moc, větší, menší, podle toho, jaké byly jejich příjmy. Byla to buď stálá posádka nebo záloha, do které se podle potřeby najímali mužové z jednotlivých obcí. Armádě se nedostávalo moderní výzbroje ani pro 10.000 mužů a nebylo skladišť a zajištěných potravin. Měla-li zůstati na některém místě déle, hrozil hlad. To bylo příčinou, proč císař nikdy nevystoupil s plnou silou.

MAJETKOVÉ PRÁVO

Majetkové právo bylo jiné ve staré Habeši, jiné v zemích připojených. V zemích připojených náležela veškerá půda císaři, ve staré Habeši soukromníkům. Každý kmen vlastnil určité území. Usadil-li se na něm v několika osadách, mohl svůj majetek rozděliti na tolik částí, kolik je osad. Jednotlivé části připadly čeledím, bydlícím v té neb oné osadě. Členové čeledí se dělili o pozemky po třech, čtyřech nebo pěti letech. Každý hospodář měl právo požadovati pro sebe část obecních pozemků. Dostal-li ji, nesměl se účastniti dělby. Nikdo neměl práva pozemek zastaviti nebo prodati bez souhlasu kmene, jenž dbal, aby byl kupcem soukmenovec anebo aby si pozemek mohl opět koupiti, kdo jej v bídě prodal.

Císařské neboli státní pozemky spravoval císař sám. Svěřoval je po částkách v užívání buď vojenskému táboru, který v dobytém území zřídil, nebo rodinám, na kterých mu záleželo, nebo vysloužilým úředníkům a vojenským velitelům. Užívali výtěžku svěřené části, pokud zůstali na živu nebo pokud císař jinak nerozhodl. Po jejich smrti ustanovil císař, jak za dobré uznal.

Svobodného selského stavu není. Vlastní Habešané se

orbou málo zabývají a podmanění Gallové byli pokládáni za nevolníky, kteří odváděli čtvrtinu výnosu habešskému statkáři, kolem kterého se jejich pozemky seskupovaly.

NEVOLNÍCI

Po vítězných bojích nežádali Habešané náhrad, nýbrž nutili poražené, aby pro ně pracovali buď jako nevolníci nebo jako robotníci. Otroctví bylo zrušeno Menelikem II. již r. 1884. Od té doby se nekonal veřejný trh na otroky, avšak nevolníci nebyli propuštěni. Nebylo to snadné bez náhrady jejich pánům a bez náležitého zaměstnání nebo výživy pro ně. Po většině se s nimi dobře zacházelo, poněvadž byli částkou rodiny. Nikdo neměl práva je vyměniti nebo prodati a sami si nepřáli, aby byli odloučeni od svých dosavadních živitelů.

Kraje ležící při jihozápadních a jižních hranicích jsou velmi nezdravé, nízké. Rodilí Habešané tam hynou. Bylo nezbytné svěřiti dozor místním náčelníkům, třebas nebyli vyspělí jako Habešané. V těchto krajích hledali útulek četní provinilci. Spojovali se v čety a aby měli na výživu, podnikali nájezdy do sousedního britského území právě jako příslušníci angličtí do území jejich. Odváželi kořist, často i lidi, které prodávali překupníkům za otroky. Překupníci se snažili dostati se pomezím k Rudému moři. Vláda ztěžka zamezila takové pohraniční potyčky a nepřerušila dopravu otroků k pobřeží. Snáze zatknou otrokáře velmoci, kterým pobřeží náleží. Nájezdů, při kterých se odváděli otroci, bylo velmi málo. Stesky britského tisku bývaly přehnány.

Poslední císař vybíral z otroků pohraničních kmenů mladíky a zval je do Addis Ababy, kde je dával cvičiti, zařaďoval do bezpečnostní služby a po několika letech je posílal do domoviny, aby tam sloužili.

Zákony proti otrokářům, přicházejícím hlavně z anglického Súdánu, byly opraveny v listopadu 1918, avšak jak

proti nim postupovati, když je často chránili Evropané? Konsul evropské velmoci koncem r. 1921 zbil domorodé strážce bezpečnosti, kteří na nádraží v Addis Ababě nechtěli dovoliti, aby si s sebou vzal černou otrokyni, ačkoliv se bránila. Britské posádky umístěné při východních hranicích Súdánu mohly překaziti každé vnikání otrokářů mezi súdánské černochy. Obchodem s otroky se nezabýval žádný habešský křesťan nebo muslim. Obyčejně to byli Arabové, Dankalové nebo Balučové, britští poddaní.

Sir Austen Chamberlain, tajemník zahraničních záležitostí, navrhl 29. května 1926 generálnímu tajemníku Společnosti národů, aby byly ve smlouvě o otroctví lodi a osoby, zabývající se obchodem s otroky, vyhlášeny za rovné námořním lupičům a stíhány stejnými tresty. Italská vláda odporovala, i byl návrh zamítnut.

V dubnu 1935 podali odborníci výboru Společnosti národů, zabývajícímu se otroctvím, zprávu na 90 stránkách s četnými doplňky. Od britské vlády bylo 68 stránek, od italské 6 a půl stránky. Italové pojednávali o otroctví v dobách minulých a přítomných v Tripolsku, Kyrenaice, Eritrei a Somalii, avšak nikterak neupozorňovali na otroctví v Habeši a ani se nezmiňovali, že by bylo k jeho vyhubení třeba cizího zákroku.

HLAVNÍ MĚSTO

Habeš je země vesnic. Měst jako u nás, vyjímajíc Harar, není. Jsou to větší nebo menší vesnické osady nebo skupiny osad. Nynější hlavní město Addis Ababa bylo založeno r. 1883 a Menelik II. se v něm usadil trvale v listopadu 1887. Dal je stavěti po přání své manželky při řekách Kabana a Akaki nedaleko horkého pramene ve výši 2400 m. Místo bylo pokryto hustým lesem. Stromy byly brzo vysekány jednak na stavby, jednak na palivo, i nařídil císař, aby každý sázel eukalypty. Rostou velmi rychle, takže Addis Ababa leží v houští a je obklopena hustými háji. Domy a chaty se

skrývají v zeleni stromů. Na nejvyšším místě je vybudován Gebbi, Císařský kopec. Je to prostranství, hrazené trojí zdí, na němž stály větší i menší domy císařské rodiny, úředníků a služebnictva. Mimo Gebbi a sídla jednotlivých vyslanectví vynikalo několik hotelů; ostatek byly skupiny nízkých domků bez ohnišť, bez komínů. Za posledního císaře bylo zavedeno elektrické osvětlení, zřízena nemocnice, vystavěny parní mlýny a některé menší továrny. Obyvatelstva měla Addis Ababa na 50.000, mezi ním přes 3.000 cizinců, britských Indů a Arabů, jakož i Syřanů, Armenů a Řeků. Evropanů se čítalo na 300. Řekové, Armeni a Arabové vedli obchod.

III

ZA JEDNOTU

V nejstarších dobách bylo území habešské v západní polovici obydleno Kušity, ve východní černochy. Z jihozápadní Arabie přicházeli Semité jako obchodníci, řemeslníci a rolníci. Byli hlavně ze kmene Habašat. Obsadili severní polovici horstva, která dostala jméno po nich. Jejich hlavním městem bylo Aksum, jejich jazykem spisovným geez. Začátkem čtvrtého století se dal aksumský vládce Ezana pokřtíti. Rozšiřoval svůj stát nejen na pobřeží, nýbrž i do vnitra Afriky, kde dobyl ethiopské říše, jejímž hlavním městem bylo Meroe. O jeho výpravách se dovídáme z nápisů v geez a jazyku řeckém na velkých stelách, které se uchovaly v Aksumu. Nejvyšší je 33 m. Od těch dob říkají Habešané své říši Ethiopie.

PROČ SE JEDNOTNÁ ŘÍŠE ROZŠTĚPILA

V polovici sedmého století zarazili muslimové rozkvět starého aksumského království, neboť obsadivše Egypt a rudomořské pobřeží, přerušili přímé spojení s křesťanskými státy evropskými a asijskými. Křesťanští státotvorní Semité ztráceli sílu, ochabovali. Veškerou pozornost věnovali obraně proti muslimům.

Muslimové vzali Habešanům jejich državy v Arabii, na africkém pobřeží Rudého moře a Indického oceánu, jakož i jižní kraje, zvláště Harar. Odloučili je od vlastní Ethiopie, takže z bývalé říše zůstala sotva pětina.

V největším nebezpečí se octla Habeš po r. 1516, kdy turecký sultán Selím I. šířil svou moc po pobřeží Rudého moře a chystal se na popud Benátčanů, že vypudí Portugalce z Indie. Tento záměr se mu nezdařil — Portugalci byli na moři silnější, avšak Turci se usadili pevně v četných pří-

stavech poblíž Habeše, odkud podporovali muslimy. Hlavní jejich střediska byla Suakin, Massaua a Zeila. Správu Zeily svěřili emíru hararskému Muhammadu Graňovi. Pomáhali mu tvořiti armádu a dodávali mu střelné zbraně.

Muhammad Graň měl r. 1526 dobýti celé Habeše a přiměti její obyvatele, aby se stali muslimy. Na náhorní roviny habešské pronikl r. 1530. Obyvatelé nekladli velkého odporu; toliko čelní mužové a mniši podporovali císaře, jemuž nezbylo, leda aby hledal útulek v horstvu Semienském, jež vystupuje nad 4.500 m.

PORTUGALCI ZACHRÁNÍ HABEŠ

Křesťanské habešské říši hrozila úplná záhuba. Na pomoc jí mohli přispěti jenom Portugalci, kteří již začátkem šestnáctého století hleděli s Habeší navázati obchodní styky. Císař vypravil poselstvo k portugalskému králi i k papeži s prosbou, aby se ujali opuštěných křesťanů. Vyhověli a r. 1541 přistaly portugalské lodi v Arkiko, osadě ležící naproti ostrůvku Massaua. Na pevninu vystoupilo 400 bojovníků s palnými zbraněmi a děly. Spojili se s Habešany, již plni důvěry se dali znova do boje a svedli rozhodnou bitvu s Muhammadem Graňem v únoru 1542. Muhammad byl poražen a jeho vojsko skoro úplně potřeno. Muslimské nebezpečí bylo sice zažehnáno, avšak Turci se stále míchali do vnitřních záležitostí a působili rozmíšky mezi pohlaváry a císařem.

GALLOVÉ ZATLAČUJÍ HABEŠANY

Muhammad Graň měl ve svých řadách četné náčelníky gallského původu. Gallové náleží k rodině kušitské. Bydlili mezi rovníkovými jezery a Indickým oceánem, odkud se hrnuli na sever. Kdož sloužili ve vojsku Graňově, byli doprovázeni rodinami a stády. Usazovali se v dobytých krajích, za nimi se tlačili jejich soukmenovci, i nastalo velké stěho-

vání gallských kmenů, již vnikali zvláště od jihu a jihozápadu do Habeše. Zanedlouho zůstala císaři jenom Amhara, v níž se bránil ze všech sil proti Gallům a jejich spojencům, židovským Falašům. Turci z Massauy a Arkika jim pomáhali.

Císař Suzneos se domníval, že snáze uchrání své nezávislosti, spojí-li se s Římem, i požádal papeže Pavla V., jakož i španělského krále Filipa III., jemuž tehdy Portugalsko patřilo, aby se ho ujali a poslali mu nejen misionáře, nýbrž i zbraně. Oba vyhověli a r. 1626 se přidal císař se souhlasem bezmála všech pohlavárů k Římu. Avšak lid zůstal věren domorodému duchovenstvu, přecházel ke Gallům a nastala občanská válka. Druhorozený císařův syn Fasilides, nechtěje pozbýti trůnu, se postavil v čelo nespokojenců a přinutil císaře, že v červnu 1630 spojení s Římem zrušil a starý církevní řád obnovil. Císař sám zůstal katolíkem, avšak na trůn dosedl Fasilides, jenž vypudil všechny katolické misionáře a pronásledoval jejich domorodé souvěrce.

Zabezpečiv náboženský pokoj, zavedl Fasilides rozličné opravy a hleděl si podrobiti Gally, kteří se nastěhovali do severozápadního pomezí. V Gondaru v Amhaře dal stavěti rozsáhlý hrad, jenž měl býti sídlem jeho a jeho nástupců. Pohlaváři si budovali zámky v okolí, kdežto pod hradní horou rostlo velké město obchodní, osazené hlavně muslimy, původu gallského. Aby zabezpečil spojení s Godžamem, rozkázal císař překlenouti Abai, Modrý Nil, kamenným mostem.

Za císaře Fasilida vypravili Holanďané, soupeři Portugalců, do Habeše svého misionáře Petra Heylinga, protestanta vyznání augšpurského, jenž působil velké potíže, poněvadž rozdmýchal hádky o božství a přirozenosti Kristově. Náboženské třenice a ustavičné boje s Gally zeslabovaly moc Fasilidových nástupců. Byli povinni obklopiti se gallskou stráží a její velitel Ali, vyhlášený pohlavárem Amhary, si r. 1783 přisvojil bezmála veškerou moc. Gondarský císař byl jeho loutkou.

STÁTNÍ I CÍRKEVNÍ ROZTŘÍŠTĚNOST

Počátkem devatenáctého století se habešská říše skládala ze zemí Šoa, Godžam, Amhara a Tigre. V Šoa vládli potomci Nagasie, bojovníka neznámého původu, jejž císař Jasu I. Veliký ustanovil r. 1674 pohlavárem. Sahlasellase (1816 až 1840) si dal říkati král. Byl to vládce rozvážný a svědomitý, jenž nestaraje se o gondarského císaře, hledal spojení s Evropou. Francouzští misionáři měli u něho velké slovo a na jejich popud žádal, nepohodnuv se s metropolitou Salamou, aby mu Řím poslal sjednoceného Kopta, jenž by spořádal církevní věci. Umřel r. 1849, dříve než papež vyhověl.

Země Tigre a Godžam sousedí s Amharou, v níž sídlil císař; zůstaly v dosahu jeho moci a nevyrostla v nich žádná domácí vláda. Čelné rodiny zápasily o prvenství, neboť žily nezávisle jedna na druhé ve svém území. Císař a jeho ochránce, pohlavár Amhary, zasahovali, když se naskytla příležitost, a dosazovali nebo sesazovali pohlaváry i náčelníky. Godžamský pohlavár býval tísněn na západě vojskem egyptským ze Súdánu, na východě vládcem země Šoa, proto se přimykal k pohlaváru amharskému a tím i k císaři. Pohlavár z Tigre neměl mocných nepřátel v sousedství a poněvadž jeho země sahala až k Rudému moři, dostával se snáze do styku s evropskými zástupci než vládcové ostatních habešských zemí. Velká Britannie, toužíc si zajistiti Rudým mořem spojení s Indií, nabádala indickou vládu, aby zásobovala pána Tigre zbraněmi a náboji. S touto pomocí se r. 1830 upevnil v Tigre pohlavár Ube a po čtyřech letech povstal proti rásu Alimu z Amhary, ochránci slabých císařů, sídlících v Gondaru.

Ali, syn Alulův, původu gallského, se narodil jako muslim, dal se však pokřtíti podobně jako jeho matka vdova Alima, jež dostala na křtu jméno Manan a provdala se r. 1840 za císaře Johanna III., sídlícího v Gondaru. Ali se

snadno ubránil pohlaváru z Tigre a přinutil ho k uznání císařovy svrchovanosti.

Metropolita Kyrillos zemřel r. 1834 a po sedm let neměla habešská církev hlavy. I domluvili se r. 1841 pohlaváři ze Šoy, Godžamu a Tigre s Alim a vypravili poselstvo k patriarchovi do Káhiry s prosbou o nástupce. Patriarcha vyhověl, avšak nevybral za metropolitu habešského mnicha, nýbrž dvacetiletého Kopta Ondřeje, jenž právě vychodil školu anglikánských metodistů.

Nový metropolita, zvaný Salama, se o náboženské záležitosti hrubě nestaral, svým životem dával pohoršení a hned se přidržoval toho pohlavára, hned onoho. S počátku se usadil u Ubeho v městě Adua a snažil se získati i duchovenstvo pro zamýšlenou výpravu proti Alimu. Řídili ji Ube, pohlavár Godžamu i císař, avšak Ali zvítězil 9. února 1842 u Debra Tabor a zajal Ubeho, Salamu i císaře. Nemstil se jim, ale chtěl je získati dobrotou. Metropolitu s císařem vypravil do Gondaru, Ubemu dovolil návrat do Tigre, když si byl zajistil jeho věrnost, a godžamskému pohlaváru vrátil jeho zemi. Bojovníci Aliho, po většině muslimští Gallové, nesouhlasili s počínáním svého velitele, podnikali nájezdy do sousedních zemí a rozpoutávali občanskou válku proti všem. Habešané opouštěli osady, stávali se kočovníky a nájezdníky, blahobyt hynul, jistoty života a majetku nebylo — a všude se ozývala touha po silném vůdci-císaři, jenž by křesťanské obyvatele sjednotil a dřevní říši obnovil. Pokusil se o to rozvážný a odvážný bojovník Kahsa.

PRVNÍ POKUS O SJEDNOCENÍ

Kahsa se narodil r. 1820. Jeho otec Hailumariam byl sedlákem, jeho strýc Kenfu pak náčelníkem kraje Kauara na súdánské hranici západně od jezera Tsana. Jeho matka odvozovala svůj původ z rodu starých habešských císařů. Po manželově smrti ztratila vliv i majetek a živila se obcho-

dem. Svého synka poslala na vychování do kláštera Tsankar na jezeře Tsana. Byl debterem, když se nějaká četa nespokojenců vrhla na jeho klášter a jej vyloupila. Kahsa utekl a r. 1842 vstoupil do vojska svého strýce. Zakrátko se dal do služeb rása Aliho, získal jeho přízeň a dostal jeho dceru Tauabač za manželku. Nepohodnuv se se svým tchánem, postavil se v čelo nespokojenců a potíral vojsko Aliho na východě a vojsko egyptské, tlačící se ze Súdánu, na západě. Pochopiv nezbytnost vojenské výchovy po egyptském způsobu a uznav převahu evropských zbraní, přemluvil svého příbuzného, důstojníka v egyptské armádě, aby cvičil jeho i jeho druhy. S vycvičeným a lépe ozbrojeným vojskem se zmocnil r. 1847 Gondaru. Tohoto úspěchu mu nepřál pohlavár Godžamu, spojil se s Alim, avšak Kahsa je v červnu 1853 oba porazil, vypudil a sám se ujal vlády a správy v Amhaře a Godžamu, odkud šířil svou moc na sever i na jih. Opříti se mu mohli toliko páni Tigre a Šoy.

S Ubem z Tigre se tou dobou opět rozešel metropolita Salama a přidal se ke Kahsovi, jemuž velice prospíval, neboť stíhal církevní klatbou duchovenstvo jemu protivné. Bylo tehdy rozdvojeno dávným sporem o osobu a přirozenost Kristovu.

Sahlasellase, král Šoy, a r. 1849 jeho syn a nástupce Hailumalakot se zastávali nauky, kterou metropolita Salama se svými stoupenci potíral. Vnitřních rozmíšek v Šoa využil Kahsa, vtrhl do země a koncem r. 1854 zatlačil Hailumalakota do hor. Potom postupoval k severu, kde 15. února 1855 zradou přemohl pohlavára Ubeho.

CÍSAŘ THEODOR II., 1855—1868

Tato dvě vítězství otevřela Kahsovi bezmála celou vlastní Habeš, i dal se za jásotu lidu 18. února 1855 v Darasge korunovati za císaře a přijal jméno Theodor II. Vybral si je, protože staré podání tvrdilo, že král tohoto jména zavede

v Habeši pokoj a z ní vytvoří stát nejsilnější v křesťanském světě.

Náboženské spory v Šoa neustávaly, i vypravil se tam mladý císař se silným vojskem. Postup mu brzdila muslimka Uergit, paní kraje Uollo-Galla, o jejíž pomoc se ucházel král Hailumalakot. Četní mužové nesouhlasili, k Uergit se nepřidali, i byla poražena a císař si vybral její osadu Magdalu za své budoucí sídlo. Proniknuv bez dalších obtíží do Šoy, hleděl získati tamní náčelníky i duchovenstvo. Podařilo se mu to a Hailumalakotu nezbylo leda hledati útočiště v klášteře Debra Brehan, kde v prosinci 1855 zemřel. Hodnostáři svěřili císaři Sahlamariama, mladistvého syna Hailumalakotova. Theodor ho poslal do Magdaly, kde se mu dostalo řádné výchovy. Byl to budoucí císař Menelik II.

Císař Theodor volal při korunovaci: „Přisahám při této koruně, kterou nosili moji předkové, že si podřídím všechny země, které náležely do říše mých předků." Své přísaze dostál. Sám sebe nazýval mečem sv. Michala a mečem stíhal všechny, kdož celistvost říše ohrožovali. Dědičné pohlaváry a náčelníky odstraňoval a jmenoval své vlastní správce, čímž proti sobě popouzel velké rody. Žádného z přemožených pohlavárů nepřipravil o život. Ube z Tigre a Guašu z Godžamu žili na jeho dvoře, podobně jako gondarský císař Johannes III., jemuž se podařilo uniknouti z Magdaly k amharskému pohlaváru Gobeziovi.

Hned na počátku své vlády zakázal Theodor obchod s otroky, jakož i mrzačení zajatců nebo poraněných. Vymáhal, aby byly zákony plněny, život a majetek zajištěn. Krutými tresty hrozil každému, kdo se nevěnuje užitečnému zaměstnání a ohrožuje veřejnou bezpečnost. Obnovil povinnost jednoženství a církevního sňatku. Naléhal, aby řádový generál dozíral na kláštery a mnichy, na správu církevního jmění a zakládal školy a dobročinné ústavy. Metropolitu Salamu zbavil vlivu a když se protivil, dal jej r. 1864 uvězniti v pevnosti Magdala, kde zemřel v říjnu 1867.

Lid přál svému císaři, souhlasil s ním a řídil se jeho příkladem. Nové osady se množily a s nimi se křísil obchod i průmysl. Za hlavní město císař určil Magdalu v zemi Uollo-Galla, ležící mezi Tigre a Šoou. Témě tabulové hory opevnil a ozdobil četnými domy, kláštery i kostely, do nichž snesl, co vzácného ještě v Gondaru našel. Na úpatí hory rostlo středisko obchodní.

Theodor se snažil sjednotiti celou zemi a soustřediti křesťany v boji proti muslimům, jichž se nejvíce obával, poněvadž ohrožovali Habeš nejen ze Súdánu, nýbrž i od moře. Egyptské vojsko pronikalo do země od severu i od západu a turecké posádky zabíraly habešské pobřeží rudomořské. Tou dobou se stavěl průplav Suéský. Evropské velmoci, obzvláště Francie a Velká Britannie, se tlačily do Rudého moře a hleděly si získati stoupence v Habeši. Císař Theodor se utkal s evropskými diplomatickými zástupci a nevěda, jak si s nimi počínati, uspíšil svou záhubu.

V Habeši působili odedávna misionáři původu italského a francouzského. Misionáři angličtí k nim přibyli r. 1829, i nastal mezi nimi politický a hospodářský zápas. Theodor nechtěl, aby šířili svou nauku mezi jeho poddanými a zostřovali náboženské spory, přál si však, aby přiváděli do země řemeslníky, zvláště kdož se vyznají v opravě a hotovení zbraní, jichž měl vždy nedostatek. Angličtí misionáři mu s počátku vyhovovali. Anglický konsul W. Ch. Plowden, jakož i Irčan J. T. Bell byli jeho důvěrnými přáteli. Řídil se jejich radou v rozličných počinech a vedl své poddané k lepší budoucnosti. Chyba byla, že se od svých evropských přátel naučil píti a že po jejich smrti r. 1860 nenašel Evropana, ke kterému by byl přilnul a od kterého by se byl dal vésti. Skoro současně zemřela jeho manželka Tauabač, jež mu byla oddanou pomocnicí. Sličná Terunaša, dcera Ubeho, s níž se oženil, jím pohrdala jako povýšencem, i stával se zádumčivým, prchlivým a byl-li podrážděn, též ukrutným.

SPOR S VELKOU BRITANNIÍ

Theodor by byl rád zahájil přátelské a obchodní styky s Francií a Anglií, i poslal r. 1862 současně listy vlastní rukou psané císaři Napoleonovi a královně Viktorii. Napoleon odpověděl hned, Viktorie však mlčela. Tou dobou ho angličtí misionáři zbytečně popuzovali. Anglický konsul, kapitán Cameron k němu vyslaný, se jich ujímal. Císař, podrážděný mlčením královny Viktorie, dal r. 1863 některé misionáře i s konsulem, jejž podezříval, že nadržuje Turkům, zatknouti a v Magdale uvězniti. Velká Britannie vymáhala, aby byli propuštěni. Vypravila k císaři z Massauy konsulárního zástupce H. Rassama, avšak císař se nepohodl i s ním a dal ho v dubnu 1866 rovněž vsaditi do žaláře. Bylo patrno, že londýnská vláda nesnese takového jednání a že proti Theodorovi válečně zakročí. Hledala stoupence a našla jich mnoho. Všichni jeho odpůrci, vyhnaní a potlačení leníci, ba i pohlaváři, které císař sám ustanovil, se k ní přidali.

Sahlamariam, dědic království Šoa, jejž dal císař v Magdale vychovati a jemuž dal svou dceru za manželku, uprchl v červenci 1866 do země svých otců, aby ji opanoval. Přijímal od náhončích britských peníze i zbraně. V Tigre se hotovil k odporu pohlavár Kahsa, ustanovený r. 1861, a byl rovněž posilován od Velké Britannie. Pohlavár Gobezie z Amhary čekal na příležitost, aby se prohlásil nezávislým.

Když byla půda připravena a císař uvězněné britské poddané propustiti nechtěl, schválil londýnský parlament v červenci 1867 válečný postup proti němu. Měl býti proveden z Indie na indický účet. Řídil jej sir Robert Napier, vrchní velitel v Bombay. Pod jeho velením vystoupila v říjnu 1867 britská armáda na africkou pevninu v zátoce Zula jižně od Massauy. Čítala 32.000 bojovníků, z nichž byla asi třetina Britů, ostatní Indové, 27.000 nosičů, na 32.000 soumarů a 40 slonů nesoucích děla. Postup do Habeše se dál velice opatrně. Napier vyjednával s císařovými odpůrci, zvláště s vládci ze Šoy a Tigre. Pohlavár Kahsa z Tigre přišel

25. února do anglického tábora. Vrchní velitel mu zaručil pomoc, aby se stal císařem, avšak s podmínkou, že nebude překážeti postupu britského vojska. Kahsa podmínku přijal, dodával Angličanům potraviny a zabezpečoval jejich spojení s mořem. Totéž činil i král ze Šoy. Ani jeden, ani druhý se nepostavil proti císaři, avšak přičinili se, aby byl přemožen. Všichni pohlaváři kladli si za podmínku, že britské vojsko žádné habešské území trvale neobsadí, nýbrž odtáhne, jakmile vysvobodí zajatce.

SMRT THEODOROVA

Císař se uchýlil s 5.000 vojska do sídelního města Magdaly. Cizí peníze a sliby pronikly i do jeho armády; bojovníci ho opouštěli nejen jednotlivě, nýbrž i v zástupech. Mnozí, kdož s ním upřímně smýšleli, mu radili, aby ustupoval do vnitra země a rušil britské spojení s přímořím. Touha po snadné kořisti by byla přiměla i jeho odpůrce, aby se k němu přidali, na cizí vojsko se vrhli a o jeho zásoby se rozdělili, avšak císař setrval ve svém hlavním městě. Pod horou zřídil opevněný tábor, před nímž chtěl nepřítele zadržeti. Napier jej napadl 10. dubna, zradou vnikl do opevnění a císař se se zbytkem svých věrných uchýlil do magdalské pevnosti. Napozítří vyslal k Napierovi dva Angličany s návrhem jednati o mír. Britský velitel požadoval, aby propustil všechny vězně a vzdal se na milost a nemilost. Císař dal svobodu všem evropským zajatcům, z nichž si nikdo nestěžoval na nějaké příkoří, avšak vzdáti se nechtěl. Dovolil odchod poslední vojenské čety a toliko se šestnácti druhy se utekl do pevnostní věže. Angličané podnikli v pondělí velikonoční 13. dubna útok, jemuž předcházela prudká střelba z děl. Nenašedše nepřítele, dospěli až k věžní bráně, kde se jim na odpor postavili Theodorovi druhové. On sám se zastřelil z revolveru, který mu poslala královna Viktorie darem „na důkaz vděčnosti za dobré, jež prokázal jejímu služebníku Plowdenovi,“ jak hlásal nápis, vyrytý na zbrani. Britský

velitel dal Theodora pohřbíti v chrámu v Magdale, avšak mrtvola shořela i s chrámem, když byla pevnost při ústupu 18. dubna zapálena. Druhá manželka Theodorova Terunaša, dcera přemoženého pohlavára Ubeho, a jeho mladý syn byli vedeni s britským vojskem. Terunaša zemřela, než se dostala na pobřeží, a syn za málo let v Anglii rovněž. Anglické vojsko ztratilo 142 mužů a 560 jich bylo poraněno. Habešanů bylo pobito na tisíce, poněvadž britští vojáci nikoho neživili.

Tak zahynul první císař sjednocené Habeše. Evropští křesťané, kteří přicházeli do země, aby jemu a jeho křesťanským poddaným pomáhali, stali se mu záhubou. Sám to předvídal, když nechtěl, aby se příliš rozpínali. Říkával: „Napřed misionáři, potom konsulové a konečně vojáci." Nezajistil lidu trvalého pokoje, ale přece jen zemi spojil a chystal lepší budoucnost.

Dotud zachvívá zemí teskná dumka:

Dole v Magdale zazněl nářek:
Zemřel muž, ve kterém nebylo nic ženského.
Viděli jste, jak tam dole hynul lev?
Měl za potupu, aby ho zabil někdo jiný.

DRUHÝ POKUS O SJEDNOCENÍ

Po smrti Theodorově měla ubohá Habeš dva silné muže: pohlaváry Gobezie z Amhary a Kahsu z Tigre. Gobezie se ujal vlády, byl však již koncem r. 1871 poražen Kahsou, vyzbrojeným Angličany.

CÍSAŘ JOHANNES IV., 1872—1889

Pohlavár Kahsa, syn náčelníka Merriči z Tembien, se narodil r. 1839 a spravoval od r. 1861 Tigre pod svrchovaností císařovou. Přikloniv se k Velké Britannii, poznal, že je snáze

sjednocenou říši rozbíti, nežli rozbitou opět sjednotiti. Opakoval dílo svého předchůdce a umlčev a zkrušiv přečetné drobné nespokojence a soupeře, dal se 13. ledna 1872 v Aksumu korunovati na císaře. Korunovační obřad vykonal metropolita Atanathios, nástupce Salamův. Jako císař si dal jméno Johannes IV. a za sídlo si vybral Aduu. Opíral se o své krajany z Tigre, kteří vynikají jako bojovníci. Měl snahy nejlepší, avšak rozvahou a vytrvalostí se nevyrovnal svému předchůdci. Bylo mu ovšem čeliti nebezpečím mnohem větším.

SUÉSKÝ PRŮPLAV A VELMOCI

Plavba Suéským průplavem byla zahájena na podzim 1869 a nastal závod velmocí, aby se pevně usadily na africkém pobřeží Rudého moře a Indického oceánu. Velká Britannie, jež Suéskému průplavu nepřála ze žárlivosti, že jej buduje francouzský inženýr za francouzské peníze, byla první, jež závody zahájila. Důležitý přístav Aden při jižním konci Rudého moře držela od r. 1839. Též ostrůvek Perim byl její a třebas se r. 1856 zavázala, že jej vyklidí, neučinila to, nýbrž vytvořila z něho a Adenu druhý Gibraltar, takže bez jejího souhlasu nemůže nikdo z Rudého moře vplouti do Indického oceánu anebo dostati se z tohoto oceánu do Suéského průplavu. Soupeříc s Francií, umlouvala se tajně s Italií, nabádajíc ji, aby si rovněž zřídila kolonie na východním pobřeží severní Afriky. Francie za to ponoukala Egypt, aby obě její soupeřky předešel.

EGYPTSKÁ VOJSKA

Egyptské vojsko se tlačilo do Habeše od západu ze Súdánu a od východu s Rudého moře, kde obsadilo postupně všechny přístavy až po Zeilu. Odtamtud se zmocnilo 11. října 1875 i Hararu, takže mohlo tísniti Habeš se tří stran a zničiti poslední křesťanský stát africký. Nebezpečí, které tehdy Habeši od egyptského vojska hrozilo, bylo veliké. Cí-

sař Johannes postup Egypťanů po těžkých bojích nejen zadržel, nýbrž jim vzal i kraje, které obsadili. Na pobřeží se s nimi utkal vítězně již r. 1872. Na podzim 1875 vypravili dvě vojska: jedno ze súdánského města Kasala, druhé z přístavu Massaua. Císař je porazil u města Adua 17. listopadu. Chtěje pomstíti porážku vypravil chediv Ismáíl následujícího roku vojsko ještě silnější pod vedením svého syna Hasana. Postup zahájilo z Massauy, bylo však kousek k jihu v rovině Kúra (Gura) 7. března 1876 úplně potřeno. Na bojišti zůstalo na 4.000 mrtvých. Habešané ukořistili 25 děl a více než 8.000 ručnic remingtonek s hojnými náboji. Hasan paša a čelní důstojníci byli zajati a propuštěni za náhradu 25 milionů tereziánských tolarů. V mírové smlouvě z r. 1879 se Egypťané zavázali platiti 8.000 tolarů za Massauu s okolím. Tehdy mohl císař obsaditi celé pobřeží, dostati do svých rukou všechny bývalé habešské přístavy, leč neučinil to, neboť nedůvěřoval velmocem, které mohly snadno podporovati jeho odpůrce, potomky sesazených leníků a zvláště Menelika ze Šoy.

MENELIK A CÍSAŘ

Menelik neboli Sahlamariam se narodil r. 1844. Když mu bylo 12 let, osiřel a císař Theodor jej dal odvésti do svého sídelního města Magdaly, kde jej oženil se svou dcerou. Uprchnuv v červenci 1866, propustil svou manželku, vzal si za souložnici sličnou Baffanu a dostal se do Šoy, kde sbíral stoupence. Po smrti Theodorově se prohlásil nezávislým králem pod jménem Menelik II. Velikou oporu měl v některých členech své rodiny. Ualdagiorgis, jeho bratranec, a pohlavár Tesamma, jeho jiný příbuzný, vynikli jako svědomití správcové rozličných zemí. Michael, manžel jeho tety Tenague, s níž zplodil Makonnena, otce pozdějšího císaře, byl jeho důvěrným rádcem a správcem pokladny. Oddané stoupence měl Menelik v Haptegiorgisu a Tesammovi, velkých válečnících původu gallského. Haptegiorgis byl vrch-

ním velitelem habešského vojska a Tesamma politickým a vojenským správcem jihozápadní Habeše, kde zvláště v Kaffě měl Menelik mnoho odpůrců.

Menelik se neúčastnil osobně bojů s Egypťany. Zůstal na vážkách, pokud se zdar nepřiklonil k císaři, a hleděl se sblížiti s pohlavárem Adalem z Godžamu, jenž také toužil po větší nezávislosti. Teprv koncem r. 1877 se Adal podřídil císaři a Menelik smlouvou ze 14. března 1878 uznal Johanna králem králů, svým svrchovaným pánem a uvolil se k ročnímu poplatku a k vojenské službě. Císař mu přiznal vládu nad zeměmi Šoa a Uollo-Galla se Šoou na severu sousedící. Aby bylo přátelství mezi nimi upevněno, provdala se později Zauditu, desítiletá dcerka Menelikova, za Areasellase, dvanáctiletého syna císařova.

Smlouvou s Menelikem se zajistil císař na jihovýchodě, i mohl se věnovati úpravě správy své říše. Potřeboval pokoje, aby vyhojil rány, zasazené posledními občanskými válkami. Vždyť bylo na tisíce osad spáleno nebo vypleněno, venkované nechtěli obdělávati půdu a skrývali se se svými stády v nedostupných horách a hlubokých roklích. Obchod ustal bezmála úplně, nebylo jistoty ani života, ani majetku. Zakrátko bylo patrno ovoce zdárné správy. Orba se vzmáhala, vesnice rostly a obchod oživoval.

SÚDÁNŠTÍ MAHDISTÉ

Bohužel, že pokojný vývoj dlouho netrval. Koncem r. 1881 podnikly z egyptského Súdánu první nájezd na Habeš rozvášněné čety muslimské a bezmála touže dobou nastal na pobřeží rudomořském nápor Italů. Aby uchránil své říše od obou, potřeboval císař nejen spolehlivé a náležitě vyzbrojené armády, nýbrž také pomoci všech pohlavárů a neměl ani jedné, ani druhé. Obávaje se, aby habešští muslimové nepodporovali svých egyptských souvěrců, rozkázal, aby se dali všichni pokřtíti. Kdo to neučinil, byl povinen se vystěhovati. Na tisíce obchodníků a řemeslníků opustilo tehdy

vlast a štvalo proti císaři, právě jako se proti němu bouřili, kdož se pokřtíti dali a doma zůstali. Menelik se choval obojetně. Císař věděl, že touží po koruně, avšak nepronásledoval ho, jsa mu vděčen za pomocné vojsko, jehož mu poskytl v boji proti Egypťanům, a spokojil se obnovením přísahy věrnosti.

Císař Johannes se ucházel o francouzskou pomoc. Prosil francouzského konsula z Massauy, aby ho křesťanská velmoc uchránila od rozpínavosti egyptského vládce Ismáíla, jakož i od súdánských muslimů a sama mu neztěžovala postup, zabírajíc pobřeží a nedovolujíc, aby byl zásobován zbraněmi a náboji. Francie se ho neujala, zato však se vypravilo do Habeše poselstvo z Ruska soudíc, že by bylo na prospěch pravověrné církvi, kdyby se habešská s ní spojila. Johannes přijal poselstvo okázale a radoval se, že bude míti v caru svého ochránce a že dostane z Ruska řemeslníky a odborníky, kteří by učili jeho lid vyráběti zbraně a náboje. Válka s Tureckem oddálila ruskou výpravu a když konečně v únoru 1889 generál Mikuláš Ivanovič Ašinov vytoužené odborníky s bohatými zásobami přivezl, nepustili je Italové z Massauy a zmařili naděje ruské i habešské.

ITALIE V HABEŠI

Italie se opírala ve svém postupu na Rudém moři o Velkou Britannii a Menelika II. Role, již tu hrála Velká Britannie, nebyla jasná. Bez pomoci, které poskytl pohlavár Kahsa siru Robertu Napierovi, by nebyla anglická armáda císaře Theodora zdolala a nebyla by se živa z Habeše dostala. Odměnou mu Velká Britannie zaručila cestu na císařský trůn, udržovala s ním přátelské styky, dožadovala se znova jeho pomoci proti súdánským mahdistům a ujednáním z 3. června 1884 mu slíbila Massauu s okolím, zajistí-li volný průchod súdánského vojska do tohoto přístavu. Císař dostál všem podmínkám a Massauu přece neobdržel, neboť ji Velká Britannie touže dobou přiřkla Italii, s níž se dohodla

o společném postupu v severní polovici východní Afriky.

Menelik byl již v červnu 1872 vybídnut od monsignora Massai, představeného kapucínských misionářů, aby navázal styky s králem italským. Od těch dob si dopisovali a italští kapucíni a italská společnost zeměpisná připravovali půdu v Šoa. Italský mnich lazarista G. Sapeto zakoupil 15. listopadu 1869 přístav Assab s okolím, jejž Società Rubattino obsadila 19. března 1880. Italská vláda se přístavu ujala zákonem z 5. června 1882. Menelika hleděla uchlácholiti slibem, že ho bude z Assabu zásobovati zbraněmi, a ujednala s ním 21. května následujícího roku přátelskou a spojeneckou smlouvu, ve které projevila ochotu, že bude chrániti státních příslušníků krále Šoy v cizině. Nemálo se zarazil Menelik a ještě více císař, když zvěděli, že italské vojsko 5. února 1885 obsadilo Massauu, do níž se chystali Habešané, aby si zajistili svobodný dovoz a vývoz zbraní a jiných potřeb. Císař hrozil válkou. Italie popouzela Menelika proti němu, avšak Menelik odmítl, poukázav na svou přísahu věrnosti, na svůj amharský původ a na svou lásku k habešské vlasti. Své vojsko však neposlal na pomoc císaři, jehož velitel porazil Italy 26. ledna 1887 v Dogali.

Následujícího roku chtěl císař napadnouti Massauu, leč rozmyslil si to. Na západě hrozili súdánští mahdisté, popuzovaní Italy, na jihu pak v Šoa seděl nespolehlivý Menelik, zbraněmi a penězi rovněž od Italů zásobený. Třem protivníkům by císař nebyl odolal, proto začátkem dubna 1887 od Massauy odtáhl.

Císař Johannes varoval Menelika již r. 1872, aby Italům nevěřil. Ke konci r. 1888, kdy se Italové pevně usadili na habešské pláni, mu vzkázal: „Zanítil jsi oheň, který tě spálí."

CÍSAŘ JOHANNES ZAHYNUL

Mahdisté se brzy objevili. Po četných nájezdech na podzim 1887 vpadli v lednu následujícího roku s velkým vojskem do Habeše, porazili u Metemme pohlavára Adala

neboli Taklahaimanota z Godžamu a spálili Gondar. Vrátili se s velkou kořistí. Následujícího roku se ukázali opět. Císař je dostihl 10. března 1889 u Metemme. V rozhodné bitvě zvítězil a obsadil Galabat. U vítězném nadšení vytrhl z řad, dostal se daleko dopředu a byl zabit. Vítězství se proměnilo v porážku. Mahdisté mohli snadno obsaditi celou Habeš a po křesťanské říši by bylo bývalo veta.

Druhý císař sjednocené Habeše zahynul vinou svých křesťanských bratří evropských. Místo, aby ho podporovali, posilovali jeho křesťanské i muslimské odpůrce, těšíce se, že z rozpadlé říše uchvátí, co se jim zhodí. O křesťanství a křesťanskou osvětu se nestarali.

IV

ZA NEZÁVISLOST

MENELIK II., 1889—1909

Habešský lid pohlížel k Meneliku II. jako k jedinému ochránci před muslimskou záplavou. Menelik se octl u trůnu, na nějž se dlouho chystal a jejž si zajišťoval doma i za hranicemi. Mahdisté utrpěli veliké ztráty. Na dlouhou výpravu nebyli zásobeni; za deštivého období se na ni ani nemohli vydati. Nebezpečí od nich hrozilo teprv na podzim; do té doby chtěl býti Menelik hotov s přípravou domácí i diplomatickou.

POMOCNÍCI MENELIKOVI

Upřímnou rádkyni a činnou pomocnici měl ve své manželce Taitu, s níž se oženil r. 1883, dav se odloučiti od své první manželky, dcery Theodorovy. Taitu, dcera Batula, náčelníka z Jadžu, pocházela z císařského rodu, vládnoucího v Gondaru, a byla jednou z nejbohatších žen v říši; nadaná, činná, avšak spolu ctižádostivá a nesmírně pečlivá o blaho svých příbuzných. Menelik nepodnikl nic bez její rady. Provázela ho na jeho válečných výpravách a u Aduy velela vlastnímu vojsku. Její bratr Uole se svým synkem Gugsou byl ustanoven pohlavárem země Bagemeder, střední části Amhary.

Mladistvý Makonnen, syn tety Menelikovy, vychovaný ve školách, kde se naučil italsky a francouzsky, usnadňoval vyjednávání s evropskými diplomaty.

Adal neboli Taklahaimanot, pohlavár z Godžamu, se přimkl k Menelikovi, věda, že se bez jeho pomoci muslimských mahdistů nezbaví.

Upřímným přátelstvím mu byl oddán rás Michael z Uollo-Galla, sousedícího na severu se Šoou. Pocházel z rodu

Muhammada Graňe. Prvotně byl muslim a jmenoval se Muhammad. Jeho otec Ali si vzal za manželku hrdinnou Uergit ze staré císařské rodiny. Brzo zemřel a Uergit vodila vojsko proti císaři Johannovi. Konečně se s ní smířil a stál kmotrem jejímu synu, jenž se dal pokřtíti na jméno Michael. Mladý pohlavár Michael pomáhal císaři proti Menelikovi, avšak jsa tímto svým sousedem tísněn, spojil se s ním a při-lnul k němu. Menelik mu dal za manželku svou dceru Šoarreget, již zplodil se souložnicí Baffanou. Michael byl plný podnikavosti a Menelikovi se zdálo, že předčí nejed-noho pohlavára a vojevůdce, kteří až příliš lpěli na starém, zděděném a odmítali jakýkoliv pokrok.

VZRŮST MOCI MENELIKOVY

Odpůrců sobě rovných Menelik neměl. Nebezpečným mu mohl býti jeho zeť Areasellase, syn císařův, leč zemřel již r. 1888 a jeho vdova, Menelikova dcera Zauditu, se pro-vdala za pohlavára Gugsu, synovce Taitina. Mangaša, jiný syn císaře Johanna, avšak zplozený se souložnicí, byl s mnoha stran podněcován, aby se ucházel o trůn, což však neučinil, věda, že by bylo duchovenstvo proti němu a že by rozpoutal občanskou válku. Byl rád, že mu Menelik ponechal správu západní polovice země Tigre.

Menelik byl začátkem r. 1889 nejmocnějším z habešských pohlavárů. Mezitím co císař Johannes válčil s Italy a mah-disty, šířil Menelik, podporován jsa od Italů zbraněmi a pe-nězi, své državy na jihozápadě, kde těžce doléhal na úrod-nou zemi Kaffa. Věda, že mají evropské velmoci zálusk na Hararsko, sousedící se Šoou na jihovýchodě, hledal, jak by se ho po odchodu egyptského vojska r. 1883 zmocnil. Příle-žitost se mu naskytla, když muslimové hararští pobili italské důstojníky, vyslané na výzvědy. Pod záminkou, že je po-mstí, sebral koncem r. 1886 silné vojsko, porazil 25. led-na 1887 muslimy a vtáhl do města Hararu jako vítěz. Za správce ustanovil Makonnena, jenž poctivě pečoval o blaho-

byt obyvatelstva a rozšíření křesťanství. Kaffu opanoval r. 1894 a uzavřel protektorátní smlouvu s Abu Džaafarem, pánem území Džimma; dopřál mu úplné muslimské samosprávy, avšak vyhradil si roční poplatek na důkaz své svrchovanosti. Dobyté země považoval Menelik za své kolonie a zásoboval se z nich nejen potravou a daněmi, nýbrž i vojáky. Na místech přírodně silných a zdravých zakládal opevněné tábory a usazoval v nich věrné čety křesťanského vojska habešského i s rodinami, aby dozíraly na okolní obyvatele, zvláště muslimy, a sjednocovaly je s Habeší.

MENELIK A VELMOCI

K Velké Britannii a Italii, jež se uchytily na pomoří jindy habešském, přibyla za Menelika i Francie. Měla od r. 1862 přístav Obok v zálivu Tadžúra, avšak nevšímala si této své državy. Teprv když se Italové usadili v Massaueě, šířila svou moc podél celé zátoky a její obchodníci zakotvili r. 1894 v Džibuti. Nepatrná država francouzské Somalsko s přístavem Džibuti se stala důležitým činitelem v hospodářských, ba i politických dějinách Habeše, neboť Francie odvracela zátopu italskou i britskou.

Nejvíce péče věnovala Menelikovi Italie. Jsouc podporována a nabádána od Velké Britannie, jež by se byla s její pomocí ráda zbavila mahdistů v Súdánu, zamýšlela dostati celou Habeš pod svou svrchovanost; za nástroj měl sloužiti Menelik. Prozíravý Menelik věděl, že by se Italii stěží ubránil, proto jevil ochotu ponechati jí nejsevernější kout habešský, Massauu s okolím až po město Asmara, avšak nikterak nemínil strpěti, aby postupovala dále do Habeše, nebo aby si nad ní osobovala protektorát. Italští diplomaté se nadáli, že ho oblomí. Conte Antonelli, známý, ba přítel Menelikův, vymáhal obnovení smlouvy z 21. května 1883. Jako v ní svěřil Menelik ochranu svých poddaných ze Šoy, dlících v cizině, diplomatickým zástupcům italským, měl projeviti souhlas, aby Italie chránila všechny Habešany a aby zastu-

povala jeho vládu na venek. Menelik odmítal každý návrh podobného obsahu. Conte Antonelli mu vysvětloval: „Bude-li vám to vhod, můžete použíti našeho zastoupení. Nebude-li vám to vhod, nikdo vás nenutí, abyste ho užil." Tu projevil Menelik souhlas, aby byl do chystané smlouvy zařaděn článek 17., vyjadřující, že může použíti diplomatického zastoupení italského v cizině, když to za vhodné uzná. Tento obsah měl článek ve znění amharském, v italském však byl pozměněn, jako by byl Menelik projevil souhlas (consente), aby ho italská vláda zastupovala v zahraničních věcech.

Přátelská a obchodní úmluva mezi Italií a Habeší byla podepsána 2. května 1889 v Uccialli, osadě, ležící asi 40 km severně od Dessie. Hranice byly upraveny a Asmara přiznána Italům. Menelik měl právo dovážeti zbraně Massauou. Soudní moc nad Italy, dlícími v Ethiopii, svěřena diplomatickým zástupcům italským. Podle dodatečné konvence, kterou Makonnen podepsal v Neapoli 1. října 1889, zaručila italská vláda půjčku 4,000.000 lir. Polovička měla býti vyplacena ve stříbře, za druhou mínil Menelik koupiti v Italii zbraně a čeho potřeboval. Půjčka byla vtělena na celní příjmy v Hararu a Italie směla tamní celnici obsaditi, kdyby splátky nebyly přesně odváděny. Ani Menelik, ani Makonnen se z půjčky neradovali. Měli pocit, že se dopustili neprozřetelnosti, a Taitu tento pocit stupňovala poukazujíc na lačnost evropských cizinců.

CÍSAŘ MENELIK II. A ITALIE

Menelik, zajistiv se doma, a jak se domníval, i za hranicemi, se dal 3. listopadu korunovati od metropolity Matthea na krále králů v Entoto, hlavním městě Šoy. Po korunovaci se vypravil na severozápadní hranice s vojskem tak silným, že se mahdisté neopovážili se proti němu postaviti.

Potíže s Italií rostly. Italské vojsko, vedené generálem Baldisserou, postupovalo do Habeše na západ i na jih a obsadilo

značnou část Tigre, ačkoliv to bylo v rozporu s článkem 3. smlouvy z Uccialli. Vláda italská nejen že postup vojska nezastavila, nýbrž požadovala od císaře napřed celou zemi Tigre a potom aspoň její severní kout až po řeku Mareb. Vyjednávala tajně s Mangašou, slibujíc mu podporu, vzbouří-li se proti císaři. Menelik se o tom dověděl již začátkem r. 1890.

Hned po korunovaci oznámil císař velmocem, že nastoupil na trůn, a stěžoval si na násilí a na ochranu a pomoc, které Italie skýtá jeho nespolehlivým poddaným. Tou dobou sdělili diplomatičtí zástupcové italští mocnostem, že císař Menelik článkem 17. smlouvy z Uccialli projevil souhlas, aby vláda italská za něho jednala v zahraničních záležitostech. Ve francouzském parlamentě vystoupili někteří poslanci 3. dubna proti italskému protektorátu v Habeši a žádali vládu, aby se o věci vyjádřila. Její zástupce se omlouval, že zmíněnou smlouvu nezná. Menelik sám pochopil italský výklad článku 17. z britské a německé odpovědi. Ozval se hned proti tomuto výkladu tvrdě, že v amharském znění nic podobného není a že byla smlouva ve znění italském schválně porušena. Ministerský předseda Crispi trval v říjnu, aby Menelik uznal italskou vládu zástupkyní ve věcech zahraničních a vláda londýnská podporovala jeho i jeho nástupce di Rudiniho, jenž spolu s britským velvyslancem Dufferinem podepsal v Římě protokol z 24. března a 15. dubna 1891, v němž Velká Britannie italský protektorát nad celou Habeší uznala. Tím se octla v rozporu s obsahem listů, vyměněných 2. a 9. února 1888 s Francií, kterými se obě vlády zavázaly, že žádná nebude usilovati o Harar, že však se nevzdají svého odporu, kdyby jiný stát si tuto zemi chtěl přisvojiti nebo svůj protektorát nad ní vyhlásiti. Je pravda, že si Velká Britannie protektorát nad Hararskem sama nevzala, avšak projevila souhlas s protektorátem italským. Italie využívajíc dobré vůle britské obsadila touže dobou Benádir a utvořila z něho italské Somalsko, čímž odloučila Habeš od moře i na jihu.

Obojetnost Menelikova nesla ovoce, kterého se nenadál. Dostal se na císařský trůn, celou Habeš sjednotil, obrovské državy k ní přivtělil a toto ovoce jeho dlouholeté, vytrvalé a namáhavé práce mělo připadnouti cizincům, Italům.

VÁLKA S ITALIÍ

Nemoha po dobrém vymoci, aby byla nezávislost Habeše uznána, vrátil Menelik italské bance vypůjčené peníze, vypověděl 27. února 1893 smlouvu z Uccialli a oznámil velmocem, že nemá žádného závazku ke králi Umbertovi I. Francie a Rusko, jež úmluvu z Uccialli nikdy neuznaly, byly při něm. Svému národu ohlásil, že chce chrániti svobodu Habeše proti nepříteli, který ze zámoří přišel, aby zničil samostatnost říše, a vyzýval své věrné, aby spoléhajíce se na Nejsvětější Trojici, se proti vetřelcům postavili. Italové by byli rádi získali pohlavára Mangašu, avšak on jim nedůvěřoval a přidal se v dubnu 1894 k císaři. V italské Eritrei vypuklo v prosinci povstání. Mangaša spěchal povstalcům na pomoc, byl 14. února 1895 poražen a guvernér Eritree, generál Baratieri, obsadil vychodní Tigre. Tu zavolal Menelik veškeren národ do zbraně a vypravil se proti Italům.

Vojsko vedl Makonnen, avšak vlastní postup řídil císař sám. Již 7. prosince 1895 porazil majora Toselliho na tabulové hoře Alagi. Generál Baratieri se opevnil v Adigratu, leč Menelik, zmocniv se Makalle, jej obešel a položil se táborem v horách u Aduy, odkud mohl snadno přerušiti cestu z Adigratu do Asmary a odříznouti italské vojsko od Massauy. Císař neustával jeviti ochotu ke smíru. Požadoval obnovu starých hranic Eritree a zrušení 17. článku smlouvy z Uccialli. Vláda Crispiova trvala na protektorátu a na rozšíření Eritree, vypravovala posilu za posilou a hnala Baratieriho k útoku, jehož se obával. Za to byl 22. února 1896 vrchního velení zbaven a na jeho místo dosazen Baldissera, jenž dlel v Italii. Než se dostal na bojiště, bylo po boji. Baratieri, roztrpčen a donucen vzpourou v Eritrei, jakož i ros-

toucím nedostatkem potravin, opustil svá opevnění a napadl Menelika, jenž v rozhodné bitvě u Aduy 1. března porazil 14.500 italského vojska úplně. Mohl je hnáti až k pobřeží, avšak nemaje zabezpečeno zásobování a nechtěje si vzbuditi mocného nepřítele, zastavil se u řeky Mareb. Chybil; nepřítel zůstal na habešské planině, na kterou by se byl z horkého a pustého pobřeží stěží znova dostal. Italové žádali již 10. března za příměří a major C. Nerazzini podepsal 26. října 1896 v Addis Ababě mírovou smlouvu, kterou byla úmluva z Uccialli zrušena a článkem 3. Italie uznala bez jakékoliv výhrady úplnou nezávislost ethiopského císařství. Prozatímní hranice italské Eritree měly tvořiti řeky Mareb, Belesa a Muna. Na památku tohoto velikého vítězství dal Menelik II. raziti peníze s větou: „Ethiopie nevzpíná ruku, leda k Bohu.“

V

ZÁMĚRY VELMOCÍ

Evropské velmoci se po vítězství u Aduy dívaly na císaře zcela jinak nežli předtím a hleděly si zajistiti jeho pomoc nebo aspoň dobrou vůli se svým postupem ve východní polovici severní Afriky. Imperialistické hnutí rostlo zvláště ve Velké Britannii. Cecil Rhodes hlásal: „Afrika musí býti britská od Capetownu do Káhiry."

VELKÁ BRITANNIE SOUPEŘÍ S FRANCIÍ

Velká Britannie, hledíc ovládnouti východní Afriku, zajistila si domluvou z 1. dubna 1890 s Německem celé úvodí Nilu. Francie nelenila a konvencí se státem Kongo ze 14. srpna 1894 si otevřela od Atlantického oceánu cestu až k Nilu a tudíž do egyptského Súdánu. Tehdy odpovídali imperialisté francouzští anglickým: „Državy francouzské musí sahat od Atlantického oceánu k Indickému." Sir Edward Grey prohlásil 11. března 1895 každou podobnou snahu za málo přátelskou. Chyba bylo, že Francouzi zůstali při slovech, kdežto Britové jednali. K činu se odhodlala francouzská vláda teprv koncem r. 1896, kdy se již dal lord Kitchener na pochod do Súdánu. Tehdy opustil kapitán Marchand pobřeží Atlantického oceánu a protloukal se s velkou bídou k Nilu. Marquis de Bonchamps, rovněž nedostatečně zásoben, byl s několika druhy vypraven do Habeše, aby se dal s vojskem Menelikovým k Nilu a setkal se s Marchandem ve Fašodě. Habešané měli vystavěti tvrz na pravém břehu, Francouzi na levém a vztyčiti vlajku. S Menelikem uzavřel L. Lagarde, guvernér francouzského Somalska, 20. března 1897 tajnou smlouvu, jíž mu Francie zajistila nezávislost a slibovala četné výhody, rozšíří-li svou říši až k Nilu. Nil měl značiti hranice mezi Habeší a Francií od 5^0 do 14^0 s. š.

V lednu 1897 uznal Menelik Džibuti úředním přístavem

pro veškeren habešský dovoz a vývoz a Lagarde ho ujistil, že v něm dostane svobodné pásmo, avšak pod svrchovaností francouzskou.

Touže dobou přišlo k Menelikovi britské poselstvo, jež vedl Rennel Rodd. Jeho účelem bylo pozorovati činy Francouzů a domluviti se s císařem. Stalo se to 14. května 1897. Velká Britannie se zavázala, že dovolí, aby se z jejích přístavů Zeila a Berbera dopravovaly zbraně určené císaři, on pak zajistil provoz zbraní svým územím britskému vojsku v Súdánu. Menelik, jenž byl velice spokojen s dary, jež mu poselstvo přineslo, doslechl, že Lagarde, správce francouzského Somalska, podával italskému generálu Baratierimu zprávy o pohybech habešského vojska. Ochladl v nadšení pro Francii a odvolal své vojáky od Bílého Nilu, jakmile lord Kitchener Fašodu obsadil.

ŽELEZNICE Z DŽIBUTI

Džibuti bylo určeno za východisko železnice. Výsadu pro ni dostal švýcarský rodák, dlouholetý svědomitý rádce Menelikův, inženýr Alfred Ilg 9. března 1894. Železnice měla býti vystavěna z Džibuti do Hararu, z Hararu do Entoto a odtud do Kaffy a k Bílému Nilu. Úsek 1 km široký po obou stranách trati byl přiznán společnosti na 99 let, počínajíc dnem dobudování. Se souhlasem francouzské vlády z 12. března 1897 se utvořila Compagnie impériale des Chemins de fer éthiopiens, jež byla zákonem z 8. března 1899 proměněna v Compagnie du Chemin de fer franco-éthiopien de Djibouti à Addis Ababa, podléhající úplně dozoru francouzské vlády.

Nedůvěra k Francii, živená od Velké Britannie a Italie, jež toužily po účasti na stavbě železnice, byla posílena přídavkem k zákonu z 6. dubna 1902, podle něhož si Francie vyhradila dozor na území, jímž železnice probíhá z Džibuti až k řece Hauaš. To bylo záminkou Velké Britannii a Italii rokovati o oblastech vlivu v Habeši. Menelik se tomu opřel,

tvrdě, že dávaje dovolení ke stavbě železnice, učinil to ze své svrchované moci, že je sám ochoten ji chrániti, že není proto možno, aby se dostala pod ochranu cizí.

Pravidelná jízda z Džibuti do Dire Daua, stanice Hararu, byla zahájena 1. ledna 1903 v délce 309 km. Úmluvou s Francií ze 7. ledna 1935 měla Italie dostati 2.500 železničních podílů z 34.000.

VÝSADY HOSPODÁŘSKÉ

Nechuti k Francii využil diplomatický jednatel John L. Harrington. Vymohl, že Menelik podepsal 15. května 1902 úmluvu britsko-habešskou, jíž si britští imperialisté zajistili nepřímý dozor na celé habešské úvodí Nilu. Podle článku 3. a 4. této úmluvy se Menelik II. zavázal, že nezřídí a zříditi nedá na Modrém Nilu, jezeru Tsana nebo na Sobatu přehradu, která by zdržovala jejich tok, leda se souhlasem vlády britské a súdánské. Spolu zaručuje, že pronajme vládě súdánské při Itanghu na řece Baro nábřeží 2 km dlouhé ve výměře 400 ha, kde by trvala obchodní stanice, pokud Súdán zůstane pod správou anglo-egyptskou. Mimo to udělil vládě britské a súdánské právo vystavěti habešským územím železnici ze Súdánu do Ugandy. Lord Cromer dostal touto úmluvou do súdánské správy habešský kraj Gambela, jakož i právo utvořiti obchodní a vojenské středisko v městě Bure, ležícím 1800 m nad hladinou mořskou, místo v Gambele, jejíž okolí je velice nezdravé. Odtud byla vybudována dobrá cesta do Gore, hlavního tržiště západní Habeše. Z Gambely je Modrý Nil od května do října splavný až do Chartúmu.

Britské úspěchy v Habeši lákaly jiné mocnosti. Do r. 1903 měly obchodní smlouvy s Habeší jenom Italie, Velká Británie a Francie. Rozmach světového obchodu, jakož i potřeba surovin a odbytišť, přiměly Spojené státy, že vypravily v listopadu téhož roku do Habeše svého konsula z Marseille. Měl prozkoumati tamní hospodářské záležitosti a přiměti Menelika, aby obeslal světovou výstavu v St. Louis, a uza-

vříti s ním obchodní smlouvu. Byla podepsána 27. prosince 1903.

Následujícího roku odešlo do Habeše poselstvo německé, které vedl Friedrich Rosen. Obchodní smlouva uzavřena 7. března 1905 a v prosinci téhož roku zřízeno v Addis Abebě německé vyslanectví. Vyslanec vymáhal pro německé podnikatele potřebné výsady, avšak ani jediný podnik se hrubě nezdařil.

Velká Britannie nechtěla zůstati v hospodářských věcech pozadu a na popud lorda Cromera požadoval sir John Harrington, aby císař dovolil zříditi habešskou státní banku. Lord Cromer mínil postupovati v Habeši jako v Egyptě: pronikati hospodářsky a připravovat politické i správní zabrání habešského úvodí Nilu, když ne celé Habeše. Jeho záměru již neodporovala Francie, s níž, jakož i s Italií se konaly tajné domluvy chystající společný postup ve válce evropské nebo světové, která se blížila. Kdo se vzpíral, bylo Německo, jež zamýšlelo vložiti do Habeše své peníze a zajistiti svému obchodu tamní odbytiště. Císař si vážil Angličanů a nechtěje proti sobě popuditi mocného souseda, udělil 10. března 1905 zástupci britské National Bank of Egypt výsadu na zřízení State Bank of Abyssinia na 50 let. Jediné ona se směla zabývati bankovními potřebami císařství, vydávati papírové peníze a raziti mince. Všechny vládní peníze v ní měly býti uloženy a císař měl právo na 20% čistého výtěžku. Podílů bylo 100.000 po £ 5. Podílníkům zaručen úrok 7% mimo dividendu.

VELKÁ BRITANNIE, FRANCIE A ITALIE SI VYMEZÍ SVÉ OBLASTI

Společný postup Velké Britannie, Italie a Francie ve věcech hospodářských a částečně i politických, jak se jevil od konce let devadesátých, se dotkl též Habeše. Francie si hleděla zajistiti souhlas Italie se zabráním Maroka, proto projevila ochotu, že uzná italské zájmy v určitých oblastech Habeše.

Velká Britannie, jíž velice záleželo, aby v chystané světové válce odvrátila Italii od Trojspolku, podporovala francouzskou nabídku, i došlo k prvnímu rozdělení Habeše. Italský vyslanec di San Giuliano, francouzský Paul Cambon a státní sekretář pro věci zahraniční E. Grey podepsali 13. prosince 1906 v Londýně úmluvu, kterou si v Habeši vymezili oblasti a takto ukázali, co jí hrozí, nezajistí-li si sama pokoj a pořádek. Všechny tři velmoci, majíce společný zájem, aby byla celistvost Habeše zachována a aby se dohodly o případném zásahu, kdyby tam nastaly zmatky, vymezují oblasti svého vlivu. Velká Britannie a Egypt se zajímají o úvodí Nilu, zvláště o úpravu této řeky a jejích přítoků. Italie pečuje o věci v krajích sousedících s jejími državami Eritreou a Somalskem, jež by ráda spojila východně od Addis Ababy. Francie pozoruje správu území, sousedícího s jejím Somalskem, jakož i úseku, kterým povede železnici z Džibuti do Addis Ababy. Všechny tři velmoci souhlasí, aby byla železnice prodloužena z Dire Daua do Addis Ababy s odbočkou do Hararu. Souhlasí rovněž, že smí býti každá železnice západně od Addis Ababy toliko pod dozorem Velké Britannie a železnice spojující Eritreu s italským Somalskem pod dozorem Italie. Francie a Italie přiznávají Velké Britannii právo užíti výsady, udělené Menelikem 28. srpna 1904, a vystavěti železnici z britského Somalska na hranice súdánské k Modrému Nilu.

Úmluvou z 13. prosince 1906 ztratila Francie své výjimečné postavení v Habeši. Vzdala se výsady prodloužiti železnici z Džibuti k Bílému Nilu a připustila, aby ve správní radě její železnice zasedal Angličan a Ital.

Smlouva byla uzavřena bez vědomí Menelikova, jenž se jí protivil, sotva se 4. prosince dověděl, že je přichystána. Poukazoval, že je jeho říše nezávislá a že křesťanské velmoci by měly hájiti celistvosti a nezávislosti své africké sestry, kdežto ony usilují o její rozbití. Jeho odpor nic nepomohl. Diplomatická obrana byla marná; bylo třeba zajistiti obranu uvnitř

osvětovým a hospodářským pokrokem. Chtěl stavěti železnici od řeky Hauaš do Addis Ababy a dále odtud na účet vlastní. Podařilo se mu to na 40 km, avšak velmoci mu působily veliké potíže, zvláště v dovozu zbraní a nábojů, čímž ho přinutily, že ustal a vystavěnou železnici odevzdal Francii.

OPRAVNÉ SNAHY MENELIKOVY

Menelikovi velice záleželo na sjednocení Habeše a odstranění hranic rozličných velkých i malých feudálních lén. Z dědičných leníků učinil velitele státního vojska, o které se opíral po celé zemi. Několikráte se proti němu vzepřeli, kdož ztratili osobní moc, avšak dlouho nevzdorovali, třebas byli z ciziny podporováni. Menelikův přítel pohlavár Tesamma pokořil r. 1897 samosprávného vládce Kaffy, když chtěl na cizí popud obnoviti svou samostatnost, a rozšířil říši až po Nil a jezero Rudolfovo. Následujícího roku se postavil k odboji pohlavár Mangaša, syn císaře Johanna IV. Zbraně a zásoby dostal ze sousední Eritree. Menelik proti němu vypravil Makonnena, zemského správce Hararu, jenž ho 11. ledna 1899 porazil a sám se ujal dočasně správy Tigre. Mangaša, jenž měl za manželku neteř císařovninu, byl ubytován v Ankoberu v Šoa, kde zemřel.

Chuť k místním vzpourám, jevící se uvnitř, jakož i vzrůstající touha velmocí rozděliti si Habeš, nutily Menelika, aby si zřídil poslušnou armádu a dobře ji ozbrojil. Pomocí věrného vojska mohl dozírati na provádění zákonů, které upravil.

Císař si vážil evropské techniky a řemesel. Podporoval pokrok, avšak rychlých oprav nezaváděl, obávaje se vzpoury svých zaostalých krajanů. O orbu se staral pečlivě. Sám se jí zabýval a vybízel pohlaváry a úředníky, aby se neštítili tělesné práce a nabádali k ní všechny vrstvy obyvatelstva.

Zrušil otroctví, zmírnil tresty, zavedl vlastní měnu a přivtělil Habeš k poštovní unii. Dal vybudovati mnoho silnic a cest a upravil nebo znova postavil četné mosty. Velice mu pomáhala jeho manželka, rozumná císařovna Taitu, spra-

vující jeho majetek. Jeho příbuzný Makonnen mu věrně sloužil doma i v cizině. Několikráte ho poslal do Evropy. Navštívil Řím, Paříž, Londýn, Petrohrad, vzbuzuje zájem a hledaje pomoc pro svou vlast.

Do Petrohradu zajel Makonnen s metropolitou Mattheem, aby dosáhl pomoci k odloučení habešské církve od koptské. Správně soudil Menelik, že přímý styk jeho duchovenstva se vzdělanou církví evropskou by zajistil pramen pokroku, proto přál přivtělení habešské církve k ruskému pravoslaví. Narazil na odpor Francie a Italie, které měly v Habeši misionáře, i Velké Britannie, která nechtěla, aby nabylo Rusko vlivu i v říši, o kterou sama usilovala. Rusko spojené s Francií a hledající dohodu i s Velkou Britannií, nezamítlo přání Menelikovo, avšak odložilo jeho splnění na pozdější dobu.

JASU NÁSTUPCEM TRŮNU

Velikou ránu utrpěl nejen stárnoucí císař, nýbrž i říše, když Makonnen na jaře 1906 zemřel; vždyť měl děditi trůn, poněvadž Menelik syna neměl.

Menelik ochuravěl r. 1907 velmi vážně a považoval za svou povinnost, aby určil nástupce a zabránil občanské válce. Jeho manželka by byla ráda získala trůn pro svého synovce Gugsu nebo někoho jiného ze svého příbuzenstva. Menelik nesouhlasil, neboť neměl rád Gugsu pro jeho ukvapenost. Dal mu svou dceru Zauditu za manželku, jež však u něho vydržeti nemohla a zakrátko se s ním rozešla. Císař se přiklonil k synku své jiné dcery se svým přítelem, pohlavárem Michaelem z Uollo-Galla. Jmenoval se Jasu nebo, jak mu též říkali, Lidž Jasu, Maličký Jasu. Narodil se r. 1896. Ztrativ při porodu matku, byl vychován na dvoře Menelikově. Císaři se zamlouval upřímností a vytrvalostí; i nadál se, že s otcovou pomocí mír a pokoj udrží a celistvost Habeše upevní. V červnu 1908 ho ustanovil svým nástupcem a určil mu za poručníka Tesammu, pohlavára úvodí řeky Sobat, západně od Addis Ababy.

CÍSAŘ JASU, 1909—1916

Na jaře následujícího roku byl Menelik raněn mrtvicí a 30. října 1909 úředně oznámeno, že bude jeho nástupcem Jasu a do jeho plnoletí že bude vládnouti Tesamma s pomocí sedmi čelných pohlavárů. Tesamma měl býti Jasuovi oporou proti Šoancům, již nechápali, proč má na trůn dosednouti potomek velkého utiskovatele Muhammada Graňe a syn muže, který se teprve dal pokřtíti. Odpor rozdmychovala císařovna, opírajíc se o duchovenstvo, jemuž prokazovala mnoho dobrého, a o svého bratra Uole, osobního nepřítele otce dědice trůnu. Menelik zasáhnouti nemohl, neboť ztrácel řeč a byl úplně obklopen stoupenci císařovny, jež o něho pečovala.

Koncem října vypukl odpor v zemi Tigre, kde povstal proti Menelikovi mladičký potomek císaře Johanna, odchovaný v Italii. Byl podněcován z Eritree a domníval se, že se k němu přidají nespokojenci z jiných zemí a že se dostane na trůn svého děda. Armáda však zůstala věrna Tesammovi, vzbouřenci byli poraženi a měli býti potrestáni.

Císařovna by byla ráda zásluhu o vítězství přiřkla svému bratru Uolemu a dopomohla mu k vrchnímu velitelství. Tím by se byla jejímu synovci Gugsovi otevřela cesta k trůnu. Tomu se vzepřela poručnická rada, jež zamýšlela císařovnu odstraniti. Ujal se jí metropolita a vymohl 28. března 1910, že byla ponechána v paláci, směla nadále pečovati o svého manžela, avšak bylo jí zakázáno zabývati se politikou.

Bylo neštěstí pro Jasua, že jeho poručník Tesamma 10. dubna 1911 zemřel. Poručnická rada ho uznala 14. dubna plnoletým, i mohl se ujmouti vlády sám. Konal ji za něho jeho otec Michael, jejž ustanovil vrchním velitelem vojska, čímž byl popuzen Haptegiorgis, jenž po léta armádu řídil. Odpůrci Jasuovi se těšili, že se Haptegiorgis vzepře, avšak zachoval klid, neboť Michael postupoval velmi rozvážně. Nespokojenci neustávali a jsouce pobízeni císařovnou, roznítili v únoru

1913 vzpouru v Addis Ababě. Michael se o ní včas dověděl, snadno ji potlačil a dal mnoho odpůrců svého syna pozatýkati. Císařovna a Zauditu byly povinny uchýliti se do sklepení, kde ošetřovaly uhasínajícího císaře. Zemřel 13. prosince 1913.

Hned po smrti Menelikově svěřil Jasu správu země Uollo-Galla a Tigre svému otci, aby se zajistil na severovýchodě, odkud hrozilo ze sousední Eritree nebezpečí největší. Zevní nebezpečí tím částečně zažehnal, avšak vnitřní ještě podnítil.

Chtěje se obeznámiti se svou říší a jejím obyvatelstvem a připoutati jednotlivé skupiny k sobě a k ústředí v Addis Ababě, navštěvoval Jasu rozličné kraje, zvláště pohraniční. Dvakrát byl ve francouzském Džibuti, jsa doprovázen Tafarim, správcem Hararska. Francouzští důstojníci a úředníci, kteří se s ním stýkali, si ho nemohli vynachváliti. Představený kapucínské misie, který s ním rovněž často obcoval, ho velebil za svého pobytu v Italii a Francii začátkem r. 1916. Poukazoval, že staří feudálové by byli rádi užili dlouhé nemoci Menelikovy, aby si přivlastnili svou dávnou moc, a že má Jasu plno práce, aby jednoty bez boje uchránil. Úplně schvaloval jeho cesty po zemi, poněvadž ho sbližují s lidem, a upozorňoval na jeho snahu zůstati na cestě k pokroku.

JASU SESAZEN

Úsudek o Jasuovi se změnil, jakmile za světové války projevil touhu po volném přístupu své říše k moři. Vyjednával s vyslanci Dohody, avšak ani jediná vláda nejevila ochoty části svého území se vzdáti a dopřáti Habeši svobodného přístavu. Věda, že nedospěje k cíli po dobrém, chtěl si vzíti zbraní, na co měl po obecném mínění nárok. Nedůvěřuje Tafarimu, povolal ho k nucenému pobytu do Addis Ababy a sám se ujal správy Hararska, odkud zamýšlel podniknouti útok na sousední anglické Somalsko. Potřeboval pomoci tamního obyvatelstva. Poněvadž je muslimské, stýkal se hodně s pohraničními muslimy, Somaly a Dankaly, hledě je

získati pro svůj záměr. Velká Britannie nemínila odstoupiti Somalsko a otevříti takto Habeši bránu k Indickému oceánu. Nemajíc nadbytek vojska, hledala pomoc u Francie a Italie a vyslanci Dohody zakročili jednomyslně v Addis Ababě, požadujíce, aby byl Jasu sesazen. Jeho odpůrcům to bylo vhod. V jejich čele stál Tafari. Nepracoval pro sebe, nýbrž pro Menelikovu dceru Zauditu. Ona měla býti zvolena za císařovnu, on pak za vladaře a jejího nástupce. Všichni čelní mužové ze Šoy byli pro tento záměr. Jejich příkladu následovali křesťanští pohlaváři ostatního Habešska a metropolita Mattheos prohlásil na národní svátek Povýšení sv. Kříže 27. září 1916 Jasua za sesazena. Dva dny později oznámil lidu, že Jasu podporoval islám, že měl sklon k Turecku, že si zástupcové velmocí na něho stěžovali a hrozili, že přeruší veškeré diplomatické styky s Habeší, proto že byl sesazen. Na třicet jeho čelných stoupenců bylo popraveno a několik set jich bylo uvězněno.

OBČANSKÁ VÁLKA A SOUSEDÉ

Jasu dlel v Hararu, když se mu donesla zpráva, že byl zbaven trůnu. Tafari se proti němu vypravil v čele řadového vojska a porazil jeho tělesnou stráž zesílenou stoupenci u Sagale. Jasu uprchl z Hararska a uchýlil se ke svým přátelům Dankalům očekávaje, že jeho otec jeho nepřátele pokoří. Michael, ačkoliv byl vrchním velitelem armády, nevytáhl v jejím čele, neboť si v ní zachoval Haptegiorgis převahu. Vedl proti Tafarimu jenom své vojsko z Uollo-Galla, i byl poražen 17. října u Debra Brehan a zajat. Tímto vítězstvím Tafariho byl odpor Jasuův zlomen. Sebral sice nové vojsko, avšak brzo se ukázalo, že není velitelem. Tafari se s ním utkal 3. srpna následujícího roku nedaleko Dessie, snadno jeho stoupence zatlačil a byl by ho zajal, kdyby se nebyl zachránil rychlým útěkem k Dankalům, u nichž zůstal do zimy 1920.

Po světové válce spoléhala Italie i Velká Britannie na občanské války v Habeši. Obě velmoci podporovaly odpůrce ústřední vlády. Sejum, Mangašův syn a vnuk císaře Johanna, byl od italských přátel vybízen, aby se ujal sesazeného Jasua. Sejum, jenž sídlil v Makalle, byl na vážkách, avšak jeho šestnáctiletý syn Kahsa neodolal cizím slibům a volal stoupence sesazeného císaře do boje. Britské vojsko bylo shromážděno na hararském pomezí a somalský guvernér jednal s anglickým vyslancem o nejlepším postupu. Oba byli přesvědčeni, že se muslimové jižních habešských držav k Jasuovi přidají a proti ústřední vládě vzbouří. Leč zklamali se právě jako italští imperialisté. V jižních državách zabezpečil Tafari pokoj a pořádek a mohl se s celou silou postaviti proti Kahsovi, synu Sejumovu. Tafariho podporoval pohlavár Hailu z Godžamu svou armádou. V Tigre samém zůstaly krajské a okresní úřady věrny ústřední vládě. Bály se občanské války, vědouce, že by ztratily nezávislost a že by si Italie vzala Tigre, kdyby se jednota habešská porušila. Sejum žádal, aby mu Tafari vrátil bývalá práva, potom že vydá Jasua, jenž se k němu uchýlil. Tafari odmítl a vojsko Sejumovo se postavilo proti jeho armádě. Sejum poznal, že by nezvítězil, proto se boji vyhnul, svého syna Kahsu zajal, potrestal a vypravil do Addis Ababy, kde zahynul, když se pokusil o útěk. Jasu se uchýlil k pohlaváru Gugsovi, jemuž Tafari svěřil r. 1916 správu východního Tigre, a ten ho vydal v dubnu 1921 vládnímu vojsku. Tafari vykázal Jasuovi zavřený dům ve Fičče, sídle pohlavára Kassy, svého vzdáleného příbuzného a správce západní Šoy. Sejuma pozval do Addis Ababy, kde mu oznámil, že nesmí svůj byt v tomto městě opustiti. Týž trest sdílel s ním jeho vrchní vojenský velitel, který ho vlastně ke vzpouře nabádal. Po nějaké době dovolil Tafari Sejumovi návrat do Tigre; nadál se, že ho získá dobrotou.

CÍSAŘOVNA ZAUDITU, 1916—1930

Nebezpečí, které hrozilo sjednocené Habeši od Jasua a jeho stoupenců, bylo zažehnáno, naděje lačných sousedů zklamány a Habeš jednomyslným odporem pevněji scelena a posílena. Dcera Menelikova Zauditu byla 11. února 1917 od metropolity Matthea korunována na císařovnu, Tafari měl vládnouti a říši spravovati.

Narodil se 11. července 1890. Vychován byl v Hararu u francouzských kapucínů a lazaristů. Naučil se dokonale francouzsky, mnoho četl a šířil své vědomosti pod dozorem svého rozvážného otce, jenž navštíviv několikráte Evropu, poznal důležitost vzdělání. Tafari byl skromný, nesmírně pilný, opatrný a vytrvalý. Nedlouho po otcově smrti r. 1906 mu byla svěřena správa úrodného a důležitého Hararska. Za manželku si vzal Manen, příbuznou císařovninu. Porodila mu 27. července 1916 prvního syna Asfauasena. Všechny své dítky dával řádně vychovávati doma i v cizině, zvláště ve Švýcarsku.

Zauditu neměla zasahovati ani do vlády, ani do správy a přece ji k tomu vedla její povaha, vždyť byla dcera Menelikova, a nabádalo ji její okolí. Bezmála všichni stoupenci bývalé císařovny Taitu se k ní přidružili očekávajíce, že s její pomocí nabudou vlivu a příjmů. Namlouvali jí, že je Tafari příliš pokrokový, že opovrhuje zděděným řádem domácím, že touží po novotách, které budou na škodu víře i mravům. Zaostalé duchovenstvo, zvláště řádové s ečagem Gabra Manfa Keddus v čele, vidělo v císařovně jedinou záštitu církve. Bylo velkým zdarem pro Tafariho, že získal stařičkého metropolitu Matthea a měl v něm oporu nejen proti císařovně, nýbrž i proti dvěma posledním velkým mužům Menelikovým. Byl to Balča, správce bohaté země Sidamo na jihu, a Gugsa, pohlavár země Bagemeder. Ani jeden, ani druhý si z Tafariho a jeho vlády a správy mnoho nedělal. Jednali úplně po svém hlásajíce, že uznávají je-

dině císařovnu Zauditu. Tafari postupoval velmi rozvážně. Nemoha se opříti o armádu, poněvadž jí velel stařičký Haptegiorgis, jenž hleděl zachovati dobrou vůli s Tafarim i s císařovnou, neviděl a neslyšel, co se dělo proti jeho rozkazům, a upevňoval pokoj a pořádek v zemích, které mu přímo podléhaly.

HABEŠ A SPOLEČNOST NÁRODŮ

Urovnav, jak mohl, vnitřní záležitosti, věnoval Tafari velkou pozornost zahraničním. Chápal nebezpečí, jaké hrozí jeho vlasti od žádostivých sousedů, i pátral po způsobu, kterým by se jim ubránil. Zprávy o Společnosti národů vítal nadšeně, neboť se mu zdálo, že by tato společnost mohla býti nejlepší záštitou jemu a jeho poddaným. Zvěděv, že byl muslimský Hedžáz, stát bez hranic a bez ústavy, zařaděn mezi zakládající členy Společnosti národů, namáhal se již r. 1919, aby se k nim připojila i Habeš, avšak narazil na zásadní odpor lorda Curzona. V souhlasu s francouzskou vládou podal 12. srpna 1923 žádost, aby byla Habeš přijata do Společnosti národů, s odůvodněním, že jen Společnost národů může zachrániti nezávislost a celistvost křesťanské říše, která se po 1500 let brání proti muslimům a pohanům, přistoupila k bruselské konvenci, je členem světové poštovní unie a podniká, co může, na cestě k pokroku.

Zástupcové Velké Britannie, Švýcarska a Australie jevili ochotu vyhověti Habeši, avšak teprve až zruší otroctví a zamezí dovoz zbraní do Afriky. Navrhovali, aby byla do Habeše vyslána zvláštní komise, která by tamní záležitosti prozkoumala. Zástupcové Habeše upozornili jménem Tafariho na vše, co se v Habeši stalo na prospěch otroků. Již císař Theodor r. 1857 vydal zákony, omezující otroctví. Císař Menelik otroctví r. 1884 zrušil a od r. 1896 stíhal velkými tresty, i hrdelními, všechny, kdož otroky chytali nebo prodávali, avšak teprve r. 1900, když rozšířil svou moc i na jižní kraje, mohl otrokáře potírati. Po jeho smrti, zvláště za rozvratu, jenž skončil sesazením Jasuovým, se

opět četní muslimští podnikatelé zabývali honem na otroky. Tafari naléhal na jednotlivé správce, aby každou otrockou karavanu pronásledovali. Tři karavany přicházející ze Súdánu pronikly r. 1922 do zátoky Tadžúra ve francouzském Somalsku. Čekaly na ně hedžázské lodi, které mladé otroky a otrokyně dopravily do vesničky Ruuejs u přístavu Džedda. Tam je prodávali a úředníci krále Husejna, zakládajícího člena Společnosti národu, vybírali 10 % z prodejní ceny. Tafari si stěžoval, že Angličané mají plnou moc, aby zabránili prodeji otroků v hedžázských přístavech, podléhajících králi Husejnovi, jenž od Velké Britannie dostával a dostává podpory. Že je nesmírně těžko pro Habeš, aby zamezila dopravu otroků, když se proti otrokářům nezakročí v sousedních evropských koloniích, odkud své otroky odvádějí. Obchodníci s otroky jsou britští poddaní. Odpovědnost za otrokáře nenese toliko slabá Habeš, nýbrž i Velká Britannie a Francie. Je proto nezbytno, aby komise, zkoumající záležitosti otrokářů, navštívila též britské državy nejen v sousedství Habeše, nýbrž i v Nigerii a Burmě, kde otroctví dosud zrušeno nebylo.

Šestá komise o politických záležitostech podala radě Společnosti národů zprávu o habešské žádosti. Uznala, že Habeš má pevnou vládu a přesně vymezené hranice, leč nebyla s to, aby se přesvědčila, že jsou rozkazy ústřední vlády ve všech provinciích vykonávány. Přiznala Habeši dobrou vůli plniti mezinárodní závazky, poznamenala však, že jim vždycky nedostála. Navrhovala, aby byla Habeš přijata, podepíše-li, že zruší otroctví, bude dbáti mezinárodních ustanovení o obchodu se zbraněmi a slíbí, že podá radě jakoukoliv zprávu, o kterou ji požádá, a bude se říditi jejími pokyny. Zvláště se ujímal Habeše conte Bonin-Longare, italský zástupce. Upozornil, že otroctví je v Habeši zákonem zrušeno pod trestem smrti, že otrokáři se sice projeví, avšak jediné ve vzdálených pohraničních krajích. Vytkl, že osvícené vlády, zvláště nynější, konají, co mohou, aby uvedly

Habeš na cestu pokroku. Členství Společnosti národů jim dodá nové chuti a usnadní jejich dílo. Nelze mluviti o otroctví, nýbrž spíše o poddanství, o rabech, připoutaných k hroudě a povinných pracovati pro majetníka. Vřele doporučoval, aby byla Habeš za člena přijata.

Habešští zástupcové dali záruku, že se jejich vláda vynasnaží, aby plnila všechny závazky jako ostatní členové. Tu doporučila politická komise 28. září 1923, aby byla Habeš přijata do Společnosti národů. Pokud nesplnila všechny závazky, směly velmoci upozorniti na rozličné nedostatky a působiti jí potíže, jaké nepůsobily žádnému muslimskému státu, ačkoliv v některých, jako na př. v Persii, otroctví a obchod zbraněmi nejsou dosud řádně upraveny. Na popud Velké Britannie a Italie dostávala Habeš dotaz za dotazem v záležitostech otroctví a dovozu zbraní. I zvláštní komise byla do ní vypravena. Podala podrobnou zprávu s četnými návrhy, na které císař začátkem dubna 1932 odpověděl, že do patnácti let otroctví úplně odstraní.

Ke konci srpna 1932 založil Tafari Společnost protiotrokářskou. Jejím členem se mohl státi toliko, kdo své otroky propustil. Všichni otroci odsouzeného rása Hailu z Godžamu jakož i sesazeného vládce Abu Džaafara z Džimmy dostali svobodu a usadili se na pozemcích, které dosud obdělávali. Zvláštní vládní odbor, podřízený císaři, pečoval o propuštěné otroky a zřizoval školy pro jejich dítky, jež se rodí jako svobodné. Svobody nabývají otroci, jejichž majetník zemře. Potíže působí zajistiti výživu propuštěným a zařaditi je do obcí.

TAFARI V EVROPĚ

Tafari uznal za potřebné seznámiti se s Evropou, s evropskými osobnostmi a věcmi a zabezpečiti si mravní pomoc. Soudil, že nejsnáze dospěje k tomuto cíli delším pobytem v rozličných evropských státech. Za průvodce si vybral pohlavára Hailu z Godžamu, Gugsu z Bagemeder a Seju-

ma z Tigre. Chtěl jim poskytnouti příležitosti, aby se sami přesvědčili, jaké nebezpečí hrozí Habeši, nezůstane-li sjednocena, a spolu zameziti, aby některý z nich, zvláště Sejum a Gugsa, něco proti němu nepodnikl. Vlast opustil 16. dubna 1924. Nadšeně byl vítán ve Francii, avšak nadšení ochablo, když za dlouhého svého pobytu v Paříži vymáhal svobodný úsek v Džibuti, jenž by se stal majetkem habešským a sloužil vývozu a dovozu. Francie byla ochotna poskytnouti potřebného místa pro habešský dovoz a vývoz, které však mělo zůstati trvale pod jejím dozorem. V Londýně se k němu měli velmi chladně. Nabízeli mu přístav Zeilu s okolím, avšak výměnou za jezero Tsana, na což Tafari přistoupiti nemohl. Mussolini ho nepřijal v ministerstvu věcí zahraničních, nýbrž v koloniálním, aby dal na jevo, že nepovažuje Habeš za stát rovnocenný, nýbrž za zemi závislou na Italii. Vrátil se do Addis Ababy 4. září s přesvědčením, že křesťanská Habeš nemá mezi křesťanskými velmocemi jediného upřímného příznivce, i uvažoval, zda by nebylo prospěšné hledati oporu ve Spojených státech a v Japonsku.

JEZERO TSANA A CIZINA

Velké Britannii nebylo vhod, že byla Habeš přijata do Společnosti národů, a Italie si nepochvalovala, že se k ní veřejné mínění světové přikloňuje. Obě po ní toužily, každá by si ji byla nejraději přivtělila a jelikož to nebylo možné, aspoň by se byly o ni rozdělily. Působením britských imperialistů se stalo článkem víry, že Súdán nemůže býti bez habešského úvodí Nilu, a titíž imperialisté tvrdili a odborníci dokazovali, že Egypt může býti bez Súdánu, poněvadž i když si Súdán vezme nilské vody, kolik chce, odteče jí více, než Egypt potřebuje.

Jezero Tsana se stalo oporou britského postupu v Habeši. Již r. 1915 a znova r. 1920 a 1921 zkoumali britští odborníci v poslání súdánské vlády okolí jezera. Více než 1,200.000 ha

úrodné půdy by se tam dalo osídliti. Našli se podnikatelé, kteří byli ochotni za tuto půdu vystavěti potřebné přehrady, nikoliv na prospěch Habeše, nýbrž Súdánu, s nímž se mělo celé habešské úvodí Nilu spojiti. Za návštěvy Tafariho r. 1924 vymáhal ministerský předseda Ramsay MacDonald jeho souhlas, aby přehrada byla stavěna. Tafari váhal, neboť měl oporu v italské vládě, jíž se příčil tento záměr, i hleděla dostati aspoň východní pruh úrodné náhorní roviny, udávajíc za důvod, že jím povede železnici, spojující eritrejskou kolonii se somalskou.

Společného účelu lze užíti ke společnému postupu. Italská vláda se ho dožadovala již v listopadu 1919. Britská tehdy odmítla a přivolila k vyjednávání teprv na podzim 1925, aby získala italskou podporu v evropské politice. Vyslanec sir Ronald Graham vybídl 14. prosince 1925 italskou vládu, aby podporovala žádost Velké Britannie za výsadu zříditi přehradu u jezera Tsana a spojiti ji automobilovou silnicí se súdánským pomezím, slibuje, že se Velká Britannie zasadí, aby italská vláda dostala výsadu na železnici, slučující její kolonie a zajistila si hospodářský vliv v oblasti, kterou železnice bude procházeti. Mussolini 20. prosince téhož roku projevil ochotu vyhověti a spolu slíbil, že vyzve italského vyslance v Addis Abebě, aby na vládu habešskou naléhal.

Italský vyslanec conte Colli oznamil listem z 9. června 1926 Tafarimu: „Pokládám si za čest sděliti s Vaší Výsostí, že anglo-italská smlouva sleduje toliko hospodářský účel a že nebyla uzavřena, aby podlomila svrchovaná práva habešské vlády. Habešská říše si zachová úplnou svobodu povoliti nebo zamítnouti kteroukoliv žádost, souvisící s hospodářskými záležitostmi, na kterých má ta neb ona vláda zájem."

Sir Austen Chamberlain, sekretář zahraničních věcí, se hájil 2. července 1926 ve sněmovně poslanců, že domluva italsko-britská nenutí vládu habešskou k ničemu, avšak

Tafari si stěžoval Společnosti národů na bezpráví, kterého se dopouštějí dva její členové na třetím, umlouvajíce se, že ho budou tísniti.

Signore Grandi poznamenal výslovně, že smlouva je závazná toliko pro Italii a Velkou Britannii, Habeš že je svobodna domluviti se s kteroukoli třetí stranou.

Mr. Ponsonby, zabývaje se stížností Tafariho ve sněmovně poslanců, přiznal 2. srpna, že skutečně jde o násilí, jehož obětí je slabá Habeš. Vláda poukazujíc na čl. 10. a 20. stanov Společnosti národů, dovozovala, že trojčlenná úmluva z r. 1906 pozbyla platnosti a listy vyměněné r. 1925 že se obírají jedině hospodářskými odbory.

Tafari se domníval, že najde východisko z tísně o jezero Tsana, získá-li pro ně zájem ve Spojených státech. Spojené státy hledají nová odbytiště. Vzmáhající se Habeš potřebovala mnoho výrobků a mohla za ně dávati výměnou rozličné suroviny. Její přírodní bohatství nebylo dotčeno. Její náhorní roviny by vyživily četné tovární dělníky. Tyto a podobné náměty dal Tafari washingtonské vládě a v květnu 1927 ministr obchodu vyzval Američany, aby vkládali peníze do podniků v Habeši. V létě téhož roku se zástupce Tafariho snažil přiměti velké podnikatele americké, aby sami zřídili přehradu na jezeře Tsana. Prozkoumali jezero i okolí a vypracovali smlouvu, kterou habešský jednatel dr. W. Martin jménem Tafariho podepsal, jež však provedena nebyla jednak pro zásadní odpor Velké Britannie, jednak pro hospodářskou tíseň, která se ve Spojených státech koncem r. 1929 projevila.

Velká Britannie v záležitosti přehrady Tsana nepolevila. Její vyslanec odevzdal v srpnu 1927 seznam všech britských požadavků Tafarimu se žádostí, aby co nejdříve vyhověl. Vláda odkládala a teprv na opětovný nátlak zahájila v listopadu 1929 rokování a v březnu 1930 byla podepsána předběžná domluva. Americká J. G. White Engineering Corporation of New York měla zkoumati okolí jezera,

vytyčiti silnici odtud do Addis Ababy a předložiti podrobný návrh úřadům, dohlížejícím na zavlažování Egypta a Súdánu, jakož i habešské vládě. Veřejné mínění americké se zabývalo tsanskou přehradou a obviňovalo Velkou Britannii, že schválně působí potíže americké společnosti, aby si sama vzala úvodí Modrého Nilu, ačkoliv by o ně měl pečovati Egypt, jenž by se bez nilské vody neuživil. Tu vyzvala londýnská vláda začátkem r. 1933 egyptského ministerského předsedu, aby vyslal zástupce k poradám do Addis Ababy. Účastnili se jich odborníci habešští, američtí i súdánští a egyptský předsedal. Ke konečnému usnesení nedošlo a americká společnost byla požádána, aby pokračovala v potřebných výzkumech.

V květnu 1935 pozval císař britskou, egyptskou a súdánskou vládu k novému rokování. Britská vláda žádala za odklad s poukazem na podrážděnou Italii, kdežto egyptská zajistila 22. května 1935 potřebné peníze na tsanskou přehradu a zavodňování s ní spojené.

Koncem června 1933 se vypravil pohlavár Dasta, švagr císařův, do Spojených států, aby tam pracoval pro svou vlast.

Podobně se věci měly s Japonskem, jež mínilo rozšířiti své obchodní styky. V říjnu 1931 odjel habešský ministr financí do Japonska, aby získal své vlasti pomoc tohoto pohanského státu nejen hospodářskou, nýbrž i politickou. Habešská vláda udělila r. 1933 celní výhody japonskému zboží a byla ochotna poskytnouti 4000 ha dobré půdy japonským vystěhovalcům, aby pěstovali bavlnu. Na jaře 1935 založili Japonci Společnost habešských zájmů, jež burcovala veřejné mínění proti Italii.

Přátelská smlouva s Jemenem, podepsaná 22. března 1935 v Sanaa, uznala rovnost občanů obou států, čímž zrušila ochranu, jíž Italie dotud poskytovala jemenským poddaným v Habeši.

HOSPODÁŘSKÉ PODNIKY BRITSKÉ

Ze slibu Menelikova, že bez souhlasu Velké Britannie nezřídí a zříditi nedá nic, co by tok Modrého Nilu pozměnilo, si vytvořila Velká Britannie nárok na přehradu u jezera Tsana, na jezero samo a na okolí. Lord Curzon, státní tajemník věcí zahraničních, by byl rád využil občanských třenic v Habeši pro své záměry hned za světové války. Nemoha tehdy zasáhnout hleděl připraviti půdu hospodářským rozmachem. Na jeho popud byla již 4. prosince 1918 založena Abyssinian Corporation, jež se měla s pomocí vládní zmocniti habešského dovozu a vývozu. Skoupila staré obchodní podniky řecké, armenské a indické, přeplatila je, dožadovala se četných výsad a hospodařila tak neopatrně, že byla koncem r. 1920 s penězi hotova. Hospodářský nápor ustal a byl obnoven teprve v říjnu 1927, kdy se ustavila Ethiopian Motor Transport Company s výsadou zřizovati silnice a udržovati na nich provoz v západní části Habeše. K tomu přibyla v dubnu 1929 výsada na železnici z Gambely podél řeky Baro na súdánské hranice. Tato společnost měla zabezpečiti spojení s jezerem Tsana a stáhnouti do britského Súdánu dovoz a vývoz z celé západní Habeše na úkor francouzské železnice.

Tafari uděloval velice nerad výsady britským a italským podnikatelům a usiloval, jak mohl, o vymanění z jejich područí. Snažil se zříditi státní banku a zbaviti se poručnictví habešské odbočky britské banky egyptské. Již r. 1924 se přičiňoval, aby dostal většinu jejích podílů. Po šesti letech oznámil jeho ministr financí, že habešská vláda zamýšlí vybudovati státní banku, zakoupiti všechny podíly banky britské a odškodniti podílníky. Imperialisté se nadáli, že nebude míti peněz, aby tento záměr uskutečnil, leč Tafari dal do konce r. 1930 vyplatiti, kolik britská banka požadovala, a převzal její úřednictvo. Pomáhal mu Američan E. A. Colson, jenž byl od r. 1931 jeho finančním rádcem. Vytvořil zákonem z 12. července 1933 nezávislou

Státní banku ethiopskou, čímž zajistil pučícímu národnímu obchodu a průmyslu potřebnou podporu finanční, upravil měnu, vybírání daní, odstranil vnitřní cla a sjednotil státní příjmy.

SNAHY ITALSKÉ

Mussolini by byl velmi rád zvelebil italské kolonie, sousedící s Habeší, aby v nich měl oporu chystaného postupu proti této říši. Na základě čl. 13. londýnské smlouvy z 26. dubna 1915 požadoval územní náhradu v Africe, kde si Francie a Velká Britannie přisvojily německé kolonie. Naléhal, aby Francie odstoupila Italii své Somalsko nebo aspoň Džibuti s železnicí, avšak pařížská vláda oznámila italskému ministru věcí zahraničních Tittonimu ještě spíše, než byla londýnská úmluva podepsána, že se nikdy nevzdá svého Somalska a své železnice. Velká Britannie dala Italii po dlouhém zdráhání území Džúba ve výměře asi 110.000 km². Je neúrodné, suché; kde je úrodné a zavlažované, nezdravé, avšak může stáhnouti obchod z tropických zemí habešských do přístavu Kismajo. Začátkem tohoto století je nabízela Velká Britannie Menelikovi výměnou za jezero Tsana a za úpravu východních hranic súdánských. Menelik odmítl, věda, že by svůj obchod do Kismaja nikdy nesvedl.

Velká Britannie věnovala značnou pozornost pomezí Džúby, sousedícímu s italským Somalskem na východě a Habeší na severu. Hleděla do něho přivésti všechny velké obchodní karavany na úkor italského Somalska a zřídila konsulát v osadě Mega v jižní Habeši. Italové obdrževše Džúbu, utvořili obchodní jednatelství v Guigneru a měli nový důvod požadovati výsadu na železnici z Eritree do této své državy.

Italská Eritrea nemohla rozkvésti. Italští kolonisté se odtud stěhovali. Přístav Massaua ztrácel na významu; obchod ze severního Súdánu se mu vyhýbal a šel po železnici z Kasaly

do britského Port Sudanu. Britská soutěž jej zbavovala obchodních styků se severní Habeší, svádějíc je do Galabat na západ a odtud po řece Atbára několik měsíců splavné do Chartúmu nebo po železnici na Gedaref do Kasaly. Aby tuto soutěž překonala, vytvořila si Italie obchodní a politická ohniska v Adue, Dessii, Gondaru i jinde a chystala se, že prodlouží eritrejskou železnici do Gondaru a ještě dále na jih. Velká Britannie ji naoko podporovala, kdežto ve skutečnosti hleděla stavbu železnice znemožniti nebo odsunouti.

Věda, že vytoužená železnice v dozírné době provedena nebude, nabízel Mussolini Tafarimu veliké výhody v přístavu Assab, ležícím nejblíže od Šoy. Po dlouhém jednání byla 2. srpna 1928 v Addis Ababě podepsána přátelská smlouva italsko-habešská na dvacet let. Obě mocnosti se zavazují, že žádná nic nepodnikne, co by bylo na úkor druhé. Podle čl. 5. svěří smírčímu a rozhodčímu jednání vzniklé spory, které nelze urovnati obvyklým diplomatickým postupem, aniž užijí zbraní. O způsobu určiti rozhodčí se obě vlády dohodnou vyměněnými listy.

Téhož dne byla podepsána i průvodní úmluva italsko-habešská. Má za účel stavbu automobilové silnice z Assabu do Dessie, hlavního města země Uollo-Galla. Habešská vláda si vybere buď 6.000 m^2 v Assabu samém nebo 30.000 m^2 3 km od něho na pobřeží. Toto svobodné pásmo zůstane v jejím držení po 130 let a může si v něm vybudovati nejen potřebná skladiště a obydlí, nýbrž i nábřeží, u něhož by zakotvovaly habešské nebo cizí lodi, a vybírati všechny poplatky. Průvoz italským územím je úplně volný. Italie zřídí silnici z Assabu na své hranice, odtud pak do Dessie ji vystaví Habeš. Italsko-habešská společnost bude pověřena provozem zboží i osob. Habešská vláda se účastní úpisem podílů buď přímo nebo prostřednictvím svých státních příslušníků. Po 130 letech může býti úmluva obnovena. Kdyby se to nestalo, zůstanou všechny budovy soukromým majetkem habešským.

Ve Francii se nedívali na tuto úmluvu s radostí, neboť v ní právem viděli nový čin na úkor francouzské železnice z Džibuti, po které se od r. 1917 jezdilo dvakrát týdně vždy jen ve dne až do Addis Ababy. Těšili se, že bude úmluva sotva kdy uskutečněna, poněvadž zamýšlená silnice by vedla územím nezdravým, ve kterém nebyl zajištěn pokoj a pořádek. Soudili právem, že ji Tafari podepsal, aby se konečně vyhnul silnému nátlaku, a že nebude spěchati s jejím provedením. Pomáhali mu zástupci italských společností, které se o stavbu silnice ucházely a se vzájemně obviňovaly. Italská vláda dala 29. září 1934 najevo, že na smlouvě trvá a že císař nemá viny, že dotud provedena nebyla.

Italové se hleděli uchytiti v samosprávné zemi Džimma, při čemž využívali sporů o nástupnictví po Abu Džaafarovi, jenž byl raněn mrtvicí. Císař vypravil r. 1932 Uolde Manoela, svého starého vychovatele, aby jeho jménem Džimmu spravoval a muslimské otrokáře vyhubil, což se mu zakrátko podařilo. Abdalláh, Džaafarův syn, se nikterak neprotivil. Zabýval se raději náboženským studiem než světskou vládou, vzdal se všech nároků na trůn a usadil se v prosinci 1934 na svém statku v Akaki, blízko stanice Sudan Interior Mission. Jeho syn Džáber, popuzován z italského Somalska, se pokusil o vzpouru, byl však se svými stoupenci obklíčen a odveden do Addis Ababy.

VI

OPRAVY VLÁDNÍ A SPRÁVNÍ

V Habeši nepřál nikdo přátelské úmluvě s Italií. Viděli v tomto státu nebezpečného odpůrce, i soudili, že je chybné dávati mu záminku k možným rozmíškám. Odpůrci Tafariho, seskupení kolem císařovny Zauditu, chtěli využíti obecné nechuti k rozhodnému činu. Vzchopili se, avšak pozdě.

POHLAVÁR GUGSA UOLE PORAŽEN A ZABIT

V prosinci 1926 zemřel vrchní velitel armády Haptegiorgis a Tafari dostal vojsko pod svůj přímý dozor. Zaměniv některé nespolehlivé velitele, prováděl četné opravy na prospěch vojáků, čímž si získal nejen jejich dobrou vůli, nýbrž i věrnost. Zabezpečiv se v hlavním městě a několika jiných vojenských střediskách, povolal začátkem r. 1928 pohlavára Balču ze Sidamo do Addis Ababy. Přitáhl s vojenským průvodem a přiblíživ se k městu, odepřel poslušnost. Tafari ho rychle obklíčil, zastrašil, přinutil, aby se bez boje vzdal a zůstal v hlavním městě.

Odpůrci se zalekli vzrůstu moci vladařovy. Začátkem září svolala císařovna státní radu. Tafari v ní podal zprávu o svém jednání s cizími mocnostmi, zvláště s Italií. Zpráva byla posuzována a odsuzována. Velitel císařské stráže Abbauokau dostal rozkaz, aby 5. září Tafariho uvěznil. Tafari oznámil telefonicky své manželce, co se v císařském paláci přihodilo, a ona poslala vojsko, které obklíčilo palác a vynutilo, aby byl Tafari propuštěn. Zastrašená císařovna slíbila, že se nebude naprosto míchati do vládních a správních záležitostí a že udělí Tafarimu hodnost královskou. Sama vložila královskou korunu na hlavu Tafariho a jeho manželky 7. října 1928. Po obřadu, jenž byl vykonán ve velké síni císařského dvora, se všichni účastníci odebrali do chrámu. K slavnosti pozvali zástupce britského a francouzského Somalska a ital-

ské Eritree, jakož i všechny zástupce velmocí, pověřené u habešské vlády.

U duchovenstva prospělo nesmírně Tafarimu, že vymohl na patriarchu koptském, aby vysvětil r. 1929 čtyři Habešany na biskupy a v lednu 1930 navštívil Habeš, kde vysvětil pátého. Patriarcha veřejně prohlásil Tafariho za věrného syna církve, čímž zlomil pomluvu hlásající, že je nevěrec nebo že nadržuje církvím evropským. Maje před sebou patriarchu a vedle sebe metropolitu a pět biskupů, ovládal Tafari duchovenstvem veřejné mínění a znesnadňoval práci domácím i cizím podpichovačům.

Přátelská úmluva italsko-habešská z r. 1928 měla zabrániti vzájemné nedůvěře. Zatím jí využila Italie, aby popuzovala rása Gugsu, guvernéra z Bagemeder neboli střední Amhary. V čele obchodní stanice v Gondaru stál commandante Pollera, jenž se oženil s Habešankou. Získal Gugsovu důvěru a nabádal ho k odporu.

Třebas se Tafari stal neomezeným zástupcem císařovny a králem, neměl zajištěn trůn, neboť se proti němu mohl vzbouřiti některý z pěti nejmocnějších pohlavárů. Tigre spravovali potomci císaře Johanna, bratranci: Sejum, jemuž byla svěřena polovice západní, a Gugsa, pán části východní. K rodu Menelikovu nepřilnul ani jeden, ani druhý a podléhajíce vlivu sousední Eritree, byli by účinně zasáhli, nebýti jejich vzájemné žárlivosti, ba nenávisti. Střední Amharu držel Gugsa, jenž sám toužil po trůnu. Godžamský pohlavár Hailu, syn Adala, jenž zemřel r. 1901, nejbohatší pán habešský, vítal italské návštěvníky, spoléhal na pomoc ze sousedního britského Súdánu a nestaral se o ústřední vládu. Byl spřátelen s pohlavárem Kassou ze západní Šoy, jenž pocházeje z rodu Menelikova, měl rovněž právo na trůn. Bylo nesmírně důležité, aby se Tafari nedopustil ničeho, co by tyto jeho přirozené odpůrce sjednotilo. Věděl bezpečně, že by za občanské války některá ze sousedních velmocí zasáhla; vždyť bylo za státního převratu r. 1928 britské vojsko sou-

středěno na hranicích somalské kolonie. Jednotlivých odpůrců se mohl Tafari zbaviti, spojeným by se nebyl ubránil.

Nespokojenci pohlíželi k pohlaváru Gugsovi jako k svému vůdci. Syn Uoleho, bratra císařovny Taitu, po nějakou dobu manžel císařovny Zauditu, spravoval zemi Bagemeder a sídlil v Debra Tabor. Okázale nedbal Tafariho a po návratu z Evropy získával stoupence doma i za hranicemi v Eritrei a Súdánu. Chystal se k rozhodnému boji. Požadoval jinou provincii. Byla mu udělena, on však se nemínil vzdáti dosavadní, nýbrž zamýšlel obě spojiti a tím svou moc ještě zesíliti. Tafari odporoval, nechtěje však rozpoutati občanskou válku, nesáhl ke zbrani. V září 1929 se vzbouřil nepatrný kmen na severu od Bagemeder. Tafari vyzval Gugsu, aby jej pokořil. Vytáhl s velkou armádou a všude šířil pomluvu, že se Tafari stal katolíkem a že je povinností všech pravověrných synů proti němu povstati a ho zničiti.

Tafari měl mezi severními náčelníky oddané stoupence. Žádný se ke Gugsovi nepřidal a vládní letadla shazovala všude prohlášení, ve kterém ústřední vláda tvrdila, že je Tafari věren svému náboženství, a vybízela vojsko Gugsovo, aby jej opustilo. Konečně vytáhl generál Mulugeta, ministr války, s armádou a utkal se s Gugsou 31. března 1930 u Zebitu východně od Debra Tabor. Gugsa byl poražen a zabit. S ním zahynul mocný přivrženec zaostalé strany a hlavní odpůrce Tafariho.

Z velkých pohlavárů se účinně neujal Gugsy žádný. Hailu godžamský trval nečinně na východních hranicích, kdežto oba bratranci Sejum a Gugsa z Tigre, podléhajíce vlivu italskému, naoko jevili ochotu přidati se k vládnímu vojsku, ve skutečnosti však své země neopustili. Jediný Kassa, pohlavár západní Šoy, vyslal svého syna s vojskem na pomoc ústřední vládě. Za to se stal nástupcem poraženého a zabitého Gugsy.

CÍSAŘ TAFARI — HAILASELLASE I., 1930—1936

Císařovna Zauditu dlouho nepřežila ztrátu svého věrného stoupence. Zemřela na cukrovku odpoledne 2. dubna 1930 a byla ihned pochována v hrobce svého otce.

Následujícího dne rokoval metropolita s biskupy a korunními rádci, mezi nimiž byl též pohlavár Kassa ze Šoy, koho zvoliti za císaře. Tafari vstoupil mezi ně a metropolita mu oznámil, že vybrali jeho, a vedl ho k císařskému trůnu. Teprv potom vyhlásil lidu, že císařovna zemřela a Tafari je uznán císařem. Korunovace byla odložena, až uplynula doba smutku a období deštivé. Konala se 2. listopadu 1930. Se soboty na neděli obcovali císař i císařovna bohoslužbám v katedrále sv. Jiří. Východně od katedrály byl zřízen korunovační stan, trůny pro Tafariho a jeho manželku. Kněží seděli za nimi, vpravo od trůnů zástupcové cizích velmocí, vlevo čelní Habešané. Pohlaváři a zemští náčelníci doprovodili Tafariho k trůnu. Byl zahalen bílým stříbrným pláštěm. Za ním kráčeli biskupové. Po skončení bohoslužby oděli císaře do státních rouch šarlatových. Potom mu podávali jednotlivé částky jezdecké válečné výzbroje, až mu konečně vsadili na hlavu zlatou korunu habešské práce, vykládanou smaragdy a rubíny. Císařovna a nejstarší syn Asfauasen byli rovněž korunováni. Jeho Veličenstvo císař Tafari, král králů Hailasellase I. vystoupil na povýšené místo a četl prohlášení, ve kterém ujišťoval lid, že se vynasnaží, aby zabezpečil pokoj a blahobyt. O půl jedné odešli císař a císařovna do paláce.

ÚSTAVA

Již jako vladař připravoval Tafari cestu k ústavě, obnoviv ministerskou radu, zřízenou od Menelika r. 1907. Byla zrušena na popud vrchního velitele Haptegiorgisa r. 1918, avšak Tafari ji 5. srpna 1921 vzkřísil, vymeziv její působnost a zaručiv, že budou ministry ustanovováni toliko nejlepší

mužové. S cizími vyslanci jednal prostřednictvím ministrů a první habešský vyslanec v Evropě odevzdal své listiny 3. května 1929 presidentu francouzské republiky.

Pro ústavu po evropském způsobu nebyla Habeš zralá. Bylo nezbytno probouzeti vědomí pospolitosti, jednoty a odpovědnosti, bylo potřebí výchovy a takovou výchovu hleděl Tafari zajistiti ústavou ze 16. července 1931.

Císař svolal shromáždění čelných mužů své říše. Diplomatičtí zástupci byli přítomni. Prohlásil ústavu a vysvětloval její účel. Pravil, že odedávna pomýšlel upravovati cestu pro ústavu trvalou a užitečnou všem a že ponechával prozřetelnosti boží, kdy svůj záměr provede. Udělil ji nyní, nikoliv jaké by si byl přál, nýbrž jaké Habeš potřebuje, aby se lid vychovával pro samosprávu. Prostředkem je stejné zákonodárství pro celou Habeš, neboť stejné zákony nejlépe podporují sjednocení. Kdo zákonů dbá, zaslouží odměny a pocty; pokoření a trestu, kdo se zákonu protiví. Není-li zákon upevněn, vzrůstá násilí a vina. Na provádění zákonů dozírají lidé po vůli Stvořitelově. Císař nezamýšlí pouze ústavu dáti, nýbrž ji také zaručiti a zachovávati. Habeš má býti jednotná, podřízena společné ústavě a ovládána jediným pánem. Zákonu jsou podrobeni všichni bez výjimky. Pokud Habešané neměli styků se světem, spravoval je vládce, jako otec spravuje své syny. Nynější čas však vyžaduje, aby vládce podporovali i poddaní, proto není ústava předčasná. Poddaní budou pomáhati svou účastí ve dvou komorách. Odpovědní ministři se vynasnaží, aby provedli po celé Habeši usnesení sněmovny, když bylo schváleno vládcem. Zákony budou dávány, aby napomáhaly pokroku v každém oboru. Ústava se neprotiví zvykům a obyčejům habešských zemí, nýbrž upravuje je podle zásad jiných národů.

Ethiopské území je celé od jednoho konce k druhému podřízeno císařově vládě, jež zaručuje jednotu nejen země, nýbrž i národa a zákona. Vláda zůstane v rodu císaře Hailasellase. Nástupnictví určuje zákon císařského domu. Císař

má nejvyšší moc v celé říši. Vykonává ji podle daného zákona.

Zákonodárná moc spočívá ve sněmovně poslanců a v senátu. Zákony jimi vypracované a schválené jsou platné, byly-li císařem prohlášeny. Nezasedá-li parlament a je-li nutně potřeba, vydává císař sám nařízení, která však předloží parlamentu ke schválení. Odepře-li parlament je schváliti, pozbývají platnosti.

Císař určuje správu a jmenuje úředníky a důstojníky. On má právo vyhlásiti válku a uzavříti mír; stanoviti počet vojska; vyjednávati s jinými národy; podpisovati smlouvy a udělovati čestné názvy a vyznamenání. Není-li císař schopen vykonávati svůj úřad buď pro stáří nebo pro nemoc, bude ustanoven vladař po zákonu císařského domu.

Žádný habešský občan nemůže býti zatčen, odsouzen nebo uvržen do vězení, leda po zákonu. Nikdo nesmí vkročiti do cizího domu, leda v souhlasu se zákonem. Bezpečnost majetku a poštovní tajemství jsou zaručeny.

V habešském císařství jsou dva poradní sbory: senát a sněmovna poslanců. Členy senátu vybere císař z hodnostářů, kteří po dlouhou dobu sloužili státu ve správě, v soudnictví, v armádě. Pokud lid nebude zralý, aby si své zástupce sám volil, budou je vysocí hodnostáři vybírati.

Žádný zákon nemůže býti vyhlášen, nebylo-li o něm jednáno v parlamentě a nebyl-li schválen císařem. Členové parlamentu mají právo podávati náměty vládě, jež je předloží císaři. Usoudí-li Jeho Veličenstvo, že by mohly býti užitečné, požádá předsedu parlamentu, aby se o nich jednalo.

Rozpustí-li císař sněmovnu poslanců, sejde se znova do čtyř měsíců. Jednání smí býti zahájeno, jenom jsou-li přítomny dvě třetiny členů sněmovny nebo senátu. Usnese-li se na nějaké důležité věci senát jinak než sněmovna poslanců, pokusí se císař o dohodu. Nedohodnou-li se, rozhodne, jak za nejlepší uzná.

Bez souhlasu císařova ani sněmovna, ani senát nemá prá-

va povolávati ministry k svým seděním; podobně žádný ministr se nesmí účastniti porad bez souhlasu Jeho Veličenstva.

Ministři oznamují císaři písemně náměty ze svých odborů. Požádá-li císař ministerstvo o názor v nějaké důležité záležitosti, pojedná se o ní v ministerské radě.

Soudcové jsou svobodní a nezávislí. Jejich povinností je, aby dbali zákonů.

Ústava byla vypracována pod dozorem císařovým od předních mužů a byla od nich schválena. Podepsal ji následník trůnu Asfauasen, metropolita Kyrillos, jakož i všichni přední úředníci vojenští a civilní. Telegraf a telefon ji rozhlásily po celé zemi.

PARLAMENT

V první výroční den korunovace vyhlásil císař svého prvorozeného syna Asfauasena následníkem trůnu a ustanovil ho pohlavárem země Šoa.

Téhož dne císař otevřel senát a sněmovnu poslanců. Senátory vybízel, aby spěli k pokroku s úplným souhlasem císařské vlády, neboť císař provede vše, na čem se usnesou. Stranickost a zásadní odpor ať z porad vymýtí. Senát bude povinen dbáti usnesení sněmovny poslanců, jak nařizuje ústava, která spočívá na vzájemné důvěře. Senátoři mají býti ochránci lidu. Nemají dopustiti, aby byl utiskován a velkými daněmi zatěžován a nesmějí projednávati žádný zákon, který by se protivil zákonu božímu.

Poslanci ať jsou si vědomi, že nezastupují pouze své kraje nebo svá města, nýbrž celou vlast habešskou. Proto je nezbytno, aby své požadavky přizpůsobili požadavkům svých druhů z jiných zemí a měst. Všechna města a všechny kraje jsou nerozdílnou částkou společné vlasti. Poslanci mají za povinnost upevniti jednotu říše, pomáhati vládě a císaři a hlásati ve svých zemích potřebu pospolitosti a svornosti. Až lid vyspěje, bude si sám voliti své zástupce a bude míti největší výhody z jednoty vlasti.

Předsedové senátu a sněmovny poslanců děkovali císaři, na jehož pokyn ministr financí ozdobil každého senátora státním odznakem zlatým, každého poslance pak stříbrným. Senátorů bylo 28, poslanců rovněž tolik. Císař svěřil klíče předsedům obou sněmoven, načež metropolita vedl senátory a biskup z Debra Libanos, řádový generál, poslance, aby zahájili svou činnost.

Císař se nadál, že si vychová ze senátorů a poslanců věrné spolupracovníky, kteří budou správněji posuzovati nejen vnitřní, nýbrž i zahraniční záležitosti a budou vázati síly odstředivé, čímž zabezpečí celistvost říše. Týž účel sledoval, prohlásiv Asfauasena dědicem trůnu. Národ si měl na něho zvyknouti a znemožniti, aby se cizinci míchali do nástupnictví a podněcovali rozličné uchazeče.

Parlament se od samého začátku zabýval úpravou výsad cizinců a cizích chráněnců, aby zajistil správní svobodu a soudní nezávislost. Schválil zákon o cizích společnostech, o majetku cizinců, o stráži bezpečnosti, jakož i o zdanění cizinců a domorodců. Cizinci, zvláště Italové, neměli míti záminky ke stížnostem.

PŘÍBUZENSKÉ SVAZKY

Asfauasen se vypravil se svou sestrou do Svaté země, Egypta a Evropy. V Paříži velebil osvědčené přátelství republiky k své vlasti, kdežto v Římě se krátce zmínil o dobrém sousedství. Po návratu se oženil 9. května 1932 s Ualattaisrael, dcerou Sejuma, pohlavára západního Tigre a vnuka císaře Johanna. V polovici června se provdala jeho sestra Zennebeuork za Hailasellase, syna Gugsy, pohlavára východního Tigre, rovněž vnuka císaře Johanna. Císař si hleděl tímto způsobem zajistiti severní kout Habeše, o nějž usilovali Italové ze sousední Eritree. Vždyť ujednali s pohlaváry Sejumem a Gugsou, že pozdraví italského krále, až do Eritree zavítá. Stalo se to v říjnu 1932.

Italský král teprv z Asmary telegrafoval císaři: „Jsa ná-

vštěvou ve svých eritrejských državách, posílám Vašemu Veličenstvu srdečný výraz svého neochvějného přátelství." Tafari odpověděl: „Děkuji Vašemu Veličenstvu za telegram, z něhož se dovídám o Vaší návštěvě v Eritrei. Zasílám Vašemu Veličenstvu výraz svých pocitů neochvějně srdečných." O přátelství ani zmínky.

Zennebeuork, dcera císařova, provdaná za syna Gugsova, zemřela 23. března 1933. Císař užil obecného smutku, aby odstranil rozličné hrubé výstřelky při nářku za mrtvé. Nespolehlivý Gugsa se rozžehnal s tímto světem 27. dubna 1933 a jeho mladý syn a nástupce Hailasellase stěží odolával svodům italským.

HAILU, DRUHÝ Z MOCNÝCH POHLAVÁRŮ, ODSTRANĚN

V Římě i v Londýně, jak se zdá, očekávali, že dojde za deštivého období r. 1932 ve vlastní Habeši k obecné vzpouře. Chystala se od západu z britského Súdánu a od severu z italské Eritree. Rozvratné snahy se soustřeďovaly v Debra Markos, hlavním městě země Godžam.

Pohlavár Hailu, syn Adala neboli Taklahaimanota, se opíral o italského konsula barona Franchettiho, jenž se zabýval obchodem zbraněmi i náboji a hojně jimi zásoboval pohlavára a jeho náčelníky. Hailu zval a hostil Italy, již ho nabádali, aby se ujal svého zetě, sesazeného a uvězněného Lidž Jasu.

Hailu vládl v Godžamu, jako by byl nezávislý. O císaře a ústřední správu se nestaral. Ukládal daně a cla, jak za dobré uznal, a potíral všechny, kdož pohlíželi k císaři jako k svému vládci a ochránci. Císař se chystal, že si Godžam podrobí, jakmile získá pomoc obou pohlavárů z Tigre anebo je aspoň přiměje, aby zůstali nečinní. Nadál se, že ho bude podporovat jeho příbuzný Kassa, syn Daradžiův, pohlavár západní Šoy, jemuž svěřil po záhubě Gugsy Uoleho též provincii Bagemeder. Obě tyto země sousedily s Godžamem a

a Hailu se hleděl domluviti s Kassou, jehož nezbytně potřeboval, aby osvobodil Jasua. Zaostalí stoupenci císařoven Taitu a Zauditu se přidali k Hailovi, spojili se s přívrženci uvězněného Jasua a projevili ochotu, že mu dopomohou k trůnu. Zjevně prokázali, že Jasu neztratil trůn pro svůj sklon k islámu, nýbrž pro svou účinnou snahu, aby využil vhodné příležitosti, jaká se naskytovala za světové války, a rozšířil svou říši až k Rudému moři a Indickému oceánu. Nespokojenci přiměli pohlavára Kassu, aby ustanovil za strážce jejich stoupence, kteří by ve vhodnou chvíli pomohli Jasuovi na svobodu.

Pohlaváři Hailu a Kassa, doprovázení četnou družinou, se odebrali s jinými na svatební slavnosti do Addis Ababy. Hned po sňatku korunního prince došla zpráva, že Jasu z vězení uprchl. Císaře nepřekvapila. Zřídil důkladnou službu výzvědnou a přichystal se. Soustředil v Addis Ababě svá nejlepší vojska, dal zatknouti Haila i Kassu a vypravil věrného rása Dastu, aby Jasua zatkl. Došlo ke srážce, při které byli ochránci Jasuovi poraženi, jemu samému se však podařilo v přestrojení za ženu utéci do Godžamu. Duchovenstvo a správcové jednotlivých krajů zachovali ústřední vládě věrnost a vydali Jasua 12. června veliteli vojska. Nešťastný Jasu, jenž nebyl na svobodě ani dvacet dní, byl postaven před soud, v němž zasedal i metropolita, odsouzen na smrt, omilostněn a odvezen do Hararu, kde zemřel v listopadu 1935.

Ochota, s kterou rozmyslní Habešané ústřední vládu podporovali, byla novým důkazem, že uznávali naprostou nutnost jednotného postupu vlády. Pohlavárů Haila a Kassy se nikdo neujal. Rozšířený státní soud, jehož členy byli čelní mužové duchovní i světští, nalezl jejich vinu, Kassu zbavil majetku a doživotně uvěznil, kdežto Haila odsoudil 27. června na smrt. Císař mu udělil milost a poslal ho do jižní země Arusi k nucenému pobytu. Nechtěl se rozkmotřiti s jeho rodinou a byl by rád získal jeho syna

Admasu. Godžam rozdělil. Východní polovici svěřil následníku trůnu, západní s městem Debra Markos ponechal Hailovu synu Admasu. Na obě provincie měl dozírati Imeru, pohlavár země Uollo-Galla jako zástupce korunního prince. Imeru těžce onemocněl a odjel na léčení do Evropy. Jeho nepřítomnosti využil ukvapený Admasu k nové vzpouře. Dal porubati císařské posádky a opevnil se v Debra Markos. Italie hrozila válkou, bude-li ublíženo jejímu konsulovi a jeho družině. Nic se jim nestalo. Rozvaha nabyla u Godžamských převahy, sami zatkli Admasa a odevzdali ho 14. října 1932 veliteli císařského vojska, jenž ho poslal letadlem do Addis Ababy.

Godžam, Šoa a Bagemeder připadly ústřední vládě a císař zařizoval jejich správu bez ohledu na rody, které si ji dotud osobily.

Zajistiv sever, hleděl císař upraviti správu západních a jižních pohraničních provincií, aby zamezil stížnosti britské a italské vlády. Pomáhali mu britští odborníci Sanford a de Halpert, již dozírali na činnost guvernérů. Nejvíce péče vyžadovali Šangallové z provincie Madži, vklíněné mezi Súdán a Kenyi, neboť podnikali lovy na otroky v Kenyi. Působením guvernéra Zaudeajelu byli poslední otrokáři vyhubeni a obyvatelé se přimkli k ústřední vládě, jež správně rozdělila daně a vybírala je v penězích. Kde to nebylo možné, odhadla přesně cenu náhradního zboží, aby nezatížila poplatníků. Rovněž určovala odměnu vykonané veřejné práce, postupně rušíc robotu.

Bylo nezbytné usnadniti a urychliti spojení pohraničních provincií s hlavním městem, proto dal císař kvapem opravovati staré cesty, stavěti nové silnice a zakupoval i nákladní automobily. Nenadál se, že usnadní vpád cizinců.

POMOCNÍKŮ CÍSAŘOVÝCH PŘIBÝVALO

Snáze by se bylo pracovalo císaři, kdyby byl měl dostatek pomocníků. Ani za Menelika, ani po něm nikdo nepečoval

o vyšší vzdělání Habešanů. Sem tam některý odešel na evropské nebo americké školy, byv poslán od té neb oné misie, avšak soustavně byli vypravováni do ciziny od světové války. Ročně odcházely desítky do Egypta, Syrie, Francie, Anglie, ba i do Ameriky. V Habeši se vzdělávali ve škole Moudrosti a v koleji Menelikově. Kolej Menelikovu spravoval egyptský profesor; na škole Moudrosti, otevřené 2. května 1925, působili od samého začátku profesoři francouzští a koptští. Připravovali na maturitu žáky, kteří pak putovali za dalším vzděláním do ciziny. Nižší střední školy státní byly otevřeny v Hararu a Dire Daua.

Národní školství se budovalo, ačkoliv se v klášterních školách tisíce a tisíce žáků cvičilo na debtery, kteří uměli čísti a psáti.

V náboženských věcech dopřál císař úplné svobody. Za svého pobytu v Římě navštívil papeže a při každé vhodné příležitosti si s ním vyměňoval listy a dary. Italští kapucíni s podporou své vlády spravovali více než dvacet škol. Francouzští kapucíni, lazaristé a bratří sv. Gabriela měli rovněž četné ústavy, zvláště v Addis Ababě, Hararu, Arusi a Čarčanu. V Dire Daua zřídily francouzské františkánky školu pro dívky. Alliance française pečovala o dvě školy v Addis Ababě a jednu v Dire Daua. V Habeši se živilo více než 3.000 Řeků obchodem jako zástupci dovozních a vývozních domů. Šestitřídní školy si udržovali v Addis Ababě a Dire Daua.

Ponenáhlu si císař bral cizí odborníky za rádce. Na podzim 1931 přijel do Addis Ababy J. Kolmodin, Švéd, aby mu pomáhal v právních záležitostech. Zemřel na podzim 1933 a byl nahrazen v květnu následujícího roku svým krajanem generálem Virginem, jenž měl budovati řádné vojsko. Na začátku r. 1935 otevřel nižší vojenskou školu, na níž vyučovali švédští důstojníci. Právním rádcem byl švýcarský advokát Auberson, finančním Colson, občan Spojených států. Zvláštní komise upravovala trestní a ob-

čanský zákonník a předložila parlamentu rozličné návrhy, usnadňující součinnost cizinců. Smíšený soud byl zřízen, ale scházeli domorodí soudci.

Habešané, zvláště mladší, se velmi zajímali o politiku a horlivě čtli listy, vycházející v Addis Ababě v jazyku amharském, jakož i francouský *Le Courier d'Ethiopie* a italský *Il Notiziario*.

Císař dal vybudovati vzornou farmu, kde se vzdělávali hoši a dívky pod dozorem osvědčeného Angličana. Novou armádu a stráž bezpečnosti tvořil císař od r. 1929 s pomocí důstojníků belgických a švédských. Řádná výzbroj scházela. Podle úmluvy s Velkou Britannií, Francií a Italií ze srpna 1930 směl císař nebo jeho zástupce objednávati zbraně a náboje potřebné k udržení vnitřního pokoje a k obraně hranic proti vnějšímu útočníku, pokud zůstane jeho vláda silnou a pevnou. Italie a Velká Britannie se stavěly proti nákupu i dovozu zbraní. Britský odpor pominul v létě 1934, kdy bylo patrno, že se Italie domluví s Francií, jež ztěžovala dovoz po železnici z Džibuti, až jej o vánocích 1935 úplně zastavila.

Státní nemocnice byla svěřena americkému vedení. Addis Ababa dostala jiskrovou stanici. Ústřední letiště bylo vybudováno v předměstí Akaki u Addis Ababy.

Habešané, kteří dokončili studia v cizině, sdružovali své mladé krajany a vysvětlovali jim potřebu oprav, jakož i povinnost říditi se příkladem vzdělaných států. Omladina viděla v Tafarim vůdce a souhlasila s ním, že je potřebí postupovati velmi obezřele. Poukazovala na Japonce a mínila vybudovati nezávislý stát vlastní silou bez cizí pomoci. Je pravda, zapomínala, že Japonci měli postup mnohem snadnější. Japonsko nebylo r. 1868, kdy se dalo na cestu pokroku, obklopeno državami lačných velmocí. Málokdo se opovážil plésti do jeho vnitřních záležitostí, ba evropské státy je podporovaly hmotně i mravně, kdežto Habešanům nepomáhal nezištně nikdo.

Proti omladině stáli zaostalí stoupenci bývalého řádu, kteří při každé příležitosti připomínali evropské nebezpečí. Hlavní nepřátele viděli v sousedech anglických a italských, kteří nabádali náčelníky jednotlivých zemí, aby si zajistili zděděnou nezávislost. Rozštěpený habešský stát by cizincům rychle podlehl. Bylo na prospěch státní jednotě, že se přistěhovalci ze kmene Galla pokrevně příznili s pravými Habešany, čímž je osvěžovali a dodávali jim odvahy a národního sebevědomí.

ERITREA

I

ZEMĚ

Eritrea je severovýchodní kout horské pevnosti habešské, jenž se blíží bezmála až k vlnám Rudého moře. Lze ji rozděliti na dvě části: pobřeží a vnitrozemí. Pobřeží se štěpí na horský hřbet a rovinu. Pobřežní hřbet se skládá z tabulových hor, na nichž sedí tu a tam vyhaslá sopka. Odděluje moře od nízké Dankalské pouště. Na severu sousedí hřbet s pobřežní rovinou, 30 až 40 km širokou. Místy ji pokrývají pískové závěje, místy ční skalnaté kopce. Je protkána značným počtem řečišť, jimiž se valí v dešťovém období bystřiny.

Vnitrozemí počíná strání, bezmála 2 km vysokou, jež pobřeží na západě uzavírá. Stráň přechází v rozsáhlou planinu, svažující se ponenáhlu k severu a západu k súdánské rovině. Planina je vlastní Eritrea. Hlavní město Asmara leží 2327 m nad hladinou Středozemního moře. Tabulová hora Takara vystupuje 2686 m, Suejra 3160 m.

Podnebí určuje zeměpisná poloha, výše a vzdálenost od moře. Východní okraj planiny dělí Eritreu na dva dešťové úseky. K východu v přímoří jsou deště zimní, k západu převládají deště letní. Uprostřed prší v létě vydatně a v zimě je vzrůst podporován bohatou rosou. V okolí Massauy naprší průměrně 200 mm, u Assabu jen 30 mm, na planině 545-640 mm, v dolním toku Gáše na súdánském pomezí 300 mm.

Na pobřeží bývá největší horko v červenci, průměrně 34·5° C, nejnižší v lednu a únoru 26° C. Na náhorní rovině je nejtepleji v dubnu 20° C, nejchladněji v prosinci 15·5° C. Do výše 1580 m je vzduch vlhký, horký, nezdravý pro Evropany, již hynou střídavou zimnicí, malarií.

Řek a potoků, skoro vesměs bystřin, je hojně. Hospodářsky nejdůležitější jsou Gáš a Takkazje. Takkazje neboli Setit odvádí vodu i naplaveninu k severu do súdánské

doliny Tókarské. Gáš, čili jak se mu v horním toku říká Mareb, teče k západu a hnojí a zavlažuje okolí súdánského města Kasaly. K Rudému moři spěchá Barka a Endeli, Ani jediným řečištěm neteče voda po celý rok, avšak všude se jí lze dokopati.

Pobřeží je rovné, málo rozčleněné. Jediný vhodný přístav má zatoka Arkiko, chráněná ostrůvky Massauou a Taulúdem. Vchod je obtížný, avšak lodi, které v něm zakotví, jsou bezpečné. Souostroví Dahlak je nízké, hospodářsky význačné, neboť na něm byly objeveny bohaté zdroje petrolejové. Ostrovy podél dankalského pobřeží jsou vysoké, sopečného původu.

II

Z DĚJIN

Muslimští vládcové egyptští, držící v Arabii Hedžáz a Jemen, měli posádky též v afrických přístavech Rudého moře. Turecký sultán Selím I. opanoval r. 1517 Egypt a ujal se vlády a správy v obou jeho arabských provinciích. Současně šířil svou moc na pobřeží Rudého moře a na popud Benátčanů se chystal, že vypudí Portugalce z Indie. Tento záměr se mu nezdařil. Portugalci byli na moři silnější, Turci se však usadili pevně v rozličných přístavech, zvláště v Suákinu, Massauě a Zeile a trvale se v nich udrželi.

MEHMED ALI (1805—1849)

Mehmed Ali, tvůrce dnešního Egypta, potřeboval vojáků pro armádu, surovin pro továrny a odbytišť pro hotové výrobky. Všeho mohl dosíci v Súdánu, rozsáhlých krajích sousedících na jihu s Egyptem. Vyslal tam r. 1815 vojsko, jež do r. 1822 rozšířilo egyptskou moc bezmála po celém úvodí středního a částečně též horního Nilu. V pozdějších letech si vybudoval válečné loďstvo a obsadil přístavy Rudého moře Massauu a Suákin. Kasalu vzal r. 1840 a zajistil přímé spojení Súdánu s mořem.

ISMÁÍL (1863—1879)

Turecký sultán si po r. 1840 znova přisvojil rudomořské državy, avšak firmanem z 11. května 1865 je přičlenil k Egyptu. Tehdy vládl v Egyptě podnikavý a vytrvalý chediv Ismáíl. Považoval za svou povinnost zabezpečiti svému státu nejen celé úvodí Nilu, nýbrž též přístup k Rudému moři a Indickému oceánu. Měl tam od r. 1865 válečné lodi, jejichž účelem bylo hájiti pobřeží, potlačovati otrokáře

a zabezpečiti obchod, hlavně v Suákinu, v němž měla ústiti súdánská železnice. Firmany z 26. května 1866 a 1. července 1875 ho sultán pověřil dědičnou vládou všech zemí na Egyptě závislých, mezi nimi i provincií suákinské a massauské. V Massauě dlela egyptská posádka od r. 1848. Mehmed Ali ji tam vložil na přímý rozkaz sultánův. Egypťané podporovali r. 1867 anglo-indické vojsko, když užilo tohoto přístavu k výpravě do Habeše. Od června 1870 bylo africké pobřeží od Suésu až po mys Guardafui sjednoceno a svěřeno správě Mumtázy paši.

Suéský průplav lákal velmoci, aby se pevně usadily při Rudém moři. Na arabské pobřeží se neodvažovaly. Bály se náboženského nadšení tamních obyvatelů a rozhořčení svých muslimských poddaných, kdyby posvátnou půdu arabskou poskvrnily. Uchycovaly se na africkém pobřeží. Ismáíl se protivil pokusům francouzské a anglické vlády, aby se usadily v Oboku a Zeile. Správně připomínal, že jsou to kraje odedávna turecké a po mezinárodním právu egyptské. Angličané toho nedbali. Východoindická společnost si již 19. srpna 1840 zabezpečila souostroví Músovo u zátoky Tadžúrské, jakož i Aibat (Aubad) u Zeily. Francouzi činili od r. 1862 nárok na Obok, Italové od r. 1870 na Assab. Ismáíl požadoval, aby se nároku vzdali a egyptskou vládu a správu uznali.

BRITSKÉ NÁMITKY

Angličané si od r. 1873 pochvalovali spořádanou správu, kterou egyptský vládce na pobřeží zavedl. Naznávali, že je pro jejich dovoz a vývoz výhodnější než smlouvy uzavřené s náčelníky přístavů Berbera, Zeila a Tadžúra. V Zeile se usadil egyptský správce r. 1875. Úspěchy byly patrné. Egypťané vybudovali telegrafní linku po celém pobřeží, stavěli silnice a zaváděli pokoj a pořádek. Obyvatelé krajů, ležících dále ve vnitru, zvláště obchodníci, toužili po řádné egyptské správě a sami vybízeli guvernéry, aby jejich uzemí

rovněž obsadili. Na popud obchodníků vytáhl 17. září 1875 Raúf paša ze Zeily proti Hararu. Tamní emír se dlouho nebránil. Vzdal se a již 11. října zavlál egyptský prapor za jásotu obyvatelstva.

Zařídiv řádnou vládu a správu v Hararu, obsazoval chediv Ismáíl pobřeží Indického oceánu, napřed po ústí řeky Tany, později až po Mombassu. Odtud budoval přímé spojení s rovníkovými jezery, neboť až k nim sahaly jeho državy. Egyptské parníky dojížděly pravidelně do Suákinu, Massauy a Mombassy. Velká Britannie se ozvala teprve, když egyptské válečné lodi zakotvily před Mombassou. Poukazovala, že náleží i s okolím zanzibarskému vládci. Chránila ho, poněvadž pocházel z vládnoucí rodiny maskatské v Ománu, jež uznala britský protektorát.

Ismáíl váhal s ústupem, vymlouval se na pokyny britského finančního správce St. Cavea, jenž mu připomínal, že se 4. srpna 1877 zavázal, že zničí obchod s otroky. Tohoto úkolu se zprostí jedině, obsadí-li vojensky celé pobřeží v dosahu hranic svých država nedovolí, aby obchodníci lidské zboží na lodice nakládali. Velká Britannie uznala úmluvou ze 7. září 1877 egyptskou pravomoc pod svrchovaností Vysoké Porty v Somalsku až po Rás Hafún, tedy po 10° s. š., avšak s podmínkou, že ani Ismáíl, ani který z jeho nástupců nejmenší částečku tohoto pobřeží jiné velmoci neodstoupí. Všichni, kdož tou dobou navštívili přístavy, spravované Egypťany, se obdivovali výsledkům. Budovali majáky, přístavní hráze, skladiště, zakládali nové osady a tvořili z Berbery a Zeily obchodní střediska, která přilákala Brity.

Plavba Suéským průplavem byla zahájena na podzim 1869 a nastal závod evropských velmocí, aby se pevně usadily na africkém pobřeží Rudého moře a Indického oceánu. Velká Britannie, jež Suéskému průplavu nepřála ze žárlivosti, že jej buduje francouzský inženýr za francouzské peníze, byla první, kdo závod zahajila. Soupeříc s Francií

umlouvala se tajně s Italií a nabádala ji, aby si rovněž zřídila kolonie na východním pobřeží severní Afriky. Francie za to ponoukala Egypt, aby obě její soupeřky předešel.

EGYPT A HABEŠ

Egyptské vojsko se tlačilo od západu ze Súdánu a od východu z Rudého moře, kde postupně obsadilo všechny přístavy až po Rás Hafún. Habešský císař Johannes IV. (1872—1889) postup Egypťanů po těžkých bojích nejen zadržel, nýbrž jim i vzal kraje, které spravovali. Na pobřeží se s nimi utkal vítězně již r. 1872. Na podzim 1875 vyslali dvě vojska: jedno ze súdánského města Kasaly, druhé z přístavu Massaua. Císař je porazil u města Aduy 17. listopadu.

Chtěje pomstíti porážku, vypravil Ismáíl následujícího roku vojsko ještě silnější. Vedl je jeho syn Hasan, avšak vrchní velení svěřil Američanu, generálu Loringovi a Rátibu pašovi. Nebylo mezi nimi svornosti a Egypťané utrpěli 7. března 1876 na rovině Kúra jižně od Massauy úplnou porážku.

V mírové smlouvě z r. 1879 se Egypťané zavázali, že budou platiti 8.000 tolarů za Massauu s okolím.

ITALIE SE UCHYTÍ

Imperialistická horečka zasáhla ke konci šedesátých let nejen Brity a Francouze, nýbrž též Italy. Již na podzim 1869 se zástupci obchodních komor na valné hromadě v Janově jednomyslně usnesli požádati vládu, aby si přisvojila vhodný přístav na Rudém moři. Učinila to prostřednictvím lazaristy Giuseppe Sapeta, jenž působil v Habeši od r. 1838. S podporou Viktora Emanuela II. domluvil 15. listopadu 1869 pro obchodní společnost Rubattino Assab za 15.000 tereziánských tolarů, 47.000 lir. Úředně byla provedena koupě 11. března 1870. Po devíti letech rozšířila spo-

lečnost svou assabskou državu koupí pozemků v okolí Rahejty. Egyptská vláda se protivila a italská se omlouvala, že je to soukromý podnik, jenž neruší egyptské svrchovanosti. V prosinci 1879 četa italských vojáků obsadila assabskou zátoku a vláda jmenovala civilního komisaře, aby ji spravoval.

Turecko a Egypt odporovaly a Velká Britannie jim pomáhala s poukazem, že je celé pobřeží egyptské, a Egypt že uznává svrchovanost sultánovu. Teprve po dlouhém vyjednávání přivolila, aby si Italie Assab vzala, avšak s podmínkou, že uzná svrchovanost Turecka nad přístavem i nad okolím. Italie se podvolila a zákonem z 5. června 1882 byl Assab vyhlášen italskou kolonií.

V létě téhož roku byla Velká Britannie ochotna dopřáti Italii účasti na obraně Suéského průplavu, aby v ní měla oporu proti Francii. Italie nabídce hrubě nedůvěřovala a neposlala válečného loďstva do egyptských vod. Usadivši se pevně v Assabu, octla se v rozporu s Menelikem, dědičným pohlavárem Šoy, jenž by si jej byl rád přisvojil, poněvadž v něm viděl nejbližší východisko k moři. Italie ho hleděla uchlácholiti slibem, že ho bude z Assabu zásobovati zbraněmi, a ujednala s ním 21. května následujícího roku přátelskou a spojeneckou smlouvu, v níž projevila ochotu, že bude chrániti státních příslušníků krále Šoy v cizině.

ITALOVÉ V MASSAUĚ

Italie se opírala od léta 1882 ve svém postupu na Rudém moři o Velkou Britannii. Velká Britannie uzavřela v Adue 3. června 1884 s císařem Johannem smlouvu, kterou mu zajistila území kmene Bogos, prostírající se naproti ostrůvku Massaua, usnadní-li průchod súdánských posádek a obyvatelů. Císař této podmínce dostál a přece Massauu neobdržel, neboť ji Britové touže dobou přiřkli Italii, s níž se dohodli o společném postupu v severní polovici východní Afriky.

Francouzští imperialisté žárlili na britské. Vidouce, že

britští míní vybudovati z východní polovice Afriky novou říši, rozhodli se, že jejich úkol znesnadní nebo úplně zamezí sjednocením severní Afriky pod svrchovaností francouzskou. Nikoliv v britských přístavech Capetownu a Alexandrii, nýbrž ve francouzských Dakaru a Džibuti se měl soustřeďovati africký dovoz a vývoz. Vzali si zátoku Tadžúrskou a r. 1884 vložili posádku do Oboku. Odvetou obsadili Britové Zeilu a Berberu, kde se ujali velení nad egyptským vojskem a vzkázali Káhirou do Říma, že by nic nenamítali, kdyby se Italové usadili v Massaue. V Římě pochopili a 5. února 1885 zakotvily jejich válečné lodi u Massauy. Egyptská posádka se na britský rozkaz bez odporu vzdala. Vojsko mělo zůstati jedině na ostrůvku, avšak jeho velitel zakrátko zabral též pobřeží, zajištěné císaři. Do konce dubna téhož roku proniklo italské vojsko až k úpatí pohoří. Římská vláda výslovně uznala tureckou svrchovanost nad Massauou a okolím.

Nemálo se zarazil Menelik a ještě více císař, když zvěděli, že se Italové zmocnili Massauy, do níž se Habešané chystali, aby si zajistili svobodný dovoz a vývoz zbraní a jiných potřeb. Císař hrozil válkou a domáhal se pomoci Ruska, jež ho z náboženských důvodů podporovalo. Italie popuzovala proti němu Menelika. Menelik zůstal klidný s poukazem na přísahu věrnosti, na amharský původ a na lásku k habešské vlasti; své vojsko však neposlal na pomoc císaři, jehož velitel porazil Italy 26. ledna 1887 v Dogali. Následujícího roku chtěl císař napadnouti Massauu, leč rozmyslil si to. Na západě hrozili stoupenci súdánského náboženského horlivce Muhammada Ahmada, jenž se vydával za mahdiho, Bohem vedeného utěšitele, a na jihu v Šoe seděl nespolehlivý Menelik. Třem protivníkům by císař nebyl odolal, proto začátkem dubna 1888 od Massauy odtáhl a generál Baldissera se mohl věnovati správě. Nynější hlavní město Asmara bylo obsazeno v srpnu 1889.

FRANCIE ODPORUJE

Francouzi se vzpírali italské državě v Habeši, již mínili přičleniti ke své severoafrické říši. Ukvapení imperialisté vybízeli k válce, když italská správa uložila 1. června 1888 domovní daň všem obyvatelům v Massauě a Assabu. Dva občané francouzští a dvacet Řeků, francouzských chráněnců, se na popud konsulův zdráhali daň platiti. Dovolávali se kapitulačních výsad. V Paříži chřestili zbraní. Lord Salisbury je zchladil, oznámiv 29. července téhož roku: „Vláda Jejího Veličenstva popírá platnost kapitulací." K němu se přidala v srpnu vláda rakouská, zanedlouho též německá. Francie byla osamocena a F. Crispi jí upřel právo na další stížnost. Italská vlajka byla 1. srpna 1888 vztyčena v Zule a 1. ledna 1890 italské državy sjednoceny v kolonii Eritreu.

Francouzští imperialisté postupovali na vytčené cestě a nutili vládu, aby se na habešském pobřeží rovněž usadila. Francie měla od r. 1862 přístav Obok v zálivu Tadžúra, avšak nevšímala si ho hrubě. Teprve když se Italové usadili v Massauě, šířila svou moc podél celé zatoky a její obchodníci zakotvili r. 1894 v Džibuti.

Italie by byla ráda zabrala súdánskou Kasalu. Lord Salisbury odporoval poukazem, že je egyptská a že britská vláda je povinna hájiti egyptských zájmů. Italové porazili súdánské mahdisty u Akordat 21. prosince 1893, u Kasaly 17. července 1894 a téhož dne si Kasalu vzali. Po porážce u Aduy r. 1896 prosil ministerský předseda di Rudini Brity, aby je Kasaly zbavili. Na vánoce následujícího roku byla vrácena s celým okolím Egyptu.

Nechuť k podnikům koloniálním, zaviněná porážkou u Aduy, mizela a od r. 1903 se jevila nová snaha upraviti lepší postup. Eritrea dostala první ústavu a vláda a správa byla z Massauy přenesena do Asmary.

ÚMLUVA ITALSKO-HABEŠSKÁ Z R. 1928

Eritrea nemohla rozkvésti. Italští kolonisté se odtud stěhovali a přístav Massaua usínal. B. Mussolini, vůdce fašistické Italie, nabízel Tafarimu, následníku habešského trůnu, rozličné výhody v přístavu Assab, avšak za určité výsady v Habeši. Tafari, jenž r. 1924 navštívil Italii, odkládal splnění italských požadavků. Vévoda Abruzzský mu je v Addis Ababě r. 1927 důtklivě připomínal. Po dlouhém jednání byla konečně 2. srpna 1928 v Addis Ababě podepsána přátelská smlouva italsko-habešská, jakož i průvodní úmluva o stavbě silnice a úpravě přístavu. Habešská vláda si může vybrati buď 6.000 m^2 v Assabu samém nebo 30.000 m^2 3 km od něho na pobřeží. Toto svobodné pásmo zůstane v jejím držení po 130 let, i vybuduje si v něm nejen potřebná skladiště a obydlí, nýbrž i nábřeží, u něhož by zakotvovaly lodi habešské nebo cizí, a bude vybírati všechny poplatky. Průvoz italským územím je úplně volný. Po 130 letech se obě vlády dohodnou znova. Kdyby se to nestalo, zůstanou všechny budovy soukromým majetkem habešským.

SMLOUVA ITALSKO-FRANCOUZSKÁ Z R. 1935

Ve Francii se nedívali na tuto úmluvu s radostí, neboť v ní právem viděli nový postup na úkor francouzské železnice z Džibuti.

Eritrea je první oporou italského rozmachu na Rudém moři a ve východní Africe. Římská vláda jí věnovala od jara 1932 zvláštní péči. V říjnu téhož roku ji navštívil král Viktor Emanuel. Procestoval ji bezmála celou, hovořil s kolonisty i domorodci a všechny ujišťoval, že se blíží období nového rozkvětu hospodářského i politického.

Mussolini konal, co mohl, aby k Eritrei připojil francouzské Somalsko. Pařížská vláda se nedala oblomiti a úmlu-

vou ze 7. ledna 1935 odstoupila Italii toliko úsek sousedící s Eritreou od vesničky Elu na mořském břehu po Daddato na potoku Uejma a spolu uznala italskou svrchovanost nad ostrůvkem Dumejra, avšak ponechala si přístav Džibuti, jakož i železnici vedoucí odtud do Addis Ababy. Týden po podepsání této smlouvy byla Eritrea sloučena se Somalií v Italskou východní Afriku a generál Emilio de Bono byl jmenován prvním vysokým komisařem.

III

VLÁDA A SPRÁVA

HRANICE

Hranice mezi Eritreou a Súdánem byly stanoveny římským protokolem z 15. dubna 1891, úmluvami ze 7. prosince 1898 a 15. května 1902, jakož i zprávou pohraniční komise z 18. února 1903. Rozhraní eritrejsko-habešské určují smlouvy z 10. července 1900 a 15. května 1902 a konvence z 16. května 1908. S francouzským Somalskem byly hranice vymezeny protokolem z 24. ledna 1900 a úmluvami z 10. července 1901 a 7. ledna 1935. Hranice nejsou odůvodněny ani útvarem půdy, ani zeměpisně, ani národopisně.

Eritrea měří 204.000 km^2.

OBYVATELÉ

Podle sčítání z r. 1931 bydlí v Eritrei 621.776 lidí. Z nich je 617.211 domorodců, 4.063 Italů, 309 Řeků a asi 80 jiných národností.

Původní domorodá vrstva je hamitská, příbuzná starých Egypťanů a dnešních Berberů. Pokryla ji slabounká vrstva arabských Habašů a silnější nilských černochů, Gallů. Od jihozápadu pronikali i afričtí černoši, i jsou dnešní obyvatelé míšenci rozličné krve. Skoro vesměs mluví semitskými nářečími tigrai a tigre, avšak tu a tam umějí hamitsky, zvláště v Dankalsku a na severu, kde kočují Bedžové.

Čistých Arabů je málo. Doma jsou v okolí mysu Kasar. Arabština je dorozumívacím jazykem obchodním.

Italů bydlí 3.204 v Asmaře, 643 v Massauě; zbytek je roztroušen po větších osadách a hospodářských podnicích.

NÁBOŽENSTVÍ.

Dobrá polovička obyvatelů je muslimská, avšak velmi zaostalá. Pokud vládli v Eritrei Habešané, nedopřáli muslimům náboženské svobody a Italové jim hrubě neulevili. Nejraději by je všechny pokřesťanštili. Z menší polovice jsou Eritrejci příslušníky habešské církve, jež se přidržela národní církve egyptské, zvané koptské. Po tisíc let šla vlastní cestou. Teprv od polovice minulého století je u ní patrna touha po opravách. Eritrejští křesťané poslouchali habešského metropolity, ustanovovaného s císařovým souhlasem koptským patriarchou, sídlícím v Káhiře. Itaská vláda hleděla spojení s Habeší překaziti, i domáhala se církevní samosprávy. Patriarcha Kyrillos V. odporoval. Johannes XIX., zvolený 7. prosince 1928, vyhověl a na církevní záležitosti v Eritrei dozíral sám. Vysvětil v Káhiře 21. září 1930 osmnáct a tři léta později, 11. prosince 1933, stošedesát eritrejských mužů na kněze. Mniši samosprávě nepřáli a udržovali pravidelné přátelské styky s habešskými bratřími. Italská vláda je trestala, avšak oni trvali, že jsou Habešané, v Habeši že mají vrchního představeného a že by se prohřešili, kdyby stanov nedbali.

Francouzští lazaristé si dali v devatenáctém století značnou práci, aby habešské křesťany sjednotili s Římem. Italská vláda by je byla ráda zaměnila s italskými. Vatikán jí vyhověl, i zřídil v září 1894 pro Eritreu apoštolskou prefekturu a r. 1895 svěřil péči o domorodce i kolonisty kapucínům a lazaristům italským. Sjednocení mají od 4. července 1930 vlastního domorodého biskupa. Sluje Chidane Marjam Kahsa a sídlí v Asmaře. Věřících se napočítalo r. 1931 dvacet devět tisíc, domorodých kněží sedmdesát šest. Vzdělávají se v semináři v Kerenu, jakož i v ethiopské koleji v Římě, v nichž obou vyučují italští kapucíni.

Křesťané bydlí skoro vesměs na planině. Je poseta jejich osadami, jež se kupí na výšinách okolo okrouhlých chrámů. Muslimové mívají osady v nížinách u napajedel. Každá vesnice je spolu obchodním střediskem.

Řecká obec má v Asmaře obecní školu s vyučovacím jazykem řeckým, avšak se státním učitelem italským, jenž dozírá, aby se děti správně naučily italštině. Židovská obec má v Asmaře rovněž školu, jenže se na ní pravidelně nevyučuje.

ÚSTAVA

Do prosince 1897 byla Eritrea pod vojenskou správou. Ferdinando Martini byl do ní poslán jako první civilní komisař, aby uklidnil obyvatelstvo a zabezpečil hranice. Komisař byl zákonem z 6. května 1908 nahrazen guvernérem. Poslední úpravu vlády a správy provedl ministr kolonií Emilio de Bono zákonem schváleným 20. dubna 1933.

Včele stál guvernér, jmenovaný králem na návrh ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Guvernér závisel přímo na ministru kolonií, jenž mu s vědomím ministra zahraničních záležitostí mohl uděliti plnou moc, aby vyjednával s italskými zástupci v cizině, jakož i s cizími konsuly, ustanovenými v kolonii.

Guvernér řídil v souhlasu s ministrem kolonií politiku i správu, zajišťoval pořádek, vydával a prováděl zákony a nařízení a vykonával moc jemu králem svěřenou. Hrozilo-li nebezpečí, byl oprávněn zaříditi, co za potřebné uznal, avšak s vědomím a souhlasem ministra kolonií. Byl-li v kolonii vyhlášen válečný stav, měl guvernér moc, kterou vykonával za takových okolností vrchní vojenský velitel. Na něm závisely všechny vojenské oddíly, které byly v kolonii posádkou.

Guvernérovými spolupracovníky byli generální sekretář a vojenský velitel. Generální sekretář ho zastupoval, nebyl-li přítomen nebo byl-li jinak zaměstnán; prováděl jeho rozkazy, při slavnostních příležitostech kráčel hned za ním a dozíral na všechny úředníky. Vojenský velitel byl guvernérovým rádcem ve vojenských záležitostech. Čety námořního vojska zůstávaly podřízeny ministerstvu námořnictví,

avšak pokud dlely v kolonii, podléhaly v záležitostech disciplinárních tamnímu vojenskému veliteli a guvernéru.

O rozpočtu a jiných správních odborech podávala guvernérovi dobré zdání vládní rada. Skládala se z odborových přednostů, jakož i z generálního sekretáře národní strany fašistické nebo jeho zástupce. Předsedal jí guvernér nebo generální tajemník. Předseda směl ke schůzím povolati toho neb onoho kolonistu, jehož potřebu uznal. Jednací pořádek ustanovoval předseda.

Obyvatelé se štěpí na italské občany, kteří podléhají zákonům své vlasti, a na eritrejské poddané. Mají náboženskou svobodu a vláda dbá pokud možno zděděných, ustálených zvyků a obyčejů, zvláště v záležitostech osobních a rodinných. Poddaní jsou oprávněni žádati, aby byli i v těchto věcech podřízeni zákonům italským. V platnosti jsou italské zákoníky občanský, trestní, vojenský, hospodářský.

Generální guvernér a ústřední vláda sídlí v Asmaře.

SPRÁVNÍ ROZDĚLENÍ

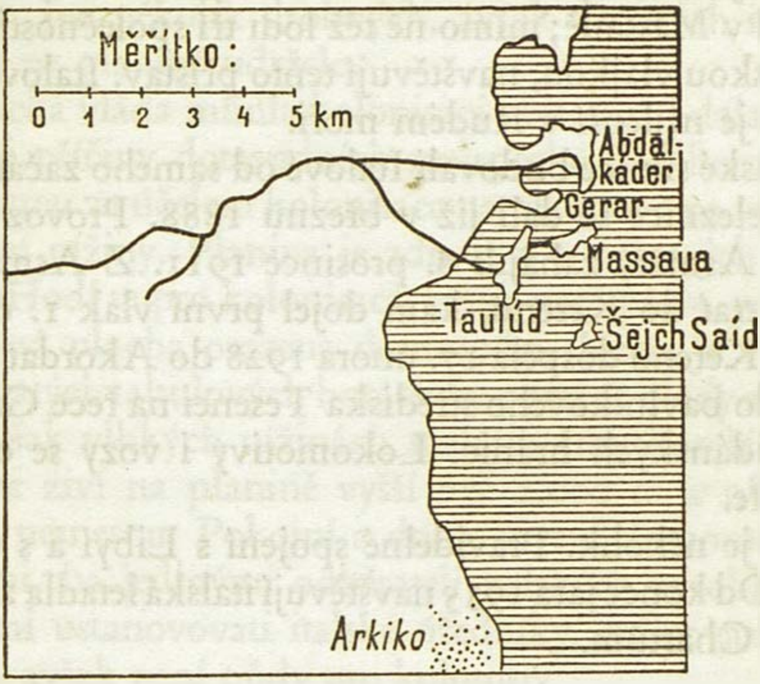
Země je rozdělena na osm krajů neboli komisařství. Na pobřeží jsou jejich střediska Assab, Massaua, Keren, uvnitř Akordat, Barentu, Asmara, Addi Ugri a Saganeiti. Kraj se štěpí na okresy neboli residence, okresy na obvody neboli místoresidence. Ohraničení krajů stanoví ministr kolonií, okresů a obvodů guvernér. V čelo kraje staví guvernér krajského komisaře, v čelo okresu residenta, obvodu místoresidenta. Osady zvláště význačné spravuje starosta jmenovaný guvernérem. Obvykle mu pomáhají čtyři obecní radové.

DANĚ

Příjmy plynou od r. 1922 z domovní daně, z výnosu movitého majetku, z úředních poplatků, daně automobilové a daní domorodců ročně vládou předpisovaných. Italské společnosti obchodní, průmyslové a peněžní, které mají v zemi odbočky, byly do r. 1927 zproštěny jakýchkoliv daní. Úřed-

níci a zřízenci platí teprv od r. 1930 daň důchodovou. V oběhu byl tereziánský tolar. Od května 1918 koluje italský tolar; souhlasí s italskou měnou, avšak dotud tereziánský úplně nevytiskl.

DOPRAVA

Sotva se Italie v Eritrei usadila, stavěla přístav Massauu. Massaua sluje ostrůvek tvaru obdélníku směřujícího k severovýchodu. Západně od něho vyniká podobný, jenže užší ostrůvek Taulúd, poněkud odchýlený vpravo od severu. Proti Massauě vyčnívá poloostrov Abdalkáder, proti Taulúdu poloostrůvek Gerar. Vláda spojila oba ostrovy mocnou hrází; jinou vedla od Taulúdu na západ k pevnině, čímž ohraničila a zabezpečila rozsáhlý přístav. Je to nejbližší a nejpohodlnější východisko severní polovice Habeše k moři, proto by v něm vláda ráda soustředila dovoz a vývoz. Rovněž se pokouší svésti do něho aspoň částku dovozu a vývozu súdánského. Bylo by to snadné, kdyby Velká Britannie při-

volila prodloužiti eritrejskou dráhu do Kasaly, což se však sotva stane, poněvadž by súdánská vláda ohrozila svůj přístav Port Sudan, jejž s velkým nákladem nedávno vybudovala. Port Sudan soutěží s Massauou a třebas nebyl tak prostranný a bezpečný, přece jen vyniká zdravějším podnebím.

Lodi čtyř italských námořních společností, které udržují spojení s jižní a východní Asií nebo východní Afrikou, se zastavují v Massauě; mimo ně též lodi tří společností, plující pod britskou vlajkou, navštěvují tento přístav. Italové o něm tvrdí, že je nejlepší v Rudém moři.

Vojenské silnice budovali Italové od samého začátku. Do stavby železnice se dali již v březnu 1888. Provoz z Massauy do Asmary zahájili 6. prosince 1911. Z Asmary prodloužili trať do Kerenu, kam dojel první vlak 1. července 1922. Z Kerenu dospěla 17. února 1928 do Akordat a odtud se staví do bavlníkového střediska Tesenei na řece Gáši u samých súdánských hranic. Lokomotivy i vozy se opravují v Asmaře.

Letišť je několik. Pravidelné spojení s Libyí a s vlastí se zavádí. Od konce jara 1935 navštěvují italská letadla z Asmary týdně Chartúm.

KOLONISACE

Poslanec Leopoldo Franchetti, jenž byl r. 1890 ustanoven koloniálním rádcem pro zemědělství a obchod, nabádal ke kolonisaci Eritree. Vláda zabírala bez rozmyslu půdu, zvláště na planině, a zakrátko si přisvojila více než 300.000 ha. Veškerá půda, kterou zabrala, byla obydlena a obdělána domorodci, a přece ji přiřkla kolonistům. Dostali ji zdarma. Za státní podporu si dali vystavěti dům pro sebe a pro rodinu; ani jediný neoral, neobséval, nežal. Domorodci pro ně pracovali a kolonisté určovali, kolik si smějí ponechati a a kolik si sami vezmou. Byli přespříliš nároční, utiskovali domorodce, docházelo k nepokojům a vláda byla nejednou

povinna zakročiti proti kolonistům. Stěžovali si ústně a písemně, poslanci se jich ujímali a imperialisté eritrejskou vládu obviňovali, že s Italy necítí, i rozhodla se konečně r. 1909, že kolonisaci na planině ponenáhlu zruší a zabranou půdu domorodcům vrátí. Kolonisté neznali mezí ve svých požadavcích a několik let trvalo, než se s nimi vláda vyrovnala a zaplatila jim půdu a budovy, které je stály velice málo nebo nic. Jen několik drobných, avšak vzorných italských statků se na planině udrželo.

Fašistická vláda mínila kolonisaci obnoviti, i dala r. 1923 studovati příčiny dotavadních neúspěchů. Odborníci rozdělili Eritreu za účelem kolonisace na planinu a na východní a západní nížiny. Planina je zdravá a v některých krajích úrodná. Hodí se pro kolonisaci, avšak není půdy, poněvadž je kdekterá plocha osazena domorodci. Nelze je vypuditi. Na skalnatých tabulových horách by pomřeli hlady a v úrodných, avšak vlhkých nížinách malarií. Jsou horalé, od nepaměti se živí na planině vyšší než 2.000 m a nížinného podnebí nesnesou. Pokojní a dobře živení domorodci jsou nejlepšími, ba jedinými odběrateli italských výrobků. Lze mezi nimi ustanovovati italské úředníky, zařizovati italský průmysl, avšak není půdy pro kolonisty.

Planina vystupuje k jihu v kopce a hory, jež mohou býti zalesněny. K severozápadu a západu se ponenáhlu snižuje k rozsáhlým dolinám, pokrytým úrodnou naplaveninou. Dají se snadno zavlažovati, domorodého obyvatelstva mnoho není, jsou tudíž volné pro kolonisaci.

Přímořská nížina se štěpí na pustinnou jižní, která leží pod hladinou Rudého moře a je bažinatá; na pobřežní, již ze značné částky pokrývá písek, a na vnitřní, která se táhne až k úpatí pohoří a bývá hojněji zavlažována než obě ostatní. Všechny jsou velmi nezdravé. Italové na nich nevydrží a domorodci leda kočují.

Západní nížiny jsou živeny řekami Barkou a Gášem, jež v nich zanikají. Jsou-li rozvodněny, ukládají hojný nános,

čímž je zúrodňují. Vodou přehradami zachycenou lze naplaveninu proměniti v nejkrásnější bavlníkové role.

Řídíc se podrobnou zprávou studijní komise ustanovila vláda výnosem ze 7. února 1926, že smějí býti zabírány pozemky jedině v přímoří a na západních nížinách; na planině zůstanou pro domorodé obyvatelstvo. Ze zabrané půdy zřizuje vláda statky dvojího druhu: jedny do 200 ha, druhé do 10.000 ha. Práva kolonistů pásti stáda na území domorodců byla zrušena, poněvadž italští podnikatelé o stáda hrubě nepečovali. Věřitelé skoupili lacino dobytek domorodých dlužníků a přiměli je po dobrém nebo po zlém, aby ho střehli, a sami brali užitek, třebas nic nevykonali ani pro zlepšení pastvy, ani pro zajištění napajedel.

Italští kolonisté nesmějí pronajímati půdu domorodcům a z nich těžiti, avšak smějí je najímati jako zemědělské dělníky, jenže najímání do práce není dobrovolné, nýbrž nucené. Úředník, který by svědomitě dohlížel a dbal spravedlnosti, na svém místě dlouho nevytrvá. Kolonisté vymohou, aby byl přeložen.

Se súdánskou vládou se italská domluvila 12. prosince 1924 o užívání vody z dolního Gáše a založila rozsáhlý státní statek Tesenei. V červnu 1931 jej svěřila Společnosti afrických podniků, jež vybudovala obydlí, skladiště a čistírny. Pěstuje bavlnu na 3.000 ha. Výborně se daří zvláště vzácná egyptská odrůda sakkelaridis, avšak poslední dobou trpí jako v Súdánu rozličnými chorobami. Podnik je ohrožen poklesem cen bavlny na světových trzích.

Na přímořní naplavenině dala vláda osázeti rozsáhlé pozemky kávovníkem. Zkušební ústav ve Filfilu hledá nejlepší odrůdy a potírá škůdce, kteří se tu a tam objevují. Italští kolonisté se hrnuli. Lákala je myšlenka, že budou dobrou kávu nejen píti, nýbrž též draho prodávati. Snížení cen na světovém trhu jim vzalo chuť k práci. Zakrátko shledali, že jsou výlohy vyšší než zisk, i rozprodali své pozemky domorodcům, již s vládní pomocí kávovník pěstují asi na

500 ha. Na popud zkušebního ústavu zavádějí ponenáhlu též čajovník a ricinus. Italští obchodníci skupují kávu z Eritree, z Habeše, ba i z Arabie, svážejí do Massauy, čistí, třídí a prodávají v Italii jako domorodou, eritrejskou.

Zákonem z 8. dubna 1930 byla zřízena samosprávná služba zemědělského úvěru. Peněz poskytuje asmarská odbočka Italské banky na 2½%. Po zemi se rozmáhají svépomocná družstva, z nichž mají prospěch nejen kolonisté, nýbrž i domorodci. Hypoteční banka se vyvíjí z odbočky Italské banky v Asmaře, aby podporovala italské podnikatele.

SOUDNICTVÍ

Spravedlnost byla od 2. července 1908 dvojí: jiná pro italské občany a cizince, jiná pro poddané a jim přizpůsobené přistěhovalce z Afriky nebo z Asie. Pro Italy a cizince vykonával spravedlnost smírčí koloniální soudce, koloniální soudní dvůr a porota; pro poddané domorodý náčelník, krajský komisař, krajský soud a guvernér.

Výnosem ze 7. února 1926 byly podstatné částky tohoto rozdělení zachovány, jiné pozměněny. Pravomoc smírčího a koloniálního soudce je zvýšena. Nelze se odvolati z nálezu smírčího soudce, kde nejde o více než 500 lir, a koloniálního, kde sporná suma nepřevyšuje 3.000 lir. Koloniální soudce má právo nalézti o sporu mezi Italy nebo cizinci a poddanými, je-li poddaný obžalován.

O osobních a dědických sporech muslimů rozhoduje kádi. Jeho nález zkoumá, schvaluje a provádí komisař nebo resident. Guvernér smí projednávání kterékoliv pře svěřiti jinému soudu. Rovněž má právo zkoumati nálezy krajských nebo okresních soudů a podmínečně osvoboditi toho, kdo byl porotou odsouzen. Náčelníci nebo poddaní, kteří slouží ve vojsku, stráži bezpečnosti nebo nižších úřadech, požívají před zákonem dobrodiní obecních úředníků. Zvláštní soud,

zasedající v krajských městech, se zabývá podle výnosu z 18. října 1931 nájezdníky, lupičskými četami a všemi, kdož zne-pokojují silnice a osady. Soudí po válečném právu.

ŠKOLSTVÍ

Obecné školství pro děti italských kolonistů svěřila fašis-tická vláda r. 1923 Dcerám sv. Anny. Školy vybudovala ve všech koloniích nebo osadách, kde bydlí více Italů. Italská reálka je v Asmaře. Štěpí se na lyceum a vyšší technický ústav, na němž se vyučuje obchodu a účetnictví. Italští ka-pucíni mají školy pro dítky nejen kolonistů, nýbrž i domo-rodců. V Kerenu zřídili chlapecký seminář, v němž se při-pravují sjednocení domorodci na kněžství. Na vyšší studia odcházejí do ethiopské koleje do Říma.

Domorodé školství bylo upraveno výnosem z 8. dubna 1931. Docházka je dobrovolná a trvá čtyři léta. Hlavní péče se věnuje výchově zemědělské, řemeslnické nebo průmyslo-vé. Škol je velice málo a skoro vesměs se v nich vyučuje hned od prvního roku italštině. V Asmaře založila vláda r. 1926 školu krále Viktora Emanuela III. Je čtyřtřídní obec-ná spojená s dvoutřídní měšťanskou. Má za úkol vychová-vati zřízence a tlumočníky.

Muslimské italsko-arabské obecné čtyřleté školy jsou v Mas-saue, Saganeiti, Addi Ugri a Assabu. Nižší průmyslová škola čtyřletá je v Kerenu. Na žádné se nevyučuje nábožen-ství jako povinnému předmětu.

Četné habešské kláštery mají rovněž školy, avšak nelze říci, že by byla pěti dítkám školou povinným ze sta poskyt-nuta příležitost, aby se naučily číst a psát. Jedině o sjedno-cené se vláda stará, neboť v nich vidí oporu svých kolonistů, vojáků a úředníků.

SOMALIA

I

ZEMĚ

Somalia leží na africkém pobřeží Indického oceánu. Prostírá se od mysu Zijáde na severu k ústí Džúby na jihozápadě. Pobřeží je rovina, v severní části úzká, v jižní až 100 km široká. Místy je zaváta pískem, místy pokryta štěrkem. Mělká řečiště vroubí pastviny a tu a tam též úrodné pozemky. K západu se ponenáhlu zvedá v planinu průměrně 600 m vysokou, kamenitou, hlubokými údolími rozrytou, vyprahlou a toliko po vydatných deštích zelenou. Jižní třetině se říká Benádir, Přístavy, poněvadž je tam mnoho pobřežních osad, v nichž se soustřeďuje dovoz a vývoz. Jestiť to kraj zúrodněný nánosem řek Uebi Šebeli a Džúby. Dá se zavlažovati, je osídlen a obdělán.

Nad celou zemí vládnou monsúny, severovýchodní od prosince do března, jihozápadní od června do září. Za severovýchodního monsúnu je teplota příjemná, ve vnitru země vyšší než na pobřeží; za jihozápadního je v Benádiru chladno, na severním pobřeží nesnesitelné horko, zesílené pískovými bouřemi. Vydatné deště jsou od března do června, avšak za jihozápadního monsúnu rovněž pršívá. Od prosince do března je sucho. Ve vnitru země jsou deště hojnější. Na pobřeží naprší ročně 250 mm, uvnitř 760 mm.

Uebi Šebeli vzniká vysoko a daleko v Habeši. Prochází planinou, naráží na pískové závěje, které jí tarasí cestu k moři, zabočuje k jihozápadu a skoro úplně mizí v naplavenině 5 až 15 km široké a velmi úrodné, avšak nezdravé. Džúba si razí cestu od severu k jihu, vítězí nad závějemi a vtéká do Indického oceánu, třebas mnoho vody ztratila v pobřežní rovině, již nánosem a vlhkostí živí. Je splavná do Jonte po celý rok. Od května do listopadu se ploché lodice dostanou až k peřejím nad Barderou. Nejméně vody mají obě řeky od

prosince do března. Jejich řečiště převyšuje okolí, i je potřebí uzavírati tok ochrannými hrázemi.

Na pobřeží, planině i naplavenině je více písku a kamení než travin. Vysoké stromy se černají jen tu a tam. Nejvíce jich roste u Džúby. Hojné jsou tamarišky jakož i odrůdy akacií, které poskytují gumy, myrhy a kadidla. V zavodňovaných dolinách Benádiru pěstují skoro vesměs duru, africké proso. Nerostné bohatství dotud objeveno nebylo.

II

Z DĚJIN

Staří Egypťané říkali africkému pobřeží Indického oceánu Punt a často je navštěvovali. Indi a Peršani s ním udržovali obchodní styky a vládci rostoucí muslimské říše rádi brali do svých služeb statné, udatné a spolehlivé domorodce, kteří se usazovali v Iráku. Nazývali je Zendž a jejich vlast Souš Zendžů, Barr az-Zandž, což indičtí kupci zkomolili na Zanquebar, Zanzibar. Zendži se živili obchodem a některé jejich přístavy vynikaly bohatstvím i osvětou. Portugalci se s nimi přátelili od samého začátku šestnáctého století. Dobrá vůle trvala, pokud se Portugalci spokojili obchodními styky a neomezovali svobodu domorodých vládců. Jakmile zabírali přístavy, hledali domorodci pomoc u silných souvěrců a nastaly zmatky, které skončily hospodářským i politickým rozvratem východoafrických států.

Kraj Benádir, jižní třetina Somalie, měl pravidelné obchodní styky s ostrovem Zanzibarem a uznával svrchovanost tamního pána. Zanzibar byl državou Ománu, hornaté země, prostírající se v Arabii tam, kde se Indický oceán stýká s Perským zálivem. Vládce sídlil v Maskatu, nejlepším přístavu pod britským protektorátem, i činila si Velká Britannie nároky též na ochranu Zanzibarska, když se po její vůli r. 1861 od Ománu odloučilo.

S benádirskou državou zanzibarského vládce sousedilo na severu území pána neboli sultána z Obbie, nepatrného přístavu střední Somalie. Větší severní část země náležela velkému náčelníku, sultánu kočovných Midžurtínů, již pasou stáda a sbírají gumu a kadidlo na kopcích vyšších než 1.500 m. Orby skoro ani neznali; neníť nikde orné půdy.

ITALSKÝ POSTUP

Za tureckého rozmachu v 16. století uznávali nejen oba sultáni, nýbrž též zanzibarský vládce svrchovanost cařihradského sultána. V devatenáctém století posílali dary a poplatky Mehmedu Alimu (1805—1849), budovateli dnešního Egypta, a jeho nástupcům. Chediv Ismáíl (1863—1879) vložil do několika míst egyptské posádky a guverněři spravovali značnou část země.

Po sesazení Ismáílově egyptský vliv slábl, avšak posádky se udržely až do r. 1885, kdy Velká Britannie zabírala, co se jí z egyptských držav líbilo. Hledíc si zajistiti dobrou vůli Italie proti odporu francouzskému a ruskému, přivolila, aby se rovněž v některých egyptských državách usadila, i vzala si 5. února 1885 Massauu a současně vyslala poselstvo k zanzibarskému sultánu se žádostí, aby jí odstoupil neb aspoň pronajal africký kraj Benádir. Neměl chuti, i bylo se poselstvu spokojiti obchodní smlouvou, podepsanou 28. května 1885.

PROTEKTORÁT

Italové se nedali zastrašiti, vysílali výzkumnou výpravu za výpravou do Somalie a nadcházeli si dary a sliby Júsufa, syna Aliho, sultána z Obbie. Nabádali ho, aby si vyžádal ochrany Jeho italského Veličenstva. Vyhověl úmluvou podepsanou v Obbii 8. února 1889. Zavázal se, že neuzavře žádné smlouvy s cizí vládou bez úplného italského souhlasu. Odměnou dostával 1.200 tereziánských tolarů ročně.

Júsuf byl spřízněn s Osmánem, synem Mahmúdovým, sultánem Midžurtínů. Radil mu, aby rovněž přijal italský protektorát. S počátku se vzpíral, konečně se dal zlákati bohatými dary a ještě bohatšími sliby, uznal italskou ochranu svého pobřeží a podepsal protektorátní smlouvu 7. dubna téhož roku za 1800 tolarů ročně. Júsuf se domáhal téže sumy a italská vláda mu ji povolila. Získavši britský souhlas vy-

hlásila 19. listopadu 1889 svůj protektorát nejen nad oběma sultány, nýbrž též nad zanzibarským Benádirem.

O Zanzibar a jeho africké državy se ucházelo Německo od začátku osmdesátých let. Velká Britannie odporovala z obavy, že by si na Zanzibaru vybudovalo opevněný přístav, rozšířilo svůj vliv do Maskatu a ohrozilo spojení s Perským zálivem, jímž po názoru tehdejších státníků procházela osa britského imperia. Smlouvala, ustupovala, povolovala, až se ujednáním z 1. července, jakož i listy vyměněnými 27. a 28. října 1890 s Německem domluvila a o východní Afriku podělila. Přiřkla mu državy na sousední pevnině a nad Zanzibarem vyhlásila 4. listopadu 1890 svůj protektorát. Hledíc uchovati přátelství s Italií, projevila souhlas, aby obsadila Benádir, a protokolem z 24. března 1891 vymezila hranice italského vlivu.

Italii scházel právní podklad. Získala jej úmluvou z 12. srpna 1892, jíž si od zanzibarského sultána sajjeda Hamada pronajala Benádir na dvacetpět let za 160.000 rupií ročně. S britským souhlasem zakoupila 13. ledna 1905 zemi se všemi sultánovými právy za £ 144.000 a spolu zaručila Velké Britannii, že zemi neodstoupí leda jí.

Od samého začátku spravovaly Somalii rozličné společnosti. Žádná se neosvědčila, proto se vláda ujala 19. března 1905 správy sama a vyslala do Benádiru krajského komisaře. Téhož roku si najala od britské vlády okolí vesničky Kismajo u Džúby, aby tam vybudovala přístav.

Z benádirského pobřeží pronikali Italové na západní planinu a tlačili se do Habeše. Velmi rádi by se byli zmocnili obchodního střediska Lughu na Džúbě. Císař Menelik II. odporoval poukazem, že odvěké hranice sahají až po peřeje barderské, projevil však souhlas, aby si v Lughu vybudovali hospodářskou stanici s výslovným přiznáním, že leží na habešském území.

Úmluvou z 13. prosince 1906 si Velká Britannie, Francie a Italie zajistily oblasti svého vlivu v sousedních kra-

jích habešských a Italii bylo přiznáno právo vystavěti habešským územím železnici z Eritree do Somalie. Na stavbu nebylo pomyšlení, poněvadž Italové neseděli pevně ani v Dankalské nížině eritrejské, ani v Benádiru a císař Menelik se protivil úmluvě, kterou si velmoci bez jeho vědomí své oblasti v křesťanské říši vymezily. Bylo na Italii, aby Benádir obsadila a protektorát nad oběma sultány skutečně provedla. Dobrou vůli Velké Britannie si získala pomocí, které jí poskytla proti muslimského blouznivci, jemuž Britové říkají Mad Mullah, bláznivý učitel zákona.

BLÁZNIVÝ UČITEL ZÁKONA

Jmenoval se Muhammad, syn Abdalláhův, ze skupiny Hauijja, a tvrdil, že je z potomků Hasana, vnuka apoštola božího Muhammada. Narodil se r. 1870 v Kób Fardúd. Sloužil u nějakého bohatého Brita v Berbeře a současně navštěvoval tamní náboženskou školu. Když mu bylo 25 let, putoval do Mekky, kde vstoupil do řádu sálehijje, jehož velmistrem byl Muhammad Sáleh Rašíd. Mladý bratr vynikal kajícností a zbožností, i poslal ho velmistr jako svého zástupce, chalífu, na apoštolské cesty do Somalska. Měl tam hlásati řádové stanovy, sbírati stoupence a vésti je cestou k Bohu. Přibývalo jich, i vybudoval v Kirritu klášter, v němž se usadil. Bratři se věnovali nejen úkolům náboženským, nýbrž též opravám sociálním, pečovali o chudé, utištěné, varovali před rozmařilostí a hlásali návrat k prvotnímu islámu. Bylo patrno, že se ubírají cestou arabských uahhábovců, stoupenců Muhammada z příbuzenstva Eben Uahhábova, jenž v polovici osmnáctého století svým učením vnitřní Arabii rozvířil.

Místní světci a zaostalí představení starších bratrstev odporovali Muhammadovi a hledali ochranu u britské vlády. Britové stíhali jeho stoupence, vydali na něho zatykač, i vyhlásil jim Muhammad r. 1899 svatou válku. Našla ohlas nejen u bratří, nýbrž též u ostatních domorodců, avšak

vojenské čety byly silnější a sajjedu Muhammadovi nezbylo, leda aby požádal sultána z Obbie za útulek. Poskytl mu ho a sajjed, pán a potomek Hasanův, jak mu jeho stoupenci obecně říkali, se usadil v jeho území, podnikal nájezdy do britského Somalska a britské čety několikrát porazil. Osmán, syn Mahmúdův, sultán Midžurtínů, viděl v získaných vítězstvích patrný důkaz požehnání božího, přilnul k sajjedovi a dovoloval, aby byl jeho územím zásobován zbraněmi. Velká Britannie si stěžovala, Italie sultánovi hrozila a přiměla ho, že podepsal 18. srpna 1901 novou úmluvu, jíž se zavázal, že bude dbáti hospodářských a politických zájmů italských a nedovolí, aby byly jeho územím prováženy zbraně a náboje. Uznal italský protektorát nejen na pobřeží, nýbrž v celém svém území.

Nájezdy sajjedovy neustávaly, i vypravila Velká Britannie do Obbie válečné lodi. Italie jí pomohla a odvezla na čas nejen sultána Júsufa, nýbrž i jeho syna Aliho do Eritree. Britské vojsko postupovalo r. 1903 z Obbie k severu, aby společně s vojskem, táhnoucím z britského Somalska na jih, sajjeda obklíčilo a jeho moc navždy zničilo. Nedosáhlo úspěchu ani následujícího roku, ba utrpělo značných ztrát. Londýnská vláda požádala římskou, aby sprostředkovala. Stalo se to úmluvou podepsanou v Illiku 5. března 1905. Sajjed Muhammad se uvolil k příměří, dostane-li se mu volného příchodu k moři. Když mu ho Italie poskytla, zřídil pro sebe státeček v Nogalu, na pomezí sultánů z Obbie a Midžurtínů. Uznal italskou svrchovanost a ponechal Italii právo dozírati na jeho celnici. Zůstal klidným až do r. 1907, kdy ho stoupenci vybízeli, aby se účastnil nových bojů, nechce-li pozbýti veškerého vlivu. Rozšířili se po celé Somalii a podnikali nájezdy nejen do britského Somalska, nýbrž i do Habeše a popuzovali benádirské domorodce.

Benádirští byli roztrpčeni strohou správou, kterou Italie po zákonu z 5. dubna 1908 zaváděla. Dozor na vládu a správu, spravedlnost a obranu, jakož i na oba protektoráty

svěřila guvernérovi. Dal obsaditi pobřeží a dopřával účasti na obchodu jedině těm domorodcům, kteří odevzdali zbraně i náboje a přisahali věrnost italskému králi. Sultánovi z Obbie dovolil návrat s podmínkou, že zaručí život italskému zástupci a bude dbáti jeho rady. Júsuf slíbil a r. 1908 se italský zástupce usadil v Obbii. Nedocílil úspěchu, neboť se míchal do vnitřních záležitostí a podněcoval domácí různice, čímž množil stoupence sajjedovy. Vytlačovali italské posádky, takže guvernér na rozkaz z Říma soustředil r. 1910 vojsko jedině na pobřeží. Domorodci bydlící ve vnitru se přidali skoro vesměs k sajjedovi a napadali osady a kmeny, věrné Velké Britannii, jakož i obyvatele Benádiru, v němž od r. 1912 velel sajjedův bratr Abdalláh.

Italské válečné lodi blokovaly pobřeží midžurtínského sultána Osmána. Jeho poddaní, kteří se zabývali vývozem gumy, kadidla a myrhy, si stěžovali na bídu, která se šířila po zemi přerušením dovozu i vývozu, a Osmán, chtěje se uchrániti od vzpoury, přivolil 10. března 1910, aby si italská vláda na jeho pobřeží vybudovala několik srubů. První italský resident se usadil v únoru 1914 v Alule, avšak zakrátko odešel a trvale v ní sídlil teprve od r. 1917.

Za světové války drželi Italové i Britové jedině pobřeží a sajjed Muhammad vládl ve vnitru obou kolonií. V prosinci 1919 vyzval guvernér britského Somalska sajjeda, aby se vzdal. Když odmítl, vypsal na hlavu jeho, jeho příbuzných a hlavních pomocníků vysoké ceny. Nenašel se zrádce, který by mu byl jedinou donesl, a přece se sajjed neudržel. Zkrušila ho nová, nebývalá vzdušná zbraň, letadla. Váleční letci znepokojovali osadu za osadou, tábor za táborem, shazovali bomby, působili zděšení, udržovali je, i prosily ženy a dítky za milost a braly bojovníkům odvahu. V únoru 1920 byli sajjedovi stoupenci nejen v britském, nýbrž i v italském Somalsku úplně rozprášeni. Sajjed Muhammad se skrýval na pomezí Somalie a zemřel v lednu 1921 v Goane na Uebi Šebeli zápalem plic.

PROTEKTORÁT ZRUŠEN

Fašistická vláda nedbala protektorátních smluv a hleděla zlomiti moc obou sultánů. Vojsko postupovalo do vnitra, obsazovalo osady a budovalo opevněné sruby, napřed v Benádiru, potom ve střední Somalii. Již v říjnu 1925 držely italské posádky napajedla v Gerlogubi a Uardairu severně od habešských hranic. Když byla jižní polovice Somalie úplně zajištěna, dostal guvernér conte de Vecchi 10. července 1925 z Říma rozkaz, aby obsadil sultanáty. Vojsko táhlo od východu s pobřeží jakož i od jihu z Benádiru a pomocí válečných letců obkličovalo domorodce a vymáhalo zbraně a náboje napřed v sultanátu obbijském, potom v midžurtínském. Ke konci října 1925 byl nový obbijský sultán Ali přinucen, aby se vzdal. Odvezli ho k trvalému pobytu do Mogadišo.

Midžurtínský sultán Osmán kladl udatný odpor, avšak kulometům a bombám válečných letců se neubránil, i uchýlil se v létě 1926 do britského Somalska. Na britskou přímluvu mu italská vláda v říjnu 1927 zabezpečila život a nějaké příjmy, i usadil se v Mogadišo. Jeho syn Mahmúd řídil obranu až do začátku r. 1927, kdy hledal útulek v Addis Abebě. Tamní italský vyslanec by ho byl rád získal, aby vzal Midžurtínům dědičného vládce a vůdce. Podařilo se mu to v dubnu 1929. Konsulární úředník doprovázel Mahmúda do Mogadišo. Nedojel tam; cestou zemřel na neštovice. Jeho otec Osmán vydechl v srpnu 1932. Oba sultanáty byly v únoru 1927 přivtěleny k jednotné Somalii.

DO HABEŠE

Od jara 1933 soustředila fašistická vláda veškerou pozornost na Somalii. Guvernér Maurizio Rava prováděl návrhy státního podtajemníka kolonií Lessony, jenž tam na jaře 1932 déle pobyl a zvláště habešské pomezí důkladně prozkoumal. V listopadu 1934 navštívil Somalii král a imperialisté hlásali, že zahájil nové období. Měli pravdu. Ke konci téhož měsíce se přiblížila k habešským studnicím

Ualual smíšená komise britsko-habešská, která vytyčovala pomezí. Našla u nich více než tisíc mužů italského vojska s tanky a válečnými letouny. Velící důstojník jí hrozil zbraní, utáboří-li se u studnic. Plukovník Clifford, jakož i habešský zástupce podali písemnou stížnost, již telegrafovali do Addis Ababy a do Londýna. V Římě se vymlouvali, avšak posádku neodvolali, třebas držela studnice, ležící více než sto kilometrů daleko od hranic, určených italsko-habešskou smlouvou z 3. září 1897.

Bylo patrno, že dojde k pohraniční srážce. Propukla 5. prosince a podle plukovníka Clifforda ji Habešané nezavinili. Italové zasáhli tanky i letadly a následující dny vrhali italští letci bomby na tábory a studnice až 250 km od hranic. Fašistická vláda přikládala veškerou vinu Habešanům, domáhala se náhrady, a když se císař zdráhal jí poskytnouti, mobilisovala vojsko.

III

VLÁDA A SPRÁVA

HRANICE

Hranice italsko-britských držav byly vymezeny protokoly z 24. března a 10. dubna 1891 jakož i 5. května 1894. Fašistická vláda s nimi spokojena nebyla a domáhala se nejen pravého úvodí dolní Džúby, nýbrž též britského Somalska se Zeilou a Berberou. Odvolávala se na článek 13. londýnské smlouvy z 26. dubna 1915, podle něhož měly býti po vítězné válce její kolonie rozšířeny. V Eritrei vymáhala Kasalu a okolí tvrdíc, že ji Italové potřebují, aby se dostali k řece Atbára. Kasala je sídlem rodiny velmistra řádu mirgánijje, považovaného za hlavní oporu britských zájmů v Súdánu, i bylo vyloučeno, že by se Velká Britannie Kasaly vzdala. O odstoupení Zeily a Berbery, tudíž celého Somalska, nechtěla rovněž vyjednávati. Projevila v únoru 1924 ve sněmovně poslanců ochotu, že odstoupí dolní Džúbu, odevzdá-li Italie souostroví Dodekanesos Řecku, jemuž bylo smlouvou z 10. srpna 1920 přiřknuto. V Římě nechtěli o této podmínce slyšeti. Podrželi Dodekanesos a vymohli si 15. července 1924 úvodí dolní Džúby, spolu však se vzdali veškerých výhod, zaručených obchodní a hospodářskou smlouvou z 25. května 1885 se sultánem zanzibarským. Velká Britannie mohla záležitosti na Zanzibaru jakož i v ostatních jeho bývalých državách upraviti podle svého. V získaném území bydlilo 72.726 lidí; z nich v Kismajo a Gobuinu 5.900, ve stepních vesničkách 600 a v osadách při řece 8.000, všech usedlíků bylo tudíž 14.500 a z nich mohlo robotovati 8.500 mužů a žen. Britská vláda zabrala v Zádžúbí 12.000 ha půdy, již svěřila šesti společnostem; italská vláda byla povinna se s nimi domluviti a výsady vykoupiti.

Výnosem z 15. září 1925 rozdělil ministr kolonií Zádžúbí

na kraj severní se střediskem v Serenli, střední s osadou Afmadu a jižní s přístavem Kismajo. Celé Zádžúbí má 91.122 km². Jeho hranice byly přesně vytyčeny 22. listopadu 1933.

Pomezí somalsko-habešské měl určiti major Nerazzini, jenž řídil vyjednávání o mír. Přinesl mapu Stielerova atlasu, vypracovanou Habenichtem, a císař Menelik 24. června 1897 na ní vyznačil tužkou hranice. Nerazzini poslal originál do Říma a vláda 3. září 1897 Menelikovi telegraficky oznámila, že s vyznačenými hranicemi souhlasí a je schvaluje. Nová pohraniční smlouva byla podepsána v Addis Ababě 16. května 1908. Podle prvního článku se táhnou hranice od osady Dolo při soutoku Dauy a Ganale na východ k Uebi Šebeli. Od Uebi Šebeli směřují podle článku 4. k severovýchodu přesně podle vymezení z 3. září 1897. Území kmenů, kočujících na pobřeží, je italské, kdežto kmenů ogadenských zůstane habešské. Italští, habešští, ba i britští kmenové mají právo napájeti v pohraničních studnicích bez ohledu na majetníka. Článek 5. stanovil, že budou hranice přesně vymezeny. Habeš naléhala a r. 1911 se dala smíšená komise italsko-habešská do práce, avšak Italové ji přerušili.

Smlouvou ze 16. května 1908 přiznal Menelik Italii právo na osadu Lugh, čímž se italská Somalia rozšířila o dobrých 50.000 km². Všechny italské mapy, nejen soukromé, nýbrž i úřední a předepsané ve školách, mají až do r. 1934 Somalii ohraničenu podle úmluvy z r. 1897. Teprv velká turistická mapa z konce r. 1934 vynechala hranice od Uebi Šebeli na severovýchod.

V hranicích zaznamenaných uvedenými smlouvami měří Somalia okrouhle 500.000 km².

OBYVATELÉ

Podle sčítání z r. 1931 má Somalia 990.815 obyvatelů, z nich 1.658 Italů.

Somalci, příbuzní Gallů, jsou původu hamitsko-kušit-

ského. Somalo je z jazykové rodiny hamitské, hodně promíšena arabštinou. Na nejdalším jihu v Benádiru se mluví příbuznou suáhilštinou. Arabsky rozumí každý usedlík; jestiť arabština jazykem náboženským a obchodním.

Čistokrevných Somalců je velmi málo, neboť se od nepaměti přízníli s Araby, Habešany a africkými černochy. Štěpí se ve tři skupiny: Hašija, z jejíchž kmenů vynikají Midžurtíni, kočují a bydlí na severu; Hauijja ve středu a Rahanuín na jihu, západně od Uebi Šebeli. Tito mají nejvíce černošské krve a jsou nejbojovnější. Mezi nimi pobývají četní drobní kmenové utištěných.

Jako jinde, kde nejsou deště pravidelné a vydatné, živí se Somalci buď chovem dobytka, zvláště velbloudů, a bydlí v pohyblivých stanech, nebo rolnictvím a obchodem a bydlí v pevných domech; nejvíce je jich na pobřeží. Členové utištěných, opovržených kmenů jsou lovci a řemeslníci. Usedlíci se nevyrovnají kočovníkům ani duševně ani tělesně.

Všichni obyvatelé jsou muslimové; vykladači zákona se řídí školou, kterou založil Muhammad Šáfei, jenž zemřel r. 820. Hojné jsou mezi nimi skupiny uahhábovců. Nastěhovali se v devatenáctém století přičiněním italské vlády. Najímala si dobrovolníky z Arabie, kteří jí dobře sloužili, ale když opustili vojsko, nevraceli se domů, nýbrž se usazovali v kolonii jako skupiny uvědomělých, avšak nespokojených domorodců. Vláda je postavila pod policejní dozor, omezila jejich volnost pohybu, zatěžovala je hospodářsky a buď je získala nebo vypudila. Fašisté najímají bojovníky z Arabie, avšak s podmínkou, že se po skončené službě všichni i s rodinami vystěhují.

Křesťané se v nynější Somalii udrželi do začátku třináctého století, kdy byli vypuzeni bojovnými bratry mladého řádu káderijje, jenž měl středisko v Zeile, Zélaa. S Italy přišli mniši a jeptišky. Do r. 1922 měli stanice v Mogadišo, Bravě a Dželíbu se třemi kostelíky. Fašistická vláda svěřila duchovní správu otcům della Consolata a účinně je podporo-

vala. Vybudovala v Mogadišo nádhernou katedrálu a lepé chrámy v osadách Duca degli Abruzzi, Merka, Kismajo jakož i sedm kaplí jinde. Zvláštní péči věnuje míšencům, zplozeným italskými vojáky s domorodými ženami. Výchovou se oddělují úplně od svého okolí, učí se číst, psát, cvičí se v rozličných řemeslech a vláda z nich vybírá zřízence, celníky a členy stráže bezpečnosti.

ÚSTAVA

Kraj Benádir byl vyhlášen korunní kolonií královským nařízením z července 1910. Civilní guvernér sídlil v Mogadišo. V severní Somalii vládli dva domorodí sultánové, nad nimiž Italie vykonávala protektorát prostřednictvím dvou zástupců. Generál Emilio de Bono, ministr kolonií, provedl zákonem, schváleným 20. dubna 1933, úpravu vlády a správy. V čele stál guvernér, jmenovaný králem na návrh ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Guvernér závisel přímo na ministru kolonií, jenž mu s vědomím ministra zahraničních záležitostí mohl uděliti plnou moc, aby vyjednával s italskými zástupci v cizině jakož i s cizími konsuly, ustanovenými v kolonii.

Guvernér řídil v souhlasu s ministrem kolonií politiku i správu, zajišťoval pořádek, vydával a prováděl zákony a nařízení a vykonával moc jemu králem svěřenou. Hrozilo-li nebezpečí, byl oprávněn zaříditi, co za potřebné uznal, avšak s vědomím a souhlasem ministra kolonií. Byl-li v kolonii vyhlášen válečný stav, měl guvernér moc, kterou bývá za takových okolností obdařen vrchní vojenský velitel. Na něm závisely všechny vojenské oddíly, které dlely v kolonii posádkou.

Guvernérovými spolupracovníky byli generální sekretář a vojenský velitel. Generální sekretář ho zastupoval, nebyl-li přítomen nebo byl-li jinak zaměstnán, prováděl jeho rozkazy, při slavnostních příležitostech kráčel hned za ním

a dozíral na všechny úředníky. Vojenský velitel byl guvernérovým rádcem ve vojenských záležitostech. Čety námořního vojska zůstávaly podřízeny ministerstvu námořnictví, avšak pokud bydlily v kolonii, podléhaly v záležitostech disciplinárních tamnímu vojenskému veliteli a guvernéru.

O rozpočtu a jiných správních odborech podávala guvernérovi dobré zdání vládní rada. Skládala se z odborových přednostů, jakož i z federálního sekretáře národní strany fašistické nebo jeho zástupce. Předsedal jí guvernér nebo generální tajemník. Předseda směl ke schůzím povolati toho neb onoho kolonistu, jehož potřebu uznal. Jednací pořádek ustanovoval rovněž předseda.

Obyvatelé se štěpí na italské občany, kteří podléhají zákonům své vlasti, a na somalské poddané. Mají náboženskou svobodu a vláda dbá pokud možno zděděných, ustálených zvyků a obyčejů, zvláště v záležitostech osobních a rodinných. Poddaní jsou oprávněni žádati, aby byli i v těchto věcech podřízeni zákonům italským. V platnosti jsou italské zákoníky občanský, trestní, vojenský, hospodářský.

Generální guvernér a ústřední vláda sídlí v Mogadišo.

DANĚ

Státní příjmy plynou z cel, pošt, telegrafů, z obchodu a průmyslu, z daní domovní a činžovní. Ponenáhlu se zavádí též daň z příjmů a jiné dávky jako v Italii.

DOPRAVA

Na pobřeží, 1750 km dlouhém, jsou toliko dva přirozené přístavy. Nelze jich užíti, poněvadž je jejich okolí neúrodné, pusté. Prvotně mínila vláda vybudovati ústřední přístav v zátoce Brava. Po založení obrovských statků na Uebi Šebeli se rozhodla pro Mogadišo. Odvodnila bažinaté okolí a staví východně od staré, rozbité osady nádherné město, nad něž vynikají normansko-maurské věže vzdušné katedrály.

Za přístav severní Somalie chystá nevelký zářez Kasím. Odtud je nejblíže do habešského Ogadenu, s nímž je Kasím spojen dobrou silnicí.

Fašistická vláda považovala za první povinnost zajistiti pokoj a pořádek automobilovými silnicemi. Jednu vystavěla podél celého pobřeží, druhou podél habešských hranic. Příčných úseků je několik. Do r. 1925 byla pohraniční silnice zabezpečena pevnými sruby s vojenskými posádkami. Ponenáhlu pronikaly hlídky za hranice, obsazovaly jednotlivé studnice a r. 1930 protkala silniční síť habešské pomezí na 200 km hluboko.

Z Mogadišo se staví železnice na sever do Habeše. Dokončen je úsek 113 km, k osadě Villaggio Duca degli Abruzzi na Uebi Šebeli, kterouž řeku přechází po mostě 55 m dlouhém.

Vojenská letiště byla poslední dobou zřízena na četných místech, podobně jako stanice jiskrové telegrafie. Přímé letecké spojení s Massauou, Libií a vlastí bylo zavedeno.

Pobřežní dopravu udržují těžké lodice, které pravidelně navštěvují Aden. Lodi italské společnosti, podporované vládou, zakotvují jednou za měsíc v Dante, Mogadišo a Kismajo. Poštovní spojení udržuje pobřežní lodice, jež pluje z Massauy do Adenu, vezme poštu a rozváží ji po jednotlivých somalských přístavech.

KOLONISACE

S hospodářského hlediska se Somalie rozděluje na tři oblasti: jižní s úvodím Džúby, Uebi Šebeli a Fafán sahá na pobřeží po přístav Itala; střední po Obbii a severní zaujímá ostatní kolonii. V severní vystupují hory na 1500 m. Jsou porostlé rozličnými odrůdami jalovce jakož i keři druhu Boswellia, z jejichž kůry prýští vonná pryskyřice. Sbírá se jako kadidlo. Vyváží se ho ročně průměrně tisíc tun do Adenu, odkud se rozesílá po Evropě a Indii. Italové by

obchod s kadidlem rádi soustředili v Massauě, proto skupují arabské kadidlo, kde se jim příležitost naskytne.

Obyvatelé severní Somalie zemědělství skoro ani neznají. V severní a střední oblasti nejsou deště ani jisté, ani vydatné. Pro kolonisaci se nehodí. Z domorodců se živí dobrá polovička chovem dobytka, skoro vesměs ovcí a koz; něco je velbloudů. Hovězí dobytek pěstují leda v jižní oblasti, při čemž čtyři desetiny obdělávají půdu; jedna desetina v pobřežních osadách rybaří a obchoduje.

Uebi Šebeli a Džúba přicházejí z jihozápadní Habeše, kde spadne ročně více než 1000 mm vody. Krátké deště zavlažují půdu Somalie v únoru a březnu, dlouhé a vydatné v červenci a srpnu. Touto dobou mají obě řeky vody nejvíce. Ubývá jí, avšak ani jedna, ani druhá ji úplně neztratí. Řečiště Uebi Šebeli není hluboko zařezáno jako Džúby. Teče-li jím vody dostatek, dá se postranními kanály rozváděti po nižším okolí a zajišťuje úrodu.

Italská vláda brala domorodcům pozemky, zvláště po r. 1908, kdy je stíhala, že se přidávali k sajjedu Muhammadu a protivili se její správě. Značnou část úrodné doliny Uebi Šebeli si vláda přisvojila zákonem z 8. června 1911 a rozkazem z 25. října 1928 zabraly úřady všecky pozemky, které uznaly za vhodné pro kolonisaci.

Odborníci zkoumali od začátku r. 1919 úvodí dolního Uebi Šebeli. Na podkladě jejich zprávy založil Luigi Amadeo Savoia-Aosta vévoda Abruzzský v listopadu 1920 Zemědělskou společnost italsko-somalskou, jíž se účastnily všechny větší banky. Společnost se ujala správy obrovského statku na Uebi Šebeli. Na levém břehu dostala od vlády 9.000 ha, na pravém 3.000 ha zavlažovaných pozemků, na levém 7.000 ha, na pravém 6.000 ha pastvin vhodných pro chov dobytka. Středisko má ve Villaggio Duca degli Abruzzi, spojeném s Mogadišo automobilovou silnicí a železnicí. Do všech sousedních osad vedou dobré silnice a linka jiskrové telegrafie. Společnost pěstuje skoro vesměs bavlnu od-

růdy sakkelaridis. Veškeré práce konají domorodci. Vláda jich sehnala více než 12.000 a ubytovala je v 16 vesnicích. Dozírá na ně silná stráž bezpečnosti. Mimo bavlníkem jsou značné plochy osázeny cukrovou třtinou, již zpracuje Somalská cukerní společnost. Banány se vyvážejí do Italie.

Jiný velký podnik je Dženále rovněž na Uebi Šebeli, avšak pod osadou vévody Abruzzského. Vláda přidělila stu podnikatelů více než 20.000 ha úrodné půdy. Na ni sejí domorodci bavlník, sezam, kukuřici, třtinu cukrovou, africké proso a rozličné jiné tropické plodiny. Oba podniky mají hlavní skladiště v osadách Merka a Vittorio d'Africa. Hospodářská tíseň dolehla též na podnikatele. Odbyt mají zajištěn toliko v Italii, avšak i tam rostou potíže s obchodními smlouvami s jinými státy.

Mezi oběma podniky chystá vláda od r. 1924 pro kolonisaci 40.000 ha půdy; čistí a upravuje ústí Uebi Šebeli, odvodňuje, zavodňuje, staví mosty a cesty a připravenou půdu rozděluje po stu až tisíci hektarech drobným kolonistům. Drobné kolonisty a podnikatele podporuje levným úvěrem, jehož poskytovala odbočka Italské banky v Mogadišo. V červnu 1932 otevřela odbočku Turinská záložna.

Na popud vlády se seskupili podnikatelé ve svépomocná družstva. Nakupují, čeho potřebují, a prodávají úrodu. První to učinili podnikatelé z Dženále r. 1923. S počátku špatně hospodařili, utrpěli veliké ztráty, avšak od r. 1930 se jim daří lépe. Soustřeďují se na banány, podzemnice, ricinus a tabák. Pozemků, osázených bavlníkem a cukrovou třtinou, ubývá. Úroda nezaplatí nákladů, třebas domorodci pracují nesmírně levně a dopřávají podnikatelům značného zisku, poněvadž je živí a šatí.

Povinná práce, robota, se zavádí mezi všemi domorodci. Vojsko je shání a vláda je posílá, kde je jich třeba. Nechápou, proč se omezuje jejich osobní svoboda a proč se drou na cizí prospěch. Kterým vláda úrodnou půdu dotud nevzala, předpisuje, jak ji obdělávati a co síti. Jednotlivým

rodinám ponechává 40 ha s povinností, aby na 10 ha pěstovali bavlnu, na 10 cukrovou třtinu, na 10 byliny olejnaté a na 10 obilí. Prodávati smějí jedině podnikatelům za tolik, kolik podají.

Italští kolonisté domorodců nikdy nevytisknou, poněvadž vlhkého nezdravého podnebí nesnesou.

Někteří národní hospodáři navrhují, aby vláda zřídila na dolní Džúbě trestaneckou kolonii. Zbavila by se ohromných výloh, dopřála vězňům poměrné svobody a dopomohla si k částečnému krytí výloh, které dotud se Somalií měla. Starší odborníci tento návrh potírají. Poukazují, že se vláda pokusila usaditi trestance napřed v okolí Massauy, potom v Assabu, avšak oba podniky vzaly do roka za své. Doprava, výživa, zdravotní zabezpečení a zvláště hlídky stály mnohem více než v Italii.

SOUDNICTVÍ

Soudnictví bylo upraveno zákonem z 2. prosince 1932 podobně jako v Eritrei a Libyi.

Domorodá policie podléhá civilní správě, avšak postupuje od r. 1932 souhlasně s vojskem.

ŠKOLSTVÍ

O výchovu italských a domorodých dítek pečovali do r. 1925 italští trinitáři. Toho roku ustoupili otcům della Consolata, jimž vláda svěřila úmluvami ze 7. prosince 1924 a 16. dubna 1928 veškeré obecné školství pro domorodce i Evropany. Italská střední škola byla otevřena v Mogadišo r. 1932. Mimo rodilé Italy jsou do ní přijímáni míšenci italských vojáků. Klášterníci i úřady je sbírají, jeptišky o ně pečují v sirotčinci, posílají je do škol a po tříleté návštěvě je misionáři nebo laici vyučují rozličným řemeslům. Snášejí dobře podnebí a dorůstají v nich italští státní občané.

IMPERIUM

I

VÁLKA S HABEŠÍ

Mladá Italie by byla ráda pronikla mezi velmoci. Pokusila se o to v Libyi s nevelkým úspěchem. Za světové války pohřbila více než půl milionu svých synů a vítězstvím se chlubila Francie a Velká Britannie. To uráželo italské sebevědomí a Mussolini tvořil z celého národa jediný vojenský tábor. Využil domýšlivosti a hledal nepřítele. Vybral si nejslabšího a nejméně připraveného, poslední domorodý křesťanský stát v Africe.

PŘÍPRAVY

Generál Emilio de Bono jako ministr kolonií pilně navštěvoval zámořské državy. Doprovázel krále Viktora Emanuela r. 1932 do Eritree a již tehdy připravoval válku s Habeší. Generální štáb nesouhlasil, neboť se obával zápletek v Evropě. Mussolini slíbil, že je zažehná, i mírnil své požadavky od Francie a sbližoval se s ní v Africe i v Evropě. V Eritrei a Somalii dal budovat nové silnice a skladiště a naléhal, aby byla válka zahájena před rokem 1936. Obecné přípravy se konaly od r. 1933 a následujícího léta se v Římě sešli všichni vojenští odborníci, kteří znali východní Afriku, aby chystali válečný postup. Diplomatičtí zástupci dostali rozkaz, aby nešetřili peněz a hleděli získati každého, kdo je rád bere a má v Habeši nějaký vliv. Vůdci zaostalých skupin jakož i konservativci nespokojení s císařem a jeho opravami i dědiční pohlaváři vzdálenějších krajů byli navštěvováni italskými stoupenci a nabádáni k účinnému odporu.

Italové konali, co mohli, aby rozryli vnitřní základy habešského státu. Zřizovali konsulární a obchodní zastupitelstva nejen po městech, nýbrž i po nepatrných osadách, do kterých nikdy Ital nevkročil, a sliby i zlatem podpichovali proti ústřední vládě a jejím opravám. Najímali domorodce, aby

působili potíže věrným pohlavárům a politickým správcům. Když zavinili nepokoje, stěžovali si na nedostatek ochrany a bezpečnosti.

Generál de Bono vyznal, že Habešené neposkytli nejmenší záminky k válce. Jedinou jejich vinou byla přirozená skutečnost, že jejich vlast odděluje italskou Eritreu od italské Somalie. Z jeho výkladu je patrno, že Habešané činili, co mohli, aby válku odvrátili, a že Italům dalo hodně práce, než je k ní přiměli.

Italští jednatelé rozsévali vnitřní sváry a udržovali je hojnými penězi. Oni, jakož i italští cestovatelé popuzovali domorodé úřady a když si tyto stěžovaly, zakročovali ostře v Addis Ababě a císaři nezbylo, leda aby se omlouval a nahrazoval zdánlivou škodu.

Současně s přípravami k válce s Habeší vymáhala italská vláda provedení úmluvy s Velkou Britannií z konce r. 1925. Za důvod udávala potřebu sídlisk pro přebytek obyvatelstva, jakož i surovin, zvláště rud a bavlny. Poukazovala na sousední Kenyi a žádala, aby se směla podobně zaříditi na habešské planině. Britské veřejné mínění se vzpíralo, vláda se zdráhala, v Římě ztráceli trpělivost a přichylovali se k Francii.

Pierre Laval, ministr zahraničních záležitostí, se nemohl nadchnouti pro kolektivní ručení. Dával přednost obranné smlouvě s Italií a jevil ochotu upraviti s ní dobrou vůli na úkor posledního křesťanského státu v Africe. K cíli dospěl v Římě 7. ledna 1935. Uveřejněná smlouva se ani slůvkem nezmiňuje o Habeši, avšak jak Laval přiznal ve sněmovně poslanců 27. prosince 1935 a ministr Flandin potvrdil 26. února 1938, byla současně podepsána tajná ujednání, podle nichž Laval ubezpečil italského Vůdce shovívavou neutralitou a diplomatickou pomocí, neutrpí-li francouzské zájmy italským postupem proti Habeši. Italie zaručila nezávislost Rakouska a závazně slíbila, že nedovolí, aby se německé posádky usadily v Porýní.

Londýnská vláda věděla, co se připravuje a co se uchystalo, avšak neodporovala, poněvadž se domnívala, že se podle úmluvy z konce roku 1925 s Italií rozdělí o severozápadní habešský kout, a poněvadž její vojenští odborníci soudili, že italská Habeš neohrozí britských držav ve východní Africe. Chlácholila imperialisty nezbytností udržet mír v Evropě a přátelům Společnosti národů vykládala, že rozumnou povolností uchová Italii i Německo ve Společnosti národů, čímž omezí jejich vojenské snahy. Vláda a s ní veřejné mínění se postavilo proti italskému záměru teprv ke konci června 1935, kdy ministr pro záležitosti Společnosti národů Anthony Eden přinesl z Říma zprávu, že Mussolini provede svou nejen v Habeši, nýbrž i ve Středozemním moři, třebas by se měl utkati válkou s britským imperiem.

Italie dobře volila chvíli útoku na Habeš. Císař budoval nové pluky a v dotavadním seskupení armády zavládl nepořádek. Úplně mu scházela děla, nebyl zásoben kulomety a neměl jediné, náležitě vybavené vojenské nemocnice. Byl povinen kupovati každou ručnici a každý řádný náboj z ciziny. Peněz bylo pomalu a válečné zásoby nepatrné u porovnání s množstvím, které Italové nahromadili v Eritrei a Somalii.

ZÁMINKY

V létě 1934 se v habešském pohraničí šeptalo, že zanedlouho dojde k vážným událostem. Tiché zprávy byly posilovány množícími se stesky na habešské nájezdy do italských provincií. Do jara 1934 Italové nedbali pohraničních nájezdů. Rovněž nepodporovali účinně misionáře, aby zaváděli křesťanskou osvětu. Jako rovní s rovnými uzavřeli r. 1928 přátelskou smlouvu s Habeší. Vévoda z Abruzzi opětoval jménem krále Viktora Emanuela Tafarimu návštěvu v Addis Abebě a výslovně prohlásil, že oba státy sledují společný cíl, aby prospěly osvětě. O japonském nebezpečí mlčeli, poněvadž ho nebylo, a hájili Habešanů před

britskými imperialisty obviňujícími je, že dotud chovají otroky. Pojednou přátelské styky zmizely a potíží přibývalo.

Italie žádala r. 1932, aby byla všem jejím zástupcům přiznána diplomatická práva. Císař váhal, avšak římská vláda nepovolila. V čelo obchodního zastupitelstva v Gondaru postavila důstojníka a jemu jakož i jiným přidružila na obranu eritrejské vojáky. V Gondaru jich bylo na sto. Nosili vojenský stejnokroj a procházeli městem pod italskou vlajkou. Dráždili obyvatelstvo a utkali se s majetníkem nějaké noční hospůdky, jemuž nechtěli zaplatiti, co propili. Habešská stráž bezpečnosti vyvedla opilé cizince, římská vláda využila této nepatrné události a žádala habešskou, aby se omluvila a stráž bezpečnosti potrestala. Císař vytýkal potřebu vyšetřiti, co se přihodilo. Italský vyslanec vyšetřování odmítl a pohrozil vojenským postupem, nebude-li urážka, způsobená jeho vlasti, odčiněna. Císaři nezbylo, leda aby splnil kdejaký italský požadavek, což učinil v druhé polovici listopadu 1934.

Nebezpečí nové srážky hrozilo na pomezí italské Somalie. Habešská vláda od několika let naléhala, aby smíšená komise hranice přesně vytyčila. Italská odporovala. Somalské hranice byly hrubě označeny úmluvou mezi Menelikem a majorem Nerazzinim z 24. června 1897, jakož i pohraniční smlouvou ze 16. května 1908. Kmenové kočující při hranicích byli oprávněni napájeti za sucha ze živých studnic, třebas ležely v cizím území. Italská vláda posílala se svými kmeny vojenské čety, aby jich chránily. Habešská nic nenamítala, pokud se posádky trvale na její území neusadily.

Italská vláda budovala od r. 1925 u jednotlivých studnic vojenské sruby, aby v nich umístila dočasně své vojáky. Tomu se habešská od r. 1930 protivila. Hararský guvernér Gabra Marjam vytáhl ke konci r. 1931 s 15.000 muži k řece Uebi Šebeli, aby zatlačil italské čety, které pronikly až po Karanle. Římská vláda mlčela a ještě v létě 1934 si neosvojovala studnice, které opevnila. Z map vydávaných ital-

skou vládou až do začátku roku 1935 je patrno, že studnice Ualual, Uardair a Afdub i jiné, u nichž měli Italové sruby, leží dále než 100 km od hranic italské Somalie. Teprv na jaře 1935 odstranila vláda všechny dřívější mapy a nahradila je novými, na kterých hranice nejsou označeny.

Na podzim 1934 vytyčovala britsko-habešská komise hranice britského Somalska a zkoumala studnice, ležící na habešském území, u kterých somalští kmenové napájívali. Přiblížila se k Ualualu 22. listopadu. Studnice byly obsazeny četou domorodých bojovníků. Velel jí italský kapitán Cimarruta, jenž komisi zakázal další postup. Její vůdce, Angličan colonel Clifford, poukazoval, že Ualual leží aspoň 100 km od italských hranic a že má tudíž právo tam tábořiti. Dal vybudovati stany a vztyčiti britskou a habešskou vlajku. Italská válečná letadla se objevila a namířila kulomety na stráž mezinárodní komise. Colonel Clifford uznal nezbytným, aby odtáhl ke studnici Ado, asi 30 km na severozápad. Značná část habešské stráže zůstala nedaleko Ualualu. Měla krýti ústup komise a zásobovati ji vodou, které v Ado nestačilo.

Italská posádka byla zesílena tanky a letadly. Tři důstojníci zkoumali ráno 4. prosince opevnění a váleční letci křižovali nad habešským táborem. Nazítří v poledne dostal habešský velitel fitaurari Alemaiču, příbuzný císařův, od italského čtyři listy. Jelikož neuměl italsky, vypravil s nimi bojovníka do Ado, kde zjistili, že obsahují konečnou hrozbu. O půl čtvrté odpoledne zazněly z italského tábora píšťaly a rozkaz: „Kryjte se! Palte!" Po 10 minutách útočily na Habešany tři válečná letadla a jeden tank.

Habešané byli překvapeni. Odpočívali nebo si chystali jídlo. Jejich dva kulomety byly sbaleny ve stanu velitelově. Sotva zazněly první italské rány, vyběhl Alemaiču a vybídl bojovníky k obraně. Italská koule ho zasáhla na levém rameni a druhá mu pronikla čelem. Velitele nebylo, nastal zmatek. Jiný habešský důstojník se ujal velení, jeho krajané

se vzmužili a do hodiny přiměli italské vojáky k ústupu. Byli to domorodci ze Somalie; toliko u tanků a letadel sloužili Italové. Vidouce ústup, ba útěk somalských vojáků, shazovali na ně bomby a mířili proti nim kulomety. Dali se znova do boje, jenž trval do půlnoci. Habešanům docházely náboje, nemohli se krýti před letadly a tanky, i ustupovali do Ado, kam dorazili o sedmé ráno. Měli 107 mužů mrtvých a více než 50 raněných.

Mezinárodní komise zůstala v Ado do 8. prosince, kdy ji přimělo k odchodu italské letadlo, z něhož na ni bylo shozeno pět bomb. Téhož dne metali italští letci bomby na rozličné habešské posádky v blízkém i vzdáleném okolí.

Císař žádal, aby byl spor o Ualual svěřen rozhodčímu soudu, jak stanoví pátý článek italsko-habešské přátelské smlouvy z 2. srpna 1928. Italové byli ochotni ustanoviti rozhodčí komisi, avšak toliko, aby nalezla, kdo srážku z 5. prosince zavinil. Spolu žádali, aby se hararský guvernér omluvil, dal v Ualualu vojensky pozdraviti italský prapor, potrestal účastníky srážky a zaplatil 200.000 tereziánských tolarů náhrady.

Habešská vláda tvrdila, že jsou studnice Ualual její, kdežto italská dovozovala, že u nich od nepaměti napájeli Midžurtíni z její Somalie, že příslušejí tudíž k ní. Habešané se dovolávali pohraniční čáry, navržené císařem Menelikem a schválené italskou vládou telegramem z 3. září 1897. Hranice takto stanovené uznává italsko-habešská úmluva ze 16. května 1908, v níž stojí:

„Od Uebi Šebeli míří hranice k severovýchodu, sledujíce čáru uznanou italskou vládou r. 1897. Území pobřežních kmenů zůstane závislé na Italii, kdežto území kmenů ogadenských je habešské."

Výslovně bylo přiznáno, že obyčej napájeti v některé pohraniční studnici není podkladem majetkového práva, pročež Italové uznávali napajedla Ualual za habešská, jak je patrno z úředních zpráv a map. Teprv po roce 1930, kdy

Ualual obsadili, měnili svůj názor a po srážce s habešským vojskem se dovolávali svého pětiletého pobytu jako důkazu svého práva.

SNAHY SPOLEČNOSTI NÁRODŮ

Císař se dožadoval pomoci rady Společnosti národů, v niž skládal veškerou důvěru. Francouzský ministr zahraničních záležitostí Laval, jenž se na začátku ledna chystal do Říma, hleděl rokování o habešských záležitostech odsunouti na dobu pozdější.

K nové srážce došlo v Ualualu 29. ledna 1935 a italská vláda, majíc tichý souhlas francouzský, užila srážek v Ualualu, jakož i jiných pohraničních potyček a vyhlásila 11. února mobilisaci dvou divisí, kolem 30.000 mužů. Císař právem poukázal na nebezpečí hrozící jeho státu italskou mobilisací a dopravou vojska i zbraní na hranice, i dovolával se článku 10. a 15. stanov Společnosti národů, podle nichž je Společnost povinna zabrániti, aby jeden člen ohrožoval celistvost státu člena druhého.

Laval navrhl, aby se sporem zabývala zvláštní rozhodčí komise. V Londýně soudili, že spor může býti urovnán buď podle italsko-britsko-francouzské úmluvy z 30. prosince 1906 nebo podle stanov Společnosti národů anebo podle obou. Po dlouhém a trapném vyjednávání projevili v Římě souhlas s rozhodčí komisí. Habešská vláda jmenovala v polovici května svými zástupci profesora na pařížské právnické fakultě de la Pradelle, jenž se účastnil příprav mezinárodního soudního dvora v Haagu, jakož i P. B. Pottera, bývalého profesora politických věd na universitě wisconsinské, kdežto Italové určili své dva úředníky. Komise nemohla s místa, poněvadž neměla předsedy a italští členové nechtěli vyslechnouti habešského právního zástupce profesora Gastona Jèze z pařížské university, jenž měl provésti důkaz, že Ualual leží v habešském území.

Rada Společnosti národů se usnesla 25. května, že se bude

sporem zabývati, nedospěje-li komise do 25. srpna k pokojnému cíli. Později určila, že o sporu pojednají zástupci Velké Britannie, Francie a Italie podle úmluvy z r. 1906 a k poradám že přiberou též zástupce habešské.

Zástupci vlády britské, francouzské a italské se sešli v Ženevě 1. srpna, projevili ochotu rokovati o způsobu, kterým by se odstranily neshody mezi Italií a Habeší, a podali 16. srpna určité návrhy. Spolu nalezli, aby se rozhodčí komise nezabývala příslušností Ualualu k té nebo oné straně, nýbrž toliko srážkou z 5. prosince a aby si vybrala pátého rozhodčího člena. Komise vyhověla a 20. srpna uznala N. Politise, řeckého vyslance v Paříži, pátým členem a předsedou.

Italie zamítla 18. srpna britsko-francouzský návrh na úpravu habešských záležitostí a nedbala nálezu smírčí komise z 3. září, že na události v Ualualu z 5. prosince 1934 není vinna ani vláda italská ani habešská, nýbrž že se k ní dospělo shodou okolností. Všechny ostatní italské stížnosti že jsou významu podřadného, poněvadž se přiházejí u každých hranic a nelze jim přikládati mezinárodní váhy.

Britské veřejné mínění se ujímalo Habeše. Příslušníci anglikánské církve jakož i jiných protestantských obcí nemínili připustiti, aby se habešská církev dostala pod italskou a katolickou nadvládu. Imperialisté se obávali, že italská Habeš znemožní nebo aspoň znesnadní novou britskou říši, budovanou z východní polovice Afriky. Mimoto právem vytýkali, že zmocní-li se Italie vrchoviska Modrého Nilu, bude moci ohroziti zavlažování Súdánu i Egypta. Imperialisté i členové křesťanských obcí se sjednotili a vymáhali, aby vláda dbala stanov Společnosti národů a nedovolila, aby jeden její křesťanský člen utiskoval druhého. Vládě nezbylo, leda aby ke konci června vypravila britského ministra pro Společnost národů, Anthony Edena, do Říma. Nabízel rozličné hospodářské a politické výhody v Habeši, jakož i úrodné kraje na pomezí italské Somalie a projevil ochotu, že vláda Jeho Veličenstva náhradou odstoupí Ha-

beši přístav Zeilu s úzkým územím ke spojení potřebným. Mussolini zamítl tyto nabídky, dovolával se ujednání z konce roku 1925 a pohrozil, že přeruší britskou cestu Středozemním mořem, bude-li Velká Britannie působiti potíže ve Společnosti národů nebo jinde. Bylo patrno, že je odhodlán k výbojné válce.

HABEŠ CHÁPE NEBEZPEČÍ

V Habeši věděli, co se chystá, a připravovali se na obranu, jak mohli. Odborní rádci, švédský generál Virgin, Američan Colson a švýcarský právník Auberson pomáhali císaři sestavovati zprávy a žádosti pro Společnost národů a veřejné světové mínění. Sháněli peníze, kde se dalo. S císařem se jim pracovalo velmi dobře, neboť projevoval velkorysé názory, ukázněnost a nesmírnou lásku k práci. Svolal zástupce národa a v parlamentě 18. července ubezpečoval, že Habeš bude hájiti své nezávislosti do posledního muže. „Váš císař, jenž k vám mluví, bude ve vašem středu a ochotně vycedí svou krev za nezávislost." Rozhodně zavrhl protektorát nebo mandát a připomínal, že válečné přípravy nastaly již v srpnu 1934, kdy Italie vysílala na hranice pluk za plukem. Habešský diplomatický zástupce na to upozornil. Římská vláda se neomlouvala, nýbrž obviňovala habešskou z útočných záměrů. V Gondaru se pohádali Habešané s italskou stráží k vůli nějaké ženštině a římská vláda vymáhala náhradu. V Ualualu italští vojáci užili strojních pušek, tanků a válečných letadel. Habeš se dovolávala smlouvy z r. 1928, kdežto Italie zamítla rozhodčí soud, který tehdy sama navrhla. „Rozhodli jsme se, že uhájíme své cti, avšak věřili jsme, že si dodáme vážnosti, svěříme-li ochotně spor odbornému, nestrannému mezinárodnímu soudu, třebas jsme se vydali v nebezpečí, že budeme odsouzeni. Dvakrát jsme se dovolávali pomoci rady Společnosti národů. Italie s nechutí přivolila ke smírčímu sboru, avšak ustavičně posílala vojsko a zbraně do Eritree a Somalie,

kterýmž državám dala název Italská východní Afrika. Do smírčího soudu určila Habeš nejlepší světové odborníky, Italie úředníky, jen aby jeho činnost znemožnila. Habeš byla ochotna rokovati o britské nabídce Zeily, kdežto Italie ji zavrhla. Nemohla jinak, poněvadž Mussolini již 18. června projevil pravý záměr: Chce pomstíti Aduu. U Aduy neútočili Habešané, nýbrž Italové. Habeš mohla využíti tohoto vítězství; neučinila to. Spokojila se, že uhájila své cti a nezávislosti. Uslyšíte-li, bojovníci, že ten neb onen milovaný náčelník padl, neplačte. Neztrácejte odvahy! Blažený je, kdo padne za svobodu vlasti. Lépe je umříti za svobodu než žíti v porobě. Pamatujte na své předky, kteří rovněž padli. Všichni se spojte, křesťané i muslimové. Všem vám hrozí stejné nebezpečí."

Císaři naslouchali ministři, metropolita, kněží, čelní mužové vojenští i světští, křesťanští i muslimští.

Státní rada projevila souhlas s císařovým návrhem radě Společnosti národů: Ustoupí část Ogadenska za svobodný přístup k moři a část území sousedícího s Eritreou za peněžitou náhradu. Otevře říši hospodářským podnikatelům všech států, tudíž i Italie, na podkladě rovnosti. Přijme do svých služeb cizí odborníky, aby provedli úpravu správy, stráže bezpečnosti a soudnictví. Hranice budou přesně vymezeny a tři sousední velmoci je zaručí smlouvou uzavřenou s Habeší, při čemž uznají její neutralitu. Habeš dostane mezinárodní půjčku k hospodářskému rozvoji. Půjčka, jakož i jmenování potřebných odborníků budou podřízeny radě Společnosti národů.

Světové veřejné mínění se přidalo k ohrožené Habeši a radovalo se, když se Velká Britannie v srpnu rozhodla, že bude podporovat Společnost národů a ujme se jejího utištěného člena. Italie trvala na svém a požádala 22. září radu Společnosti národů, aby byla Habeš úplně odzbrojena. Budování, výcvik a zbrojení nového vojska budiž svěřeno toliko italským odborníkům. Italie zabere východní dvě třetiny země

s Addis Ababou, aby spojila Eritreu se Somalií. Rovněž se ujme vlády a správy v krajích, které nejsou obydleny Habešany. Zbytek Habeše dostane přístup k moři, avšak jedině italským územím. Tímto požadavkem se rada nemohla vážně zabývati, i bylo patrno, že je válka jistá.

ITALIE ÚTOČÍ

Generál de Bono byl ustanoven vysokým komisařem Eritree a Somalie již 16. ledna 1935. Částečná mobilisace byla vyhlášena 11. února a 26. února byla vojenská služba rozšířena od 18 do 55 let. Generál de Bono byl jmenován vrchním velitelem veškerého vojska Italské východní Afriky a 7. března mu byl podřízen generál Graziani jako guvernér Somalie a velitel tamní posádky. Vojska přibývalo nejen ve Východní Africe, nýbrž i v Libyi, kam Mussolini vypravil již začátkem léta 48.000 mužů, jež posunul na samé egyptské hranice.

Válečné přípravy byly dokončeny a Mussolini nařídil, aby generál de Bono vpadl do Habeše, aniž by vypověděl válku. Italské vojsko překročilo 2. října řeku Mareb a vtáhlo do Aduy 6. října, do Aksumu 14. října, do Makalle 7. listopadu. Habešané ustoupili na císařův rozkaz 30 km od hranic a kladli nepatrný odpor. Toliko drobné čety pronikaly za italské tábory, rušily spojení a znepokojovaly menší posádky.

Generál Graziani postupoval ze Somalie velmi rychle. Vzdálil se od pobřeží a těžce odolával tlaku habešských čet. De Bono nebyl s jeho postupem spokojen a vytýkal mu, že nezabezpečil spojení s přímořím. Sám oddaloval hlavní útok, čímž poskytoval nepříteli času, aby zesílil obranu. Mussolini vypravil na bojiště maršálka Pietro Badoglio, náčelníka generálního štábu. Zkoumal dotavadní postup, zaslal do Říma podrobnou zprávu a de Bono byl 15. listopadu povýšen na maršálka, odvolán, Badoglio pak jmenován vysokým komisařem Východní Afriky a vrchním velitelem

armády. S generálem Grazianim si dobře rozuměl; vždyť společně pracovali v Libyi, i dohodli se, že zachovají v Habeši postup, který se v Libyi osvědčil.

Italští náhončí byli činní i v nitru Habeše. Na popud italského konsula conte Falconiho propukly v Godžamu nové nepokoje v listopadu. Císařské vojsko potřelo vzbouřence u Debra Markos 3. ledna 1936 a obnovilo pořádek. Císař se domníval, že prospěje vlasti, smíří-li se s rozličnými odpůrci a poskytne jim příležitosti, aby bojovali proti společnému nepříteli. Ke konci r. 1935 dal odvézti godžamského pohlavára Hailu do Addis Ababy a ubytoval ho v paláci korunního prince. Kassa, syn Daradžiův, se očistil a císař ho přijal na milost spolu s jeho třicetiletým synem Abarou. Vrchnímu veliteli Balčovi vrátil všechny hodnosti a ustanovil ho vojenským velitelem. Z čelnějších pohlavárů toliko Hailasellase, syn Gugsův, zradil vlast. Po léta navštěvoval italského guvernéra v Eritrei. Uvěřil, že mu Italové dopřejí trůnu jeho děda, císaře Johanna, a třebas si vzal dceru Tafariho za manželku, nezachoval mu věrnost, nýbrž přešel s několika stoupenci k nepříteli a byl jmenován dočasným guvernérem obsazených krajů Tigre.

MÍRNÉ SANKCE

Světové veřejné mínění vymáhalo, aby byla Italii zastavevena dodávka uhlí a petroleje. Generál de Bono i Mussolini se obávali, že nedostatek petroleje zamezí válku. Mussolini naléhal na Lavala, jenž se stal v červnu ministerským předsedou, aby plnil závazný slib, a Laval s ním sdělil již ke konci srpna, že Italie bude i nadále zásobována petrolejem i uhlím.

Na začátku října vyšetřila rada Společnosti národů italské stížnosti a když se přesvědčila, že nejsou odůvodněny, vyhlásila Italii útočnicí a vyzvala členy Společnosti, aby jí nedodávali určité zboží. Žádný z členů nepovažoval urážku, kterou Italie způsobila Společnosti národů, za vlastní, avšak

plnil povinnost uloženou stanovami a chránil Habeš, jež byla rovněž ze Společnosti. Dovoz zbraní do Italie byl zakázán 11. října, peněžní podpora 14. října a další hospodářské sankce byly vyhlášeny 19. října. Na popud Francie a Malé dohody bylo stanoveno, že budou prováděny teprv od 18. listopadu. Do té doby se Italie hojně zásobila zbožím, jehož dovoz měl ustati. Neustal, poněvadž Francie a Německo, kde mohly, sankce obcházely a Spojené státy jich nedbaly. Italové dávali vinu Velké Britannii a proti ní soustředili veškeren odpor. Francie konala služby dobrého muže a ministerský předseda Laval přiměl na začátku prosince sira Samuela Hoara, státního tajemníka zahraničních záležitostí, že podepsal návrhy míru, které se shodovaly s italskými tužbami. Veřejné mínění se ozvalo proti nim, poněvadž odměňovaly útočníka jako vítěze. Ve Velké Britannii nabylo převahy přesvědčení, že se vláda octla na scestí, že nesplnila, co v listopadu slibovala, a sir Samuel Hoare se 19. prosince vzdal svého úřadu. Obhajuje svého činu vytkl, že je Italie připravena k útoku na britské vojsko a loďstvo ve Středozemním moři a že žádná jiná velmoc neprojevila ochotu poslati Velké Britannii na pomoc jedinou loď nebo jediného muže.

Na italskou žádost zamezila francouzská vláda na začátku ledna 1936 dopravu výzbroje z Džibuti po železnici do Addis Ababy, ačkoliv byla články 4. a 11. železniční výsady k tomu povinna. Britské veřejné mínění obviňovalo Francii, že schválně podkopává Společnost národů a ztěžuje snahy o mír. Rada Společnosti ustanovila zvláštní komisi třinácti, jež 3. března jednomyslně vyzvala Italii a Habeš, aby do 10. března zastavily válku a zahájily vyjednávání o trvalý mír podle stanov Společnosti. Císař projevil souhlas, bude-li dbáno stanov Společnosti národů. Italie výzvy nedbala a zesílila své snahy po úplném vítězství.

Italští náhončí se domnívali, že propuknou místní vzpoury po celé Habeši, jakmile italské vojsko překročí hranice. Spoléhali na Habešany, kteří sloužili jako námezdní vojáci v Eritrei, zvláště však v Tripolsku neboli Libyi. Po návratu dostávali od italské vlády výslužné a byli navštěvováni italskými zástupci. Jejich výzvy, aby se postavili proti své vládě, neuposlechli. Tripolitáni, jak se jim obecně říkalo, nenáviděli Italů, již jimi vždy a všude opovrhovali, a místo aby se vzbouřili, hlásili se dobrovolně k vojsku a nabádali své sousedy a krajany k vytrvalému a houževnatému odporu.

Velikou péči věnovali italští náhončí obyvatelům Hararu a Sidamo, avšak ani u nich nepochodili. Sidamo spravoval pohlavár Dasta, jenž si vzal za manželku císařovu sestru Temaneuork. Navštívil Spojené státy r. 1933, netajil se nechutí k lačným cizincům, avšak dopřával všem spravedlnosti, zaváděl pokoj a pořádek, byl oblíben u poddaných a misionáři se mu obdivovali. Sotva válka vypukla, hleděl rás Dasta proniknouti s 15.000 muži do italské Somalie. Od svého opevněného střediska se vzdálil na 350 km. Vážně ohrožoval armádu generála Grazianiho. Není pochyby, že by byl přerušil její spojení se somalskými přístavy, kdyby se Italové nebyli rozhodli, že budou válčiti otravnými plyny.

Habeš měla hojně mužů, avšak scházeli jí vojáci. Muži nebyli vycvičeni, ani evropskými zbraněmi zásobeni. Pro několik málo moderních děl se nedostávalo nábojů; tanky, válečná letadla neznali. Potraviny a šatstvo dodávaly bojovníkům jejich ženy, sestry nebo dcery. Nemocnice nebyly nikde na venkově zřízeny a potřebných léků neměli ani evropští lékaři. Císař poučen evropskými rádci nedovolil velké bitvy věda, že by Italové svou výzbrojí jeho bojovníky zničili. Rozpoutala se drobná válka. Habešané si zvykli na italský způsob a značně tísnili své odpůrce. V druhé polovici

ledna 1936 rostla v Italii obava, že se válka prodlouží, a že snad nepovede k vytouženému vítězství. Aby je urychlili, rozhodli se rozprašovati palčivé jedy.

OTRAVNÉ PLYNY

Od samého začátku užívali Italové plynů, způsobujících velké slzení, avšak bez značnějších úspěchů. Jali se shazovati plechové bečky yperitu, tekutých hořčičných plynů. Náražem se sudy otevřely a plyn se rozlil. Vojáci i pokojní obyvatelé se rozprchli, jakmile spatřili letecké škadrony, a úzkostlivě se vyhýbali místům, na kterých trčely prázdné nádoby.

Italové naznali, že je nezbytné, aby šířili otravné plyny úspěšnějším způsobem, kterého se užívalo v Americe a jinde na ochrannou rosu před živočišnými škůdci. Vyzbrojili válečná letadla důkladnými rozprašovači. Po pěti, po desíti, po patnácti se vznášela nad zázemím a otravovala místo za místem. Člověk i zvíře, když se dotkli stromu, traviny, vody, pokrytých slabounkou vrstvou yperitu, hynuli za děsných bolestí. Od konce ledna válčili Italové tímto způsobem. Sotva jedna škadrona rozprášila, co vezla, hned následovala druhá a pokračovala ve zhoubném díle. Vojáků i pokojného obyvatelstva se zmocnilo zděšení a třebas napínali veškeré síly a útočili s největší vytrvalostí, nebyli s to, aby se zachránili před neviditelnými jedy. Ustupovali a Italové se hrnuli za nimi. Gondar obsadili 20. března, Dessii 15. dubna a blížili se se dvou stran k Addis Ababě.

Za ústupu císař pochopil, že není možné hájiti hlavního města, poněvadž by nepřítel snadno pohubil jedovatými plyny množství obyvatelstva. Rádci ho vybízeli, aby přenesl ústřední vládu do Hararu, odkud by zůstal ve styku s Evropou. Po zralé úvaze projevil císař souhlas. V Hararu vyrostl, měl v něm osvědčeného přítele a učitele ve francouzském biskupu Jarosseau, jenž ho vychovával, avšak někteří členové státní rady upozorňovali, že byl Harar několikrát

navštíven italskými letadly a že nepřítel své útoky zesílí, jak-mile se císař v tomto městě usadí. Státní rada rozhodla jedno-myslně, aby se císař s několika rádci odebral do Evropy a odtud se ujímal své ujařmené vlasti. Úředníci ústřední vlády se měli odebrati do Gore a poslouchati Ualdu Taddi-ka, presidenta senátu.

CÍSAŘ DO EVROPY

V noci na 1. května před odjezdem z Addis Ababy císař povolal godžamského rása Hailu a žádal ho, aby zachoval věrnost vlasti. Dojatý Hailu se slzami v očích prosil: „Urazil-li jsem Vaše Veličenstvo, odpusťte mně". Objali se a políbili.

Na začátku května odjel císař z Džibuti na britském křižníku Enterprise do Palestiny a odtud do Evropy, aby prosil za ujařmenou Habeš. V radě Společnosti národů pravil 30. června: „Já, Hailasellase I., císař Ethiopie, zde jsem dnes, abych se dožadoval spravedlnosti, povinné mému národu, a pomoci slíbené mému lidu před osmi měsíci, kdy zástupci padesáti národů prohlásili, že jsme byli nespravedlivě napadeni. Italská vláda neválčila s bojovníky, nýbrž útočila na pokojné obyvatelstvo daleko od válečných táborů. Ke konci r. 1935 italská letadla metala na mé armády bomby s plyny, působícími velké slzení. Neměly značného účinku, poněvadž se vojáci rozutekli. Italové dovezli hořčičné plyny, yperit, a shazovali sudy jimi naplněné na vojenské skupiny. Jen málo vojáků bylo postiženo a prázdné bečky byly výstražným znamením. Obkličovali jsme italský ústřední tábor v Makalle. Nepřítel, aby vyvázl z hrozícího nebezpečí, užil rozprašovačů a šířil smrtelný déšť yperitu do velké vzdálenosti. Škadrony letadel následovaly jedna za druhou a od konce ledna hubily vojáky, ženy, děti i dobytek, otravovaly řeky, jezera, pastviny, bez ustání je napájejíce smrtelnou tekutinou. Škadrony zalétaly do krajů nejvíce obydlených a všude působily hrůzu a smrt mezi obyvatelstvem, které se

proti Italům nikterak neprovinilo. Naháněly strachu ze smrti kdekomu. Lidé i dobytek hynuli a na koho jen kapka yperitu spadla, svíjel se bolestí. Žádám zástupce padesáti-dvou národů, kteří jsou zde shromážděni, aby si připomněli, co slíbili před osmi měsíci. V prosinci 1935 rada Společnosti národů jasně projevila, že se řídí míněním milionů lidí celého světa, a vyhlásila slavnostně odpor proti rozdrobení Habeše. Stále vyhlašovala, že se neoctla v rozporu vláda italská s habešskou, nýbrž se Společností národů, a toto slavnostní prohlášení rady mne přimělo, že jsem odmítl všechny prospěšné nabídky, které mně italská vláda činila. Nechtěl a nemohl jsem zraditi svůj lid a Společnost národů. Hájil jsem ve svém státu všech drobných národů, neboť co zasáhlo nás, hrozí i jim. Zástupci světa! Přišel jsem do Ženevy, abych před vámi vykonal nejbolestnější povinnost státní hlavy. S jakou odpovědí se vrátím k svému lidu?"

Rada neodpověděla, poněvadž nemohla. Francie nadržovala Italii, Německo rovněž, Spojené státy nebyly ze Společnosti, Japonsko z ní vystoupilo a Velká Britannie nebyla vojensky připravena. Rada Společnosti národů odvolala 4. července 1936 sankce, poněvadž se minuly s účinkem. Na britský návrh rada Společnosti nalezla 12. května 1938, že ponechá na vůli jednotlivým členům, zda italský výboj uznají. Veřejné mínění celého světa bylo při Habeši.

Nicholas Murray Butler, věhlasný americký myslitel a rektor Kolumbijské university v New Yorku, veřejně hlásal 2. června: „Italská vláda vědomě a nestoudně nedbajíc záruk, které slavně dala, sledovala cíl sobě prospěšný, aniž by se zalekla svých mravních závazků a hromadného vraždění. Hubila habešské ženy a děti úmyslně užívajíc trýznících otravných plynů a takovým způsobem napomáhala evropské osvětě. Když se zmocnila r. 1913 Tripolska, otiskl italský socialistický list *Avanti* článek, ve kterém stojí: ‚Právě se díváme na národní, konservativní a klerikální Italy, odvolávající se na meč jako na zákon a na armádu jako na školu

národa. Předvídali jsme tuto mravní zvrhlost a proto nejsme překvapeni, avšak kdo myslí, že taková převaha militarismu je známkou síly, velice se mýlí. Silní národové nemají potřebí, aby hýřili hloupými, bohopustými zábavami, které dnes italský tisk s bláznivým nadšením velebí. Silní národové mají určitou dávku ukázněnosti. Nacionalistická a vojenská Italie dává každým pohybem najevo, že ukázněnosti nezná. Proto je tato ubohá dobyvačná válka velebena jako římské vítězství.' Tento článek podepsal Benito Mussolini, týž Mussolini, jenž dnes jásá nad zhoubou Habeše."

II

IMPERIUM VYHLÁŠENO

Italové obsadili Addis Ababu v pátek 8. května a 9. května král nařídil: „My král Emanuel, milostí Boží a vůlí národa král Italie, v souhlase s Velkou radou fašistů a ministerskou radou na návrh hlavy vlády a ministra vnitra jsme ustanovili a ustanovujeme: Území a národové, kteří příslušeli k císařství ethiopskému, jsou výslovně a úplně podřízeni království Italie. Název císař Ethiopie vzal pro sebe a pro své nástupce král Italie. V Ethiopii vládne a ji zastupuje generální guvernér s názvem místokrál. Na něm závisí guverněři Eritree a Somalie, jakož i všechny úřady civilní a vojenské v územích pod jeho pravomocí.

Po návrhu hlavy vlády, ministra vnitra a ministra kolonií jsou královskými nařízeními vydávány rozkazy pro Ethiopii. Toto nařízení předloží hlava vlády a ministr vnitra parlamentu, aby bylo proměněno v zákon."

ÚSTAVA

Zákonem z 1. června 1936 byla určena ústava a správa Italské východní Afriky.

Území Habeše, Eritree a Somalie jsou sloučena v Italskou východní Afriku, jež má právní osobnost a je zastoupena ve jménu krále-císaře generálním guvernérem s názvem habešský místokrál. Sídlí v Addis Ababě.

Habešské císařství se skládá z vlády amharské s hlavním městem Gondar; z vlády Galla a Sidamo s hlavním městem Džimma; z vlády hararské s hlavním městem Harar; z guvernerátu Addis Ababy, spravovaného městskou radou, řízenou guvernérem, závislým přímo na ústřední vládě. Každá vláda jakož i guvernerát Addis Ababy jsou právní osobnosti.

Území Tigre jakož i Dankalské je přivtěleno k Eritrei a podřízeno tamní vládě.

Území, obydlené Somalci, Ogaden, sousedící s britským Somalskem, je spojeno s italskou Somalií. Jak vláda eritrejská, tak vláda somalská je právní osobností.

Místokrál, generální guvernér, závisí přímo na ministru kolonií. Zastupuje krále-císaře a je nejvyšší hlavou správy Italské východní Afriky. Může udělovati milost, zaměňovati tresty italských poddaných, stanovené kterýmkoliv soudem. Mohou mu býti svěřena veškerá práva, vykonávaná královskou vládou. Poslouchá ho veškeré vojsko pozemní i námořní, dlící v Italské východní Africe.

Je-li toho nezbytně potřebí, smí místokrál se souhlasem ministra kolonií zříditi zvláštní soudní dvory a vyhlásiti vojenský stav.

Na místokráli závisí jeho náměstek a náčelník generálního štábu. Náměstek generálního guvernéra je jmenován královským dekretem na návrh ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Hodností je prvním po místokráli.

Náčelníka generálního štábu ustanovuje král po návrhu ministra kolonií v souhlase s ministrem války.

Místokráli pomáhá kabinet, utvořený z úředníků a zřízenců občanských a vojenských. Místokrál může míti i zvláštní sekretariát pro osobní služby. Náměstek zastupuje místokrále, je-li jeho úřad uprázdněn nebo když není přítomen nebo je nějakým způsobem zaměstnán. Současně ministr kolonií určí správce ústřední vlády.

Náměstek pomáhá místokráli ve veškeré jeho občanské a politické činnosti. Jednotlivé odbory spravují přednostové neboli ředitelé, jmenovaní místokrálem.

V čele každé z pěti vlád Italské východní Afriky stojí guvernér, jmenovaný králem na návrh ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Podobným způsobem bývá ustanovován i guvernér Addis Ababy.

Guvernéři jsou závislí na místokráli, jenž jim oznamuje

politické, správní i vojenské pokyny, udělené ministrem kolonií, s nímž si přímo dopisují. Opírají se o pozemní i námořní brannou moc a dohlížejí na správu. V guvernerátu Addis Ababy přísluší veškerý dozor místokráli.

Každý guvernér může míti vlastní sekretariát. Na každém guvernéru závisí přímo generální sekretář, jenž ho, když je toho potřebí, zastupuje, jakož i vojenský velitel. Generálního sekretáře jmenuje král po návrhu ministra kolonií se souhlasem ministerské rady. Je první po guvernérovi, jejž podporuje v jeho činnosti a dohlíží jeho jménem na občanskou a politickou službu. Vojenského velitele ustanovuje král na návrh ministra kolonií se souhlasem ministra války a místokrále. Je guvernérovým rádcem v záležitostech vojenských a následuje hodností přímo po generálním tajemníkovi.

Občanská a politická služba každé vlády je rozdělena na odbory, spravované vládními řediteli.

Území každé vlády je rozčleněno na komisariáty, komisariáty na residence a tyto na místoresidence. V čele komisariátu stojí komisař, v čele residence resident a v čele místoresidence místoresident, jmenovaní guvernérem.

Střediska komisariátů, v nichž bydlí více než 10.000 lidí, jakož i hlavní města jednotlivých vlád může místokrál obdařiti městskou správou se starostou, jmenovaným guvernérem.

Místokrál a guvernéři si smějí dopisovati se státními úřady prostřednictvím ministra kolonií nebo s jeho souhlasem. Toliko s jeho svolením mohou místokrál a guvernéři jednati se zahraničními zástupci Italie jakož i s cizími úřady.

Místokrál předsedá generální radě, do níž náleží jeho náměstek, guvernéři, guvernér Addis Ababy, náčelník generálního štábu, jakož i ostatní nejvyšší úředníci s federálním tajemníkem národní strany fašistů z hlavního města Italské východní Afriky. Místokrál může pozvati, když uzná toho potřebu, i jiné hodnostáře, aby podali dobré zdání. Generální radě předkládá návrhy zákonů, rozpočtu, veřejných prací, otázky zemědělské, hospodářské a průmyslové, nové

daně, jakož i co uzná za potřebné nebo prospěšné. Toliko když toho nezbytnost vyžaduje, smí jednati bez vědomí generální rady, je však povinen jí oznámiti, co zařídil, v nejbližším sedění a vyžádati si souhlas ministra kolonií jakož i financí, běží-li o výlohy. O každém zasedání podává podrobnou zprávu ministru kolonií.

Italská východní Afrika má vlastní sněmovnu, konsultu. Předsedá jí místokrál a jejími členy jsou mimo generální radu generální tajemníci a vojenští velitelé jednotlivých vlád jakož i federální tajemníci fašističtí. Mimo ně vysílá do sněmovny místokrál šest italských občanů a šest čelných domorodců na dvě léta. Místokrál svolává sněmovnu aspoň jednou za rok a vyžaduje si jejího dobrého zdání o návrzích, zabývajících se hospodářskými a osvětovými záležitostmi poddaných.

Každá vláda má vládní radu s guvernérem v čele, jež se skládá z generálního tajemníka, vojenského velitele a přednostů jednotlivých odborů. Místokrál může pozvati i jiné čelné Italy nebo domorodce. Guvernér se dotazuje na jejich názor o chystaných zákonech, o rozpočtu a o jiných potřebných oborech. Není-li odkladu, zařizuje, co uzná za nezbytné, a podá radě zprávu při jejím nejbližším zasedání. Současně si vyžádá souhlas místokrále i ministra kolonií jakož i, je-li potřebí, financí.

Poddanými Italské východní Afriky jsou všichni obyvatelé, kteří nejsou občany italskými nebo poddanými jiných států. Cizí poddaní, kteří aspoň dvě léta v Italské východní Africe bydlili, mohou býti na svou žádost vyhlášeni místokrálem italskými poddanými. Toliko oni poddaní, kteří se usadí v cizině, mohou býti po roce ministrem kolonií z italského svazku propuštěni. Kdo se narodí z neznámých, avšak bílých rodičů, je vyhlášen italským občanem.

Náboženská svoboda je naprostá a muslimové mají právo zabrati bohoslužebná místa a školy, které jim jindy náležely. O jejich rozepřích rozhoduje náboženský soudce.

Úřední rozkazy se vydávají v Eritrei tigrinsky a arabsky, v Amhaře a v Addis Ababě amharsky, v Hararsku, v Galla a Sidamo jakož i v Somalii arabsky. V Eritrei je vyučovacím jazykem tigrina, v Amharsku amharština, v Addis Ababě amharština a gallština, v Hararsku hararština a gallština, v Galla a Sidamo gallština a kaffa, v Somalii somalština. Ve všech muslimských územích je arabština povinným předmětem. Místokrál má právo určiti i jiné vyučovací jazyky.

V záležitostech osobních a rodinných jsou poddaní oprávněni požádati za rozhodnutí italské soudce, avšak je jim dovoleno říditi se domácími zvyky a obyčeji. Spravedlnost vykonávají obyčejní a vojenští soudci, politicko-správní úředníci, náboženští soudci, jakož i náčelníci. Soudci a správní úředníci mohou býti podporováni přísedícími, vybranými ze státních občanů a poddaných.

Guvernéři a občanští i vojenští úředníci nemohou býti stíháni pro vykonávání svých povinností leda se souhlasem ministra kolonií na dotaz místokrálův. Náčelníky a čelné muže vybírá místokrál z poddaných. Mohou býti zatčeni a souzeni toliko se souhlasem guvernérovým. Poddaní jsou souzeni podle svého náboženského zákona jakož i uznaných zvyků a obyčejů.

Všechny italské občanské i vojenské zákony jsou platné v Italské východní Africe se změnami požadovanými místními potřebami. Uzná-li místokrál nezbytnost, vydá zvláštní nařízení, jež současně oznámí ministru kolonií, a kde běží o výdaje, též ministru financí. O městské správě rokují příslušní úředníci a předkládají návrhy, na kterých se usnesli, guvernérovi, jenž je vyhlašuje. Místokrál je oprávněn se souhlasem generální rady zrušiti každé nařízení guvernérovo. Veškerá nařízení místokrálova může zrušiti král na návrh ministra kolonií se souhlasem nejvyšší koloniální a ministerské rady.

Zákony, dekrety a nařízení jsou vyhlašovány jednak v Addis Ababě, jednak v území té vlády, pro kterou jsou určeny. Platnosti nabývají třicátého dne po vyhlášení.

Prvním místokrálem byl jmenován maršálek Badoglio, jeho zástupcem a zanedlouho i nástupcem Graziani, povýšený na maršálka.

Sotva byla Habeš připojena k Italii, vyzval Mussolini bývalého ministra financí conte Volpiho, předsedu Fašistického sdružení průmyslníků, aby utvořil skupiny odborníků a podnikatelů, kteří by se věnovali hospodářským záležitostem nově nabyté državy. Ke konci května otevřelo Sdružení úřad Italské východní Afriky, jenž upravoval cestu 13 společnostem ochotným užíti habešských surovin. Společnosti nedostaly výsad a jejich postup měl býti schvalován ministrem kolonií.

Za předsednictví ministra kolonií se v červnu konaly první porady odborníků o kolonisaci Habeše. Usnesli se, že bude půda přidělována: velkým společnostem, které se osvědčily v Libyi; drobným kolonistům; průmyslovým podnikům rozličných společností pod dozorem ministra kolonií a místních vlád v krajích, kde nelze usaditi Italy; domorodým podnikatelům v oblastech pro Evropany nezdravých a domorodým rolníkům. Bylo stanoveno, že budou pěstovati obilí, luštěniny, olejniny, ovoce a zčásti suroviny pro vývoz do Italie, kávu, bavlnu, lněné semeno a cukrovou třtinu. Velikou péči mínili věnovati zvelebení chovu ovcí, aby měly italské továrny vlastní vlnu. Gondar a Dessie byly určeny za ohniska chovu ušlechtilých ovcí s dlouhou vlnou z Indie.

Odborníci našli uhelná ložiska, avšak do kutání se nedala žádná společnost, neboť byla stanovena zásada opatrného postupu.

Více než sto tisíc italských dělníků budovalo rozličné podniky, stavělo silnice a odvodňovalo pozemky.

Přistěhovalectví bylo nesmírně omezeno. Rozumní odborníci věděli, že se jejich přebyteční krajané v Habeši neuchytí, poněvadž pro ně není ve zdravých krajích místa

a v nezdravých by nesnesli zhoubného podnebí a namáhavé práce. Maršálek Graziani pravil 9. května 1937: „Habeš není země, ve které lze snadno zbohatnouti, nýbrž kraj tvrdé námahy. Lidé, kteří se zde chtějí jako kolonisté usaditi, musí býti nejlepší z vybraných. Je potřebí, aby duševně i tělesně vynikali, neboť nebudou budovat toliko pro sebe, nýbrž i pro jiné."

Teprv ke konci října 1937 odjelo z Italie 400 rodin, aby se usadily v Amhaře mezi Semienem a Tsanou. Po dvě léta mají obdělávati půdu společně. Kdož se osvědčí, stanou se majetníky svého údělu a jejich rodiny se na něm budou živiti. Údělу byly určeny po 30 až 50 ha. Všichni muži zůstanou členy fašistické domobrany. Jiné skupiny opustí Italii vždy po dvou letech a usadí se jednak v Hararu, jednak v Sidamo.

Státní podtajemník Italské Afriky neboli kolonií, generál Teruzzi, připomínal 29. srpna 1938 těm, kdož se nemohli dočkati, kdy se nastěhují do Habeše: „Náhlé zbohatnutí je výjimkou. Cíle může dosáhnouti toliko ten, kdo je ochoten se dříti a trpěti. Tato pravda je nekonečně vzdálena od domněnky snadného zisku, která zavládla, sotva jsme se zmocnili Habeše."

Dodatkem 5. anglicko-italské úmluvy, podepsané v Římě 16. dubna 1938, italská vláda potvrzuje své ujištění z 3. dubna 1936, obnovené italským ministrem zahraničních záležitostí v Římě 31. prosince 1936, že je si vědoma svých závazků k vládě Spojeného království v záležitosti jezera Tsana a že nezamýšlí tyto závazky omeziti nebo zapuditi.

DOMORODÍ DĚLNÍCI A VOJÁCI

Domorodci jsou povinni robotou, zvláště na velkých podnicích. Poněvadž se vlastní Habešané k zemědělské práci nehodí, bude využito jiných národních skupin, Gallů, Kumanů a Sidamů.

Imperialisté horlili pro Habeš jako pro druhou Italii. Jejich mluvčí G. M. Sangiorgi vytkl, že slovo kolonie je římského původu a znamená zemědělské využití obsazeného území. Prospěch Italů a nikoliv dobré domorodců je účelem kolonisace. Celá náhorní rovina budiž osazena Italy, aby se stala italskou nejen právem vítěze a správní schopností, nýbrž silou fašistického lidu, jenž tam bude těžiti, čeho potřebuje. Italie se rozšíří do východní Afriky jako do své domoviny, vlasti. Je nezbytné, aby domorodí poddaní zůstali přesně odděleni od italských státních občanů. Poddaným nesmí býti dovolen přístup do středních a vysokých škol, aby nevzrostl počet vzdělanců, kteří by se domáhali postupu v úřadech a účasti na vládě a správě, jež zůstane vyhrazena toliko Italům.

V souhlase s názory imperialistů mají obecné školy za úkol naváděti domorodé dítky k řemeslům, zemědělství a práci v továrnách. Mládež je sdružena ve fašistických spolcích.

Italové, zvláště vojáci, se volně pokrevně příznili v Eritrei a Somalii s domorodými ženami. Bezmála třetina obyvatelstva byli míšenci, což neprospívalo ani Italům, ani domorodcům. Fašistická vláda vydala již r. 1923 zákon, jímž nebyli míšenci uznáni rovnými a nebylo jim dovoleno stíhati otce. Nový zákon z 24. června 1937 uvaluje trest vězení jednoho až pěti let na každého Itala, který se pohlavně spojí s domorodkou nebo cizinkou, jí původem a životem rovnou. Smíšená manželství jsou naprosto zakázána.

Od října 1937 nezná vláda domorodce, nýbrž toliko Eritrejce, Somalce a Habešany.

Podle 6. doplňku úmluvy ze 16. dubna 1938 italská vláda obnovuje své ujištění dané Společnosti národů 29. června 1936, že nebude v Italské východní Africe nutiti domorodce k vojenské službě, leda k zabezpečení místního pořádku a územní obrany.

Dozor na domorodé vojáky byl zesílen a nové tresty byly zavedeny. Provinî-li se voják nebo jiný domorodec, může

býti odsouzen na jeden až deset dní do klady. Jeho nohy jsou v kladě uzamčeny. Vedle každé nohy je upevněn řetěz, půl metru dlouhý s poutem, jež sepne jeho zápěstí, takže je povinen usednouti a nemůže polohu změniti. Býkovec je 2 m dlouhý, spletený z pruhů kůže nosorožce nebo hrocha, s rukovětí 3 cm v průměru a koncem 6 mm v průměru. Vinník dostane 5 až 50 ran na zadnici.

NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI

Úřady konají, co mohou, aby získaly dobrou vůli muslimů. Arabštinu uznali úředním jazykem a je povinným předmětem ve všech školách na muslimském území. Vláda ji zavedla i v Hararsku na úkor veškerého obyvatelstva. V městě Hararu se nemluví arabsky, nýbrž amharským nářečím zvaným harari. Hararský ostrůvek je obklopen kušitskými jazyky galla a somalo. U hrobu sultána Abu Džaafara dal guvernér vybudovati vyšší muslimskou školu, dár al-ulúm al-islámijje.

Mimo muslimy podporuje vláda italské řády, jež se souhlasem Vatikánu nahradily francouzské. Biskup Jarosseau, jenž jako delegát po dlouhá léta spravoval Habeš, byl krátce po obsazení Addis Ababy na rozkaz Mussoliniho vypovězen, poněvadž byl Francouz a získal si naprostou důvěru domorodců.

Svatá kongregace propagandy zrušila 25. března 1937 apoštolský vikariát v Habeši a rozdělila zemi na apoštolské prefektury, jež svěřila jednotlivým italským misionářským společnostem.

Čeho se habešský císař neodvážil, vykonal hravě italský Vůdce: odloučil habešskou církev od koptské. Rád by byl získal metropolitu Kyrilla. Povolal ho do Říma, dlouho s ním rokoval a nemoha ho přiměti k povolnosti, nedovolil mu návrat do Habeše; odejel do své egyptské vlasti.

Na pokyn z Říma se shromáždili zástupci světského i kláš-

terního duchovenstva v Addis Ababě 27. listopadu 1937, aby si zvolili metropolitou domorodce, znajícího amharsky a tigrinsky. Vybrali Abrahama, biskupa gondarského, a 4 jiné biskupy: Taklahaimanot, nedávno ustanoveného představeného, ečage, klášterního duchovenstva, Gabra Marjam z Debra Damo, Akalu ze Sala Dingai a Gabra Medehi z Aksumu. Místokrál vyhlásil 1. prosince Abrahama nezávislým metropolitou a představeným veškerého domorodého kněžstva.

Koptská svatá synoda zasedala v Káhiře 22. prosince za předsednictví patriarchy Johanna XIX. Poslala Abrahamovi telegram oznamujíc, že přijme-li název patriarchy samosprávné habešské církve, proviní se proti církevním zákonům a zaslouží si vyobcování. Neodpoví-li do pěti dnů, vyzná svou vinu. Abúna Abraham mlčel a svatá synoda vyhlásila 28. prosince církevní klatbu nad ním a jeho stoupenci.

Dodatkem 7. úmluvy ze 16. dubna 1938 italská vláda zaručuje britským státním občanům v Italské východní Africe svobodné vykonávání náboženských obřadů, pokud zůstanou v souhlasu s obecným pořádkem a dobrými mravy. Je rovněž ochotna na britskou žádost jim poskytnouti náboženské pomoci. Pokud jde o humanitní nebo dobročinné obory, vyšetří italská vláda každou žádost a rozhodne podle zákonitých zásad, platných v Italské východní Africe.

Římská vláda zná toliko britské občany, nikoliv britské poddané nebo chráněnce, a vyhrazuje si právo zkoumati každou jejich žádost, čímž získá záminku, aby jejich činnost omezovala.

NEPOKOJE

Obsazením Addis Ababy a přivtělením Habeše k Italii nebyl nikde zaveden pokoj a pořádek, třebas byly na rozkaz místokrálův všude zřizovány šibenice. Místní odpor propukal hned v tom, hned v onom kraji a účastnili se ho nejen

křesťané, nýbrž i muslimi. Pohnutkou bývá strohost italských úředníků a hospodářská bída, poněvadž domorodci neobdělávali půdu.

Italská vláda dala v létě 1936 zastřeliti biskupa Butrosa, vysvěceného v Káhiře 2. června 1929. Proslulý generál Balča byl na začátku listopadu 1936 zrádně zajat a na rozkaz místokrálův ihned zastřelen. Rás Dasta, švagr habešského císaře, byl polapen v druhé polovici února 1937 a rovněž popraven.

Habešané vrhli v Addis Ababě 19. února bomby na místokrále a jeho družinu. Bomby se srazily o střechu, i minuly se částečně s cílem. Fašistické černé košile s vojskem obklíčily městský střed, metaly bomby, zapalovaly domy a zabíjely a střílely muže, ženy, starce i dítky.

Ke konci srpna 1937 útočili Habešané na Makalle. V polovici září napadli Aduu a zahubili více než dvěstě italských vojáků.

Spojení Massauy s Dessií bylo velmi nejisté. Nákladní auta projížděla po nové silnici pod vojenskou ochranou společně, nikdy jednotlivě. Ke konci srpna byla taková skupina přepadena a více než dvěstě vozidel poškozeno nebo spáleno. Toliko ve větších městech se italská správa jakž takž udržovala. Všude jinde vládli a spravovali habešští náčelníci.

HOSPODÁŘSKÁ BÍDA

Nejistota života a majetku podrývala dovoz a vývoz. Obyvatelé zanedbávali role a chovali jen tolik zvířat, kolik potřebovali na výživu. Za habešské správy se značná část pšenice vyvážela, za italské je potřebí dovážeti bezmála všechny potraviny. Dovoz a vývoz byl velmi omezen státním dozorem a novou úpravou měny. Italská vláda nahradila stříbrný tereziánský tolar papírovou lirou. Domorodci odmítali papírové peníze a vyhýbali se robotě a námezdní práci. Vojenské silnice byly stavěny dělníky z Italie za obrovské mzdy. Italové se snažili svésti dovoz a vývoz na Massauu, aby přiměli francouzskou vládu k odprodeji železnice z Džibuti.

Obecný byl nářek, že správa, zaváděná po fašistickém způsobu, všechno ruší a zdražuje. Jaký div, že vojáci i kolonisté byli povinni spokojiti se dílem potravin, který jim vláda určila.

Ital, zamýšlející zříditi nějaký podnik, měl povinnost složiti potřebné peníze ve státní bance a ukázati úřadu podrobný plán. Domy, obchodující s Italskou východní Afrikou, přerušily styky nemohouce vymoci dlužné peníze. Byl to důsledek zbytečných objednávek a nerozumné soutěže, jež stlačovala ceny, takže dovozci prodávali se ztrátou a italští podnikatelé trpěli. Místokrál vybízel 26. září 1937 v Asmaře: „Je nezbytné, abychom všude dbali železné fašistické kázně. Je nezbytné, aby bylo východoafrické imperium co nejdříve samosprávné a finančně vyrovnané. Nemůže a nesmí nadále zatěžovat vlast. Není přípustné, aby italští podnikatelé zvyšovali mzdy. Takovým způsobem dávají jednotlivci špatný příklad a znesnadňují svobodnou soutěž. Eritrea vyniká nad ostatní země imperia. S jejích plání se má šířiti dílo, zamýšlené naším Vůdcem. Dnes z Massauy a zítra z Assabu bude Eritreou pronikati dovoz a vývoz do celé ostatní Habeše. Bude potřebí rozmnožiti dopravu. Doprava značí petrolej; pokud jej nenajdeme v imperiu, budeme užívati soukromých motorů co nejméně.“

Místokrál Graziani byl ve vládním postupu velice omezován rozkazy ministra kolonií neboli, jak se říkalo, Italské Afriky, Lessony, jenž z Říma všechno určoval, často bez náležité znalosti. Graziani se chystal do Říma, aby si postěžoval Mussolinimu, ačkoliv věděl, že Lessona nejedná po svém. Mussolini ho předešel, neboť jmenoval Lessonu profesorem na římské universitě a sám se ujal 21. listopadu 1937 správy ministerstva Italské Afriky. Současně přijal místokrálovu žádost za propuštěnou a jeho nástupcem byl jmenován princ Amadeo Savojský, vévoda z Aosty, příbuzný králův. Za náměstka mu byl přidělen Enrico Cerulli, bývalý vyslanec v Addis Ababě, od r. 1931 přednosta východo-

afrického odboru v ministerstvu kolonií, kde chystal válku s Habeší.

Francouzská vláda se zabývá úpravou přístavu Džibuti nákladem 27 milionů franků. Přístav má býti spojen se železnicí do Addis Ababy. Vláda přivolila k italské součinnosti v úpravě Džibuti a železnice do Addis Ababy. Italové dodávali rozličné potřeby, Francouzi však vytýkali špatnou jakost zboží a neschopnost dělníků. Fašistická stráž bezpečnosti nedbala rozkazů místokrálových a s domorodými zřízenci jednala jako s otroky. Ostatní Italové prý následovali jejího příkladu.

Římská vláda stanovila 21. června 1937, že za 12 miliard lir v šesti letech vybuduje přístavy, silnice, sruby a vše, čeho je potřebí na zabezpečení pokoje, pořádku a kolonisace. Na ubytování vojska určila 493 milionů lir, na přístav v Assabu 85 až 100 milionů, v Merka v Somalii 70 milionů, v Kismajo při ústí Džúby 50 milionů, na jiné drobnější přístavy 50 milionů. Buď v Mogadišo nebo v Brava bude zřízen nákladem 400 milionů lir největší útulek italského obchodního a válečného loďstva v Indickém oceánu. V Rudém moři opevňují ostrůvky Haniš, Zukur, zvláště však Dumejru.

Z Addis Ababy staví chvatem vojenskou silnici k pramenům Nilu.

UŽIL JSEM TĚCHTO SPISŮ:

Britské vlády:

Foreign Office.

Eritrea. Handbooks prepared under the Direction of the Historical Section of the Foreign Office, č. 126, London 1920.

Italian Somaliland. Handbooks prepared under the Direction of the Historical Section of the Foreign Office, č. 128, London 1920.

Parliamentary Papers:

Treaty Series No. 2 (1898). Treaty between Great Britain and Ethiopia, London 1898.

Treaty Series No. 16 (1902). Treaty between Great Britain and Ethiopia, London 1902.

Abyssinia No. 1 (1923). Correspondence respecting Slavery in Abyssinia. Cmd. 1858, London 1923.

Soudan No. 2 (1923). Report on the Finances, Administration and Condition of the Soudan in 1922. Cmd. 1950, London 1923.

Italy No. 1 (1924). Treaty between the United Kingdom and Italy regulating Certain Questions concerning the Boundaries of their respective Territories in East Africa. Signed at London, July 15, 1924. Cmd. 2194, London 1924.

Treaty Series No. 33 (1925). Notes exchanged between the United Kingdom and Italy respecting the Regulation of the Utilisation of the Waters of the River Gash. Rome, July 12 and 15, 1925. Cmd. 2472, London 1925.

Abyssinia No. 1 (1925). Correspondence respecting Abyssinian Raids and Incursions into British Territory. Cmd. 2553, London 1925.

Treaty Series No. 16 (1926). Notes exchanged between the United Kingdom and Italy respecting Lake Tsana. Rome, December 14—20, 1925. Cmd. 2680, London 1926.

Abyssinia No. 1 (1927). Correspondence respecting the Agreement between the United Kingdom and Italy of December 14—20, 1925, in regard to Lake Tsana. Cmd. 2792, London 1927.

Agreement concerning Claims of Certain British and Italian Protected Persons and Colonial Subjects Arising out of Raids and Incidents on the Anglo-Italian Frontier in Somaliland, London 1931.

Treaty Series No. 1 (1934). Exchange of Notes between H. M.'s Government in the United Kingdom and the Italian Government regarding the Boundary between Kenya and Italian Somaliland with the Agreement of the Boundary Commission, Appendices and Map. London, November 22, 1933. Cmd. 4491, London 1934.

Documents relating to the Dispute between Ethiopia and Italy, London 1935.

Egyptské vlády: Ministry of Public Works. G.W. Grabham and R. P. Black. *Report of the Mission to Lake Tana, 1920—1921*, Cairo 1925.

Francouzské vlády: République française, Ministère des affaires étrangères. *Documents diplomatiques. Affaires d'Ethiopie. Commerce des Armes à la Côte des Somalis 1906*, Paris 1907.

Libycké správy: Governo della Tripolitania e Cirenaica. *L'Occupazione di Cufra*, Tripoli 1931.

Společnosti národů:

Différend entre l'Éthiopie et l'Italie. Coordination des Mesures à prendre en application de l'article 16 du Pacte. Propositions et Résolutions du Comité de Coordination et du Comité des Dix-huit et Correspondance et Communications officielles y relatives, Genève 1936.

Mémoire du Gouvernement italien sur la Situation en Ethiopie. I. *Rapport.* II. *Documents.* III. *Photographies*, Genève 1935.

Requête du Gouvernement éthiopien en vertu de l'art. II par. 2 du Pacte, Genève 1935.

Rapport du Comité des Cinq au Conseil, Genève 1935.

Rapport au Conseil en vertu de l'article 15 par. 4 du Pacte présenté par le Comité du Conseil, Genève 1935.

L'Afrique française. Bulletin mensuel du Comité de l'Afrique française et du Comité du Maroc, Paris 1891nn.

Agostini, E. de. *Le popolazioni della Cirenaica*, Bengasi 1922-23.

Almagia, R., A. Baldini, E. Cerulli etc. *L'Etiopia*, Roma 1935.

D'Arce, Laurent. *L'Abyssinie, Etude d'Actualité (1922—1924)*, Avignon 1925.

Arnold, Thomas W. *The Preaching of Islam. A History of the Propagation of the Muslim Faith*, 2. v., London 1913.

Asfa Yilma, Princess. *Haile Selassie, Emperor of Ethiopia. With a Brief Account of the History of Ethiopia*, London 1936.

Avrigemma, Salvatore. *Tripoli e le sue opere d'arte*, Milano b. d.

Azani, A. *Aspetti attuali della economia della Libia*, Roma 1935.

L'Azione Coloniale. Settimanale dell'espansione italiana, Roma 1931nn.

Badoglio del Sabotino, P.:
Colonizzazione e agricultura in Tripolitania. Dal volume „*Lo stato mussoliniano*“, Roma 1930.
La guerra d'Etiopia, Milano 1936.
Bagnold, Ralph A. *Libyan Sands. Travel in a Dead World*, London 1935.
Basdevant, J. *Recueil des Traités et Conventions en Vigueur entre la France et les Puissances étrangères*, 3 sv., Paris 1918—1920.
Basset, René. *Etudes sur l'Histoire d'Ethiopie, première partie: Chronique ethiopienne d'après un manuscript de la Bibliothèque Nationale de Paris*. Zvl. otisk z *Journal Asiatique* 1881, avril — mai — juin, s. 315—434; août — septembre, s. 93—183; octobre — novembre — décembre, s. 285—389.
Beguinot, Fr. *La Cronaca abbreviata d'Abissinia*, Roma 1901.
Bellavita, E. *Adua. I precedenti. La battaglia. Le conseguenze, 1881—1931*, Genova 1935.
Benoist, J. *La Guerre au Désert. Le Senoussisme à l'Attaque du Sahara et du Soudan (Décembre 1914 — Octobre 1918)*. Zvl. o. z *Revue des Sciences politiques*, avril—juin 1926, Paris.
Berkeley, G. F.-H. *The Campaign on Adowa and the Rise of Menelik*, nové vyd., London 1935.
Billot, A. *La France et l'Italie. Histoire des Années troubles 1881—1889*, 2 sv., Paris 1905.
De Bono, Emilio. *La preparazione e le prime operazioni*, Milano 1937.
Bovet, E. *Eine schwere Stunde des Völkerbundes (Abessinien, Italien, Völkerbund)*, Bern 1935.
Braun, Ethel. *The New Tripoli and What I Saw in the Hinterland*, London 1914.
Budge, E. A. Wallis. *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia according to the Hieroglyphic Inscriptions of Egypt and Nubia, and the Ethiopian Chronicles*, 2 sv., London 1928.
Burns, Emile. *Abyssinia and Italy*, London 1935.
Campbell, Dugald. *Camels through Libya*, London 1935.
Caniglia, G. *Genti di Somalia*, Bologna 1922.
Cantalupo, Roberto. *L'Italia musulmana*, 2. v., Roma 1929.
Caroselli, F. S. *Ferro e fuoco in Somalia*, Roma 1931.
Carpenter, Frank G. *From Tangier to Tripoli, Morocco, Algeria, Tunisia, Tripoli, and the Sahara*, New York 1923.
Carter, Brake. *Black Shirt — Black Skin*, London 1936.
Castanhoso, Miguel de. *Die Heldentaten des Don Christoph da Gama in Abessinien*. Nach dem portugiesischen Berichte des ∞ übers. und hrgg. von Enno Littmann, Berlin 1907.

Castro, Lincoln de. *Nella Terra dei Negus, pagine raccolte in Abissinia*, 2 sv., Milano 1915.
Célarié, Henriette. *L'Ethiopie au XXe Siècle*, Paris 1934.
Cesari, C. *La Somalia Italiana*, Roma 1935.
Che cos'è l'Africa Orientale. Eritrea-Abissinia-Somalia. Vyd. *l'Azione coloniale*, Roma 1935.
Cheesman, R. E. *Lake Tana and the Blue Nile: an Abyssinian Quest*, London 1936.
Ciasca, Raffaele. *Storia coloniale dell'Italia contemporanea*, Milano 1938.
Citerni, Carlo. *Ai confini meridionali dell'Etiopia. Note di un viaggio attraverso l'Etiopia ed i paesi Galla e Somali*, Milano 1913.
De Clerq (Alexandre Jehan Henry). *Recueil des Traités de la France depuis 1713 jusqu'à nos jours*, Paris 1880nn.
Coletti, Francesco. *La Tripolitania settentrionale e la sua vita sociale*, 2. vyd., Bologna 1923.
Colonie e le isole italiane dell'Egeo. Notiziario geografico-economico, Roma 1935.
Comyn-Platt, Thomas. *The Abyssinian Storm*, London 1935.
Conti-Rossini, Carlo:
L'Abissinia (Collezione omnia, 12), Roma 1929.
Etiopia e genti d'Etiopia, Firenze 1938.
Italia ed Etiopia dal trattato di Ucciallì alla battaglia di Adua, Roma 1935.
Principi di diritto consuetudinario dell'Eritrea (Manuali coloniali pubblicati a cura del Ministero delle colonie), Roma 1916.
Storia d'Etiopia. Parte prima: Dalle origini all'avvento della dinastia Salomonide („Africa italiana", Collezione di monografie a cura del ministro delle colonie, sv. 3*)*, Bergamo 1928.
Coon, Carlton S. *Measuring Ethiopia and a Flight into Arabia*, London 1936.
Corni, G., Governatore della Somalia. *Relazione sulla Somalia Italiana per l'esercizio 1928-29, presentata a S. E. il Ministro delle Colonie*, Mogadiscio 1929; *1929-30*, 1931.
Cortese, G. *Eritrea. Traccia storico-politica della conquista*, Roma 1934.
Coulbeaux, J.-B. *Histoire politique et religieuse de l'Abyssinie depuis les Temps les plus reculés jusqu'à l'Avènement de Ménélick II*, 3 sv., Paris 1929.
Crispi, F. *Politica estera*, Milano 1929.
Cucinotta, E. *Diritto coloniale italiano*, 3. vyd., Roma 1938.
Currey, Murriel. *Italian Foreign Policy 1918-1932*, London 1932.
Depont, Octave, et Xavier Coppolani:
Les Confréries religieuses musulmanes, Alger 1897.
Carte de l'Algérie, l'Afrique, l'Asie et la Turquie d'Europe. Domaine géographique des Confréries religieuses musulmanes, Alger 1898.

Despois, Jean:
La colonisation italienne en Libye, Problèmes et Méthodes, Paris 1935.
Le Djebel Nefousa (Tripolitaine). Etude géographique, Paris 1935.

Deutsche Aksum-Expedition, hrgg. von der Generalverwaltung der königlichen Museen zu Berlin, 4 sv. v 5, Berlin 1913.

Diercks, Gustav. *Nordafrika im Lichte der Kulturgeschichte*, München 1886.

Dotti, E. *Aspetti attuali dell'economia nelle colonie italiane dell'Africa orientale*, Roma b. d.

Dümichen, J. *Oasen der libyschen Wüste. Ihre alten Namen und ihre Lage, ihre vorzüglichsten Erzeugnisse und die in ihren Tempeln verehrten Gottheiten*, Strassburg 1877.

Dunckley, F. C. *Eight Years in Abyssinia*, London 1935.

Duveyrier, H. *La Confrérie musulmane de Sidi Mohammed ben'Ali es-Senoussi et son Domaine géographique en l'Année 1330 de l'Hégire — 1883 de notre Ere*, Paris 1886.

D'Esme, Jean. *A travers l'Empire de Ménélik*, Paris 1928.

L'Europe nouvelle, Paris 1918nn.

Falls, J. C. Ewald. *Three Years in the Libyan Desert. Travels, Discoveries, and Excavations of the Menas Expedition (Kaufmann Expedition)*. Translated by Elizabeth Lee, London 1913.

Farago, Ladislas. *Abyssinia on the Eve*, London 1935.

Felici, M. Os. *Terra nostra di Cirenaica*, Roma 1932.

Féraud, L.-Ch. *Annales tripolitaines publiées avec une introduction et des notes par Auguste Bernard*, Tunis 1927.

Ferrara, Antonio. *Le industrie rurali della Somalia Italiana*. Zvl. o. z *La Rassegna economica delle colonie* v *Atti del I Congresso di Studi Coloniali*, Firenze 1931.

Flad, J.-W. *Zwölf Jahre in Abessinien oder Geschichte des Königs Theodoros II. und der Mission unter seiner Regierung*, Basel 1869.

Franchetti, R. *Nella Dancalia etiopica. Spedizione italiana 1928—1929*, Milano 1935.

Fuller, J. F. C. *The First of the League Wars*, London 1936.

Gaibi, A.:
Manuale di storia politico-militare delle colonie italiane, Roma b. d.
Storia delle colonie italiane, Torino 1935.

Gentizon, Paul. *La Revanche d'Adoua*, Paris 1936.

Gherardi, P. *La Reconquête de la Tripolitaine vue du Camp des Rebelles*, Paris 1925.

Giannini, Amedeo. *La costituzione etiopica. Studio seguito dalla versione della costituzione stessa fatta sul testo amarico ed annotata da Enrico Cerulli*, 2. vyd., Roma, 1936.

Giglio, Carlo. *La confraternita senussita dalle sue origini ad oggi* (*Studi coloniali*, sv. 4), Padova 1932.

Gleichen (A. E.W.) Count. *With the Mission to Menelik 1897*, London 1898.

Goldziher, Ignaz. *Vorlesungen über den Islam*, Heidelberg 1910.

Graziani, Rodolfo:

Cirenaica Pacificata, Milano 1932.

Verso il Fezzan, Tripoli 1929.

Griffin, Ernest H. *Adventures in Tripoli. A Doctor in the Desert*, London 1924.

Guida di Tripoli e dintorni, Milano, Fratelli Treves, 1925.

Guidi, Ignazio:

La Chiesa abissina, Roma 1922.

Le lingue dell'Impero abissino v *Oriens. The Oriental Review*, Paris 1926, s. 2—5.

Storia della letteratura etiopica, Roma 1932.

El-Hachaichi, Mohammed Ben Otsmane. *Voyage au Pays des Senoussia à travers la Tripolitaine et les Pays Touareg*, traduit par V. Serres et Lasram, 2. v., Paris 1912.

Haile Selassie and Ras Kassa. *Story of the Ethiopian War*. Translated from the French by Louis Huot v *The Hindu*, Madras, 1936, September 30; October 2, 4, 8, 10, 12, 14, 17, 19, 21, 23.

El-Haimî, Hasan ben Ahmed. *Zur Geschichte Abessiniens im 17. Jahrhundert. Der Gesandtschaftsbericht des* ∞, übers. von F. E. Peiser, Berlin 1898.

Hamilton, Edward. *The War in Abyssinia*, London 1936.

Hanotaux, Gabriel. *Le Partage de l'Afrique. — Fachoda*, Paris (1909).

Harmsworth, Geoffre Y. *Abyssinian Adventure*, London 1935.

Hertslet, Lewis, a jiní. *A Complete Collection of the Treaties and Conventions and Reciprocal Regulations, at present subsisting between Great Britain and Foreign Powers*, London 1827nn.

Hildebrand, Gotthod. *Cyrenaika als Gebiet künftiger Besiedelung. Eine Landeskunde mit besonderer Berücksichtigung der wirtschaftlichen Verhältnisse*, Bonn 1904.

Hodson, Arnold Wienholt. *Seven Years in Southern Abyssinia*, vyd. C. Leonard Leese, London 1927.

Holland, T. J., and H. M. Hozier. *Record of the Expedition to Abyssinia*, 3 sv., London 1870.

Huyn, Graf Ludwig-Josef Kalmer. *Abessinien*, Salzburg 1935.

Insabato, Enrico. *L'Islam et la Politique des Alliés. L'Islam mystique et schismatique. Le Problème du Khalifat.* Adapté de l'Italien par Magali-Boisnard, Nancy-Paris-Strassbourg 1920.

Jardine, D. *Il Mullah del paese dei Somali*, Roma 1928.
Jarvis, C. S. *Three Deserts*, London 1936.
Jones, A. N. M., and Elizabeth Monroe. *A History of Abyssinia*, Oxford 1935.
Jumilhac, Comtesse de. *Ethiopie moderne*, Paris 1935.
Kammerer, C. *Essai sur l'Histoire antique de l'Abyssinie: le Royaume d'Aksum et les Voisins d'Arabie et de Méroé*, Paris 1925.
Lachin, M., et O. Weliechow. *L'Ethiopie et son Destin*, 4 v., Paris 1935.
Lahse, Erich. *Abessinien, der Brennpunkt der Weltpolitik*, Leipzig 1935.
La Pradelle, A. de. *Le Conflit italo-ethiopien*, Paris 1935.
Lapworth, Charles, in collaboration with Helen Zimmern. *Tripoli and Young Italy*, London 1912.
Lauro, Raffaele di. *Tripolitania*, Napoli 1932.
Le Jean, G. *Théodore II. Le nouvel Empire d'Abyssinie*, Paris 1865.
Lieberenz, P. *Das Rätsel Abessinien*, Berlin 1935.
Littmann, Enno:
Abessinien, Hamburg 1935.
The Chronicle of King Theodore of Abyssinia. Edited from the Berlin Manuscript with Translation and Notes. Part I., Amharic Text, New York 1902.
Zur Geschichte Aksum v *Deutsche Aksum-Expedition*, sv. 1., Berlin 1913, s. 35—60.
Lüpke, Theodor von, unter Mitwirkung von Enno Littmann und Daniel Krencker. *Profan- und Kultbauten Nordabessiniens aus älterer und neuerer Zeit* v *Deutsche Aksum-Expedition*, sv. 3, Berlin 1913.
Macartney, Maxwell H. H., and Paul Cremona. *Italy's Foreign and Colonial Policy, 1914-1937*, London 1938.
MacClure, W. K. *Italy in North Africa. An Account of the Tripoli Enterprise*, London 1913.
Macfie, J.W. S. *An Ethiopian Diary*, London 1936.
MacGordon and MacCreach. *The Last of Free Africa*, London 1935.
MacLean, R. *John Hoy of Ethiopia*, New York 1936.
Makin, William J. *War over Ethiopia*, London 1935.
Malvezzi, Aldobrandino. *I nuovi problemi della nostra legislazione coloniale*, Bologna 1926.
Manfroni, C. *Guerra italo-turca*, sv. 2, Roma 1926.
Mantegazza, Vico. *Menelik. L'Italia e l'Etiopia*, Milano 1910.
Marinelli, O. *La Cirenaica geografica, economica e politica*, Milano 1923.
Markham, Clemens R. *A History of the Abyssinian Expedition*, London 1869.
Martelli, George. *Italy against the World*, London 1937.

Martens, G. F. de. *Recueil de Traités d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange . . . depuis 1761 jusqu'à présent*, Göttingen 1817nn.
Mason, Michael M. *The Paradise of Fools. Being an Account, by a Member of the Party, of the Expedition which Covered 6.300 miles of the Libyan Desert by a Motor-Car in 1935*, London 1936.
Massignon, Louis. *Annuaire du Monde musulman statistique, historique, social et économique*, 3. vyd. *(1929)*, Paris 1930.
Matthews, Herbert. *Eyewitness in Abyssinia*, London 1937.
Mennevée, R. *Les Origines du Conflit italo-éthiopien et la Société des Nations*, Paris 1936.
Mercier, E. *Histoire de l'Afrique septentrionale*, Paris 1888/90.
Mezzetti, Ottorino. *Guerra in Libia. Esperienze e ricordi*, Roma 1933.
Micacchi, Rodolfo. *La Tripolitania sotto il dominio dei Caramanli*, Intra 1936.
Michel, Charles. *Mission de Bonchamps. Vers Fachoda à la Rencontre de la Mission Marchand à travers l'Ethiopie*, Paris (1900).
Monfreid, Henry de:
Le Drame ethiopien, Paris 1935.
Les Terres hostiles de l'Ethiopie, Paris 1935.
Monile, F. *Somalia. Ricordi e visioni*, Bologna 1932.
Morel, E. D. *The Black Man's Burden*, Manchester-London 1920.
Moreno, M. M. *Usi e costumi degli Ebrei libici*, 2. v., Bengasi 1924.
Morié, L.-J. *Les Civilisations africaines. Histoire de l'Ethiopie (Nubie et Abyssinie) depuis les Temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, 2 sv., Paris 1904.
The Moslem World. A Quarterly Review of Current Events, Literature, and Thoughts among Mohammedans, and of the Progress of ChristianMissions in Moslem Lands, vyd. M. Zwemer, Harrisburg, Pa., 1911nn.
Mühlen, Leo von zur. *Im Banne des Aethiopischen Hochlandes*, Berlin 1935.
Müller,W. Max. *Äthiopien (Der Alte Orient*, r. 6., seš. 2), Leipzig 1904.
Münzenberger, E. F. A. *Abessinien und seine Bedeutung für unsere Zeit*, Freiburg 1892.
Nanni, Ugo. *Che cosa è l'Etiopia*, Milano 1935.
Napier. *Letters of Field-Marshal Lord Napier of Magdala Concerning Abyssinia, Egypt, India, South Africa, etc.* Edited by H. D. Napier, London 1936.
Nava, Santi. *Il problema dell'espansione italiana ed il Levante islamico*, Padova 1931.
The Near East. A Weekly Review of the Politics and Commerce of the Balkan Peninsula, Egypt, and the Sudan, Morocco, Asia Minor, Arabia, Mesopota-

mia, Persia and India, London 1912nn. Od 26. září 1935 *Great Britain and the East.*
Der Neue Orient. Halbmonatsschrift für das politische, wirtschaftliche und geistige Leben im gesamten Osten, Berlin 1917nn.
Newman, E.W. Polson:
Ethiopian Realities, London 1936.
Italy's Conquest of Abyssinia, London 1937.
Nomado, Riccardo. *Abissinia*, Napoli 1935.
Norden, Hermann. *Africa's Last Empire. Through Abyssinia to Lake Tsana and the Country of the Falasha*, London 1930.
O'Leary (De Lacy). *The Ethiopian Church. Historical Notes on the Church of Abyssinia*, London 1936.
Onor, R. *La Somalia italiana: esame critico dei problemi di economia rurale e di politica economica della colonia*, Torino 1925.
Oriente Moderno. Rivista mensile d'informazioni e di studi per la diffusione della conoscenza dell'Oriente sopra tutto musulmano, pubblicata a cura dell'Istituto per l'Oriente, Roma 1921nn.
Ostler, Alan. *The Arabs in Tripoli*, London 1912.
Pace, B. *La Libia nella politica fascista (1922—1935)*, Messina-Milano 1935.
Palameghi-Crispi, T.:
La prima guerra d'Africa. Documenti e memorie dell'Archivo Crispi, Milano 1934.
L'Italia coloniale e Francesco Crispi, Milano 1930.
Paulitschke, Ph.:
Ethnographie Nordost-Afrikas. Die geistige Cultur der Danâkil, Galla und Somâl nebst Nachträgen zur Materiellen Cultur dieser Völker, Berlin 1896.
Ethnographie Nordost-Afrikas. Die materielle Cultur der Danâkil, Galla und Somâl, Berlin 1893.
Philippson, Alfred. *Das Mittelmeergebiet. Seine geographische und kulturelle Eigenart*, 3. vyd., Leipzig 1914.
Piccioli, Angelo:
La nuova Italia d'Oltremare, 2 sv., 2. vyd., Milano 1934.
Tripolitania, scuola di energia, Roma 1932.
Pierre-Alype:
L'Ethiopie et les Convoitises allemandes. La Politique anglo-franco-italienne, Paris 1917.
Sous la Couronne de Salomon. L'Empire des Négus. De la Reine de Saba à la Société des Nations, Paris 1925.
Pigli, Mario:
L'Etiopia. L'incognita africana, Padova 1935.

L'Etiopia moderna nelle sue relazioni internazionali (1859—1931), Padova 1932.
L'Etiopia nella politica europea, 3. vyd., Padova 1936.
Piquet, Victor. *Les Civilisations de l'Afrique du Nord: Berbères, Arabes, Turcs*, Paris 1909.
Plowden, W. C. *Travels in Abyssinia*, London 1868.
Pollera, A.:
Le popolazioni indigene dell'Eritrea, Bologna 1935.
La battaglia di Adua de 1⁰ marzo 1896 narrata nei luoghi ove fu combattuta, Firenze 1928.
Lo stato etiopico e la sua Chiesa, Roma 1926.
Portal, G. *My Mission to Abyssinia*, London 1892.
Pottier, René. *La Tripolitaine vue par un Français*, Paris 1937.
Raccolta di Pubblicazioni coloniali italiani, primo indice bibliografico (Africa orientale in generale, Etiopia, Eritrea), Roma 1911.
Raffray, Achille. *Abyssinie*, 2. vyd., Paris 1880.
Rassam, Hormuzd. *Narrative of the British Mission to Theodore, King of Abyssinia*, London 1869.
Rebeaud, Henri. *Chez le Roi des Rois d'Ethiopie*, Paris 1934.
Rein, G. K. *Abessinien. Eine Landeskunde nach Reisen und Studien in den Jahren 1907—1913*, 3 sv., Berlin 1918—1920.
Relazione sulla situazione politica, economica ed administrativa delle colonie italiane, Roma 1918.
Revue du Monde musulman, publiée par la Mission Scientifique du Maroc sous la direction d'A. Le Chatelier, Paris 1907 nn.
Rey, Charles F.:
Abyssinia of To-day v *Journal of the African Society*, London 1922, s. 279—290; 1923, 109—120.
In the Country of the Blue Nile, London 1927.
The Real Abyssinia, London 1935.
Unconquered Abyssinia as It Is To-Day, London 1923.
La rinascita della Tripolitania. Memorie e studi sui quatro anni di Governo del Conte Volpi di Misurata, Milano 1926.
Rocchi, A. *Etiopia ed Etiopi. La storia — il paese — le genti*, Milano 1935.
Rohlfs, Gerhard. *Im Auftrage Sr. Majestät des Königs von Preussen mit dem englischen Expeditionscorps in Abessinien*, Bremen 1869.
Roncagli, G. *Guerra italo-turca*, sv. 1, Milano 1918.
Rosen, Felix. *Eine deutsche Gesandtschaft in Abessinien*, Leipzig 1907.
Rossetti, Carlo. *Storia diplomatica della Etiopia durante il Regno di Menelik II.*, Torino 1910.

Rouard de Card, E.:
Accords secrets entre la France et l'Italie, concernant le Maroc et la Libye, Paris 1921.
L'Ethiopie au Point de Vue du Droit international, Paris 1928.
Rowan-Robinson, H. *England, Italy, Abyssinia,* London 1935.
Royal Institute of International Affairs, vyd. *Abyssinia and Italy* (Information Department Papers, No. 16), 2. v., London 1935.
Russell, Stanislas. *Une Mission en Abyssinie et dans la Mer Rouge, 23 octobre 1859—7 mai 1860,* Paris 1884.
Sabry, M. *L'Empire égyptien sous Mohamed-Ali et la Question d'Orient (1811—1849),* Paris 1930.
Sacra Congregazione Orientale. Statistica con cenni storici della gerarchia e dei fedeli di rito orientale, Roma 1932.
Salis, Renzo Sertoli. *Storia e politica coloniale italiana (Biblioteca di cultura politica a cura dell'Istituto nazionale fascista di cultura,* ř. 2, sv. 2), Messina—Milano 1936.
Salvati, M. Cesare. *Italia e Francia nel Sahara orientale,* Milano 1929.
Sander, Erich. *Das Hochland von Abessinien Habesch. Eine länderkundliche Monographie (Heidelberger Akten der Von-Portheim Stiftung,* sv. 17), Heidelberg 1929.
Santagata, F. *La colonia Eritrea nel mare Rosso d'avanti all'Abessinia,* Napoli 1935.
Sapelli, Alessandro. *Memorie d'Africa, 1883—1906,* Bologna 1935.
Sapeto, G.:
Assab e i suoi critici, Genova 1879.
Etiopia, Roma 1890.
Scarfoglio, E. *Abissinia (1888—96),* sv. 1., Roma 1936.
Schoenfeld, E. Dagobert. *Erythräa und der Ägyptische Sudân,* Berlin 1904.
Sell, Canon. *The Religious Orders of Islam,* London 1914.
Sellassié, Guébré. *Chronique du Règne du Ménélik II, Roi des Rois d'Ethiopie.* Trad. de l'amharique p. Tesfa Sellassié. Avec notes, appendices, index, biographie et introduction par M. de Coppet, 2 sv., Paris 1930.
Serra, Fabrizio. *Itali e Senussia. Vent'anni di azione coloniale in Cirenaica (Biblioteca di cultura politica,* sv. 17), Milano—Roma 1933.
Sillani, Tomaso: vyd.
L'Affrica orientale italiana (Eritrea e Somalia), Roma 1933.
La Libia in venti anni di occupazione italiana. Studie e documenti raccolti e ordinati da ∞ e G. E. Pistolese, Roma 1932.
Simon, Gabriel. *Voyage en Abyssinie et chez Gallas-Raias. L'Ethiopie, ses Moeurs, ses Traditions. Le Négous Iohannes. Les Eglises monolithes de Lalibéla,* Paris 1885.

Simpson, G. E. *The Heart of Libya. The Siwa Oasis. Its People, Customs, and Sport*, London 1929.

Steer, G. L. *Caesar in Abyssinia*, London 1936.

Todd, Mabel Loomis. *Tripoli the Mysterious*, London 1912.

Toynbee, Arnold J. *Survey of International Affairs 1925*. Sv. 1. *The Islamic World since the Peace Settlement*, London 1927.

Toynbee, Arnold J. Assisted by V. M. Boulter. *Survey of International Affairs, 1935*. Sv. 2. *Abyssinia and Italy*, London 1936.

La Tripolitania settentrionale, Roma 1913.

Underhill, G. E. *Abessynia under Menelik and After* v *The Quarterly Review*, sv. 237, London 1922, s. 33—52.

Varanini, V. *L'Abissinia attuale sotto tutti i suoi aspetti*, Torino 1935.

Varley, Douglas H. *A Bibliography of Italian Colonisation in Africa with a Section on Abyssinia*, London 1926.

Virgin, Eric. *My Experiences in Abyssinia*, London 1936.

Virgin, General. *The Abyssinia I knew*. Translated from the Swedish by Naomi Walford, London 1936.

Wâldâ Mâryâm. *Chronique de Théodoros II, Roi des Rois d'Ethiopie (1853 à 1868)*, vyd. a přel. C. Mondon-Vidailhet, 2 sv., Paris (1905).

Walker, C. H. *The Abyssinian at Home*, London 1933.

Wencker-Wildberg, Friedrich. *Abessinien, das Pulverfass Afrikas. Vorgeschichte, Ursachen und Auswirkungen des ital.-abess. Konfliktes*, Düsseldorf 1935.

White, F. *The Abyssinian Dispute*, London 1935.

Wilson, Samuel Graham. *Modern Movements among Moslems*, New York 1916.

Woolf, Leonard. *The League and Abyssinia*, London 1936.

Work, Ernest. *Ethiopia, a Pawn in European Diplomacy*, London 1936.

Wylde, A. B. *Modern Abyssinia*, London 1901.

Yaltasamma. *Les Amis de Ménilek II, Roi des Rois d'Ethiopie. Avec Documents sur la Conquête du Nil par les Anglais et l'Incident de Fachoda*, Paris 1899.

Zaghi, C. *Le origini della Colonia Eritrea*, Bologna 1935.

Zoli, Corrado:

Cronache etiopiche (*Collezione di opere e di monografie a cura del ministero delle colonie*, sv. 10), Roma 1930.

Oltregiuba. Notizie raccolte a cura del Commissario per l'Oltregiuba ∞ nel primo anno di occupazione italiana (1925—1926), Roma 1927.

Denní listy:

Al-Ahrám, Káhira.
L'Akcham, Istanbul.
Alef Ba, Damašek.
The Egyptian Gazette, Káhira a Alexandrie.
Giornale d'Italia, Roma.
The Hindu, Madras.
Journal des Débats, Paris.
Journal d'Orient, Istanbul.
Journal du Caire, Káhira.
Al-Kabas, Damašek.
Lisán aš-Šaab, Túnis.
Le Milliyet, Istanbul.
Al-Mukattam, Káhira.
Al-Muktabas, Damašek.
An-Nahda, Túnis.
The New York Times, New York.
La République, Istanbul.
Aš-Šaab, Damašek.
Súrijat al-Džedíde, Damašek.
Le Temps, Paris.
The Times, London.
The Westminster Gazette, London.

KNIHY ALOISE MUSILA:

Výzkumné:

Kusejr Amra und andere Schlösser östlich von Moab. Topographischer Reisebericht, Vídeň 1902.

Sieben samaritanische Inschriften aus Damaskus, Vídeň 1904.

Karte von Arabia Petraea nach eigenen Aufnahmen. Měřítko 1 : 300.000. Tři listy po 65 : 50 cm, Vídeň 1907.

Umgebungskarte von Wadi Musa (Petra). Měřítko 1 : 20.000. Jeden list 36 : 27 cm, Vídeň 1907.

Arabia Petraea. I. *Moab*, XXIII a 443 str., Vídeň 1907.
II. *Edom*, 1. díl XII a 343 str., Vídeň 1907; — 2. díl X a 300 str. Vídeň 1908.
III. *Ethnologischer Reisebericht*, XVI a 550 str. Vídeň 1908.

Kusejr Amra. I. *Text*, VII a 238 str.; II. *41 farbige Tafeln von A. L. Mielich*, Vídeň 1907.

Nord-Arabien. Vorbericht über die Forschungsreise 1908/09, Vídeň 1909.

Im nördlichen Hegaz. Vorbericht über die Forschungsreise 1910, Vídeň 1911.

In Nordostarabien und Südmesopotamien. Vorbericht über die Forschungsreise 1912, Vídeň 1913.

Map of the Northern Hegaz. Měřítko 1 : 500.000. Jeden list 87 : 94 cm, New York 1926.

Map of Northern Arabia. Měřítko 1 : 1,000.000. Čtyři listy po 52 : 49 cm, New York 1927.

Map of Southern Mesopotamia. Měřítko 1 : 1,000.000. Jeden list 52 : 40 cm, New York 1927.

The Northern Hegaz, XII a 374 str., New York 1926.

Arabia Deserta, XVII a 631 str., New York 1927.

The Middle Euphrates, XV a 426 str., New York 1927

Palmyrena, XIV a 367 str., New York 1928.

Northern Negd, XIII a 368 str., New York 1928.

The Manners and Customs of the Rwala Bedouins, XVI a 712 str., New York 1928.

Historicko-politické:

Zur Zeitgeschichte von Arabien, III a 102 str., Lipsko 1918.

Poušť a oasa. Nová Arabie, 256 str., Praha 1934.

Lev ze kmene Judova. Nová Habeš, 123 str., Praha 1934.
Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irák, 168 str., Praha 1935.
Dar Nilu. Nový Egypt, 294 str., Praha 1935.
Dnešní Orient v politice světové (*Sbírka přednášek a rozprav extensí čsl. vysokých škol*, řada I, svazek 11), 18 str., Praha 1935.
Pod Himalajemi. Nová Indie, 316 str., Praha 1936.
Země Arijců. Nový Iran. Nový Afganistan, 292 str., Praha 1936.
Zaslíbená země. Nová Palestina, 228 str., Praha 1937.
Od Libanonu k Tigridu. Nová Syrie, 252 str., Praha 1938.

Biblické:

Od stvoření do potopy, 176 str., Praha 1905.
Po stopách událostí Starého Zákona. Věcné poznámky k učebnici dějin Starého Zákona, 41 str., 2. vyd., Olomouc 1907.

Cestopisné:

In the Arabian Desert, XIV a 339 str., London 1931.
Pod ochranou Núriho. Z mých cest Pustou Arabií, 371 str., Praha 1929.
V posvátném Hedžázu, 304 str., Praha 1929.
V zemi královny Zenobie, 350 str., Praha 1930.
V biblickém ráji. Z mých cest při středním Eufratu a Tigridu, 349 str., Praha 1930.
Mezi Šammary. Z výzkumné cesty Šťastnou Arabií, 397 str., Praha 1931.
Za Mrtvým mořem, 435 str., Praha 1931.
V roklích edomských, 420 str., Praha 1932.
Tajemná Amra, 408 str., Praha 1932.

Pro mládež:

Po prvé v poušti, 194 str., Praha 1932.
V neznámé zemi, 220 str., Praha 1932.
Mstitel, 200 str., Praha 1933.
Syn pouště, 202 str., Praha 1933.
V zakletém zámku, 188 str., Praha 1934.
Vlastní cestou, 236 str., Praha 1934.
Ve stínu křižáckého hradu, 173 str., Praha 1935.
Na Sinaji, 216 str., Praha 1935.
Na koni a na velbloudu, 210 str., Praha 1936.
Měděné doly, 243 str., Praha 1936.
Skalní město, 178 str., Praha 1937.
Cedry na Libanonu, 172 str., Praha 1937.
V Negebu, 200 str., Praha 1938.